

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КООРДИНАЦІЙНЕ БЮРО З ПРОБЛЕМ КРИМІНОЛОГІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

**КРИМІНОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА:
ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

**Матеріали
міжвузівського науково-практичного круглого столу
(Київ, 22 березня 2019 року)**

**Київ
2019**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КООРДИНАЦІЙНЕ БЮРО З ПРОБЛЕМ КРИМІНОЛОГІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

КРИМІНОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА:
ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Матеріали
міжвузівського науково-практичного круглого столу
(Київ, 22 березня 2019 року)

Київ
2019

Редакційна колегія:

Черней В. В., доктор юридичних наук, професор, ректор Національної академії внутрішніх справ;

Гусарев С. Д., доктор юридичних наук, професор, перший проректор Національної академії внутрішніх справ;

Чернявський С. С., доктор юридичних наук, професор, проректор Національної академії внутрішніх справ;

Шакун В. І., доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, голова Координаційного бюро з проблем кримінології НАПрН України, голова Київського міського осередку ВГО «Асоціація кримінального права України», професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ;

Василевич В. В., кандидат юридичних наук, професор, учений секретар Вченої ради Національної академії внутрішніх справ;

Микитчик А. В., кандидат юридичних наук, т.в.о. завідувача кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ;

Левченко Ю. О., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ;

Корольчук В. В., кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 18 березня 2019 року (протокол № 7)

Матеріали подано в авторській редакції. Редакційна колегія не завжди поділяє висловлені позиції та не несе відповідальності за їх зміст

Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення [Текст] : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – 399 с.

УДК 343.9

© Національна академія внутрішніх справ, 2019

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	
Черней В. В.	11
НАУКОВІ ДОПОВІДІ	
Черней В. В.	
СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ ВІЛ/СНІДУ В УКРАЇНІ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.....	13
Джужа О. М.	
ЧЕЗАРЕ ЛОМБРОЗО ЯК ОДИН З ПОНЕРІВ ТЕОРІЇ БІОСОЦІАЛЬНОГО ПОХОДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ	17
Serdiuk P.	
TEN KEY PROBLEMS OF CRIMINOLOGY AND THEIR SOLUTIONS.....	21
Бараш С. Ю., Макаренко Н.К.	
КРИМІНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ «ПРОФЕСІЙНОЇ» ЗЛОЧИННОСТІ (НА ПІДСТАВІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ)	24
Ортинський В. Л., Колб Р. О.	
НЕОБХІДНІСТЬ АКТИВІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕЯКИХ СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ В УКРАЇНІ	27
Гумін О. М., Дучимінська Л. М.	
ПЕНСІЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ	28
Колб О. Г., Попельнюк Т. В.	
ЗМІСТ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ.....	30
Коваленко В. В., Боровик А. В.	
СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ДЕТЕРМІНАНТ, ЩО СПРИЯЮТЬ УЧИНЕННЮ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ	32
Джужа А. О.	
МЕТОД ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ЖЕРТВИ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ.....	35
Копотун І. М., Жолтані М. І.	
ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ ПОДІЙ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ	38
Грібов М. Л., Черняк А. М.	
ЗМІСТ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У ПЛОЩИНІ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ	40
Стрижак В. О.	
ДОСВІД ІНОЗЕМНИХ КРАЇН У ПИТАННЯХ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ПОШУКОВИХ ЗАХОДІВ	44
Корнієнко М. В.	
БЛОКОМІРЦЕВА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ.....	47
Небитов А. А.	
КРИМІНОГЕННИЙ СТАН ЗЛОЧИННОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В 2018 РОЦІ	54
Семенюк О. Г.	

ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ	58
Кваша О. О., Гапончук В. В.	
ПУБЛІЧНЕ ПІДБУРЮВАННЯ ДО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ: ПОНЯТТЯ ТА СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА	62
Костенко О. М.	
ПРОЕКТУВАННЯ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА «НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ»	65
Кулик О. Г.	
ПРИКЛАДНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ: МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ	68
Богатирьов І. Г.	
КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В МИТНІЙ СФЕРІ.....	71
Богатирьова О. І.	
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ СИСТЕМИ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ	73
Литвинов О. М., Гладкова Є. О.	
РОЛЬ ВЗАЄМОДІЇ З МАС-МЕДІА В ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	77
Кузнецов В. В.	
ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРЕВЕНТИВНОЇ ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ.....	80
Мозоль С. А.	
ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЦІНИ ЗЛОЧИННОСТІ	84
Вознюк А. А.	
НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ: ПОШУК ОПТИМАЛЬНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ НОРМИ	88
Мінченко С. І.	
ЗАКОНОТВОРЧИСТЬ І ЦІНА ЗЛОЧИННОСТІ	94
Куц В. М.	
ЗМІСТ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ ЇЇ ВИЯВАМ.....	97
Чередніченко Д. К., Барабаш В. П., Ананьїн О. В.	
НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТАКТНИЙ ПУНКТ З ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОТИДІЇ ТРАНСКОРДОННІЙ ЗЛОЧИННОСТІ	100
Шаповалов О. О.	
АНАЛІТИЧНИЙ ПОШУК ЯК ТАКТИЧНИЙ ПРИЙОМ ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ	103
Микитчик А. В.	
КРИМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ	105
Василевич В. В., Пашковська М. В.	
ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ ТА ГРОМАДИ В ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИНАМ.....	108
Левченко Ю. О.	
ПСИХІАТРИЧНІ РОЗЛАДИ ЯК ФАКТОРИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	113

Триньова Я. О. ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ МЕТОДОМ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ.....	117
Топчій В. В. ПРОБЛЕМИ ТА ЗАПОБІГАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ПІРАТСТВУ У СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ.....	120
Карманова Н. І. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА В УКРАЇНІ	122
Колб С. О., Новосад Ю. О. ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	126
Колб І. О., Годлевська-Коновалова А. В. ЗМІСТ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗаниМ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ СИЛИ ДО ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ	128
Кудінов В. А. АНАЛІЗ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ ЄДИНОГО РЕЄСТРУ ДОСУДОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ЩОДО ДИНАМІКИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ ПРОТЯГОМ 2013–2018 РОКІВ.....	130
Ніколаюк С. І. ОРГАНІЗАЦІЙНІ МОДЕЛІ НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ В ІНШИХ КРАЇНАХ.....	133
Лубенець І. Г. ПРОБЛЕМА БУЛІНГУ В УКРАЇНІ.....	136
Зубкова Л. А. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	138
Тронько О. В. ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИННОСТІ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА КРИМІНОЛОГІЧНОЇ НАУКИ УКРАЇНИ.....	142
Богатирьов А. І. КРИМІНОЛОГІЧНА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД ЗАСУДЖЕНИХ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ.....	146
Біленчук П. Д., Перелигіна Р. В., Малій М. І. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ КОМП'ЮТЕРНОГО ЗЛОЧИНЦЯ	148
Свірін М. О., Давидова М. М. НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ СХИЛЯННЮ ДО ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ	152
Безуглий Л. А., Таргонська Н. А. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ТА ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ	155
Кротюк А. М. АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	159

Кулакова Н. В. ГЕНЕЗИС МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	162
Поліщук Г. С. ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ РЕПРЕСІЇ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ	168
Крижна В. В. КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	171
Михайлик О. Г. ВПЛИВ ДЕЯКИХ ЧИННИКІВ НА НАСИЛЬСТВО В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ	174
Сисоєва В. П. АСПЕКТИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ	176
Диба Н. І., Пустовіт В. А. ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	179
Миронюк Т. В. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ	182
Расюк Е. В. ДИНАМІКА, СТРУКТУРА ТА ГЕОГРАФІЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ В УКРАЇНІ	186
Бабаніна В. В. РЕАЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ПОНЯТТЯ ТА ВИМІРИ ІСНУВАННЯ	192
Корольчук В. В. ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ДИСКРИМІНАЦІЇ	196
Тичина Д. М. КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ЗЛОЧИННІСТЬ	201
Івашенко В. О. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: АНАЛІЗ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ	204
Дьордяй В. І. КРИМІНОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНІХ ІЗ ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМИВАННЯМ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	207
Багаденко І. П., Оцел В. В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ГРОМАДЯН У ВЕЛИКИХ МІСТАХ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	210
Сорокіна Л. В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СОЦІАЛЬНО-БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ	213
Бурак М. В. ПОТЕНЦІАЛ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАПОБІГАННІ КОРУПЦІЇ.....	215
Крижна Л. В. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ОЛІГАРХІЇ ТА КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	219
Гетьман А. Д. ЧИННИКИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ ЗЛОЧИНЦЯ, ЩО ВЧИНЯЄ ЗЛОЧИН З ВАЖЛИВИМ ОСОБИСТИМ ДОКУМЕНТОМ.....	221

Сюравчик В. Г. АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ САМОГУБСТВУ ЯК СОЦІОЛОГО-КРИМІНОЛОГІЧНОМУ ЯВИЩУ	224
Доброскок А. Ю. ВАНДАЛІЗМ ЯК ВИЯВ АГРЕСИВНОЇ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ	230
Лісниченко Л. В. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОЗНАКИ ПОТЕРПЛИХ ВІД ГРАБЕЖІВ І РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ	233
Кваша Р. С. НАСИЛЬСТВО ТА БУЛІНГ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНИХ: НЕГАТИВНА РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	236
Резнік Я. А. ЗМОВА ЯК КОНСТИТУТИВНА ОЗНАКА ГРУПОВОЇ ТА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	239
Венедіктов А. А. ЗАПОБІГАННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ВИКРАДЕННЮ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ	243
Сидоренко Л. В. ЗАСОБИ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ	246
Личук О. А. ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ	249
Азарова А. А. ДЕТЕРМІНАНТИ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ	253
Биба Ю. В. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	256
Кучер В. М. СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ ТА ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ В УКРАЇНІ	258
Легін А. В. НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ: СТРУКТУРА, ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ФУНКЦІЇ	261
Дюрдь В. І. СУБ'ЄКТ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ (СТ. 369-2 КК УКРАЇНИ)	264
Лисенко А. О. ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	270
Зеленяк П. А. ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ВІД ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я	274
Кундельська І. С.	

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИМ ФОРМАМ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ	278
Кідіна Н. В. АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГІЇ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ	283
Ціпщюра Т. М. ПОТЕНЦІЙНІ ПЕРЕВАГИ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ У БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЙНИМИ ВИЯВАМИ	286
Бондарчук А. С. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОГРОЗУ АБО НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЖУРНАЛІСТА В ПЕРІОД З IX СТ. ДО КІНЦЯ XVIIІ СТ.	289
Коренюк А. А. ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПРОБАЦІЇ З РЕЛІГІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В ЗАПОБІГАННІ РЕЦИДИВУ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	293
Шимановська Л. М. ДЕТЕРМІНАНТИ ВИВЧЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	296
Підболячний М. В. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЖЕРТВИ КОРИСЛИВИХ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЕТНІЧНИМИ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ	300
Ладнюк В. Р. СТРУКТУРА СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА ОЗНАКА ОСНОВНОГО БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 351 КК УКРАЇНИ.....	302
Устимчук В. П. СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ПОШИРЕННЯ НАРКОМАНІЇ СЕРЕД МОЛОДІ В УКРАЇНІ.....	306
Шиденко В. В. КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ПОВІДОМЛЕННЮ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	309
Крупина Я. В. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННІ ДІЇ З ДОКУМЕНТАМИ НА ПЕРЕКАЗ, ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ Й ІНШИМИ ЗАСОБАМИ ДОСТУПУ ДО БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ, ЕЛЕКТРОННИМИ ГРОШИМА, ОБЛАДНАННЯМ ДЛЯ ЇХ ВИГОТОВЛЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	313
Пономаренко О. В. ПРЕДСТАВНИК ВЛАДИ ТА ПРЕДСТАВНИК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ПОТЕРПІЛІ ВІД ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 350 КК УКРАЇНИ	317
Посудевський І. В. ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В КРИМІНОЛОГІЇ	321

Расюк А.О., Баліна С.Н. ВИДИ ТА СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА.....	324
Євтушенко В.В. УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ТА МОНІТОРИНГУ ЯК ЗАСОБІВ ПРОТИДІЇ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ.....	327
Дубенська І.С. ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМОК ЗАПОБІГАННЯ ШАХРАЙСТВУ В УКРАЇНІ.....	332
Перепелиця М.І. МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО...336	
Найдюк Ю.М. НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ У ВИЯВЛЕННІ ТА УСУНЕННІ ПРИЧИН І УМОВ ЗЛОЧИНІВ.....	339
Легенька М.М. ПРОГРАМА ДЛЯ КРИВДНИКІВ ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ ЗАХІД РЕАГУВАННЯ НА ВЧЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....	342
Мартиненко В.О. ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	345
Калатур М.В. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ.....	349
Князев С.М. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ – ПРАВОВА ОСНОВА НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	353
Копитова О.С. ДО РОЗУМІННЯ ПРАВОТЛУМАЧЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТУ СУДОВОГО ПРАВозАСТОСУВАННЯ.....	357
Дякін Я.О. ПЕРШОЧЕРГОВІ ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ З'ЯСУВАННЮ ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО У СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ НЕЗАКОННИМ ЗАВОЛОДІННЯМ ЗЕМЛЕЮ.....	359
Боднар А.В. УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА У ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА.....	362
Семенишина–Фіголь Б.М. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ.....	365
Костюшко О.П. КЛАСИФІКАЦІЯ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ГРОМАДЯНИНА У СФЕРІ ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ.....	368

Тараніч С.А. ПРОТИДІЯ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ ШЛЯХОМ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ЧАСТИНІ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ.....	370
Сітайло О.М. АНАЛІТИЧНА РОБОТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У РОЗШУКУ ОБВИНУВАЧЕНИХ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	371
Бондар С.В. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ТА ЗЛОЧИННИХ ГРУП ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ.....	373
Заярна А.О. ПИТНА ВОДА ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТ. 188-1 КК УКРАЇНИ.....	376
Кучер О.В. ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ТА ТИМЧАСОВЕ ВІДСТОРОНЕННЯ СУДДІ ВІД ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ У ПОЛІ ЗОРУ ЗАХИСНИКА.....	380
Кочат К.М. ОКРЕМІ НАПРЯМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	384
Саміленко В.В. ДЕЯКІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ.....	386
Василик В.В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ТА МІСЦЯ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ІЮСТИЦІІ.....	388
Співак М.В. ПУБЛІКАЦІЇ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЯК ДОКАЗИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	391
Антощук А.О. НЕОБХІДНІСТЬ РОЗРОБКИ ОКРЕМОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	394
Хуторянський О. В. НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ У ЗАПОБІГАННІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ НА ЖИТЛО ГРОМАДЯН.....	397

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Черній Володимир Васильович,

ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Шановні колеги!

Від імені ректорату і вченої ради Національної академії внутрішніх справ дозвольте привітати всіх учасників міжвузівського науково-практичного круглого столу «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення».

Участь у заході беруть представники Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Національної поліції України, Служби безпеки України, працівники суду, знані адвокати, провідні вчені-кримінологи закладів вищої освіти й наукових установ правоохоронного спрямування. Авторитетне представництво й широка географія закладів, установ та організацій стали можливими завдяки активним творчим зв'язкам колективу кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС, а також сприянню співорганізатора заходу – Координаційного бюро з проблем кримінології Національної академії правових наук України.

Запропонована для обговорення тематика є надзвичайно актуальною, а тому викликає неабиякий інтерес наукової спільноти та юристів-практиків. Упродовж декількох років погіршуються окремі показники криміногенної ситуації в країні. Зазначене спричинено впливом низки зовнішніх і внутрішніх факторів політичного, військового, економічного, соціального, правового, організаційно-управлінського та криміногенного характеру, серед яких: військова агресія й відсутність контролю за частиною території та державного кордону; активізація міграційних процесів; кризові явища в економіці; неузгодженість, а іноді поспішність у здійсненні заходів з реорганізації складових правоохоронної системи, відтік професійних кадрів, загострення проблем матеріально-технічного та фінансового забезпечення, соціального захисту й мотивації працівників.

У межах реалізації стратегічних напрямів діяльності Міністерства внутрішніх справ України академія послідовно здійснює заходи, що передбачають усебічне вирішення комплексу питань, пов'язаних із пошуком адекватних відповідей на нагальні кримінальні загрози. Зокрема, з цієї проблематики на базі нашого закладу лише за останнє півріччя відбулися спільне засідання президій національних академій правових, медичних і педагогічних наук; науково-практичні конференції та круглі столи «Формування правових позицій щодо

розслідування міжнародних злочинів», «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі», «Злочинність в Україні: сучасні тенденції та чинники»; низка семінарів і тренінгів з різних аспектів фінансових розслідувань, запровадження аналітичної розвідки, протидії незаконному обігу вогнепальної зброї тощо за участю експертів Консультативної місії ЄС в Україні, Фонду Ганса Зайделя й інших провідних міжнародних організацій.

Сподіваємося, що цей збірник доповідей учасників круглого столу сприятиме жвавій науковій дискусії, а результати обміну думками стануть підґрунтям для напрацювання конструктивних пропозицій з удосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики.

Бажаю всім плідної роботи!

Черней Володимир Васильович,
ректор Національної академії
внутрішніх справ доктор юридичних
наук, професор

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ ВІЛ/СНІДУ В УКРАЇНІ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Поширення ВІЛ-інфекції залишається однією з глобальних проблем в галузі охорони здоров'я. Ця хвороба фактично заповонила сучасне суспільство, проникла до всіх без винятку соціальних груп і продовжує подальше нестримне розповсюдження по всіх регіонах світу. Рада безпеки Європи визначила СНІД як загрозу безпеці людства, оскільки майбутнє всіх націй тісно пов'язане з розвитком цієї хвороби, що негативно позначилась на життєвих цінностях суспільства [1].

Епідемія ВІЛ-інфекції в Україні інтенсивно триває вже понад чверть століття. За цей, доволі незначний в історичному контексті час, поодинокі факти виявлення в Україні інфікування ВІЛ-інфекцією, що вперше мало місце у 1987 р. [2; 3], та безпосереднього захворювання на СНІД набули значних масштабів. Зокрема, за оцінками незалежних експертів, в Україні вже понад 1 % дорослого населення уражено ВІЛ-інфекцією. Крім того, за висновками фахівців, зменшення з 1998 р. кількості офіційно зареєстрованих ВІЛ-інфікованих пов'язане, насамперед, із прийняттям у березні того ж року нової редакції Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» (2001 р.) [4], нова редакція якого офіційно проголосила принцип добровільності тестування на ВІЛ-інфекцію, що спричинило зменшення кількості проведених досліджень, особливо серед споживачів ін'єкційних наркотиків.

Отже, зменшення кількості офіційно зареєстрованих випадків ВІЛ-інфекції не тільки не вказує на покращення епідемічної ситуації в Україні, а й, навпаки, свідчить про її погіршення. Підтвердженням цього є і те, що протягом останніх років в Україні все більше виявляється старих випадків ВІЛ-інфекції, зокрема у 2010 р. майже 26 % підтверджених випадків ВІЛ-інфекції отримані в результаті обстежень за клінічними даними [5]. Згідно з офіційними статистичними даними, за період 1987 р. – травень 2019 р. офіційно зареєстровано 341 тис. випадків ВІЛ-інфекції серед громадян України, зокрема 114,4 тис. випадків захворювання на СНІД і 49,8 тис. випадків смерті від захворювань, зумовлених СНІДом.

Станом на початок 2019 р. у закладах охорони здоров'я під медичним наглядом перебувало 142 тис. ВІЛ-інфікованих громадян України (показник 336,5 на 100 тис. населення), зокрема 46,9 тис. хворих із діагнозом «СНІД» (111,3). Найвищі рівні поширеності ВІЛ-інфекції зареєстровано в Одеській (898,3 на 100 тис. населення), Дніпропетровській (792,6), Миколаївській (743,5) областях, м. Києві (479,0), Київській (447,9), Херсонській (420,1) та Чернігівській (420,4) областях [5].

У 2012 р. вперше в історії України епідемія ВІЛ/СНІДу сповільнилася – за даними офіційної статистики у 2012 р. темпи поширення ВІЛ-інфекції (кількість нових випадків ВІЛ) виявилися нижчими, ніж у 2011 р. Це стало результатом роботи національних програм з уразливими групами і масштабних інформаційних кампаній із профілактики ВІЛ/СНІДу.

Через скорочення програм по боротьбі зі СНІДом у 2013–2017 рр. темпи епідемії знову почали зростати. За оцінкою експертів, з 2014 р. епідемічна ситуація у нашій країні стрімко погіршувалася. Одним з основних індикаторів, за якими відслідковується розвиток епідемії, є кількість нових випадків ВІЛ-інфекції. За 2017 р. цей показник зріс на 6,6 % порівняно з 2016 р., що відповідає динаміці епідемії, якою вона була близько десяти років тому. За даними Центру громадського здоров'я МОЗ України, 2018 р. було зареєстровано на 0,52 % менше нових випадків ВІЛ, ніж попереднього року. Шість років тому, у 2012 р., темпи епідемії вже знижувалися – на 2 %. Але з початком широкомасштабної гуманітарної кризи у 2013–2014 рр. ситуація різко погіршилася. А після втрати контролю над частиною території країни було неможливо порівнювати дані статистики з даними попередніх років. Починаючи з 2016 року в Україні почався новий статистичний відлік для оцінки темпів поширення епідемії ВІЛ/СНІД (СНІД в Україні, 2019) [6].

У 2018 р. в Україні, за даними Центру громадського здоров'я МОЗ України, було зареєстровано 18098 нових випадків ВІЛ-інфекції (порівняно з 18,2 тис. випадками 2017 р.), з них 2,4 тис. – це діти до 14 років. Усього з 1987 р. в Україні офіційно зареєстровано 333,7 тис. нових випадків ВІЛ-інфекції, від СНІДу в Україні померло 48,5 тис. хворих. Найбільш ураженими ВІЛ-інфекцією регіонами є Дніпропетровська, Одеська, Донецька області, а також місто Київ [6].

Починаючи з 2008 р., українці найчастіше інфікуються через незахищений секс. Якщо 2005 р. через сексуальні контакти інфікувалися 33 % осіб, у яких була виявлена ВІЛ-інфекція, то 2012 р. цей відсоток зріс до 51. Уперше більше половини нових випадків передачі ВІЛ-інфекції відбулося через незахищений секс. У 2018 р. цей показник становив 66 %. Більшість випадків інфікування ВІЛ в Україні сьогодні реєструються у молодих людей віком від 15 до 30 років.

Нааявна нестримна позитивна тенденція поширення ВІЛ-інфекції нерозривно пов'язана з моральною деградацією суспільства, його розшаруванням, нівелюванням ролі моральних принципів, загостренням соціальних суперечностей і зниженням життєвого рівня значної частини населення і, як наслідок, значним збільшенням маргінальної складової серед населення. Отже, незважаючи на те, що основною «руйнівною силою» епідемії ВІЛ-інфекції стало ін'єкційне споживання наркотичних засобів, починаючи із середини 1990-х років, поступово ВІЛ середовище споживачів наркотиків почало поширюватись на їх статевих партнерів, що призвело до збільшення кількості інфікованих серед вагітних і народжених ними дітей [2].

Велику суспільну небезпеку становить поширення шляхом проституції венеричних хвороб. Щорічно від проституток заражається понад 350 тис. чоловіків. За даними дослідників, близько 30 % проституток вступають у статеві контакти двічі – тричі на тиждень, 11 % – щоденно, і 5 % – кілька разів на день. Загалом 85 % інфікованих становлять ін'єкційні наркомани, близько 10 % – особи, які заразилися при статевих стосунках; 2,3 % – ВІЛ-інфіковані діти, які народились від ВІЛ-інфікованих матерів [7].

Водночас, незважаючи на те, що питома вага злочинів, які підпадають під ознаки ст. 130, 131, 132 Кримінального кодексу України, у загальній структурі злочинності відносно незначна і становить у середньому 1,5 %, дослідження підтвердило їх підвищену криміногенну роль. Найчастіше вона виявляється в соціально-моральній деградації особи (пияцтво, уживання наркотичних речовин, проституція, учинення правопорушень, розрив соціально корисних зв'язків тощо), учинені інших небезпечних злочинів (як правило, це злочини проти моралі, життя та здоров'я громадян, аж до «СНІД-тероризму» (на їх долю серед усіх злочинів припадає понад 20–25 %), негативному впливі на інших нестійких членів суспільства; недбалому, несумлінному ставленні до виконання свого службового обов'язку, порушенні елементарних прав людини, які полягають у відсутності конфіденційності як щодо вірусоносіїв і хворих на СНІД, так і щодо їх рідних і близьких.

У структурі вищезазначених злочинів переважає склад, передбачений ст. 130 Кримінального кодексу України (зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби), частка якого коливається від 45,5 до 55 %.

Отже, поширення СНІД на території України певною мірою пояснюється такими чинниками: по-перше, ВІЛ та СНІД – проблема більш міської, ніж сільської місцевості; по-друге, поширення СНІД тісно пов'язане з життям міст-курортів, особливістю яких є розвиток «індустрії дозвілля», що збільшує приплив аморального контингенту. Серед населення цих регіонів досить значний прошарок осіб, які не зайняті суспільно-корисною діяльністю і легко вступають у контакти з

приїжджими гастролерами з метою збагачення за їх кошти. Диференціація областей України за коефіцієнтом інфікованості ВІЛ громадян дає можливість визначити області з найбільшою кількістю осіб, інфікованих вірусом. Це Одеська, Миколаївська, Харківська, Львівська, Закарпатська області, м. Київ та Республіка Крим. Складна епідеміологічна ситуація зі СНІД у цих регіонах склалася внаслідок взаємодії таких чинників: по-перше, це регіони з розвинутим туризмом, зокрема інтуризмом, де відбуваються активні міграційні процеси. Сьогодні внаслідок розвитку торгівлі з іншими державами вони є центрами великого скупчення людей; по-друге, Одеська, Миколаївська, Закарпатська, Харківська та Львівська області і, передусім Республіка Крим, посідають перше місце за кількістю осіб, які вживають наркотичні речовини; по-третє, через розвинуту мережу портів, курортів, будинків відпочинку, розважальних закладів ці регіони стають місцями концентрації криміногенних елементів та осіб, які ведуть аморальний спосіб життя. Водночас у містах Києві та Одесі краща організація анонімного обстеження на ВІЛ, більш якісно налагоджене виявлення осіб з «груп підвищеного ризику»: гомосексуалістів, проституток, наркоманів тощо.

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>
2. Запорожан В. М., Аряєв М. Л. ВІЛ-інфекція і СНІД. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Здоров'я, 2004. 636 с.
3. Джужа О. М. Запобігання поширенню СНІДу: кримінологічні та кримінально-правові проблеми: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 1996. 42 с.
4. Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення: Закон України від 12 груд. 1991 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/>
5. Державна служба статистики України. Статистична інформація. Населення. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. СНІД в Україні: статистика. *Фонд Олени Пінчук*. 2019. URL: http://www.antiaids.org/ukr/news/aids_stat.html
7. Женщина и СПИД: Повестка дня для действий. *Всемирная организация здоровья*. ВИЧ/СПИД: информ. бюл. 2019. URL: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/hiv-aids>

Джу́жа Олександр Миколайович,
головний науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності Національної
академії внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

ЧЕЗАРЕ ЛОМБРОЗО ЯК ОДИН З ПОНЕРІВ ТЕОРІЇ БІОСОЦІАЛЬНОГО ПОХОДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Анотація. Проведено аналіз теорії біосоціального походження злочинності Чезаре Ломброзо, який увійшов в історію юридичної науки як засновник кримінальної антропології. Зазначено, що Ч. Ломброзо вперше сформулював теорію про те, що головним об'єктом дослідження має бути злочинець, а сам злочин без вивчення особи винного є просто бездоказовим фактом. Ч. Ломброзо висунув гіпотезу про те, що злочинець може бути пізнаний за зовнішніми фізичними ознаками, а також стверджував, що технічний прогрес сприяє не стільки скороченню злочинності, скільки її зростанню.

Ключові слова: Чезаре Ломброзо; злочинність; кримінальна антропологія; особа злочинця; теорії біосоціального.

Summary. An analysis of the theory of biosocial origin of crime Cesare Lombroso, who entered the history of legal science as the founder of criminal anthropology, was conducted. It was noted that Ch. Lombroso for the first time formulated the theory that the main object of the investigation should be a criminal, and the crime itself without studying the guilty person is simply an unproven fact. Ch. Lombroso put forward the hypothesis that the perpetrator could be cognized by external physical characteristics, and also argued that technical progress contributed not so much to the reduction of crime, but to its growth.

Keywords: Cesare Lombroso, criminality, criminal anthropology, person of the offender, the theory of biosocial.

Сьогодні спадщина Ч. Ломброзо, його роботи, засновані на багаторічному емпіричному матеріалі, що охоплює десятиліття і велику кількість країн, являють собою суттєвий інтерес для сучасних юристів, соціологів, медиків, психологів.

Відомий кримінолог професор Ю. М. Антонян наголошує, хто б не критикував Ч. Ломброзо, він повинен пам'ятати, що саме він практично першим поставив в центр досліджень саму фігуру злочинця [1, с. 12].

У ХХІ столітті в Україні та інших країнах невинувато мало зусиль спрямовано на спільне вивчення факторів злочинності кримінологами, соціологами, психологами, біологами, фізіологами та іншими вченими. З цієї причини окремі епізодично-роз'єднані дослідження, що проводяться деякими вченими, не дають помітного

просування вперед в пізнанні біологічних і соціальних властивостей особи злочинця.

Відсутність кримінологічної діагностики, яка базується на досягненнях сучасної науки, ускладнює визначення відповідних груп ризику з призначенням необхідного цільового профілактичного впливу.

Ч. Ломброзо (1835–1909) є родоначальником антропологічної школи в кримінології. Його роботи поклали початок головної дискусії кримінології, основним предметом якої є питання про те, що важливіше в злочинній поведінці: біологічні чи соціальні чинники.

У своїй першій роботі «Злочинна людина» (1876) Ч. Ломброзо висунув гіпотезу про те, що злочинець може бути пізнаний за зовнішніми фізичними ознаками [2, с. 38].

Антропологічні ідеї Ч. Ломброзо допомогли звернути увагу суспільства на велику кількість природних особливостей особи злочинця, значення спадковості, на багатофакторність походження злочинності.

У XIX ст. при недостатньому розвитку біологічної науки щодо генетики поведінки людини Ч. Ломброзо зумів надати світовій спільноті на основі масштабних глибоких досліджень докази біологічного походження злочинності. Згадаймо деякі характерні його висловлювання, які є актуальними і сьогодні.

Так, Ч. Ломброзо вважав, що технічний прогрес сприяє не стільки скороченню злочинності, скільки її зростанню. Він зазначив, що цивілізація, послаблюючи сімейні узи, збільшує не тільки число безпритульних і бездоглядних дітей, кандидатів в злочинці, але й кількість згвалтувань і дітовбивств [2, с. 42].

В сучасній Україні обговорюються питання щодо легалізації проституції і відкриття спеціальних установ під наглядом держави (медико-поліцейським контролем). Потрібно відмітити, що в епоху Ч. Ломброзо дану проблему публічних будинків було практично вирішено. Оцінюючи соціальну потребу таких установ, Ч. Ломброзо відзначив їх роль у запобіганні сексуальної злочинності. Він писав, що за кількістю замахів на честь дорослих жінок селяни перевищують городян, мабуть унаслідок відсутності в селах будинків терпимості [2, с. 52]. Цей висновок він зробив на основі вивчення такої статистики за 1846–1880 рр.

Ч. Ломброзо статистично довів прямий зв'язок злочинності з алкоголем. Він зазначає, що в Бельгії алкоголь є причиною злочинів в 25–27 %. У Нью-Йорку з 49 423 засуджених 30 509 були звичними п'яницями. У 1890 р. в США зі 100 осіб, які відбувають ув'язнення в тюрмах, 90 – п'яниць, з них 60 – пили помірно і тільки 10 – зовсім не п'ють. У Голландії зловживання вином приписується 4/5 усіх злочинів, в Швеції – 3/4, у Франції – 50 %, в Німеччині – 41 % [2, с. 65].

Ч. Ломброзо не залишив без уваги проблему поширеності серед злочинців вживання тютюнових виробів (нюхання або куріння) і наркотичних речовин.

Твердження Ч. Ломброзо, що злочинцями не стають, а народжуються, спростовували численні його опоненти [3, с. 384]. До речі, в наступних роботах він і сам значною мірою відмовився від таких тверджень. Він одним з перших у світовій кримінології розглянув цілісну систему факторів, що детермінують злочинність: добробут населення, виховання та освіта, ставлення до праці, сімейний стан, вік, стать, міграція, алкоголізм, ціни на продукти харчування, вплив міста і села, скупченість населення, вплив пори року і ландшафту. Причому висновки його не застаріли і в XXI столітті.

Так, в деяких роботах кримінологів, наприклад професора А. П. Тузова відзначається залежність вчинків як від біологічних особливостей особи, так і від соціальних факторів [3, с. 385].

В останні 20–30 років фахівцями в галузі біології, генетики, поведінки проведені численні дослідження, що підтверджують залежність делінквентності, агресії від біологічних особливостей особи, спадковості.

Ці досягнення поки практично не враховуються кримінологами та практиками. Не організовано навчання щодо генетики поведінки злочинців для суб'єктів, які повинні займатися запобіганням злочинам [4].

Розглядаючи вплив генетичних факторів на агресивну і злочинну поведінку, автори дослідження в США, Данії, Швеції, Великобританії паралельно розглядали їх зв'язок із зовнішніми соціальними факторами [5, с. 392].

Тим не менше, більшість кримінологів і криміналістів справедливо підкреслювали спільний вплив зовнішнього середовища і біології (біосоціальних факторів) і вважають, що генетична схильність до агресивної та злочинної поведінки може проявлятися тільки при певних обставинах – найчастіше в жорсткому виховному середовищі [5, с. 393].

Можливості для проведення досліджень значно зросли в епоху комп'ютеризації. Із застосуванням ЕОМ, починаючи з 1975 року, за спеціально розробленою інформаційно-аналітичною програмою проводиться вивчення біологічних, фізіологічних, психологічних властивостей особи і соціальних факторів, які впливають на злочинність неповнолітніх. Така інформаційно-аналітична система (ІАС) називається «Підліток».

Матеріали досліджень свідчать про взаємозв'язок і взаємообумовленість біологічних і соціальних факторів злочинності, а це дає нам підстави зробити наступні висновки.

1. Багато дітей «груп ризику», які стали злочинцями, виховувалися в умовах неповної сім'ї, з одним із батьків.

2. Судимість біологічних батьків, братів, сестер, бабусь, дідусів зіграла певну роль в становленні неповнолітніх злочинців.

3. У вивчених «групах ризику» неповнолітніх до 75 % батьків зловживають спиртними напоями.

4. Ч. Ломброзо пише про шкоду наркотиків і наркоманів, у яких так різко виявляється схильність до злочинів [2, с. 75]. Наші дослідження дають підставу вважати, що наркотики набули поширення серед молоді і ці «групи ризику» підштовхують їх до вчинення як корисливих, так і насильницьких злочинів.

5. У своїх дослідженнях Ч. Ломброзо часто робить висновок про раннє залучення дітей до злочинної діяльності. Наші дослідження показали, що 10,3 % з 1500 неповнолітніх злочинців свій перший злочин вчинили у віці до 13 років; 21 % – в 14 років; 26,4 % – в 15 років; 25,7 % – у 16 років і 16,6 % – у 17 років. Три чверті вихованців колонії перший злочин вчинили у віці молодше 16 років. У зв'язку з цим зростає роль ранньої профілактики злочинів.

6. Накопичення незліченних багатств, як стверджував Ч. Ломброзо, поряд з бідністю є джерелом злочинності. На думку ряду вітчизняних кримінологів, причина тут полягає в нерівномірному розподілі доходів [6; 7].

Розшарування суспільства на надбагатих і бідних підсилює соціальну конфліктність і загострює протиріччя серед груп населення, спроби вирішення яких часто носять кримінальний характер. В Україні постійно збільшується концентрація матеріальних цінностей в руках невеликої групи олігархів на тлі зростання бідності значної частини населення, яка межує з убогістю.

У цих умовах важко переоцінити значення розробки і здійснення в кожному регіоні цільових програм з надання допомоги соціально незахищеним сім'ям. Злочинність обумовлюється багатьма факторами, серед яких виділяються постійно мінливі умови соціального середовища і суб'єктивні властивості особи злочинця: біологічні, фізіологічні, генетичні, психологічні та ін.

Вивчення цих факторів дозволяє вченим, спираючись на досвід Ч. Ломброзо, виробити заходи запобігання злочинам та заходи профілактики індивідуальної злочинної поведінки, які найбільш адекватні соціально-історичним умовам розвитку суспільства.

Зараз науковий пошук сконцентрувався на вишукуванні економічних і ефективних спеціальних заходів запобігання злочинам, на оптимальному їх комбінуванні в рамках доступних суспільству ресурсів, а також на конструюванні соціальних механізмів, які дозволили б примусити політиків виділяти більше коштів для забезпечення поступального руйнівного впливу на злочинність. Діяльність в цих напрямках може дати суттєві позитивні результати. При цьому безсумнівно одне: якщо людство оцінить загрозу тотальної криміналізації суспільства адекватно, воно зуміє реально протистояти їй.

Список використаних джерел

1. Антогнян Ю. М. Насилие. Человек. Общество : монографія / Ю. М. Антогнян. – М. : ВНИИ МВД России, 2001. – 247 с.

2. Ломброзо Ч. Преступление. Новейшие успехи науки о преступнике. Анархисты / сост. и предис. В. С. Овчинского. – М.: Инфра-М, 2004. – 320 с. С. 38.
3. Тузов А. П. Мотивация противоправного поведения несовершеннолетних : моногр. / А. П. Тузов. – К. : Вища школа, 1982. – С. 384–385.
4. Дубинин Н. П., Карпец И. И., Кудрявцев В. Н. Генетика, поведение, ответственность (о природе антиобщественных поступков и путях их предупреждения) : учеб. пособие. – М. : Политиздат, 1982. – 304 с.
5. Криминология: учебник / под ред. Дж. Ф. Шелли. Пер. с англ. – СПб. : Питер, 2003. – С. 392–395.
6. Злочинність в Україні. Основні показники стану та структури злочинності за 2001-2014 рр. : стат. збірник. – К. : ВПЦ МВС України, 2014. – 207 с.
7. Джужа О. М. Запобігання злочинам: криминологіко-віктимологічна парадигма: моногр. / О. М. Джужа. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 331 с. – С. 172–173.

Serdiuk Pavlo,

Chief Researcher of the Department for the Development and Implementation of Innovative Methods of Organization of Work and Management in the Prosecution Authorities of the Research Institute of the National Prosecution Academy of Ukraine, Doctor of Law, Professor

TEN KEY PROBLEMS OF CRIMINOLOGY AND THEIR SOLUTIONS

Анотація. У тезах йдеться про десять найбільш важливих задач, які стоять перед криминологією з моменту її оформлення, як науки, але не були успішно вирішені. До більшості таких задач пропонуються варіанти їх вирішення.

Ключові слова: задачі, кількісні методи, криминологія, відносне обчислення інтенсивності злочинності, природа злочинної поведінки.

Summary. The thesis is dedicated the most important tasks that have been pursued since the criminology has been origin, as a science, but have not been successfully solved. Most of these tasks are options for solving them.

Of course, criminology faces much more than ten complex tasks, but I propose to highlight the ten most topical today, the solution of which can move us further to other tasks that need to be solved in stages, because there are too many gaps.

The dominance in criminology of dogmatism and jurisprudence speculative approaches, when the focus is on disputes about words, and what

to research and what not to research, is a real confirmation of the crisis in this science.

1. We should to discover in criminology heuristic potential, freeing it from state oriented domination. Attempts that have been made so far have been unsuccessful. Sociologists began to talk about the independence of criminology from criminal law, and that the subject of the study of criminology should be rescued from the burden of criminal law prohibition. In any case, this well founded idea takes its place among the marginal, and in fact is not in demand among researchers of criminological problems.

It is possible to solve this problem by changing the view of the nature of criminal behavior. Human behavior is universal, and little depends on what the state and society forbids him, as long as this behavior is driven by rules of a non-legal nature. There are natural patterns of behavior that can be brought under a common denominator. This denominator will not be crime or law, but an assessment that will be inherent in all social systems of nature. Obviously, this is within species parasitism.

Researchers who continue to chew gum about the social nature of criminal behavior simply mix human behavior and social assessment of this behavior. Social in this only in the criminal law forbids.

2. The speculative theories in criminology must be discard by excluding politicized, and hence practically insignificant in its heuristic potential concepts.

To solve this problem, it is necessary to revise the “victorious” sociological type of criminology, the sociology of crime and similar paradigms of a view on the nature and consequences of crime. The poverty of sociology in terms of taking into account the biological factors of human behavior and society does not take into account the laws of human brain functioning, taking it solely as a product of socialization; this science completely neglects the morphological features and patterns of energy metabolism of the brain, which not least affects human behavior.

3. We should use the quantitative precision methods in criminological research, instead of speculative, not requiring special, except legal, knowledge. At the same time, we must not forget that mathematics is not magic. When numerical parameters are compared, it may be that a correlation exists only between numbers.

It is necessary to revise the verification capabilities of such methods as the method of correlative analysis in criminology, method of least squares, universal constants, for example, the Euler number in determining the limits of the dynamics of crime.

4. We have reassess the value of the method of expert estimates and opinion polls in determining the level of victimization. Using the method of expert estimates does not imply obtaining a verifiable result. Even if the expert’s intuition, fairly seasoned with his prejudice, such a result cannot be verified. The emphasis on the Gaussian distribution of estimates is overshadowed by the fact that standardizing the views of experts harms the accuracy of the result.

Verification of research data based on self-reports and victimological surveys gives reason to doubt their truth, which means that they are compromised, because they do not have reliable means of screening out false messages. It is necessary to use methods of functional magnetic resonance tomography or positron emission tomography, or at least a polygraph when interviewing respondents for criminal victimization.

5. We need using the method of computer simulations in predicting crime and determining the effect of correlates and factors on crime. Now, as in the past, research based on computing technology in criminology is frighteningly few. The value of the computer model is that it includes the generation of accidents, which corresponds to the mathematical laws of the relations of agents. The modern market of programming languages and software products that can be used for computer modeling is quite developed. The basic languages of such programming are usually well-known Pascal, C ++, Java.

6. It is need to solve the problem of evaluating the effectiveness of law enforcement agencies in combating crime. However, for this you need to fulfill a number of conditions. It is necessary to identify the net share of the influence of the law enforcement system on the state of crime, discarding the influence of other factors and random errors. It is necessary to determine which indicators of crime can be considered acceptable or determine the "crime rate". In this regard helps a mathematical approach to determining the mathematically expected number of crimes, taking into account variance.

7. It is necessary to get rid of the distortions in the quantitative calculation of crime, first of all the calculation of crime in relative numbers.

A rather simple solution to a question that was undeservedly forgotten about; this is when the crime rate is taken, divided by the number of the population that has reached the age from which delinquency is possible, and the result is one crime per number of people. This approach takes into account the number of population that actually influences the situation, since its absolute number did not fit artificially into some speculative framework, and it was quite possible to imagine the difference, without disregarding the probability of a phenomenon that depends on the number of elementary outcomes, in turn depending on population.

8. We must to solve the problem of the dominance of political correctness, which ultimately affects the objectivity of conclusions about the results of scientific research. First, it concerns the issue of gender, race, nationality, social status in influencing criminal behavior.

9. It is need empirically confirm that there is no need to use the words «cause» and «condition» in criminological research. It is using this terms in the context of criminology says that we do not knowing the real cause and the actual condition.

10. We must dispel a number of myths about the influence of such factors that for more than a century have been positioned as the leading factors of crime: poverty of the population, inequitable distribution of income among segments of the population, moral decline, mental health of

delinquents, marital status and others. Careful verification of the influence of these factors makes it impossible to assert that they are not that factorial influence, but even a correlating influence on crime. Something has already been done for such a check, but it is necessary to do this kind of work with all the remaining crime factors, first, to reveal the proportion of their influence, at least within the limits of probability. In addition, the question of determining the proportion of the influence of law and legal institutions on the criminal behavior of people in society is most important for criminology, but to do this not on speculative hypothesis, but using precision methodological tools: mathematical analysis, computer modeling, and biological studies of human behavior patterns.

Бараш Євген Юхимович,

начальник Інституту кримінально-виконавчої служби, доктор юридичних наук, професор

Макаренко Наталія Костянтинівна,

здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ «ПРОФЕСІЙНОЇ» ЗЛОЧИННОСТІ (НА ПІДСТАВІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ)

Анотація. У доповіді розглядаються питання, пов'язані із професійною злочинністю, на підставі проведеного соціологічного дослідження (анкетування) осіб, які вчинили злочини, що мають ознаки злочинного професіоналізму. Узагальнено інформацію стосовно кримінологічних ознак професійної злочинності.

Ключові слова: професійна злочинність, злочинний професіоналізм, злочинний промисел, кримінальна кваліфікація, кримінальна субкультура.

Summary. The report deals with issues related to professional crimes, based on a sociological survey (questionnaire) of persons who committed crimes with signs of criminal professionalism. Generalized information on criminological characteristics of professional crime.

Keywords: professional criminality, criminal professionalism, criminal criminality, criminal qualification, criminal subculture.

Складні економічні, політичні процеси, які відбуваються сьогодні у суспільстві, породжують нові види організованих угруповань професійних злочинців, нові види злочинного промислу. Питання вивчення кримінологічних ознак професійної злочинності є вельми актуальним питанням як для науковців-кримінологів, так і для представників правоохоронних органів і пенітенціарної системи. Професійна злочинність – один із найбільш небезпечних видів

злочинності, яка тісно пов'язана із рецидивною злочинністю і може проявлятися у різних формах.

Останніми роками, на нашу думку, недостатньо уваги приділяється вивченню професійної злочинності, відсутні статистичні дані, ґрунтовні наукові дослідження, що в свою чергу викликає труднощі при встановленні її ознак і рис. Якісні характеристики цього виду злочинності допомагають встановити відмінності від інших видів злочинності, розробити ефективні заходи щодо її запобігання. З'ясування таких ознак неможливе без поглибленого вивчення характеристик особи, яка вчинила злочини, що мають ознаки злочинного професіоналізму.

З метою отримання якісної соціологічної інформації щодо ознак і детермінантів професійної «злочинності» нами було проведено анкетування засуджених осіб, які відбувають покарання у виправних колоніях. Опитування носило добровільний характер. Було опитано 607 засуджених із 24 установ виконання покарань. Анкетування проводилось серед осіб, які неодноразово вчиняли злочини проти власності (ст. 185 КК України «Крадіжка» - 195 осіб, ст. 186 КК України «Грабіж» - 121 особа, ст. 187 КК України «Розбій» - 98 осіб, ст. 190 «Шахрайство» - 24 особи), проти життя та здоров'я особи (ст. 115 КК України «Умисне вбивство» - 81 особа, ст. 121 КК України «Умисне тяжке телесне ушкодження» - 29 осіб), проти безпеки руху та експлуатації транспорту (ст. 289 КК України «Незаконне заволодіння транспортним засобом» - 28 осіб), у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (ст. 309 КК України «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту» - 26 осіб, ст. 307 КК України «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів» - 19 осіб), проти громадської безпеки (ст. 257 КК України «Бандитизм» - 4 особи, ст. 263 КК України «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» - 4 особи).

Як правило, професійні злочинці розпочинають свою діяльність у підлітковому віці. Цей факт підтверджується і зібраними даними. Так, більшість опитаних засуджених зазначили, що розпочали вчиняти злочини у віці до 20 років (від 12 до 14 років - 40 осіб, від 14 до 18 років - 148 осіб та від 18 до 20 років - 133 особи). У віці з 20 до 25 років - розпочала скоювати злочини 221 особа. З 25 до 30 років - 36 осіб, з 30 до 40 років - 29 осіб, з 40 до 50 років - 4 особи.

«Злочинна» спеціалізація не залежить від освітнього рівня. На питання «Де Ви навчалися, яку освіту отримали?» 235 опитаних зазначило, що отримали середню освіту, закінчивши школу та інтернати, 182 особи отримали середню спеціальну освіту, закінчивши професійно-технічні училища, 23 опитані особи мають вищу освіту,

а 54 – тільки неповну середню, закінчивши тільки 9 класів загальноосвітньої школи.

Кримінальна кваліфікація, тобто необхідні для вчинення злочину знання, навички, вміння, як правило, відпрацьовується як на власному досвіді, так і під час спілкування з особами, які мають злочинний досвід. Так, на питання «Де Ви отримали навички та вміння, які застосовували при вчиненні злочинів?» більшість опитаних (260 осіб) відповіло, що ніде не отримували навички («самоучки»); 164 особи зазначило, що отримали такі навички «на вулиці», серед компаній однолітків; 84 опитані особи відповіли, що отримали їх від друзів та знайомих (в більшості випадків – від раніше засуджених); 32 особи отримали вищезазначені навички та вміння в освітніх закладах (школах та інтернатах); 28 осіб відповіли, що отримали їх, дивлячись телепередачі та кіно-серіали.

Слід зазначити, що в місцях позбавлення волі існують усі передумови для створення, розвитку і підтримання професійної злочинності. На питання «Чи є на Вашу думку місця позбавлення волі місцями, в яких злочинці «підвищують свою злочинну кваліфікацію?» більшість опитаних осіб відповіло «Так» (387 осіб), а 202 особи надало відповідь – «Ні».

Суттєву роль при цьому відіграє наявність кримінальної субкультури. Адже зв'язок із кримінальним середовищем здійснюється саме через неї. На питання «Під час відбуття покарання Ви зустрічалися з елементами кримінальної субкультури в місцях позбавлення волі (тюремна «прописка», поділ людей на «касти» тощо)?» більшість опитаних (345 осіб) відповіли, що зустрічалися, надавши відповідь «Так», а 179 опитаних зазначили, що не зустрічалися, відмітивши відповідь «Ні». На питання «Від кого Ви вперше отримали інформацію про норми та правила кримінальної субкультури?» переважна більшість респондентів (187 осіб) відповіли, що вперше отримали таку інформацію в місцях позбавлення волі, від засуджених (коли вперше відбували покарання); 69 опитаних зазначили, що вперше отримали зазначену інформацію в СІЗО (ІТТ); 85 осіб відповіли, що вперше отримали її від знайомих, друзів та членів сім'ї «на волі» (переважно від таких, що раніше відбували покарання); 15 осіб відповіли, що вищезазначену інформацію вперше отримали з телепередач та кіно-серіалів; 8 опитаних зазначили, що отримали її вперше від працівників міліції (поліції), а 14 опитаних відповіли, що не пам'ятають, де вперше отримали таку інформацію.

Однією із ознак кримінального професіоналізму вважають вчинення злочинів для здобуття коштів на існування (злочинний промисел). На питання «Чи мали Ви до засудження постійне місце роботи?» більшість опитаних відповіли, що не мали постійного місця роботи (390 осіб); 217 осіб зазначили, що були працевлаштовані. Тобто, для більшості засуджених дохід від злочинної діяльності був основним засобом існування.

Отже, отримані нами результати показали, що найчастіше у структурі професійної злочинності вчиняються злочини корисливої спрямованості. Розпочинається професійна кримінальна діяльність у підлітковому віці. Рівень освіти на злочинну кваліфікацію не впливає. Перші знання, навички і уміння набуваються і відпрацьовуються самостійно, але, як правило, удосконалюються, закріплюються і підвищуються у місцях позбавлення волі. Одним із детермінантів професійної злочинності слід вважати кримінальну субкультуру, яка відіграє суттєву роль у тюремному середовищі.

На підставі викладеного слід зазначити, що отримання інформації від осіб, які неодноразово вчиняли злочини з ознаками злочинного професіоналізму, і відбувають покарання в місцях позбавлення волі, є вкрай важливим. Результати соціологічного опитування, проведеного нами, можуть в подальшому бути використані при розробці програм боротьби із професійною злочинністю, здійсненні заходів щодо її запобігання.

Ортинський Володимир Львович,
директор інституту права та психології
Національного університету «Львівська
політехніка», доктор юридичних наук,
професор;

Колб Роксолана Олегівна

НЕОБХІДНІСТЬ АКТИВІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕЯКИХ СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ В УКРАЇНІ

Як свідчить практика боротьби зі злочинністю в Україні за 2014–2018 рр., не дивлячись на зменшення на 7,9% кількості вчинених у 2018 році кримінальних правопорушень (всього 487133 злочини) [1] по зрівнянню із 2014 роком (529139 злочинів) [2], стан правопорядку в нашій державі залишається напруженим та складним, що свідчить про неналежне виконання правоохоронними органами та судами вимог ст. 3 Конституції України про те, що держава відповідає перед людиною за свою діяльність, зміст якої полягає у забезпеченні прав і свобод даного об'єкта правової охорони та гарантій їх реалізації [3]. При цьому, із загального числа вчинених за цей період кримінальних правопорушень було попереджено правоохоронними органами на стадії готування (ст. 14 КК України) та замаху на злочин (ст. 15 КК) тільки 0,6 % (у 2014 році – 3220, а у 2018 – 2763). Серед інших кримінологічно значущих у цьому контексті даних звертають на себе увагу ті, що складають зміст тенденцій злочинності, які набули свого розвитку у 2014–2018 рр., а саме: а) висока питома вага у структурі загальної злочинності тяжких злочинів (ч. 4 ст. 12 КК), кількість яких у 2018 році по зрівнянню з 2014 роком зросла на 5,4% (з 29,1 % до 34,5 %); б) значна кількість злочинів середньої тяжкості (ч. 3 ст. 12 КК) – відповідно 40,4 % (2018 р.) та 40,8 % (2014 р.); в) практично незмінним є

число злочинів невеликої тяжкості (ч. 2 ст. 12 КК) – у 2014 році – 133259 (25,2 % у загальній структурі злочинності), а у 2018 – 106768 (21,9 %).

Отже, в наявності є складна прикладна проблема, що потребує вирішення у тому числі на теоретичному рівні. Як видається, сутність її полягає в тому, що до боротьби із злочинністю в Україні в цілому та до запобіжної діяльності досить мляво та неефективно залучаються визначені в доктринальних джерелах різноманітні суб'єкти запобігання злочинам (спеціалізовані; неспеціалізовані; частково спеціалізовані) [4, с. 64], включаючи й потенційні можливості банківських установ України.

Саме зазначені вище обставини й обумовили вибір цієї наукової статті, а також визначили її основне завдання – довести необхідність більш активного залучення до запобіжної діяльності банківських установ України, як неспеціалізованих суб'єктів запобігання злочинам, а також розробити науково обгрунтовані заходи у цьому напрямі.

Список використаних джерел

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2018 рік. Генеральна прокуратура України. Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2014 рік. Генеральна прокуратура України. Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=.

3. Конституція України : прийнята 28 червня 1996 року / Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Кримінологія : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джузи. Київ : Атіка, 2009. 312 с.

Гумін Олексій Михайлович,

завідувач кафедри кримінального права та процесу Національного університету «Львівська політехніка», доктор юридичних наук, професор;

Дучимінська Леся Миронівна,

начальник управління внутрішнього аудиту та фінансового контролю головного управління Пенсійного фонду України у Волинській області

ПЕНСІЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

В кримінологічній літературі під суб'єктами запобігання злочинам розуміють органи, установи, організації, підприємства, а також посадові особи (службовці) та окремі громадяни, на яких законом покладені завдання та функції з виявлення, усунення, послаблення, нейтралізації причин та умов, які сприяють існуванню і поширенню злочинності в цілому, її окремих видів і конкретних злочинів, а також з утримання від переходу на злочинний шлях і забезпечення

ресоціалізації осіб, схильних до вчинення злочинів (рецидиву) [1, с. 63]. При цьому, поклавши в основу функціональну ознаку, насамперед реальний вплив виконуваних ними функцій та відповідних їм видів діяльності на усунення (нейтралізацію) детермінантів злочинності та злочинних проявів, А. П. Закалюк суб'єкти запобігання злочинності поділив на декілька груп, а саме – на: а) органи та організації, які керують цією діяльністю, організують її, створюють систему управління нею (органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування); б) органи та організації, стосовно яких запобігання злочинності та злочинних проявів віднесено або має бути віднесено до основних завдань і функцій (МВС, СБУ, прокуратура, суд, спеціалізовані громадські організації); в) органи, установи, організації, функції та повноваження яких не мають цільового спрямування на запобігання злочинності та злочинним проявам, але їхня діяльність посередньо впливає на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності та окремих злочинів (заклади освіти, культури, охорони здоров'я, соціальної допомоги, адміністрація підприємств, установ, організацій тощо) [2, с. 346].

При цьому, як доведено на науковому та практичних рівнях, діяльність усіх суб'єктів запобігання злочинам повинна організовуватись таким чином, щоб: 1) було організовано цілеспрямоване здійснення запобіжної діяльності як їх функцій; 2) був забезпечений зв'язок з елементами системи «по горизонталі» (взаємодія) і «по вертикалі» (підпорядкування); 3) неухильно виконувались команди управляючого механізму системи; 4) був вибір лінії поведінки відповідно до стану об'єкта запобіжного впливу [1, с. 63].

Поряд з цим, необхідно зазначити, що у наукових джерелах можна зустріти й інші критерії класифікації суб'єктів запобігання злочинів. Як з цього приводу зробив висновок А. П. Закалюк, важливо, щоб при цьому забезпечувалося дотримання загальних принципів та правил класифікації, перед усім її однопорядковості, проведення за єдиною підставою тощо [2, с. 346]. Так, за місце у державній і суспільній системі суб'єкти запобігання злочинам ученими класифіковані на: а) державні; б) недержавні (неурядові), у тому числі підприємства, установи і організації, громадські об'єднання та спеціалізовані формування; в) окремих громадян [1, с. 64]. У свою чергу, за завданнями, компетенцією і змістом запобіжної діяльності суб'єкти запобігання злочинам поділені на: 1) органи влади загальної компетенції (їх установи, організації, підприємства); 2) неспеціалізовані; 3) частково спеціалізовані; 4) спеціалізовані органи [1, с. 64].

Виходячи із проведеної класифікації, слід визнати, що Пенсійний фонд України відноситься до так званих неспеціалізованих суб'єктів запобігання злочинів, позаяк завдання запобіжного характеру, що стосуються сфери боротьби зі злочинністю, у нормативно-правових актах, які визначають правовий статус даного державного органу, не визначені в якості основних. У той самий час, враховуючи, що

Пенсійний фонд України входить до системи органів державного управління, одним із його завдань факультативного спрямування є запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються у сфері соціального населення [3].

Список використаних джерел

1. Кримінологія : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Атіка, 2009. 312 с.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : [У 3 кн.]. Кн. 1 Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки / А. П. Закалюк. Київ : видавн. дім «Ін Юре», 2007. 424 с.
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування Закон України від 09.07.2003 №1058-IV (зі змінами) / Відомості Верховної Ради України. 2018. № 38. ст. 280.

Колб Олександр Григорович.

професор кафедри кримінального права та процесу Національного університету «Львівська політехніка», доктор юридичних наук, професор;

Попельнюк Тарас Вікторович,

аспірант Класичного приватного університету

ЗМІСТ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ

Вивчення наукової літератури показало, що кримінологічна характеристика відноситься на сьогодні до однієї з ключових доктринальних категорій, яка застосовується при аналізі змісту будь-якого злочину [1, с. 156]. Не залишаються осторонь у цьому контексті й дослідження у сфері виконання покарань [2, с. 62]. Поряд з цим, варто констатувати, що досі ні у цілому серед кримінологів, ні серед учених, які розробляють проблеми, які пов'язані із запобігання злочинам з боку засуджених та персоналу органів та установ виконання покарань, немає єдиної точки зору щодо змісту загального поняття «кримінологічної характеристики злочинів, що вчиняються в сфері виконання покарань». Виходячи з цього та з урахуванням того, що на даний час в науці виведено поняття лише «кримінологічної характеристики злочинів, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України» [3, с. 129], зазначене питання й було визначено у цій науковій статті як одне із завдань дослідження. Як у зв'язку з цим зазначив А. П. Закалюк, показники злочинності підлягають вимірюванню для отримання уявлення про її розмір, міру змінюваності та величину матеріального прояву, а також для розроблення, відповідно до цього, предметних заходів щодо запобігання та протидії злочинним проявам [1, с. 156]. Проведений аналіз навчальних,

методичних і наукових джерел засвідчив також, що кримінологічна характеристика як предмет розгляду чи дослідження у тій чи іншій мірі висвітлена у наступних із них: а) у підручниках по курсу «Кримінологія». Так, в Особливій частині «Кримінології», яка видана у 2014 році за редакцією професорів В. В. Голіни та Б. М. Головікіна, кримінологічна характеристика як наукова категорія використана практично при аналізі усіх злочинів, що знайшли своє відображення у структурних розділах вказаного підручника [4, с. 178-431]. При цьому, в зазначеній роботі поняття «кримінологічної характеристики» не сформульовано. Відсутнє це визначення й у Загальній частині зазначеного підручника [4], що звичайно, ускладнює розуміння змісту даної наукової категорії як для учених, так і для практиків; б) у навчальних посібниках по курсу «Кримінологія» [5] це питання також не розкрито; в) у спеціальних загальних монографічних дослідженнях, як встановив В.В. Лопоха, зміст та структура кримінологічної характеристики тлумачиться науковцями також по-різному – у широкому та вузькому аспектах [2, с. 66–73], що, у свою чергу, не наближає їх до істини з означеної проблематики; г) у тих монографічних розробках, що стосуються сфери виконання покарань, кримінологічна характеристика вживається лише у назвах відповідних розділів, без будь-яких пояснень її змісту [6, с. 50–110]; г) у дисертаціях кримінологічного характеру та напряму питання кримінологічної характеристики у сьогоденні присутні як одні із пріоритетних завдань будь-якого дослідження. У цьому ж контексті готуються у теперішній час й дисертаційні розробки, що стосуються запобігання злочинам у сфері виконання покарань. Більш того, у деяких із них вчинена спроба на авторському рівні вивести поняття «кримінологічна характеристика». Зокрема, В. В. Лопоха у дисертації «Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України» дав наступне визначення «кримінологічної характеристики даного виду злочинів» – це стійкі відомості про рівень, структуру, динаміку та географію злочинних діянь, а також про осіб, що їх вчиняють, та потерпілих від злочинів, тобто нові відомості про стан злочинів, що вчиняються даною категорією персоналу ДКВС України, повні та точні знання про ці суспільно небезпечні явища для ефективного й науково обґрунтованого запобігання зазначеного виду злочинів [2, с. 68]. У той самий час, в дисертації Я. О. Ліховіцького під кримінологічною характеристикою злочинів, що вчиняються персоналом ДКВС України розуміються узагальнені за допомогою статистичних та інших наукових методів дослідження офіційні відомості про стан, рівень, структуру, динаміку та географію злочинів, що вчиняють зазначені суб'єкти, кримінологічно-значущі дані про цих осіб, а також про потерпілих від цих злочинів та про детермінанти вчинення і ціну цих суспільно-небезпечних діянь, що отримані з метою розробки науково обґрунтованих заходів по запобігання даного виду злочинів [3, с. 128].

Таким чином, слід визнати, що у сфері виконання покарань досі на доктринальному рівні не виведено узагальнене поняття кримінологічної характеристики злочинів, що обумовлює необхідність

активізації наукових розробок у цьому напрямі, враховуючи її прикладне значення для організації запобіжної діяльності у зазначеній сфері суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : [У 3 кн.]. Кн. 1 Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки / А. П. Закалюк. – Київ : видавн. дім «Ін Юре», 2007. – 424 с.
2. Лопоха В. В. Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України : дис... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Лопоха В. В. – Київ, 2016. – 224 с.
3. Ліховіцький Я. О. Кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються персоналом державної кримінально-виконавчої служби України: дис...докт.юрид.наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. 654 с.
4. Кримінологія : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. – Харків : Право, 2014. – 440 с.
5. Кримінологія : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи. – Київ : Атіка, 2009. – 312 с.
6. Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній : монографія / за заг. ред. В. В. Коваленка. – Київ : АТІКА, 2011. – 367 с.

Коваленко Валентин Васильович,

член-кореспондент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор;

Боровик Андрій Володимирович,

доцент кафедри кримінального права та правосуддя Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Академіка Степана Дем'янчука, кандидат юридичних наук

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ДЕТЕРМІНАНТ, ЩО СПРИЯЮТЬ УЧИНЕННЮ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Вивчення наукової літератури показує, що питання детермінації злочинності відносяться до ключових при дослідженні будь-якого із її видів. Як з цього приводу досить слушно зауважив А. П. Закалюк, від її розуміння залежить досягнення головної мети кримінології, якою є наукове обґрунтування рекомендацій щодо запобігання злочинності. У широкому значенні, на його думку, поняття детермінації відображає діалектичну суттєву властивість реального буття, тобто загальний зв'язок, взаємозалежність і взаємообумовленість предметів, явищ та

процесів [1, с. 183]. Виходячи з цього, Б. М. Головкін небезпідставно вважає, що детермінація злочинності – це сукупність різних за природою негативних явищ об'єктивного і суб'єктивного характеру, які у своєму зв'язку обумовлюють кримінальну форму поведінки у суспільстві [2, с. 71], а О. М. Джужа переконаний, що коли розглядається поняття детермінантів злочинності через спектр філософського вчення про причинність, то поряд із поняттям причини, яке викликає певний наслідок, неодмінно стоїть поняття умови, яке сама цього наслідку не викликає, але сприяє причині «виконати свою справу» [3, с. 59]. Аналогічну позицію займає А. І. Долгова, яка доводить, що детермінізм, виходячи із факту причинного походження, говорить про те, чому відповідний процес відбувся так чи по-іншому, чому виникло саме дане явище, які умови походження та який ступінь стійкості відповідного процесу [4, с. 184]. Г. Й. Шнайдер, не виводячи в цілому поняття детермінації злочинності, веде мову про так званій багатофакторний підхід щодо вивчення змісту останньої, який передбачає дослідження не однієї причини, а ряду причин (факторів), що породжують та обумовлюють вчинення злочинів [5, с. 244]. У науковій літературі можна зустріти й інші методологічні підходи щодо визначення поняття детермінації злочинності. Узагальнивши існуючі в науці зазначені поняття, А. П. Закалюк вивів наступне визначення детермінації злочинності, а саме – це вся сукупність явищ, процесів, фактів, проявів, з якими вона взаємопов'язана та якими вона обумовлена [1, с. 184]. При цьому, важливе значення для кожного дослідника при з'ясуванні змісту даного поняття, має та класифікація детермінант злочинів, яку застосовує той чи інший із них. У науці детермінанти злочинності класифікують за різними критеріями: а) за механізмом впливу на злочинність їх поділяють: на детермінанти, причини, умови та кореляти; б) за джерелами формування – антропологічні та соціальні; в) за структурою – детермінанти всієї злочинності та окремих її видів; г) за змістом – політичні, економічні, соціокультурні, управлінські, психологічні, моральні, правові, сімейно-побутові, ін.; ґ) за часом функціонування – детермінанти, під впливом яких відбувалося попереднє формування особистості злочинців певного покоління, та детермінанти, що діють у нинішніх умовах і обумовлюють кримінальну активність відповідним чином налаштованих людей [2, с. 73]. Крім цього, в кримінології пропонується й інші класифікації детермінант злочинності. Зокрема, О. М. Джужа детермінанти, залежно від їх рівня дії, поділив на: 1) чинники злочинності в цілому; 2) чинники окремих видів злочинності; 3) чинники конкретних злочинів [3, с. 61]. Більш точно, у цьому контексті, здійснив класифікацію детермінант злочинності А. П. Закалюк, який поділив їх на групи за такими критеріями: а) функціональним призначенням, тобто за функцією, яку в певній ланці або у системі детермінації в цілому виконують детермінанти, а саме – це: причини, умови, кореляти, детермінанти іншого (не кореляційного) зв'язку [1, с. 211]. У науці, причиною

називають явища (системи), які породжують, продукують інші явища (системи) – наслідки [1, с. 187]. Умови – це різноманітні явища, процеси, обставини, які сприяють або створюють можливість виникнення та прояву причини, яка породжує наслідок [1, с. 188]. Кореляція – це такий зв'язок між подіями, явищами, процесами, за якого зміна одних явищ супроводжується (не спричинюється чи обумовлюється) зміною інших [1, с. 189]; б) за рівнем функціонування детермінанти поділяються на: – детермінанти вищого рівня, які детермінують злочинність взагалі у значенні цілісної сукупності її суспільного прояву; – системи детермінантів злочинних проявів певного виду, що об'єднується у видовий різновид за спільними ознаками (мотивами, способом вчинення злочину тощо); – детермінанти окремого злочинного прояву, які мають індивідуальну належність саме до нього [1, с. 216–217]; в) за сферою дії детермінанти поділяються на: економічні, політичні, соціальні, управлінські, правові, інші [1, с. 217]; г) за значенням в процесі детермінації – на: корінні; головні; другорядні; суперечності, що притаманні будь-якому розвитку і реалізуються у процесі останнього, та антагоністичні, які потребують спеціальних зусиль суспільства щодо їх подолання [1, с. 218].

Таким чином, якщо застосувати зазначену кримінологічну формулу до визначення змісту детермінант, що сприяють вчиненню корупційних злочинів, то слід констатувати, що останні мають відображати як загальні, так і специфічні ознаки даного поняття, позаяк останні знаходяться поміж собою у нерозривному діалектичному зв'язку.

Список використаних джерел

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : [У 3 кн.]. Кн. 1 Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки / А. П. Закалюк. Київ : видавн. дім «Ін Юре», 2007. 424 с.
2. Кримінологія : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків : Право, 2014. 440 с.
3. Кримінологія : підручник для студентів вищ. навч. закл. / за заг. ред. О. М. Джузи. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
4. Кримінологія : учебник / под общ. ред. А. И. Долговой. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Норма, 2002. 848 с.
5. Шнайдер Г. Й. Кримінологія : перевод с немецкого / под общ. ред. и с предисл. Л. О. Иванова. Москва : Прогресс : Универсал, 1994. 504 с.

Джу́жа Анастасія Олександрівна,
професор кафедри кримінології та кримінально-
виконавчого права Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук

МЕТОД ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ЖЕРТВИ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ

Анотація. Проаналізовано наукові позиції та підходи провідних науковців щодо проблеми визначення поняття та змісту віктимологічного прогнозування жертви злочину. Висвітлено окремі аспекти щодо складання віктимологічних прогнозів. Запропоновано розробити системну теорію віктимологічного запобігання злочинам; визначити головні напрями віктимологічної запобіжної діяльності залежно від конкретного виду віктимологічного прогнозування; вибрати стратегію прогнозування.

Ключові слова: злочин, жертва злочину, віктимологія, віктимність, віктимізація; віктимологічне прогнозування.

Summary. The scientific positions and approaches of leading scientists concerning the definition of the concept and content of victimological forecasting of the victim of crime are analyzed. Some aspects of compiling victimological predictions are highlighted. It is proposed to develop a system theory of victimological crime prevention; to define the main directions of victimological preventive activity depending on the specific type of victimological forecasting; choose a forecasting strategy.

Keywords: crime, victim of crime, victimology, victimization, victimization; victimological prediction.

Віктимологія вбачає можливість об'єднання факторів схильності до злочину з викликом або реалізацією факторів злочину, при синтезі індивідуальних змінних з ситуативними змінними.

Через віктимологію можливо розвинути динамічну модель, що розглядає приводи злочинця і ставлення до нього жертви, ініціативу злочинця та відповідь жертви, дію одного і реакцію іншої.

Сьогодні успіхом у віктимологів користується методика порівняльного опитування жертв, яка виглядає перспективною для теоретичного вирішення проблем збільшення кримінальних злочинів в різних регіонах країни і криміналізації соціальних груп з перспективою розробки методів соціального контролю над злочинністю, адекватних сучасній ситуації.

При цьому проблема криміногенної віктимізації соціальних груп не знайшла масштабного висвітлення в кримінологічній літературі, що не може не відбиватися на створенні науково обґрунтованої системи віктимологічного запобігання злочинам.

Системна теорія віктимологічного запобігання злочинам не створена. Особливо важливим стає:

- зарубіжний досвід кримінологічного та віктимологічного вивчення феномена злочинності та протидії йому;

- проблема регіональних віктимологічних особливостей;

- криміногенна віктимність соціальних страт;

Також потрібно відмітити, що нині в країнах Західної Європи, США і Канаді підтримується теза: «солідарність з жертвами».

Відштовхуючись від робіт Бенджаміна Мендельсона (1900–1998) і Ганса фон Гентіга (1888–1974), з одного боку, і підбиваючи своєрідний підсумок дослідженням вчених за два десятиліття, відомий американський кримінолог Стів Шафер запропонував нову теорію кримінальних жертв, поклавши в її основу фактор відповідальності. Він заявляв, що вивчення відносини «злочинець-жертва» підкреслює потребу визнати роль і відповідальність останньої, яка не тільки є однією з причин (умов) злочину, але повинна стати центральною ланкою в розслідуванні злочину [1].

Важливою видається також думка С. Шафера про те, що відповідальність не є ізольованим фактором соціального життя, скоріше вона являє собою особливого роду інструмент соціального контролю, використовуваного завжди всіма суспільствами.

Тому злочин не може бути тільки індивідуальним актом, він також є і соціальним явищем. Злочин не просто «трапляється» з жертвою. Остання вносить вклад у вчинення злочину своїми недбалими, необдуманими, розсіяними діями, а іноді відбувається зміна (інверсія) ролей в ряді «потенційний злочинець – потенційний потерпілий». Тому для даного дослідження потрібне вміле поєднання форм і методів як традиційної кримінологічної, так і віктимологічної профілактики [2].

Для складання віктимологічних прогнозів необхідно знати віктимологічне минуле суспільства, так як відсутність об'єктивного аналізу віктимологічного минулого тягне невірне тлумачення віктимологічного сьогодення і не здатне його прогнозувати на майбутнє.

Найважливішим принципом віктимологічного прогнозування, крім широко відомого системно-комплексного підходу, є принцип чіткого визначення статусу та особливостей віктимологічного об'єкта прогнозування.

Практичне призначення віктимологічного прогнозування полягає в:

- підготовці віктимологічних пропозицій, рекомендацій і цільових програм віктимологічного запобігання злочинності та її окремих видів;

- оцінки напряму, в якому необхідно розвивати об'єкти віктимологічного прогнозування;

– як в дійсності може протікати розвиток віктимологічного прогнозування;

– які конкретні способи запобігання віктимізації.

Повний цикл віктимологічного прогнозування включає:

– вивчення віктимологічної проблеми в теорії і віктимогенної ситуації в практиці віктимологічного запобігання злочинам;

– аналіз допрогностичного і прогностичного віктимологічного фону;

– визначення мети і завдань конкретного віктимологічного прогнозування;

– висунування гіпотез віктимологічного прогнозування;

– вибір методики віктимологічного прогнозування;

– проведення пілотажного віктимологічного дослідження;

– формування отриманих висновків і пропозицій (віктимологічних аналітичних висновків).

Так, з просуванням науково-технічного прогресу широке застосування знайшли електронно-обчислювальні машини (ЕОМ), аналітичні методи, використання імітаційних віктимологічних моделей, ретроспекція, допрогностичний фон, сценарії для ймовірного уявлення прогностичної інформації.

При проведенні віктимологічного прогнозування важливо визначити вимоги до його результатів для їх подальшого використання в практиці віктимологічного запобігання злочинам.

У зв'язку з цим необхідно:

– визначити головні напрями запобіжної діяльності залежно від конкретного виду віктимологічного прогнозування;

– вибрати стратегію прогнозування;

– після аналізу, зведення, групування і складання результатів інших прогнозів, виробити тактику його здійснення з метою оптимального рішення.

Перераховані положення не виключають більш вузьких вимог до результатів віктимологічного прогнозування, вони лише визначають його обов'язкові аспекти.

Список використаних джерел

1. Квашиш В. Е. Основы віктимологии. Проблемы защиты прав потерпевших от преступлений: монография / Квашиш В.Е. – М. : Nota Bene, 1999. – 280 с. – С. 17.

2. Борьба с преступностью в Беларуси: научные основы и концептуальные решения / О. И. Бажанов и др.; под ред. О. И. Бажанова. – Минск : Право и экономика, 2005. – 403 с. – С. 383.

Копотун Ігор Миколайович,

проректор з міжнародних зв'язків Академії ГУСПОЛ (Чеська Республіка), професор кафедри кримінального права та судочинства Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Академіка Степана Дем'янчука, доктор юридичних наук, професор, віце-президент Європейського інституту післядипломної освіти (Словацька Республіка);

Жолтані Микола Іванович,

кандидат юридичних наук

ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ ПОДІЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ В КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

Проблеми запобігання злочинності у кримінально-виконавчих установах, у тому числі кримінально-правових конфліктів надзвичайного характеру, викликають необхідність випереджального аналізу розвитку криміногенної ситуації в середовищі засуджених та вироблення науково обґрунтованих запобіжних заходів. Результатом випереджального аналізу є кримінологічний прогноз, який являє собою ймовірне судження про майбутній стан (рівень, структуру, динаміку) злочинності та її детермінанти, можливості профілактики й інші засоби впливу на злочинність у певний період часу [1, с. 155], засноване на дослідженні кількісних і якісних кримінологічних характеристик явищ і процесів, що змінюють криміногенні умови виконання та відбування покарання. Процес кримінологічного прогнозування дає можливість передбачати зміну криміногенної ситуації на кінець конкретного періоду та визначити її тенденції в рамках часових відрізків, а також вплив нових факторів на структуру і динаміку криміногенних і кримінально-правових проявів у середовищі засуджених.

Метою кримінологічного прогнозування є розроблення заходів із запобігання криміногенній поведінці засуджених та вчиненню ними кримінально карних діянь.

Основною ланкою в реалізації кримінологічного прогнозу слід вважати виявлення та постановку на профілактичний облік засуджених, схильних до різних проявів протиправної поведінки, вчинення злочинів, розроблення і здійснення заходів індивідуально-профілактичного випереджального впливу з метою нейтралізації ризику вчинення рецидиву злочинів.

Важливість дослідження прогнозування надзвичайних подій кримінально-правового характеру у кримінально-виконавчих установах обумовлюється тим, що недоліки в організації кримінологічного прогнозування, спрямованого на профілактику криміногенних і кримінально-правових явищ і процесів серед засуджених виступають одним із факторів, що обумовлюють виникнення у кримінально-

виконавчих установах надзвичайних подій кримінально-правового характеру.

У теорії управління під прогнозуванням розуміється частина системи управління, основним завданням якого є випереджальна орієнтація зміни стану об'єктів управління, середовища їх функціонування. Із кримінологічної точки зору прогнозування – це процес наукового передбачення майбутнього стану прогнозованого об'єкта на основі аналізу його минулого і нинішнього стану, систематичного отримання науково обгрунтованої інформації щодо перспективного періоду.

Інформація, що міститься у прогнозі дозволяє визначити і оцінити можливості використання в перспективі сил, засобів і методів, спрямованих на боротьбу зі злочинними проявами у кримінально-виконавчих установах [2, с. 11].

Таким чином, прогнозування являє собою процес визначення ближніх і більш віддалених проблем, які можуть виникнути для системи. Прогнозування має розглядатися як одна з основних функцій організації процесу виконання покарання, реалізація якої дозволяє передбачити можливі зміни в діяльності кримінально-виконавчої установи, в середовищі її функціонування, тобто отримувати інформацію випереджального характеру.

Під кримінологічним прогнозуванням у кримінально-виконавчих установах слід розуміти здійснюваний посадовими особами (начальник кримінально-виконавчої установи, його заступники, керівники структурних підрозділів, співробітники) на основі достовірної та повної інформації аналіз, у процесі якого виявляються фактори, закономірності, проблеми і робиться кримінологічний прогноз на найближчий або більш віддалений час про можливі тенденції криміногенних і кримінально-правових явищ і процесів, їх вплив на стан оперативної обстановки, діяльність структурних підрозділів.

Вироблення і прийняття оптимальних рішень, спрямованих на недопущення у кримінально-виконавчій установі ускладнень оперативної обстановки, на профілактику надзвичайних подій кримінально-правового характеру, припускають здійснення професійного прогнозування на науковій основі. Цьому сприяє глибокий аналіз наступної системи показників:

- зміни в динаміці і структурі злочинності в регіоні та державі, а також зміни у кримінально-правовій і соціально-демографічній характеристиці засуджених;

- стан злочинності серед засуджених, причини і умови, які сприяли вчиненню ними злочинів;

- відомості про порушення засудженими встановленого порядку відбування покарання;

- дані про осіб, які перебувають на профілактичному і оперативному обліках;

- тенденції проникнення до кримінально-виконавчої установи заборонених предметів, виробів і речовин, особливо грошей, спиртних напоїв, наркотиків;
- кадрове забезпечення структурних підрозділів установи, професійна підготовленість персоналу і результати його діяльності;
- ефективність оперативно-розшукової діяльності, соціально-виховної роботи із засудженими, організації режиму, праці засуджених, профілактики серед них злочинських традицій;
- стан матеріально-побутового та медико-санітарного забезпечення засуджених.

Список використаних джерел

1. Профілактика злочинів : підручник / [Джужа О. М., Василевич В.В., Гіда О. Ф. та ін.] ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джузі. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.
2. Копотун І.М. Запобігання надзвичайним подіям кримінального характеру в пенітенціарних установах Російської імперії / І.М. Копотун // Публічне право. – 2017. – № 2.(10) – С. 173–181.
3. Копотун І.М. Наукові засади визначення факторів, що обумовлюють виникнення у кримінально-виконавчих установах надзвичайних подій кримінального характеру/ І.М. Копотун // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені короля Данила Галицького. – 2013. – № 7. – С. 229–236.
4. Копотун І.М. Загальна характеристика та види надзвичайних подій кримінального характеру в кримінально-виконавчих установах. / І.М. Копотун // Збірник « Наше право». – 2013. – № 4. – С. 109–114.

Грбов Михайло Леонідович,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

Черняк Андрій Миколайович,

головний науковий співробітник Міжведомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, доктор юридичних наук

ЗМІСТ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В ПЛОЩИНІ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Анотація. Розкрито зміст протидії злочинності. Визначено структуру протидії злочинності оперативними підрозділами правоохоронних органів України.

Ключові слова: протидія злочинності, оперативні підрозділи, правоохоронні органи.

Summary. The content of counteraction to crime is disclosed. The structure of counteraction to crime was determined by operational units of law enforcement agencies of Ukraine.

Keywords: counteraction to crime, operational units, law enforcement agencies.

Сьогодні у роботі оперативних підрозділів правоохоронних органів України накопичилася низка нерозв'язаних проблем, які значно знижують ефективність їх діяльності. Вирішення багатьох з них має ґрунтуватися теоретичних засадах, одною з яких є розуміння змісту протидії злочинності оперативними підрозділами.

Загалом у змісті протидії злочинності більшість дослідників виокремлює два блоки: 1) запобігання злочинам; 2) реагування на них [1–5]. У розумінні змісту кожного них існують суттєві відмінності.

Так, у науці досі немає єдиних підходів щодо співвідношення змісту запобігання злочинам (злочинності), їх попередження та профілактики. Досить часто (і цілком виправдано) їх вживають як синоніми. Проте інколи обґрунтовуються положення щодо охоплення змісту одного з цих понять іншими, а також розмежування окреслених понять відповідно до стадій діяльності, що передують вчиненню кримінального правопорушення. Так у навчальній літературі інколи розрізняють: *профілактику*, яка здійснюється до формування злочинного умислу; *запобігання*, тобто заходи, до яких вдаються після сформування злочинного умислу до початку вчинення злочину; *припинення злочину* – запобіжні заходи, здійснювані після початку кримінально караних дій.

Аналізуючи викладене, варто зауважити, що немає засобів встановлення моменту «*формування злочинного умислу*», оскільки він обумовлений лише внутрішніми психічними процесами людини. І встановити це можна лише шляхом використання сил і засобів ОРД тільки у тому випадку, коли особа у спілкуванні з представниками власного соціального оточення проголошує наміри щодо вчинення злочину (або своїми діями виказує такі наміри). Але у цьому випадку злочинний умисел вже буде сформовано. Тобто, за наведеною класифікацією стадія профілактики не має моменту початку (здійснюється постійно) та закінчується у момент, коли правоохоронним органам стало відомо про злочинні наміри особи. У цей момент (за наведеною вище класифікацією) має розпочинатися стадія запобігання. Але у разі коли інформація про злочинні наміри особи (наявність сформованого злочинного умислу) не надійшла до правоохоронних органів, статус превентивних заходів буде не визначеним (профілактика чи запобігання?).

Сумнівним є також і те, чи можна вважати превентивною (попереджувальною) діяльністю припинення злочину. Сам термін «припинення» свідчить про те, що злочин вже триває. Навіть на стадіях готування (ст. 14 КК України) чи замаху (ст. 15 КК України) злочин є

передбаченим Кримінальним кодексом України суспільно небезпечним винним діянням (дією або бездіяльністю), вчиненим суб'єктом злочину (ст. 11 КК України). Тобто, якщо розпочато реалізацію злочинного умислу, то або заходи з його попередження, профілактики (запобігання йому) не спрацювали, або ж мова йде про контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України).

У частині співвідношення зазначених понять, ми підтримуємо позицію В. Д. Пчолкіна, який стверджує, що більш загальне попереджувальне значення, яке проявляється незалежно від стадії недопущення та перешкоджання вчиненню злочинів, мають терміни «попередження» та «запобігання», які по суті вони є синонімами [6], а також А. П. Закалюка, який сформулював найбільш лаконічне визначення запобігання злочинності (у буквальному розумінні – це діяльність, що перешкоджає вчиненню злочинів). [7, с. 318]. Вважаємо доцільним для означення усієї превентивної діяльності щодо скоєння злочинів використовувати терміни «запобігання злочинам», «запобігання злочинності».

До змісту запобігання злочинам науковці доволі часто відносять діяльність з їх виявлення [4]. Але, як припинення злочину, так і його виявлення не може бути віднесено до категорії запобіжних (попереджувальних, превентивних) заходів. Адже виявлення (припинення) передбачає, що вчинення злочину вже відбулося (нехай у формі готування і замаху), але про це до певного часу не було відомо правоохоронним органам. Якщо виявлено факти розповсюдження наркотичних засобів, то злочин, передбачений ст. 307 КК України, вже вчинено і мова може йти лише про його розслідування та (або) запобігання продовженню злочинної діяльності.

Одночасно потрібно зауважити, що виявлення злочинів не може бути віднесено не лише до запобігання цій категорії правопорушень, а й до реагування на них. Так, О. А. Шевченко зазначає, що процес реагування на вчинений злочин утворює самостійну систему заходів, які застосовуються у певній послідовності. Перший комплекс таких заходів найчастіше визначають терміном «виявлення злочину» [1]. Але відреагувати можна лише на ті факти, обставини, процеси або явища, які відомі. Виявлення ж злочинів є результатом заходів (зокрема, оперативно-розшукових), які проводяться з метою одержання інформації про злочин, і у часі передують отриманню цієї інформації.

Отже, у системі протидії злочинності, виявлення злочинів, потрібно розглядати як окремий блок, поряд із запобіганням злочинам та реагуванням на них. У теорії та практиці ОРД діяльність оперативних підрозділів з виявлення злочинів чітко відмежована від превентивної та реакційної. Так запобіжну діяльність оперативних підрозділів традиційно досліджують в межах категорії «оперативна профілактика» (у сучасних дослідженнях зустрічаються терміни «оперативно-розшукове запобігання», «оперативно-розшукове попередження» тощо). Діяльність з виявлення злочинів у теорії ОРД традиційно іменують

оперативним пошуком. Дії, що відбуваються в межах оперативно-розшукового реагування на виявлені факти злочинної діяльності укладаються до змісту поняття «оперативна розробка».

Оперативна профілактика, оперативний пошук, оперативна розробка становлять окремі форми ОРД, які окремі сучасні науковці, цілком слушно, розглядають як стадії цієї діяльності.

Отже першою стадією протидії злочинам є запобігання. Ця стадія передусє виявленню та припиненню злочинів. Вона полягає у діяльності, що перешкоджає формуванню злочинного задуму та (або) не допускає його втілення, навіть у формі готування або замаху на вчинення злочинів. Виявлення злочинів – це діяльність з пошуку та фіксації інформації про: готування до злочину; замах на злочин; вчинення закінченого злочину. Припинення злочинів – діяльність з недопущення злочину який вже розпочався (у тому числі перешкодження готуванню, замаху та доведенню злочину до кінця).

До прийняття КПК України у 2012 році одною з форм реагування на вчинення злочину (в межах протидії злочинності) називали розкриття злочинів. Після цієї події діяльність оперативних підрозділів з розкриття злочинів фактично втратила правові підстави. Вони уповноважені лише виконувати доручення слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) дій, у т.ч. негласних.

Тому, аби досягти максимальної визначеності у теоретичних питаннях, що складають основу дослідження протидії злочинності оперативними підрозділами, потрібно виокремлювати такі її елементи (стадії) як запобігання, виявлення, припинення та розслідування. Перші три з цих категорій вже були розглянуті вище.

Аналіз п. 4 та п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України дозволяє стверджувати, що розслідування злочину – це процес пізнання стороною обвинувачення об'єктивної істини щодо вчинення конкретного кримінального діяння під час досудового кримінального провадження, який у втілюється системі процесуальних дій, що застосовуються з метою виконання завдань кримінального провадження загалом.

Список використаних джерел

1. Шевченко О. А. Запобігання злочинам як один із пріоритетних напрямів протидії злочинності. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 194–197

2. Міщенко С.Г. Роль кримінальної юстиції в протидії злочинності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. спец. 12.00.08. – Київ, 2011. 20 с.

3. Тичина Д. Національна поліція України в системі суб'єктів запобігання злочинам. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2 (13) С. 154–162.

4. Бандурка О. М. Литвинов О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2 (10). С. 168–177

5. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4 С. 104–112.

6. Пчолкін В. Д. Поняття та роль оперативно-розшукової профілактики у запобіганні злочинам. *Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності*: матер. наук.-практ. конф. (Харків, 17.12.2010) ХНУВС, 2010. С. 15–17.

7. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки / А. П. Закалюк – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 424 с.

Стрижак Віталій Олександрович,

заступник начальника Головного управління
Національної поліції України у м. Києві –
начальник кримінальної поліції

ДОСВІД ІНОЗЕМНИХ КРАЇН У ПИТАННЯХ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ПОШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Анотація. Досліджене законодавство іноземних країн з питань регламентації проведення пошукових заходів, формування правової бази для їх проведення. Зроблено висновок про суттєвий вплив системи кримінальної юстиції на правову регламентацію пошукової та попереджувальної діяльності оперативних підрозділів.

Ключові слова: іноземні країни, досвід, правова регламентація, пошукові заходи.

Summery. Investigated legislation of foreign countries on the regulation of conducting search activities, the formation of a legal framework for conducting them. The conclusion about the significant influence of the criminal justice system on the legal regulation of the search and preventive activity of the operational units is made.

Keywords: foreign countries, experience, legal regulation, search activities.

Однією з ознак ефективної розбудови сучасної правової демократичної держави і громадянського суспільства є забезпечення прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави. Для України зазначене особливо актуалізується в контексті імплементації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом 2014 року, якою передбачено укріплення інституцій судових та правоохоронних органів з метою активізації співробітництва у сфері юстиції, задля забезпечення верховенства права та поваги до прав та свобод людини. Виходячи із зазначеного, проблема правової регламентації проведення пошукових заходів (по за межами оперативного або кримінального провадження) об'єктивно передбачає засвоєння зарубіжного досвіду в контексті можливого його використання в нашій державі.

Необхідно зазначити, що на формування правової бази для їх проведення суттєво впливає система кримінальної юстиції. Наприклад, пошукові заходи в США визнаються законними методами отримання інформації і здійснюються в межах правової інституції, яка має назву – проактивне розслідування, відповідно до якого засоби, що дозволяють отримувати процесуально значиму інформацію, наділяються рівною юридичною силою, а їх результати набувають статусу повноцінних аргументів у суді (хоча право визнання останніх судовими доказами залишається за судом). Тобто, в американському судочинстві оперативно-розшукова інформація не проходить через «фільтр» досудового розслідування, а опиняється безпосередньо в суді, де і вирішується питання про її допустимість.

Певну особливість має визначення підстав для проведення пошукових заходів в Італії. Ст. 267 КПК Італійської Республіки визначає «Підстави та види заходів», а саме: прокурор запитує у слідчого судді дозвіл на проведення операцій (передбачених у ст. 266). Такий дозвіл видається у виді мотивованої постанови у разі, коли є серйозний непрямий доказ і отримання інформації негласним шляхом є абсолютно необхідною мірою для розслідування (в тому числі і для його початку). Прокуратура веде спеціальний конфіденційний реєстр, до якого у хронологічному порядку заносяться відомості про винесені постанови, що стосуються проведення заходу, а також відомості про початок і закінчення кожного заходу. Структурно-логічний аналіз КПК Італії надав нам можливість встановити наступне: складні з точки зору дотримання прав і свобод громадян заходи (НСРД) визначається лише трьома статтями КПК Італії, в яких визначаються підстави, строк та суб'єкти проведення заходу, але не приділяється увага формально-процесуальній стороні заходу, тобто порядку подання отриманої інформації до судових органів для вирішення питання про її прийнятність і допустимість. Тобто, можна дійти висновків, що окрім НСРД (під час розслідування) можуть здійснюватися пошукові заходи поза межами досудового розслідування.

Німецький КПК є одним із найстаріших подібного роду правових документів в Європі. Однак, в результаті розвитку технологій, протягом останніх десятиліть цей кодекс було доповнено цілою низкою норм, які регулюють використання негласних заходів, зокрема у сфері прослуховування телефонних та інших переговорів, і надання отриманих в ході проведення таких заходів інформації статус доказового значення. Ці питання детально висвітлені в параграфах гл. 8 КПК Німеччини. При вивченні відповідних параграфів виявляється цікава особливість: німецький законодавець не проводить чіткої межі між власне оперативно-розшуковим заходом і слідчою дією. Так, у параграфі 100а КПК Німеччини наводяться підстави, для негласного отримання інформації, але назвати перелік цих підстав вичерпним навряд чи можливо, оскільки саме формулювання норми передбачає неоднозначне тлумачення: «...якщо певні факти говорять про те, що будь-хто в якості

виконавця або співучасника вчинив кримінально каране діяння, або у випадках, коли замах є караним, вчинив замах або готував вчинення кримінально караного діяння, і якщо встановлення обставин справи або з'ясування місцезнаходження обвинуваченого іншим способом нездійснено або істотно ускладнено». Відповідно, практично не обмежено і коло осіб, щодо яких може бути прийнято рішення про проведення відносно нього пошукових заходів: «Відповідне рішення може бути винесено... щодо обвинуваченого, або інших осіб, про яких... відомо, що вони передають для обвинуваченого інформацію, або від нього виходить інформація, або вони її поширюють, або обвинувачений спілкується з ними». Тут, на нашу думку, важливо звернути увагу на таку суб'єктивну складову наведеного вище формулювання, як «...про яких відомо...». Оскільки мова в даному випадку завідомо не йде про встановлений в ході судового розгляду факт, а всього лише про ймовірність такого факту, ми маємо право припустити, що німецький законодавець умисно надав правозастосувачу можливість для певного маневру – отримання оперативної значущої інформації, яка, можливо, буде трансформована в доказ, але на момент її отримання такою не є. Очевидно, що така конструкція правової норми допускає можливість проведення пошукових заходів як у рамках розслідування, так і по – за цими рамками (іншими словами, параграф 100а КПК Німеччини почасти регулює правовідносини, які не відносяться до предмета відання кодексу). На нашу думку, така система надає можливість проведення пошукових заходів поза рамок розслідування, що робить його ефективним при виявленні та фіксації латентних злочинів.

Найчастіше до пошукових заходів законодавство інших країн відносить наступні: вилучення поштових відправлень; контроль, фіксацію і систематизацію інформації, яка передається мережами електронного зв'язку; дії посадових осіб органів фінансового розслідування, які не розкривають своїєї totoжності (тобто таємних агентів); виконання дій, що імітують злочини; таємне стеження.

Досліджене законодавство вказаних країн з питань регламентації проведення пошукових заходів не є досконалим. І тому, на нашу думку необхідне не «сліпе копіювання», а виважене використання вже напрацьованих технологій з врахуванням відмінностей у системі права, кримінальної юстиції, органів, що протидіють злочинності.

Список використаних джерел

1. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германии // пер. с нем. Б. А. Филимонов. М., 1994. 368 с.
2. Уголовно-процессуальный кодекс Итальянской Республики: [сайт] URL: <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/home.htm>.

Корнієнко Михайло Васильович,
перший проректор Дніпровського
гуманітарного університету, доктор
юридичних наук, професор

БЛОКОМІРЦЕВА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ

Анотація. Розкриваються ознаки, форми та особливості так званої білокомірцевої злочинності в Україні в умовах трансформації економічних і суспільних відносин. Ключові слова: економічна злочинність, білокомірцева злочинність, протидія злочинності.

Ключові слова: злочинність білих комірців, економічна злочинність, злочини білих комірців, протидія злочинності.

Summary. Drop-down concept, signs, forms, characteristics and mode of development, economic and so-called white-collar crime in Ukraine in terms of the transformation of the economic and social relations.

Keywords: White-Collar Crime, economic crime, white-collar crime, counteraction to criminality.

Економічна і політична криза в Україні все більше набирає загрозливих для суспільства і державотворення ознак гуманітарної кризи, потребує необхідності коректив кримінологічної політики, переосмислення історичних, економічних, правових, доктринальних та інституційних трансформацій.

Білокомірцева злочинність, яка інколи іменується «злочинністю еліт», сьогодні є одним із найбільш шкідливих та загрозливих деструктивних явищ у сучасному світі. В історії криміналістичних досліджень першим, хто дав цьому явищу таку креативну назву, був американський дослідник Едвін Сатерленд [11], який підкреслював його здебільшого латентний, бізнесовий характер та суттєвий вплив на суспільні відносини.

Між тим, витоки цього явища в історії відомі з тих пір, як з'являлась будь-яка еліта, а серед неї і ті, які вважали себе «найбільш мудрими серед усіх мудрих» і, будучи позбавленими сумнівів совісті, бачили себе найбільш достойними жити краще за інших, таємно обдираючи ближніх та залишаючись в очах останніх добродіями.

Білокомірцева злочинність у сучасній криміналістичній доктрині зазвичай розглядається як діяльність осіб, які займають вагомое соціальне становище, користуються певним авторитетом у суспільстві та на міжнародному рівні, мають вплив на економічну та політичну ситуацію окремих країн чи на глобальному між-народному рівні, проте, незважаючи на свій статус, умисно та систематично здійснюють антисоціальну діяльність, направлену на особисте збагачення чи збагачення певної групи осіб, використовуючи свій авторитет, посаду чи професію як інструмент вчинення злочину [7].

В арсеналі білокомірцевої злочинності, в силу тяжіння «залишатись в тіні», присутні зазвичай такі форми латентного

збагачення, які важко викриваються та доводяться, тобто замасковані економічні, податкові та інші фінансові злочини й правопорушення: фіктивне підприємництво; податкове шахрайство; банківське шахрайство; зловживання антимонопольним становищем; інвестиційне шахрайство; маніпуляції на фондових біржах; шахрайство з фінансовими ресурсами; організація конвертаційних центрів; легалізація злочинних доходів, рейдерство тощо.

Дослідники виділяють такі загальні ознаки та її особливості: економічний характер злочинів; ненасильницький, антисоціальний характер; завуальований характер злочинів, що мають тривалий ефект [7]; високий рівень латентності [3, с. 25–26]; тенденції до транснаціонального характеру [6, с. 187–189] тощо.

Вітчизняна злочинність не така вже й «біла та пухнаста», адже успадкувала багато варварських методів свого бізнесу попередників, виросла фактично з колишніх комсомольців, партійних босів, їх кумів, свих, внучатих племінників та інших прошарків і нащадків колишньої «еліти», яка свого часу здійснила «експропріацію експропріаторів».

У ті далекі роки революційних експериментів, підло закинувши в маси заклик «хто був ніким – той стане всім»... і реалізуючи гасла «розрушимо все до самих до підвалин», більшовизм пронісся над добротними українськими землями, наче смерч, знищуючи на своєму шляху до самого фундаменту старий устрій, пролетів, наче ординське плем'я, витоптавши навіть паростки гуманістичної цивілізації.

Відтак і сучасна вітчизняна білокомірцева злочинність з'явилась переважно не з якогось тіньового бізнесу, підпільних підприємств, «цеховиків» тощо. Вони, безумовно, були, але в умовах тоталітарного режиму не могли мати суттєвого впливу на суспільство і знаходились або під значним пресом влади, або під її кришою, або «відпрацьовували крадений ліс», пиляючи його в сибірській тайзі.

Ця злочинність в нашій країні, як і в усіх пострадянських республіках, в основному вийшла з коридорів самої влади шляхом своєрідного реверсного руху, привласнення державної власності та хамелеонського переодягання старих авторитетів тоталітарного режиму в лібералів та демократів.

Розповсюдженням є міф у стилі «теорії еліт», що СРСР розвалився тому, що буцімто різко впала ціна на нафту. Безумовно, постачання газу і нафти давало значний прибуток. Але СРСР не розвалювався, навіть коли не було прокладено Уренгойських та інших газопроводів, а з розпадом відомого Варшавського блоку значно зменшилась необхідність значних витрат на його фінансування, що давало значні можливості для самоінвестиційного розвитку. Не важко помітити, що якихось «майданів» чи навіть натяків на масові протести чи революційні дії в той час не існувало. В тих умовах колесо історії самою владою було повернуто назад, і скоріш за все – задля вигоди, наживи та збереження і зміцнення самої ж влади. Цікавий факт – саме Президія Верховної ради України, будучи в повному складі укомплектована

тодішніми партійними функціонерами правлячої компартії, прийняла рішення про заборону самої комуністичної партії у формі указу, який за законами того часу мав набути силу закону лише тоді, коли був внесений на голосування в самій Верховній Раді. Незважаючи на те, що цієї процедури не відбулось, а тим самим не отримало силу закону і рішення про заборону компартії, самі лідери цієї політсили приступили до самоліквідації своєї «альма матер» та енергійно приступили до формування капіталістичної економіки. Фантастичний реверс історії – капіталізм почав будуватися під керівництвом державних діячів з партійними квитками комуністичних функціонерів. Так виникла фактично нова «еліта». Та східна мудрість каже: «Коли караван повертається назад, попереду може опинитись кульгавий верблюд».

Найбільш масштабна схема самозбагачення чиновників від влади, в розпорядженні якої була вся державна і комунальна власність, полягала в застосуванні різних форм приватизації, прозваної журналістами «роздаванням слонів». Так, наприклад, той, хто міг мати доступ до коридорів влади, поспіхом отримував кредити в банківських установах (чим більше, тим краще), чи то на створення кооперативу, чи то на будівництво житла. Отримані гроші терміново об-мінював на іноземні банкноти чи здавав будівельним кооперативам, які конвертували їх у доларову масу і починали будівництво... Оскільки видача кредитів набирала темпів і досягла неосяжних розмірів – безповоротно настає інфляція. Для владної еліти це не біда – їх статки уже в іноземній валюті. А банківські установи друкують все нові і нові банкноти, інфляція з алюру переходить в галоп. Згодом Україна друкує свою унікальну національну валюту – купони. Хто раніше отримував кредити, починають їх поспіхом за мовчазною згодою «влади» повертати – з розрахунку один купон за один отриманий трьома роками раніше карбованець. Тобто представник «еліти», якщо отримав кредит в рублях, наприклад в еквіваленті 50 тис. доларів, то міг через три роки вернути купонами, в сумі, рівній отриманим рублям, що в еквіваленті буде рівнятись 100 доларам. У реальності це практично дозволяло так званим «новим руським» чи «червоним піджакам» побудувати двоповерховий будинок за 50 доларів. Можна було і по-іншому, наприклад, отриманий «червоним директором заводу» кредит успішно потратити на скупку за безцінок у своїх наївних і підлеглих заводчан приватизаційних ваучерів, а відтак з червоного директора державного заводу перетворитись в його одноособового власника чи акціонерного співвласника з домінуючою долею акцій.

За такими схемами вітчизняні представники за співучасті чи при мовчазній згоді і бездіяльності самих чиновників від влади привласнили більшу частину колишньої державної власності. Фактично, в більшості своїй, саме так у країні сформувався перший осередок вельми багатих людей, фінансово спроможних впливати на політичні процеси в державі, сформувалась «нова еліта», яку в народі прозвали «красними піджаками», а скоріше колишні червоні функціонери влади швидко

перекрашувались в лібералів та переодягались в бізнес-менів. Ваучерна приватизація підприємств частково задовольняла апетити майбутніх олігархів. Згодом в хід йшли і штучне банкрутство та інші засоби.

Коли державної власності ставало все менше і менше, з'явилась уже не зовсім бі-локомірцева, в класичному її розумінні, форма переділу власності, така як рейдерство. Останнє часто супроводжувалось проплаченими рішеннями корумпованих судів та силовими захватами адміністративних споруд з допомогою приватних охоронних агентств, прозваних згодом «тітушками». Державна власність енергійно приватизувалась, перепродавалась, а валютні накопичення вивозились і продовжують вивозитись в зарубіжні країни, чим і інвестують економіку таких.

Нові нувориші взяли під контроль засоби масової інформації і процеси формування влади. Політтехнології стали прибутковим бізнесом. Засоби масової інформації, втягнуті в такі процеси, старанно ліпили зі звільнених з колоній «шнірів» і «крисячників» нових слуг народу, а скоріше слухняну прислугу олігархів, які швидко довели людей до зубожіння.

Олександр Гуров у статті «Сьогодні відбулось одержавлення мафії», аналізуючи організовану та білокомірцеву злочинність в Росії, приходять до таких висновків: «Сьогодні відбулось одержавлення мафії. Її щупальця проникли в господарську, адміністративну сфери. Є вони і в культурі, і в спорті. Сьогодні оргзлочинність стала спокійнішою. Вона не проливає моря крові, діє витонченіше, більш цивілізовано, якщо можна так мовити. Від рекету і вибивання зубів пов'язані мафія перейшла до захоплення стратегічно важливих підприємств. Її сьогодні цікавить видобуток алмазів, випуск автомобілів – все те, де крутяться великі гроші ... Сьогодні, за оцінками спеціалістів, 40 процентів підприємств бізнесу під контролем мафії... Організована злочинність трансформувалась в міжнародну без бою... Сьогодні розшарувалась і сама злочинність . Існують «солдати», «біки». Вони внизу ієрархічних сходинок. А наверху – «білі комірці». Їх головна задача – незаконне отримання надприбутку» [2].

Ситуація в Україні мало чим різниться. Нещадна вирубка карпатського лісу і його експорт, лобювання вигідних певним кланам законопроектів, підпорядкування власним інтересам родовищ добування газу та систем його постачання тощо стали реальністю нашого життя.

Приклади розслідування фактів замаху на незаконну приватизацію Одеського припортового заводу, приватизації Обленерго та підприємств Газпрому, багатьох інших резонансних кримінальних справ показують як реальної силу білокомірцевої злочинності, так і її недоліки та ахіллесову п'яту.

Якщо в європейських країнах вона існувала в тіні, воліла до збільшення впливу на суспільство, але завжди відчувала прес з боку влади, то в Україні в силу цивілізаційних трансформацій відбулась

рідкісна перверзія традиційної динаміки розвитку цього явища - тіньова економічна злочинність та представники корумпованої влади і її ідеологічні перевертні в певний історичний момент пішли практично назустріч один одному, формуючи під гаслами економічної конкуренції ідеологічно обгрунтований новий суспільний уклад.

Відтак, до особливостей вітчизняної білокомірцевої злочинності можна віднести – тісне єднання з владою, безпринципність, нестримну тягу до надприбутку без урахування перспектив можливого краху самої держави, варіативність застосування не тільки економічних, а й насильницьких, заново винайдених методів переділу власності (рейдерство), наявність досвіду застосування системи гарантій збереження накраденого в офшорних зонах та тяжіння до збереження накопичених валютних цінностей саме там.

Вітчизняна білокомірцева злочинність існує в «комфортних» умовах трансформацій суспільного устрою від «розвинутого соціалізму» до ринкових капіталістичних відносин з урахуванням того, що механізми ринкової економіки у нас ще не повною мірою сформувались, знаходяться в стані розвитку, а також в умовах перманентних реформ правової бази та ускладненнями державного контролю за фінансово-економічними процесами і реформами.

Ця злочинність в Україні відрізняється також спробами поставити під контроль інші корисливі злочинні угруповання та сформувати свої охоронні агентства з кримінальних і інших структур, створити свої приватні армії.

Слід зазначити, що до особливостей суб'єктів даної злочинності можна віднести недостатню їх готовність до ефективного інноваційного розпорядження отриманою власністю в силу того, що серед них мало опинилось технократів та фахових менеджерів складних технологічних процесів (здебільшого освіта у вищих партійних школах недостатня для цього), а як наслідок – нездатність до ефективних і взаємовигідних інвестицій отриманих капіталів, їх використання для розвитку економіки своєї держави, користування пагубною концепцією використання офшорних зон для збереження прибутків. Такі тенденції стають загрозливими для існування держави.

За даними Інституту міжнародної економіки Петерсона, з усіх найбільш багатих *людей України* більше 55 % з них отримали свої багатства, завдячуючи зв'язкам з владою та завдяки *добуванню і експорту сирця*, тоді як в Норвегії, Фінляндії, Данії, Японії та багатьох країнах з високим рівнем життя населення такі форми збагачення взагалі не спостерігаються. Розмір грошей українців, які знаходяться в офшорах, перевищив річний бюджет України. Згідно з даними міжнародної організації «Global Financial Integrity», українська «еліта» тримає в офшорах від \$117 до \$167 мільярдів доларів. Щорічно «в чорних дірах» офшорів зникає до \$8 – 10 млрд. з української економіки [10].

Розмах збагачень, наближених до влади латентних мільйонерів, показує, що таких «успіхів» білокомірцева злочинність не мала в жодній країні.

Приватизувавши значну частину державної і суспільної власності, привласнивши та розпродавши значну частину природних ресурсів, прикарманивши та «наколядувавши» чимало грошей, навіть заробляючи на грандах, фондах і кредитах МВФ, доморощені нувориші з колишніми партійними квитками та комсомольськими значками, назвавши себе « новою елітою », принаймні скоріш за все розраховували на те, що, знищуючи комуністичні залишки минулої держави, якою вони ж і управляли, будуть жадані зі своїми грошима в Європі і сподівались на таке собі плавне входження до Європейського Союзу чи то поодинці, чи то разом зі своїми збіднілими, але терплячими кріпаками.

Розрахунки були явно примітивні. Їх гроші там залюбки беруть в обіг банківських установ, але їх самих там з їх менталітетом уже не чекають. Вони стали «нелюбими друзями» на заході і ненависними «баригами» в своїй країні. *Сучасний стан справ можна охарактеризувати як стан «турбулентності».*

Проблема протидії цій злочинності має вирішуватись системно в комплексі інтегративних заходів кримінологічного, правового й економічного характеру та реального відновлення курсу суспільства на побудову соціальної правової держави.

Для усунення криміногенних факторів та забезпечення безпеки держави потрібно здійснити наступне.

По-перше, продаж землі має бути заборонений до вирішення основного питання – розбудови правової соціальної держави.

По-друге, розробка надр має бути виключно в юрисдикції підприємств державної власності.

По-третє, з урахуванням антимонопольного законодавства і допущених його порушень при приватизації, поверненню в державну власність підлягають усі без винятку обленерго та інші стратегічні підприємства, які забезпечують енергетичну незалежність держави.

По-четверте, має бути відновлена і посилена кримінальна відповідальність за зло-вживання монополями становителем.

По-п'яте, повернення з використанням адмінресурсу учасникам бізнесу так званого ПДВ потрібно скасувати (принцип рівності і антикорупційна складова).

По-шосте, необхідно збільшити податок на вивезений капітал, надаючи пільги на його ввезення в Україну.

По-сьоме, краще ніж порушувати кримінальні провадження проти бізнесменів своєї країни, виштовхуючи їх за межі своєї землі та надаючи їм можливість зникати з держави, а потім розшукувати і висувати вимоги екстрадиції, які зазвичай ігноруються зацікавленими в грошах втікачів сильними державами, може варто розірвати угоди про співробітництво в кримінальних провадженнях та ставати офшорною

зоною, або створювати банки з гарантованими збереженнями валютних вкладів без можливості їх конфіскації... Це питання потребує ретельного опрацювання з урахуванням усіх реалій сьогодення.

По-восьме, важливо сьогодні, на базі податкової поліції та «реформованих аж до скасування» підрозділів боротьби з економічною злочинністю колишнього МВС України, невідкладно створити Службу фінансових розслідувань з розширеними повноваженнями щодо протидії фінансовим та іншим економічним злочинам й злочинам проти власності та забезпечити ефективну професійну її діяльність.

По-дев'яте, важливо забезпечити незалежність від виконавчої гілки влади та забезпечити активізацію роботи таких контролюючих органів, як Рахункова палата України, різні агентства пошуку активів та ревізійні органи й органи фінансового моніторингу.

По-десяте, необхідно посилити кримінальні санкції за розкрадання чи інші незаконні форми збагачення в особливо великих розмірах. Буде виправданим передбачити *довічне позбавлення волі* за здійснення найбільш тяжких господарських злочинів та злочинів проти власності, зокрема, передбачених ч. 5 ст. 185, ч. 5 ст. 186, ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 189, ч. 4 ст. 190, ч. 5 ст. 191, ч. 3-ст. 199, ч. 3 ст. 206-2 ч. 3 ст. 209 Кримінального кодексу України, а також за найбільш тяжкі корупційні злочини.

Суспільно-політична та правова криза Україні обумовлюють необхідність дієвого розмежування влади і бізнесу, розробки комплексної програми протидії білокомірцевій та іншій економічній і корисливій злочинності, включаючи програму «Україна без офшорів», «Нова інвестиційна програма», забезпечувати підтримку інвестицій у вітчизняну економіку, разом з тим, посилюючи відповідальність за здійснення найбільш тяжких господарських і корупційних злочинів та злочинів проти власності.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М., Литвинов О. М. *Парадокси протидії злочинності*. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2013. № 3 (10). С. 83–90.

2. Гуров А. Сегодня произошло огосударствление мафии URL: <http://bestlawyers.ru/php/news/newsnew.phtml?id=380&idnew=22260&start=0>

3. Каменський Д. В. *Білокомірцева злочинність у США: поняття, системні ознаки та види*. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2013. № 3. С. 21–30. URL: http://files.visnikkau.org/200001275-584a959418/Visnyk3_3.pdf

4. Корнієнко М. В. Сучасний стан виконання антикорупційних вимог Європейського Союзу в Україні. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. 8 грудня 2017 р. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 118 – 121 с.

5. Ланд П. *Организованная преступность. Тайная история самого прибыльного бизнеса в мире* / Пер. с англ. М.: АСТ: Астрель, 2005. 192 с.
6. Мельничук Т. Некоторые проблемы криминологического изучения беловоротничковой преступности в период постмодерна. *Юридичний вісник*. 2014. № 4. С. 185–190. URL: <http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=21120>
7. Мігдаль О. *White-Collar Crime: останні тенденції*. *Юридична газета*. 2017. 13 червня. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/white-collar-crime-ostanni-tendenciyi.html>
8. Сущенко В. Д. Тіньова економіка та організована економічна злочинність: Навчальний посібник. К.: МВС України. НАВСУ, 1999.
9. Тертышник В. М. *Наперстки в білому одязі*. Іменем Закону. 1996. №26. С. 5.
10. Трофимов А. Миллиардеры-уголовники: 10 участников рейтинга Forbes, имевших проблемы с законом. *Форбс*. URL: <http://www.forbes.ru/stil-zhizni-slideshow/167470-milliardery-ugolovniki-10-chlenov-spiska-forbes-imevshih-problemy-s-zak/slide/1>.
11. Sutheland E.H. *White Collar Criminality*. *American Sociological Review*. V. 1940. P. 1-12

Небитов Андрій Анатолійович,

заступник начальника Головного управління
Національної поліції в Київській області,
доктор юридичних наук

КРИМІНОГЕННИЙ СТАН ЗЛОЧИННОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В 2018 РОЦІ

Анотація. У доповіді обґрунтована проблема проведення криминологічного аналізу кількісних та якісних показників злочинності та її динаміки на сучасному етапі розвитку українського суспільства як передумови реалізації криминологічного забезпечення запобігання злочинності в Україні.

Ключові слова: криминогенна ситуація, кримінальні правопорушення, розкриття злочину, матеріальні збитки

Summary. The report substantiates the problem of the criminological analysis of quantitative and qualitative indicators of crime and its dynamics at the present stage of development of Ukrainian society as a prerequisite for the implementation of criminological support for crime prevention in Ukraine.

Keywords: criminogenic situation, criminal offenses, disclosure of a crime, material losses

Однією з найгостріших проблем сьогодення є стрімке погіршення криминогенної ситуації в Україні, розгул і безкарність криміналітету, як результат – беззахисність громадян від злочинних

посягань. Як зазначено в Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій країні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Оскільки саме держава має гарантувати кожному з нас захист від злочинних посягань, виникає потреба дослідити рівень злочинності в країні, а також стан протидії їй з боку правоохоронних органів, які діють від імені держави та повинні захищати громадян.

Беручи до уваги, що результати вивчення нами статистики 2018 року з цих питань, які засвідчували вже тоді погіршення криміногенної ситуації в державі, не стали підставою для вжиття адекватних заходів реагування ні з боку глави держави, ні з боку Верховної Ради України, які продовжують вперто ігнорувати зазначені факти розгулу злочинності в нашій країні, потреба в доведенні до суспільства саме реальної картини стану злочинності лише суттєво зростає.

Враховуючи вагомість даного дослідження та його поглиблений аналіз, в тому числі й із висвітлення причин та наслідків криміногенної ситуації, яка склалася на сьогодні в державі, публікація цього матеріалу буде по частинах – для кращого його осмислення та сприйняття:

Упродовж 2018 року до підрозділів поліції Київської області надійшло понад 374 тис. заяв і повідомлень громадян про кримінальні правопорушення та інші події, що на 4,9 % більше порівняно з 2017 роком – 357 тис.

З ознаками кримінальних правопорушень зареєстровано на 18,9 % менше заяв і повідомлень ніж за аналогічний період минулого року (39,4 тис. правопорушень у 2018 році проти 48,5 тис. у 2017 році).

З них до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено інформацію за 33 656 повідомленнями (у 2017 році – 40347), що на 16,6 % менше та складає 10,5% від зареєстрованих до ЄО.

Протягом 2018 року на території області зареєстровано 39 102 кримінальних правопорушення (у 2017 році – 47250, -17,2 %), з них без урахування закритих – 18 627 (у 2017 році – 24032, -22,5 %). Загальна реєстрація та розкриття кримінальних проваджень у 2016–2018 роках:

За фактом скоєння особливо тяжких злочинів (без урахування закритих) зареєстровано 715 кримінальних правопорушень (у 2017 році – 838, -14,7 %, у 2016 році – 825, -13,3 %). За 299 такими кримінальними правопорушеннями особи встановлені, що складає 41,8 %, 2017 рік – 42,6% (357 кримінальних правопорушень), 2016 рік – 19 % (157 кримінальних правопорушень).

Усього розслідувано 348 таких злочинів проти 391 минулого року (у 2016 році – 187), кількість кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, зменшилась на 11 % порівняно з минулим роком (збільшилась порівняно з 2016 роком – на 86 %). Питома вага розслідуваних становить 5,4 % (у 2017 році – 6 %, у 2016 році – 3,1 %).

За фактом скоєння тяжких злочинів (без урахування закритих) зареєстровано 8110 кримінальних правопорушень (у 2017 році – 10611, -23,6 %, у 2016 році – 11857, -31,6 %).

За 3026 такими кримінальними правопорушеннями особи встановлені, що складає – 37,3 %. У 2017 році за 3510 кримінальними правопорушеннями особу встановлено, що складало – 33,1 % (у 2016 році – 1899 або 16 %).

Усього розслідувано 3307 таких злочинів, проти 3650 у 2017 році (у 2016 році – 2192), кількість кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, зменшилась на 9,4 % порівняно з минулим роком та у 2,4 рази порівняно з 2016 роком. Питома вага розслідуваних становить 70,7 % (у 2017 році – 79 %, у 2016 році – 69,6 %).

Кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень зменшилась у 2018 році порівняно з 2017 та 2016 роками, та враховуючи що кількість розкритих злочинів також зменшилась, спостерігаємо загальне покращення результатів роботи Головного управління. Так, питома вага кількості розкритих злочинів у 2018 році становить 47,5 % (у 2017 році – 41,1 %, у 2016 році – 22,3 %) від загальної кількості зареєстрованих (без урахування закритих).

Гірше спрацювали в напрямку розслідування кримінальних проваджень. Так, упродовж звітнього періоду зменшилась кількість розслідуваних кримінальних правопорушень на 8,7 %. Усього розслідувано 9 673 кримінальних правопорушення (у 2017 році – 10598, у 2016 році – 7313), або 22,1 % від кількості кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування.

Умисні вбивства. Питома вага повідомлень про підозру збільшилась порівняно із аналогічним періодом минулого року та складає 96,1 % (у 2017 році – 87,2 %). Залишок нерозкритих умисних вбивств, з числа зареєстрованих у поточному році – 3.

Розбійні напади. Хоча кількість кримінальних правопорушень, за якими особам повідомлено про підозру зменшилась порівняно з 2017 роком, проте питома вага зросла та становить 88 % (у 2017 році – 61,3 %). Розслідувано менше на 2,2 % розбійних нападів, проте питома вага до закінчених складає 97,8 % (у 2017 році – 96,9 %). Із числа зареєстрованих у 2018 році розбійних нападів, 9 – скоєно у громадських місцях. Збільшилась питома вага повідомлень про підозру особам за вчинення злочинів цього виду та складає 64,6 % (у 2017 році – 50,8 %). Під час скоєння грабежу проникнення до приміщень здійснювалось шляхом ривка у 68 випадках, погрози – 8, із нанесенням тілесних ушкоджень – 41. Розслідувано на 2,4 % більше грабунків порівняно з минулим роком.

Крадіжки. Найчастіше вчиняються крадіжки в містах області – 4032, в селах – 3719, в селищах міського типу – 774. Найчастіше зловмисники викрадають чуже майно у будні дні (особливо у четвер та п'ятницю), крадіжки в нічний час після півночі складають 80,6 % від

усіх скоєних злочинів. При скоєнні крадіжок проникнення здійснювалось шляхом вільного доступу у 1804 зареєстрованих злочинів, 1260 – шляхом злому та віджиму, 401 – підбору ключа, 652 – через балкон та вікно. На 0,7 % збільшилась кількість повідомлень про підозру у вчиненні крадіжок порівняно із минулим роком. Питома вага повідомлень про підозру становить 43 % (у 2017 році – 31,7 %). Розслідувано на 2,5 % менше таких злочинів. Питома вага до закінчених складає 26,7 % (у 2017 році – 30,3 %).

Згвалтування

Відбулось зменшення кількості вчинених фактів згвалтувань на 60 % порівняно із минулим роком. Всі злочини вказаної категорії є розкритими.

Розслідувано 43 такі кримінальних провадження (у 2017 році – 37, +16,2%).

Хуліганство Зареєстровано у звітному періоді на 10,9 % більше фактів вчинення хуліганства порівняно з минулим роком та погіршився стан розкриття даного виду злочину. Так, порівняно із минулим роком зменшилась кількість злочинів за якими особам повідомлено про підозру (з 62 до 50). Питома вага повідомлень про підозру складає 44,6 % (у 2017 році – 61,4 %). Розслідувано на 8,2 % більше таких фактів, питома вага до загальної кількості закінчених проваджень складає 32,2 % (у 2017 році – 31,9 %).

Шахрайство На 2,2 % менше зареєстровано фактів вчинення шахрайства, порівняно із минулим роком. Також відбулось значне збільшення розкриття злочинів вказаної категорії, про що свідчить показник питома вага розкриття, який становить у звітному періоді 52,4 % (у 2017 році – 28,4 %). Збільшилась кількість розслідуваних таких кримінальних правопорушень на 84,5% порівняно з минулим роком. Залишок нерозкритих таких кримінальних проваджень становить 484.

Незаконне поводження зі зброєю Задokumentовано на 7,7 % менше злочинів щодо незаконного поводження зі зброєю. Також погіршився і стан розкриття таких злочинів, так у 2018 році питома вага розкриття становила 75,1 % (у 2017 році – 80,6 %). Розслідувано на 23,7 % менше злочинів цього виду порівняно з минулим роком. Упродовж звітнього періоду з незаконного обігу вилучено 19 733 од. вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухівки та пристроїв до неї, з них: - вогнепальної зброї – 270 од., у тому числі: гранатомети – 4, кулемети – 2, автомати – 2, карабіни, гвинтівки – 42, пістолети, револьвери – 116, обрізи – 12, саморобної зброї – 7; травматичної зброї – 68 од.; бойових припасів – 19,2 тис.од., (патрони – 18,9 тис.од., гранати – 129 од., ін. боєприпаси – 231 од.); вибухових пристроїв – 151 од.; вибухових речовин – 2 200 гр.

Відшкодування збитків Протягом 2018 року за закінченими розслідуваннями кримінальними провадженнями встановлено 328 млн. грн. матеріальних збитків, завданих громадянам та державі внаслідок

злочинних посягань. Відшкодовано збитків на суму 35,4 млн. грн, вилучено майна, готівки, цінних паперів, іноземної валюти на суму 24,2 млн. грн., накладено арешт у сумі 111 млн. грн. Відсоток відшкодування становить 52,18 %, у 2017 році – 69,91 %.

І насамкінець. Прошу звернути увагу на край загрозливі тенденції в загальній картині стану злочинності: у громадських місцях Зарєєстровано 400 злочинів, учинених у громадських місцях, за 271 з яких особам повідомлено про підозру (у 2017 році – 820, -51,2 %). Питома вага їх розкриття, з числа вчинених цього року, становить 67,7 % (у 2017 році – 58 %). Всього розслідувано 321 кримінальне провадження (у 2017 році – 333, -3,6 %). За результатами порівняльного аналізу впродовж 2017–2018 років, спостерігається зменшення на 45,6 % кількості скоєних у громадських місцях тяжких та особливо тяжких злочинів (з 217 до 118).

Семенюк Олександр Георгійович,

т.в.о. першого заступника керівника
Міжвідомчого науково-дослідного центру
з проблем боротьби з організованою
злочинністю при Раді національної безпеки
і оборони України, доктор юридичних наук

ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ

Анотація. У тезах доводиться, що мотивація злочинної поведінки має розглядатися в якості критерію, що містить у собі взаємопов'язану єдність об'єктивних та суб'єктивних причин злочинної поведінки.

Ключові слова: детермінанти злочину, причини злочинності, умови злочинної поведінки, мотивація злочинної поведінки.

Abstract. The theses prove that the motivation of criminal behavior should be considered as a criterion, which includes the interconnected unity of the objective and subjective causes of criminal behavior.

Keywords: crime determinants, causes of crime, conditions of criminal behavior, motivation of criminal behavior.

Дослідження діяльності з протидії злочинності в цілому, та профілактики злочинів зокрема, передбачає необхідність вивчення тих факторів, які впливають на їх функціонування або лежать в основі детермінації відповідних процесів. Тому, як справедливо зауважують О. М. Бандурка та О. М. Литвинов, окрім традиційного підходу до дослідження таких факторів через аналіз злочинності і правопорушень, можливим є виділення причин і умов конкретних злочинів, що також становить науковий інтерес [1, с. 175–176].

З точки зору філософії не може бути чітких меж між причинами та умовами конкретного злочину. Ті самі явища в різних ситуаціях (у різних кримінальних справах) можуть виступати і як умови, і як причини. Однак при всій відносності розбіжностей між причинами та

умовами можна стверджувати, що найчастіше в ролі причин фігурують обставини, за яких відбувалося моральне виховання особи, формувалися її мотиваційні настанови. А до умов, які сприяють вчиненню злочину, належать умови реалізації її особистісних та інших індивідуальних властивостей.

Разом із тим умови формування особи, а також умови реалізації її мотивів, маючи індивідуально конкретний зміст стосовно певної особи і певного злочину, не є виключно індивідуальними. За своїм типовим змістом елементи індивідуальної психології та свідомості є одиничним окремим проявом певних елементів суспільної психології та свідомості. Остання, з одного боку, є узагальненим відбитком існуючих елементів індивідуальної свідомості певної частини членів суспільства, а, з іншого, – елементи суспільної свідомості та психології є відображенням суспільних відносин, явищ, процесів економічного, соціального, соціально-психологічного, політичного, правового та іншого змісту [2, с. 202].

Між суспільною, груповою та індивідуальною свідомістю, її елементами, у тому числі негативними, що спричиняють злочинні прояви, також існує закономірне співвідношення як між загальним, особливим та одиничним. Тому, за словами Г.А. Аванесова, «у причинах та умовах конкретних злочинів потрібно виявляти те, що є загальним для усіх злочинів... Стосовно ж причин та умов окремих видів злочинів потрібно сказати, що вони є елементами причин злочинності в цілому, співвідносяться з ними як особливе із загальним, через що у своєму визначенні містять ознаки цілого – злочинності» [3, с. 200].

Як на одиничному рівні певні елементи індивідуальної психології і свідомості є безпосередніми причинами вчинення злочину, так і на узагальненому рівні злочинності як певної абстракції, що має конкретні прояви лише на індивідуальному та груповому рівнях, її безпосередньою причиною слід визнати таку узагальнену абстракцію, як суспільна свідомість та її психологічна частина, а точніше – негативні щодо суспільства, його інтересів, у тому числі правопорядку, елементи цієї психології та свідомості.

Жодне економічне, соціальне, політичне, правове, соціально-психологічне явище, як би воно негативно не впливало на суспільну та індивідуальну свідомість, само безпосередньо не породжує злочинні прояви та злочинність у цілому. Для набуття генетичної, продукуючої дії їх вплив, як справедливо зауважує А. П. Закалок, має пройти через свідомість, психологію, зокрема на індивідуальному рівні, і лише за інших сприятливих обставин (умов) може втілитися у вчинення злочину [2, с. 202–203].

Наведені положення зумовлюють необхідність пошуку такого комплексного інтегрованого критерію (узагальненої абстракції), за допомогою якого можна було б віднайти суб'єктивні та об'єктивні

причини не лише індивідуальної злочинної поведінки та певних однорідних злочинів, а й усієї злочинності загалом.

На наше переконання, таким критерієм, який є суб'єктивним відображенням об'єктивних явищ і процесів, що містить у собі взаємопов'язану єдність об'єктивних та суб'єктивних причин злочинної поведінки, є **мотивація злочинної поведінки**. Причини злочинності як масове соціальне явище, об'єктивні причини конкретної злочинної поведінки та мотивація злочинної поведінки (безпосередньої суб'єктивної причини злочину) співвідносяться між собою як загальне, особливе й одиничне, що являє собою взаємопов'язану єдність об'єктивного і суб'єктивного.

Оскільки злочини вчиняються конкретними особами для досягнення суб'єктивних цілей, сформованих об'єктивними умовами їх життєдіяльності, то в основу поділу детермінантів злочинності на види (групи) має бути покладено мотивацію злочинної поведінки, яка відображає єдність об'єктивних та суб'єктивних причин людської поведінки в цілому і злочинної зокрема. Як зазначав В. М. Кудрявцев, лише «взаємодія суб'єктивних причин... являє собою основний механізм, що породжує правопорушення» [4, с. 228].

Одночасно слід зауважити, що запропонований нами підхід до пояснення причин злочинності та окремих злочинних проявів є дещо спрощеним і може бути підданий ґрунтовній критиці. Адже причинність завжди взаємодіє або в ній власне присутні інші форми різних зв'язків. У працях багатьох учених-кримінологів наводиться чимала кількість обставин чи факторів, які впливають на злочинність. Так, Г. М. Міньковський подає їх декілька сотен [5, с. 50], Н. Ф. Кузнецова виокремлює 32 види таких зв'язків [6, с. 11–12], а вітчизняні кримінологи, наголошуючи на необхідності виходити з множинності причин, визначають серед них головні та другорядні, об'єктивні та суб'єктивні, постійні та тимчасові, закономірні та випадкові тощо [7, с. 83].

Будь-який із виокремлених науковцями видів зв'язків, якщо його встановлено об'єктивно для кожної конкретної ситуації, має науково-практичне значення. Натомість вивчення причин злочинності та розробка ефективних заходів запобігання окремим злочинним проявам можливо лише на основі виявлення домінуючих, суттєвих, постійних і статистично стійких причинних залежностей.

У цьому питанні наша позиція повністю збігається з думкою професора О. М. Джужи, який вважає, що при аналізі детермінації конкретного прояву навряд чи можна претендувати на врахування всіх зовнішніх і внутрішніх чинників (факторів), які стосуються даного явища. З усієї їх сукупності важливо виділити з них ті, які спроможні викликати мотиви конкретного злочину і спонукати особу діяти саме так, а не інакше. У профілактичному плані їх ліквідація (нейтралізація) веде до внутрішньої перебудови особи і зміни її поведінки у корисному для суспільства напрямі. Вивчення цих детермінант доцільно проводити

на двох рівнях: 1) на рівні чинників, які безпосередньо стосуються дефектів соціалізації особи і формування її антисоціальних властивостей; 2) на рівні внутрішнього процесу мотивації і виникнення рішення вчинити злочин. Такий підхід дає можливість розкрити увесь механізм злочинної поведінки, комплексно підійти до процесу її мотивації [8, с. 109–110].

Отже, розгляд мотивації злочинної поведінки в якості її об'єктивно-суб'єктивної причини має як теоретичне, так і практичне значення. Такий підхід розкриває не лише механізм злочинної поведінки й механізм формування особи злочинця, її зміст та структуру, а також зміст і структуру зовнішніх криміногенних чинників, віднайти стійкі закономірні зв'язки між тією чи іншою мотивацією, особливостями особи злочинця, безпосередніми та віддаленими причинами злочинних проявів і певними сферами суспільних відносин. Це дає можливість розглядати особу злочинця як наслідок та причину, а отже, одночасно здійснювати комплекс запобіжних заходів щодо переорієнтації вже сформованої злочинної мотивації та попередження впливу криміногенних чинників, що на неї впливають. Тому системне дослідження мотивації злочинної поведінки в цілому та її конкретних різновидів, що мають стійкі закономірні зв'язки із зовнішніми та внутрішніми умовами, може слугувати надійною базою для більш точного прогнозування і попередження злочинної поведінки.

Список використаних джерел

1. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Стратегія і тактика протидії злочинності: монографія. Х.: НікаНова, 2012. 318 с.
2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
3. Криминология: учеб. / под ред. Г.А. Аванесова. 3-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. 480 с.
4. Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии (О структуре индивидуального преступного поведения). М.: Юридическая литература, 1968. 176 с.
5. Профілактика злочинів: підручник / О.М.Джуца та ін.; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джуци. К.: Атіка, 2011. 720 с.
6. Кузнецова Н.Ф. Значение преступных последствий. М.: Юридическая литература, 1956. 220 с.
7. Криминологічна віктимологія: навчальний посібник / М.Є. Моїсєєв та ін.; За заг. ред. проф. О.М. Джуци. К.: Атіка, 2006. 352 с.
8. Курс криминології: Загальна частина: підручник: У 2 кн. / О.М. Джуца та ін.; За заг. ред. О.М.Джуци. К.: Юринком Інтер, 2001. 352 с.

Кваша Оксана Олександрівна,
провідний науковий співробітник відділу
проблем кримінального права, кримінології
та судоустрою Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України, доктор
юридичних наук, професор;
Гапончук Віктор Васильович,
суддя Волинського апеляційного суду,
аспірант Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

ПУБЛІЧНЕ ПІДБУРЮВАННЯ ДО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ: ПОНЯТТЯ ТА СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА

Анотація. У доповіді обґрунтована тотожність понять «публічні заклики до вчинення злочину» та «підбурювання до вчинення злочину». В основі цих злочинних дій лежить спільна властивість – вплив у формі схиляння іншої особи чи кількох (багатьох) осіб до вчинення злочину. Запропоновано законодавчо закріпити поняття «публічне підбурювання».

Ключові слова: підбурювання, публічні заклики, вплив, схиляння, публічне підбурювання.

Summary. The report substantiates the identity of the concepts of «public appeals to commit a crime» and «incitement to commit a crime». The basis of these criminal acts is the common property – the influence in the form of inclining another person or several (many) people to commit a crime. It is proposed to legislate the concept of «public incitement».

Keywords: incitement, public appeals, influence, inclination, public incitement.

Сучасні тенденції злочинності свідчать про подальше зростання кількості злочинів, що вчинюються у співучасті, а також про трансформацію спільно вчинюваних злочинних посягань. Спільність все частіше стає невід’ємним атрибутом злочинної діяльності, особливо терористичної та сепаратистської. У Загальній частині КК України міститься визначення як поняття співучасті у злочині, так і окремих її видів, у тому числі підбурювання.

Також деякі випадки підбурювання вважаються законом самостійними закінченими злочинами. Зокрема, підбурювання передбачено в Особливій частині КК України як публічні заклики до вчинення того чи іншого злочину, зокрема, у ст. 258-2 КК України «Публічні закликами до вчинення терористичного акту». Під публічними закликами до вчинення терористичного акту розуміють звернення у будь-якій формі до широкого, індивідуально невизначеного кола осіб із запрошенням, завданням, умовлянням, проханням, вимогою про вчинення терористичного акту (терористичних актів) [1, с. 126]. У цьому контексті доцільно звернутись до Конвенції Ради Європи про

запобігання тероризму, у статті 5 якої містяться такі положення: «Публічне підбурювання до вчинення терористичного злочину». «1. Для цілей цієї Конвенції термін «публічне підбурювання до вчинення терористичного злочину» означає розповсюдження повідомлення для населення або доведення такого повідомлення до відома населення в інший спосіб з метою підбурювання його до вчинення терористичного злочину, якщо така поведінка, незалежно від того, є чи не є вона безпосередньою підтримкою терористичних злочинів, становить загрозу того, що може бути вчинено один чи більш ніж один такий злочин» [2]. (курсив наш. – В.Г., О.К.) Очевидно, що за змістом публічне підбурювання у Конвенції – це публічні заклики у КК України.

Вітчизняний кримінальний закон не містить поняття «публічне підбурювання» ні в Загальній, ні в Особливій частині. Підбурювання завжди передбачає конкретні дії, спрямовані на схилення іншої особи до вчинення визначеного злочину. Співучасть у виді підбурювання до вчинення певного злочину має, як правило, непублічний характер та спрямована до певної особи, на відміну від публічних закликів до вчинення злочинів, які спрямовані до невизначеного кола осіб. Традиційно саме це вважається основною розмежувальною рисою цих понять.

Про підвищену суспільну небезпечність дій підбурювача свідчить і характеристика, наведена ще у XIX столітті О. Лохвицьким: «підбурювачі – це ті самі організатори («привідники»), і дії їх почасти збігаються: організатори, замисливши злочин, підбурюють до нього інших; підбурювачі використовують різні засоби для схилення до нього інших» [3, с. 147–148]. На наш погляд, саме організатор, а не виконавець, є найбільш небезпечною фігурою серед співучасників злочину. Залучаючи до вчинення злочину особу, організатор використовує для цього ті самі засоби та методи, що й підбурювач: прохання, переконання, обман, підкуп, погрози, шантаж тощо. Тобто внутрішній механізм впливу організатора й підбурювача на осіб, яких вони бажають залучити для виконання злочинних дій, – тотожний. Організатор злочину виявляє себе, свої лідерські якості та організаторські здібності у спільно вчинюваному злочинному діянні, впливає на інших учасників злочину [4, с. 126], так само, як і підбурювач. Отже, категорія впливу є спільною для розуміння механізму діяльності цих співучасників. О.В. Ус вважає також, що схиленням до злочину є процес впливу однієї особи на волю та свідомість іншої з метою збудження в неї наміру (прагнення, бажання, рішучості) взяти участь у злочині. При чому, вплив підбурювача повинен бути таким, щоб можна було визнати, що інші співучасники зважилися на вчинення злочину саме завдяки підбурюванню, а не внаслідок власного злочинного наміру [5, с. 12–13]. Отже, підбурювач, як і організатор, є найбільш небезпечними серед співучасників злочину.

В контексті загаданої на початку ст. 258-2 КК України, доцільно відзначити, що у колишньому КК УРСР (1960 р.) першою главою було

передбачено відповідальність за «Злочини проти держави», до якої у 1989 році Указом Президії Верховної Ради Української РСР була включена стаття 62-1 «Заклики до вчинення злочинів проти держави», у якій каралися *публічні заклики до зради Батьківщини, вчинення терористичного акту або диверсії* [6] (курсив наш. – В.Г., О.К.). В умовах значного збільшення в Україні вчинення таких злочинів та зростання проявів сепаратизму та тероризму в Україні цей історичний факт потребує уваги.

Під час аналізу іншої статті (109 КК України), яка у частині 2 регулює відповідальність за публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, вчені зауважують: «Публічні заклики передбачають хоча б одне відкрите звернення до невизначеного, але значного кола осіб, в якому висловлюються ідеї, погляди чи вимоги, спрямовані на те, щоб шляхом поширення їх серед населення чи його окремих категорій (представників влади, військовослужбовців тощо) схилити певну кількість осіб до певних дій. Якщо такі заклики звернені до конкретної особи, вони кваліфікуються як підбурювання до вчинення дій, метою яких є насильницька зміна чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади [7, с. 324]. Отже, це підтверджує попередню тезу про те, що різниця між публічним (закликами) і непублічним (індивідуально визначеним) підбурюванням полягає виключно в адресаті: якщо заклики спрямовані до певної особи, то це співучасть у виді підбурювання, якщо – до невизначеного кола осіб, то це самостійні склади злочинів, передбачені у статтях 109, 110, 258-2, 258-5, 295, 299, 436, 442 КК України.

Тому потребує вирішення питання про те, яке поняття є більш вдалим – публічне підбурювання чи публічні заклики. І підбурювання, і публічні заклики охоплюють широкий спектр дій, які спрямовані на схиляння однієї чи багатьох осіб на вчинення злочину. При цьому термін «заклики» за змістом є вужчим за термін «підбурювання», тобто поняття «публічні заклики» штучно звужує зміст тих дій, що утворюють відповідний склад злочину, передбачений у перелічених вище статтях КК України. Однак це не змінює сутності публічних закликів, адже за змістом вони є підбурюванням, яке має публічний характер. На наш погляд, підбурювання може бути непублічним і публічним. Основна функціональна роль підбурювача зводиться до здійснюваного на інших осіб *впливу*, який деформує волю тих чи інших осіб, перетворюючи їх на злочинців, незалежно від того чи є цей вплив публічним і на яку кількість осіб він розповсюджується.

Отже, поняття «публічні заклики до вчинення злочину» за змістом тотожні поняттю «підбурювання до вчинення злочину», оскільки в основі аналізованих злочинних дій лежить спільна властивість – вплив у формі схиляння іншої особи чи кількох (багатьох) осіб до вчинення злочину. Відповідно публічні заклики є підбурюванням, що має публічний характер. Тому пропонуємо внести

зміни до відповідних статей – 109, 110, 258-2, 295, 299, 436, 442 КК України, замінивши поняття «публічні заклики» на «публічне підбурювання». Зокрема, слід викласти назву статті 258-2 КК України у такій редакції: «Публічне підбурювання до вчинення терористичного акту».

Список використаних джерел

1. Протидія терористичній діяльності: кримінально-правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти: монографія / За заг. наук. ред. О.В.Шамари. – Київ.: Видавничий дім «АртЕк», 2016. 450 с.
2. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 року. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712
3. Лохвицкий Александр. Курсь русскаго уголовного права: [сочинение доктора права]. СПб. : Скоропечатня Ю. О. Шнейдера, 1871. 704 с.
4. Кваша О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність : [монографія]. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 560 с..
5. Ус О. В. Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 227 с.
6. Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів Української РСР. Документ 7373-XI, поточна редакція – Редакція від 19.11.2012, підстава – 4651-VI <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7373-11/ed19890414>
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-е вид., перероб. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

Костенко Олександр Миколайович,

завідувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор

ПРОЕКТУВАННЯ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА «НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ»

Після ухвалення Конституційним судом України рішення від 26 лютого 2019 року № 1-/2019, яким визнано неконституційною ст. 386-2 Кримінального кодексу України виникла потреба в проектуванні нової статті до КК України про кримінальну відповідальність за «незаконне збагачення».

На даний час вже запропоновано цілий ряд законопроектів з цього питання. Одним з них є проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення», поданий до Верховної Ради Президентом України (реєстр. № 10110 від 28.02.2019 р.).

У цьому законопроекті, зокрема, пропонується доповнити Кримінальний кодекс України статтею 368-5, частина 1 якої викладена у такій редакції:

«Стаття 368-5. Незаконне збагачення

1. Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі без законних на те підстав за відсутності ознак зловживання владою або службовим становищем чи ознак прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі – караються ...».

На нашу думку, виходячи з критичного аналізу цього проекту ст.368-5 до Кримінального кодексу України, можна сформулювати іншим чином вказану статтю. Отже:

Зауваження 1:

Термін «набуття» в контексті даної редакції може тлумачитися як одноразовий акт, який є закінченим з моменту, коли особа набула (отримала, придбала тощо) у «власність активи у значному розмірі без законних на те підстав». Використання цього терміну у ст. 368-5 КК зобов'язує суд встановлювати момент закінчення злочину «незаконного збагачення». Якщо діяння, яке визначається як «набуття», закінчено до набрання чинності ст. 368-5 КК, то відповідно до ст. 4 Кримінального кодексу України воно не підпаде під дію цієї статті. Згідно із ч. 2 ст. 5 КК закон про кримінальну відповідальність, що встановлює злочинність діяння не має зворотної дії в часі.

Таким чином, застосування терміну «набуття» призводить до того, що весь масив вчинених до набрання чинності статтею 368-5 КК діянь, які є «набуттям у власність активів у значному розмірі без законних на те підстав», тобто «незаконним збагаченням», залишається за межами дії цієї статті, а особи, що вчинили ці діяння, уникають кримінальної відповідальності. Очевидно, це не відповідає принципу соціальної справедливості, принципу верховенства права і сутності правової держави.

Вихід з цієї ситуації полягає у тому, щоб сформулювати диспозицію ст. 368-5 КК так, щоб «незаконне збагачення» визначалося як ТРИВАЮЧИЙ злочин, що може тривати і на час набрання чинності статтею 368-5 КК. Таке визначення може бути досягнуте, якщо «незаконне збагачення» визначати як «володіння, користування, розпорядження значними активами, які особа не могла набути у законний спосіб». За такого визначення ст. 368-5 КК буде застосовуватися за правилами триваючого злочину до тих осіб, що на час набрання чинності статтею 368-5 КК будуть «володіти, користуватися, розпоряджатися значними активами, які ці особи не могли набути у законний спосіб», незалежно від того, коли ці активи були набуті – до набрання чинності нової ст. 368-5 КК чи після.

Зауваження 2:

Поняття «незаконне збагачення» не може тлумачитися лише як «набуття у власність активів без законних на те підстав». Це «набуття» є актом, в результаті якого у особи виникає можливість володіти, користуватися і розпоряджатися набутими активами. «Незаконне збагачення» проявляється саме у володінні, користуванні, розпорядженні активами, які особа не могла набути у законний спосіб.

Зауваження 3:

Доказати «набуття у власність активів без законних на те підстав» – це, власне кажучи, слід доказати як фактично було вчинено саме діяння, яке має кваліфікуватися як «набуття», і зокрема вкласти його ознаки в поняття складу злочину, як того вимагає Кримінальний кодекс і Кримінальний процесуальний кодекс України. На нашу думку, це створює проблему для практики застосування ст. 368-5 КК у такій редакції. Тому, доцільно сформулювати диспозицію цієї статті так, щоб доказувати треба було «володіння, користування, розпорядження активами у значному розмірі, які особа не могла набути у законний спосіб». Така формула для доказування є практично здійсненою.

Зауваження 4:

У запропонованій Президентом України редакції диспозиції статті 368-5 КК застосовується словосполучення «без законних на те підстав». Це словосполучення у даному контексті відкриває можливість для зловживань у вигляді створення особами, що незаконно збагатилися чи мають намір незаконно збагатитися фіктивних «законних підстав» для легалізації «незаконного збагачення», зокрема шляхом здійснення відповідних фінансових операцій чи правочинів.

Таким чином, завдяки вживанню в редакції ст. 368-5 КК словосполучення «без законних на те підстав» створюється умова, що може бути використана для уникнення кримінальної відповідальності за «незаконне збагачення».

Виходячи з викладеного, можна сформулювати таку пропозицію щодо редакції диспозиції ст. 368-5 КК:

«Ст. 368-5. Незаконне збагачення

Вчинюване особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, володіння, користування чи розпорядження активами в значних розмірах, які особа не могла набути у законний спосіб, а так само володіння, користування чи розпорядження такими активами, легалізоване шляхом фінансових операцій чи правочинів для приховання незаконного збагачення, карається...».

На нашу думку, таке формулювання диспозиції ст. 368-5 КК України може бути використане для розробки нової редакції цієї статті в законотворючому процесі.

Це формулювання є адаптацією для умов України положень ст. 20 Конвенції ООН проти корупції. Воно не суперечить положенням Конституції України і узгоджується з нормами чинного кримінального і кримінально-процесуального законодавства України.

Кулик Олександр Георгійович,
завідувач науково-дослідної лабораторії
кримінологічних досліджень та проблем
заобігання злочинності Державного науково-
дослідного інституту МВС України, доктор
юридичних наук, старший науковий співробітник

ПРИКЛАДНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ: МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ

Анотація. Пропонується здійснювати систематичне прикладне прогнозування злочинності в Україні на основі спеціальної методики, яка передбачає підготовку прогнозу криміногенної ситуації в Україні на наступний рік; прогнозу кількості облікованих злочинів в Україні на наступний рік за допомогою методу експоненціального згладжування та корекції прогнозних показників з урахуванням впливу нормативно-правових та організаційно-управлінських факторів; 3) прогнозу кількості облікованих злочинів в Україні на місяць або декілька місяців (операційний прогноз) за допомогою методу Хольта–Вінтерса.

Ключові слова: злочинність, облікований злочин, реальна злочинність, криміногенна ситуація, фактори злочинності, прогноз злочинності, прогнозний показник, вид прогнозу злочинності, метод прогнозу злочинності.

Summary. It is proposed to carry out systematic applied forecasting of crime in Ukraine on the basis of a special methodology, which involves preparing the forecast of the criminogenic situation in Ukraine for the next year; the forecast of the number of accountable crimes in Ukraine for the next year with the help of the method of exponential smoothing and correction of forecast indicators taking into account the influence of regulatory and organizational and managerial factors; 3) forecast of the number of accountable crimes in Ukraine for a month or several months (operational forecast) using the Holt-Winters method.

Keywords: crime, recorded crime, real crime, crime situation, factors of crime, crime forecast, forecast indicator, type of crime forecast, crime forecast method.

В даний час у системі МВС України, зростає інтерес до прогнозування злочинності. Існує запит на розроблення прикладної методики прогнозування злочинності в країні, придатну для постійної підготовки таких прогнозів працівниками відповідних підрозділів системи МВС України. На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної практики прогнозування злочинності, накопиченого власного досвіду розроблення таких прогнозів, автором пропонується варіант такої методики. Її основні положення є наступними.

Передбачається здійснювати підготовку наступних видів прогнозів злочинності: прогнозу криміногенної ситуації в Україні на наступний рік, прогнозу кількості облікованих злочинів в Україні на

наступний рік, прогнозу кількості облікованих злочинів в Україні на місяць або декілька місяців (оперативний прогноз).

Прогноз криміногенної ситуації передбачає визначення кількісних та якісних показників процесів та явищ (факторів), які впливають на стан сукупності реально вчинених злочинів в даний час і в майбутньому, та формулювання якісної оцінки тенденції їх динаміки. На основі результатів численних кримінологічних досліджень, проведених в різних країнах світу, рекомендується використовувати для оцінки криміногенної ситуації в країні наступні групи факторів: політичні; економічні; соціальні; демографічні; соціально – психологічні; кримінально-ситуаційні; правоохоронної діяльності.

На основі аналізу показників всієї сукупності вказаних факторів можливо сформулювати приблизну якісну загальну оцінку криміногенної ситуації в країні за наступними градаціями: «криміногенна ситуація дуже погіршиться», «криміногенна ситуація погіршиться», «криміногенна ситуація покращиться», «криміногенна ситуація дуже покращиться». Передбачається, що відповідно до змісту вказаних оцінок криміногенної ситуації відбудеться зростання або зменшення кількості сукупності реально вчинених в країні злочинів.

Прогноз кількості облікованих злочинів в Україні на наступний рік передбачає визначення кількісних показників злочинів, які ймовірно будуть зареєстровані у ЄСДР та внесені до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення. В якості періоду випередження прогнозу злочинів (прогнозного періоду) рекомендується обирати один рік. За необхідності він може бути збільшений до двох-трьох років. В якості початкового року періоду підстави прогнозу облікованих злочинів рекомендується 2001 р. – рік прийняття чинного Кримінального кодексу України.

Для розрахунку прогнозних показників облікованих злочинів рекомендується використовувати один з методів екстраполяції – метод простого експоненціального згладжування. Підставами для такої рекомендації є: придатність методу до часових рядів облікованих злочинів, які мають властивості незворотності – неможливості відновлення їх якісних та кількісних характеристик попередніх років; нестаціонарності – зміни у часових рядах злочинів не впливають із значень їх показників попередніх років; еволюційності – зміни якісних та кількісних характеристик часових рядів злочинів, переважно відбуваються внаслідок якісних та кількісних змін факторів, що на них впливають; адаптивність методу – здатність враховувати у розрахунках зміни показників аналітичного часового ряду; простота та надійність методу, який за результатами численних перевірок дозволяє отримати достатньо точні і надійні прогнозні показники; можливість розрахування прогнозних показників кримінальних правопорушень даним методом за допомогою табличного процесора Microsoft Office Excel офісного пакету Microsoft Office.

Суттєвою особливістю часових рядів облікованих злочинів є вплив на їх динаміку чинників нормативно-правового та організаційно-управлінського характеру. Його неможливо врахувати при розрахуванні прогнозних показників ні за допомогою метода експоненціального згладжування, ні за допомогою будь-яких інших статистичних методів прогнозування. Для врахування такого впливу рекомендується здійснювати процедуру визначення приблизних кількісних змін показників облікованих злочинів, які можуть відбутися внаслідок дії зазначених чинників, та корегування – додавання або віднімання, отриманих значень до (від) прогнозних показників, отриманих методом простого експоненціального згладжування.

Оперативний прогноз кількості облікованих в країні злочинів розраховується на місяць, квартал, півріччя. Пропонується постійно розробляти оперативний прогноз групи найбільш поширених та суспільно небезпечних діянь загальнокримінального характеру, які визначально впливають на стан злочинності в країні – умисних вбивств, у тому числі, очевидних умисних вбивств; умисних тяжких тілесних ушкоджень тощо. Для розрахунку прогнозних показників облікованих злочинів на місяць або декілька місяців рекомендується використовувати одну з модифікацій метода експоненціального згладжування, який дозволяє врахувати сезонність даних, – метод Хольта–Вінтерса. Зазначений метод дозволяє при згладжуванні реальних показників часового ряду врахувати тренд (тенденцію) та сезонні коливання.

По мірі накопичення досвіду застосування зазначеної методики вона може вдосконалюватися, як за рахунок розширення інформаційної бази прогнозування, так і шляхом застосування більш ефективних методів прогнозування.

Список використаних джерел

1. Светуных И.С., Светуных С.Г. Методы социально-экономического прогнозирования. В 2 т. Т.1. Теория и методология: учебник и практикум для академического бакалавриата. – М.: Издательство Юрайт, 2015. – 351 с.
2. Ольков С.Г. Корреляционный анализ структуры преступности в её объяснении и прогнозировании, изучение влияния безработицы на различные структурные составляющие преступности в России. Известия высших учебных заведений. Уральский регион. 2015. № 2. С. 4–27.
3. Разбегаев П.В. Подходы к прогнозированию преступности в Волгоградской области: экстраполяция динамических рядов. Теория и практика общественного развития. 2015. № 19. С. 89–91.
4. Комплексный анализ состояния преступности в Российской Федерации и расчетные варианты ее развития: аналитический обзор / Ю. М. Антонян, Д. А. Бражников, М. В. Гончарова и др. – М. : ФГКУ «ВНИИ МВД России», 2018. – 86 с.

Богатирьов Іван Григорович,
професор кафедри кримінального права
та кримінології Університету державної
фіскальної служби України, доктор
юридичних наук, професор

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В МИТНІЙ СФЕРІ

Запобігання злочинності у митній сфері обумовлена тим, що злочини які вчиняються на митниці в першу чергу пов'язані з корупцією, контрабандою, порушенням митних правил. Із вищевикладеного випливає вагомe суспільно-політичне значення досліджуваної проблеми та підвищений інтерес наукової спільноти до розроблення кримінологічних засад її запобігання.

Сучасна митниця – це «Електронна митниця», заснована на ІТ-технологіях централізованого управління товаропотоками, здійсненні безконтактного митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України, автоматичного оформлення товарів і ТЗ в митних режимах, комп'ютерному аналізі рішень посадових осіб за результатами виконання митних процедур[1, с. 11].

В сучасних реаліях митні органи України забезпечують понад третину щорічних грошових надходжень до бюджетів різних рівнів, захищають економічні інтереси держави, сприяють розвитку зовнішньої торгівлі, протидіють контрабанді і порушенням митних правил. Основна маса злочинів, які вчиняються на митниці відбувається під час митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів.

Таким чином, митним органам доводиться працювати в умовах, коли значна частина товарно-грошових потоків у сфері зовнішньої торгівлі перебувають в тіні, а внутрішній ринок оптово-роздрібно́ї торгівлі суттєво залежний від «сірого» і «чорного» імпорту. Все це негативно позначається на законності і прозорості роботи митних органів та їх посадових осіб.

Проведене нами узагальнення результатів загальнонаціональних соціологічних досліджень про стан злочинності у митній сфері показало входження митних органів до першої п'ятірки рейтингового списку найбільш корумпованих державних органів. Такий стан пояснюється не скільки об'єктивним ускладненням криміногенної ситуації в митній сфері, стільки проведенням загальнодержавної кампанії боротьби з корупцією та відповідною реакцією правоохоронних органів на нову політику держави.

Злочинність у митній сфері – це суспільно-небезпечне явище, яке характеризується незаконним переміщенням товарів через митний кордон України під час здійснення процедур митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів в режимах «імпорт», «експорт» і «тимчасове ввезення». Вчиняється така

злочинність спеціальним суб'єктом (посадовою особою) з метою одержання неправомірної вигоди матеріального або нематеріального характеру а також незаконного збагачення на постійній основі.

Слід підтримати думку Є. В. Додіна про те, що Україна взагалі може стати ключовим незаконним ринком зброї у світі не тільки через Донбас, але і через мережу компаній та осіб, які постачали зброю з одеського порту в гарячі точки на мапі світу.

До речі, за даними дослідника на кордоні з Польщею за 18 місяців після початку конфлікту на Донбасі польські прикордонники вилучили у контрабандистів 53 одиниці зброї. Для порівняння, у 2013 році за аналогічний період вилучили лише три одиниці. У Білорусі за 2015 рік співробітники прикордонного комітету вилучили 53 одиниці зброї та 500 патронів. У 2016–2017 роках ці тенденції лише збільшують динаміку [2].

Найбільш ураженими злочинністю у митній сфері є митниці Львівської, Закарпатської, Волинської, Одеської і Миколаївської областей, що пояснюється проходженням маршрутів незаконного переміщення товарів і контрабанди. До речі, за даними вітчизняних вчених злочинністю у митній сфері на території вказаних областей носить системний характер.

Серед причин і умов злочинності у митній сфері України варто виділити: недоліки в управлінні державною митною справою в нових умовах ведення зовнішньої торгівлі; незавершеність реформування митної системи; недоліки і прогалини митного законодавства; не спроможність використання митними органами новітніх сучасних технологій митного контролю; високий рівень корумпованості на всіх гілках законодавчої і виконавчої влади, що спонукає до формального підходу при здійсненні митного контролю безпосередніми його виконавцями тощо.

Щодо кримінологічних засад запобігання злочинності в митній сфері варто зазначити по перше, на захист інтересів держави і бізнесу від проявів корупції на митницях, по друге, це мінімізація правоохоронними органами детермінантів в діяльності осіб, уповноважених на здійснення митних процедур та зниження рівня вчинення ними кримінальних правопорушень, що вчиняються під час здійснення митних процедур.

Серед суб'єктів запобігання злочинності у митній сфері ми виділяємо: органи і служби ДФС України, до компетенції яких входить здійснення заходів запобігання, відвернення і припинення вчинення кримінальних правопорушень під час здійснення митних процедур; органи і служби ДФС України, уповноважені здійснювати оперативно-розшукові заходи з виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень у митній сфері; антикорупційні громадські об'єднання, а також спеціалізовані міжнародні митні організації.

Насамкінець, кримінологічні засади запобігання злочинності у митній сфері передбачають:

– централізоване управління ланцюгом переміщення товарів через митний кордон України і роботою посадових осіб митних органів з метою подолання митного шахрайства, фальсифікації товарів, контрабанди, зловживання митними пільгами, порушень митних правил;

– всебічна автоматизація проведення посадовими особами митних органів спрощених митних процедур шляхом прозорого застосування митного і податкового законодавства під час здійснення митного контролю;

– підвищення функціональної спроможності митних органів шляхом модернізації системи оплати праці і кадрової політики в митних органах;

– європейське обладнання пунктів пропуску інформаційно-сервісними терміналами з електронного декларування товарів та сплати митних платежів; створення сучасних комп'ютерних програм розрахунку всіх видів митних платежів і контролю правильності їх обчислення;

– законодавче удосконалення проведення на митному кордоні митних процедур під час здійснення митного контролю переміщення товарів через митний кордон України.

Список використаних джерел

1. Олійник Д.О. Запобігання корупційним злочинам, що вчиняються при здійсненні митних процедур: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 20 с.

2. Додін Є. В. Митна злочинність: поняття та структура / Є. В. Додін // Митна справа. – 2010. – № 3. – С. 17–29

Богатирьова Ольга Іванівна,

професор кафедри кримінального права і кримінології Університету державної фіскальної служби України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ СИСТЕМИ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто організаційно-правові засади функціонування системи пробації в Україні. Визначено її організаційну структуру: 1. державна установа «Центр пробації»; 2. структурні підрозділи Центру пробації – регіональні філії; 3. територіальні підрозділи – уповноважені органи з питань пробації; 4. сектори ювенальної пробації – центри ювенальної пробації.

Ключові слова: пробація, державна установа «Центр пробації», уповноважений орган з питань пробації, центр ювенальної пробації.

Summary. Organizational and legal basics of functioning of a system of a probation in Ukraine are covered. Its organizational structure is defined: 1. public institution «Center of a probation»; 2. structural divisions of the Center of a probation are regional branches; 3. territorial divisions are authorized bodies concerning a probation; 4. sectors of a juvenile probation are the centers of a juvenile probation.

Keywords: probation, state institution «Center of probation», authorized body on probation, center of juvenile probation.

Закон України «Про пробацію», прийнятий 05.02.2015 р., вперше нормативно закріпив положення по застосуванню пробації в Україні. Однак досі, ним не визначено організаційної структури вітчизняної системи пробації.

Зокрема, законодавчо не закріплено відповідального органу за реалізацію пробації в Україні. Дана проблема виникла тому, що в Законі України «Про пробацію» немає чіткої вказівки на цей орган. У п. 4 ст. 2 вказаного Закону йдеться лише про те, що це «центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері пробації» [1].

Тому згодом на державному рівні питання визначення відповідного органу виконавчої влади, який би взяв на себе функцію реалізації державної політики у сфері пробації, вирішилося з прийняттям Постанови КМУ від 30.06.2015 р. № 456 «Про внесення змін до Положення про Державну пенітенціарну службу України», якою функцію реалізації державної політики у сфері пробації покладено на Державну пенітенціарну службу України [2]. У той же самий час цією постановою КМУ реалізація пробації запроваджується на базі підрозділів кримінально-виконавчої інспекції Державної кримінально-виконавчої служби, які в межах чинного законодавства вже здійснювали окремі функції пробації в частині виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а відповідно мали певну матеріальну базу, штат співробітників з необхідним досвідом подібного роду роботи.

Однак це тривало недовго і вже 18.05.2016 року КМУ своїми Постановами № 343 «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» [3] та № 348 «Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства» [4] цього ж дня ліквідував Державну пенітенціарну службу України, створивши натомість у складі Мін'юсту три нові департаменти, а саме: Департамент пробації, режимний департамент та Департамент ресурсного забезпечення.

Відповідно до вищевказаних постанов новостворений Департамент пробації при Мін'юсті став органом, відповідальним за пробацію. Між тим вже 13.09.2017 р. відповідно до розпорядження КМУ №655-р «Про утворення державної установи «Центр пробації» [5]

та під. 13.1 п. 12 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою КМУ від 02.07.2014 р. № 228 [6] була утворена відокремлена державна установа «Центр пробації», яка почала функціонувати теж у складі Мін'юсту з 01.01.2018 року.

Отже, до нормативно-правових актів, які розкривають організаційно-правові засади функціонування системи пробації в Україні слід віднести: 1) Положення про Міністерство юстиції України (постанова КМУ від 02.07.2014 р. № 228; 2) Про утворення державної установи «Центр пробації» (розпорядження КМУ від 13.09.2017 р. № 655-р); 3) Типове положення про уповноважений орган з питань пробації (наказ Мін'юсту від 18.08.2017 р. № 2649/5; 4) Типове положення про сектор ювенальної пробації (наказ Мін'юсту від 18.08.2017 р. № 2649/5; 5) Положення про Державну установу «Центр пробації» (наказ Мін'юсту від 28.12.2017 р. № 4322/5).

Згідно перерахованих нормативно-правових актів КМУ та Мін'юсту організаційна структура вітчизняної системи пробації передбачає: 1. державну установу «Центр пробації»; 2. структурні підрозділи Центру пробації – регіональні філії; 3. територіальні підрозділи – уповноважені органи з питань пробації; 4. сектори ювенальної пробації – центри ювенальної пробації.

1. Державна установа «Центр пробації» є неприбутковою державною установою, створеною для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України з питань пробації і безпосереднього спрямування та координації діяльності уповноважених органів з питань пробації, що належить до сфери управління Мін'юсту.

2. Структурні підрозділи Центру пробації – 24 регіональні філії, які функціонують як керівні органи Центру пробації в областях. Штатна чисельність від 5 до 10 осіб – це керівник філії та спеціалісти.

3. Територіальні підрозділи – уповноважені органи з питань пробації.

Уповноважений орган з питань пробації (далі – орган пробації) є органом виконання покарань, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та пробації. Орган пробації є територіальним відокремленим підрозділом, кількість яких нині в Україні налічує 560.

Орган пробації утворюється Міністром юстиції України в адміністративно-територіальних одиницях України для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України.

Сектори ювенальної пробації – центри ювенальної пробації. Центр ювенальної пробації – це уповноважений орган з питань пробації, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та пробації щодо неповнолітніх. Нині в Україні існує 13 таких

центрів. Сектор ювенальної пробації утворюється Міністерством юстиції України в адміністративно-територіальних одиницях України для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України, а також завдань, визначених законодавством про пробацію. Сектор ювенальної пробації безпосередньо підпорядковується Центру пробації та є відокремленим підрозділом без права юридичної особи. Більшість завдань та функцій сектору ювенальної пробації співзвучні із завданнями та функціями органу пробації, однак здійснюються виключно щодо неповнолітніх осіб та з урахуванням їх особливостей.

Отже, в цілому організаційна структура системи пробації в Україні за чотири роки з дня прийняття Закону України «Про пробацію» вже остаточно сформована. Однак, у той самий час, відбувається її удосконалення, зокрема шляхом нещодавнього відкриття у березні 2019 року у м. Харкові модельного офісу пробації.

Список використаних джерел

1. Про пробацію: Закон України від 5 лют. 2015 р. № 160-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93.

2. Про внесення змін до положення про Державну пенітенціарну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 30 черв. 2015 р. № 456. Офіційний вісник України. 2015. № 54. Ст. 1754.

3. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції: постанова Кабінету Міністрів України від 18 трав. 2016 р. № 343. URL.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/343-2016-%D0%BF>.

4. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції: постанова Кабінету Міністрів України від 18 трав. 2016 р. № 348. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP160348.html.

5. Про утворення державної установи «Центр пробації»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 верес. 2017 р. № 655-р. URL.: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2017-%D1%80>.

6. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лип. 2014 р. № 228. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF?find=1&text=%EF%F0%EE%E1%E0%F6#w11>

Литвинов Олексій Миколайович,

завідувач кафедри кримінального права і криминології Харківського національного університету внутрішніх справ, відповідальний секретар Криминологічної асоціації України, доктор юридичних наук, професор;

Гладкова Євгенія Олексіївна,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

РОЛЬ ВЗАЄМОДІЇ З МАС-МЕДІА В ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Анотація. Розглянуті проблеми, пов'язані із взаємодією правоохоронних органів із засобами масової інформації у сфері протидії злочинності, передусім – відсутність партнерських відносин, взаємна недовіра, нестача спільного бачення роботи у даній сфері. Запропоновано окремі шляхи налагодження такої взаємовигідної співпраці.

Ключові слова: правоохоронні органи, засоби масової інформації, інформаційні кампанії, злочинність.

Summary. There exist serious problems in cooperation between police and mass media, stemming from mutual distrust, frequent interest of the latter in sensational news rather than in informing the public about problems of law enforcement, certain bias towards the police in media etc. The paper provides practical advices for the police service to set up viable relations with the mass media in the sphere of crimes counteraction.

Keywords: law enforcement organs, mass media, information campaigns, crimes.

Ділова співпраця правоохоронних органів із засобами масової інформації (далі – ЗМІ), як показує практика, приносить в більшості випадків позитивні результати. У сучасних кризових умовах, що характеризуються різким загостренням криминогенної обстановки, взаємодія поліції, інших силових структур з мас-медіа вимагає негайної активізації. При цьому необхідно зосереджувати зусилля на особливо гострих напрямках, використовуючи найбільш ефективні форми і методи співпраці, адже ЗМІ з огляду на їх величезну щоденну аудиторію здатні зробити істотний внесок у справу протидії злочинності і запобігання злочинам.

Як відомо, по ходу не завжди вдало організованих демократичних перетворень в Україні протягом останніх майже трьох десятиліть вітчизняні ЗМІ нерідко діяли в умовах всюдозволеності, а точніше – безконтрольності. Працівники ЗМІ використовували те, що

силові відомства країни через відомі суспільно-політичні події дещо залякані, деморалізовані, ослаблені і як наслідок – малоефективні.

Протягом багатьох років «митці» радіо і телебачення зривали всі і всілякі «маски», «розкривали факти», «відновлювали істину», оприлюднюючи різні матеріали. Зрозуміло, в цих умовах відкрився простір для одкровенень морально нечистоплотних осіб, виступів мисливців за сенсаціями, «месників», активістів, а найчастіше просто політичних мародерів і кримінальних елементів. У той же час наполегливо замовчувалися такі факти, як, наприклад, історично стійке негативне ставлення нашого суспільства до злочинів і злочинців.

Останнім часом шляхом законодавчих змін в механізми функціонування ЗМІ та іншими добре продуманими заходами влада зуміла переломити тенденцію. Крім посилення регламентування вдалося відродити деякі елементи самоцензури та інші способи впливу на ЗМІ. А головне – вдалося зацікавити усі сторони у взаємовигідній співпраці.

Встановлюючи ділові контакти з працівниками телебачення, радіо, газет, журналів, інтернет-видань і надаючи їм необхідну інформацію про стан криміногенної ситуації, необхідно домогтися, щоб в основі повідомлень лежала об'єктивність, а не сенсаційність. Цілком ймовірно, що саме прагненням до сенсацій, бажанням кинути виклик суспільству і необхідністю підвищити рейтинг і пояснюють той факт, що деякі телевізійні компанії, газети, інтернет-портали передають значно більше інформації на підтримку вимог змінити існуюче кримінальне законодавство або лібералізувати його, ніж інформації, в якій розглядаються наслідки такої політики і пов'язана з цим шкода.

Використовуючи величезний потенціал ЗМІ, слід проводити заходи у сфері профілактики і правової освіти, спрямовані на об'єктивне інформування широкої громадськості про наслідки кримінальних діянь, що сприятиме формуванню більш раціонального підходу до боротьби зі злочинністю і дозволить уникнути сенсаційності.

Завдання засобів масової інформації в цьому напрямку повинні бути чітко визначені:

- ✓ для того, щоб домогтися результату, має бути поданий законослухняний спосіб життя в позитивному і привабливому світлі;
- ✓ користь дотримання правил поведінки повинна бути підкреслена так само, як і шкідливі наслідки, пов'язані з їх порушенням;
- ✓ надана інформація повинна бути об'єктивною, точною і достовірною;
- ✓ направлення відповідної інформації слід використовувати так, щоб підкріпити її іншими позитивними аргументами.

При цьому поліцейським слід враховувати, що представники ЗМІ, що спеціалізуються на проблемах висвітлення кримінальних подій, повинні в ній розбиратися. Для цього необхідно активно співпрацювати з:

- керівниками друкованих видань (газет, журналів і т. п.), інтернет-медіа, в яких створюються постійні рубрики з кримінальної проблематики;
- журналістами і кореспондентами, що спеціалізуються на зазначеній тематиці;
- адміністрацією регіону та органів місцевого самоврядування, яким слід запропонувати цикли передач про небезпеку злочинної поведінки із залученням педагогів, психологів, медичних працівників;
- громадськими лідерами, акторами, музичними та спортивними діячами, які пропагують нормальний стиль життя.

Суттєвою особливістю вітчизняних ЗМІ є те, що вони, до речі як і західні, і світових, демонструють явну заангажованість. Це спостерігається напередодні кожної виборчої кампанії, коли буквально вся преса займає єдину позицію на користь однієї кандидатури. До слова, лідери нації ніколи не цурались експлуатувати антикримінальні гасла.

У цих та інших численних фактах необ'єктивності, кон'юнктурності ЗМІ, які, до речі, не приховують їх власники та працівники, відбивається певна інерційність в настроях і навичках представників мас-медіа. Їх професійне виховання і довголітня практика як «колективних пропагандистів і агітаторів» не можуть не проявлятися у поточній роботі. Це, з одного боку, з точки зору принципу свободи слова, як би негативне явище, а з іншого, – у разі активізації співпраці правоохоронних органів з пресою, стане у нагоді, включаючи протидію злочинності.

Більше того, очевидно, що переважна більшість журналістів, керівників ЗМІ, а також найбільш авторитетних коментаторів не в змозі різко перебудуватися і змінити свої звички і умонастрої. Для цього, як відомо, необхідна зміна поколінь. Поки ж ситуація така, що працівники ЗМІ, хоча вони протягом певного періоду і користувалися обстановкою повної свободи, в основній масі безапеляційно сприймають вказівки або рекомендації від владних структур та власників. Що ж стосується їх вміння розгорнути широкі пропагандистські кампанії, включаючи антикримінальні, то це в наші дні навряд чи можна поставити під сумнів.

Крім того, не можна скидати з рахунків, що в силу певного збігу обставин і з різних причин українські журналісти знаходяться на фінансовому та інформаційному голодному пайку. Про це свідчать їх виступи, а також дані вже згадуваного опитування.

Таким чином, сама по собі активізація співпраці органів правопорядку із засобами масової інформації, у тому числі у сфері протидії злочинності, не може не викликати сприятливої реакції серед журналістів. Саме в такому разі тактика протидії злочинності, заснована на співпраці із засобами масової інформації, буде по-справжньому ефективною і цілеспрямованою.

Кузнецов Віталій Володимирович,
завідувач кафедри гуманітарних та
загальноправових дисциплін Інституту
управління державної охорони України
Київського національного університету імені
Тараса Шевченка, доктор юридичних наук,
професор

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРЕВЕНТИВНОЇ ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджено особливості нормативного регулювання превентивної функції Управління державної охорони України. Констатовано, з одного боку, розширення переліку інструментів забезпечення державної охорони (за рахунок загальної превенції), з іншого – відбувається звуження тих задач, які задекларовані та реально реалізуються Управлінням державної охорони України (щодо запобігання корупції). На підставі проведеного дослідження обґрунтовано розширення реальних повноважень для Управління державної охорони України для запобігання протиправним посадам на посадових осіб і членів їх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона; та перегляд у бік зменшення кількості посадових осіб та об'єктів щодо яких здійснюється державна охорона.

Ключові слова: державна охорона, корупція, правоохоронний орган, правопорушення, превентивна функція.

Annotation. The article deals with the peculiarities of the normative regulation of the preventive function of the Department of State Guard of Ukraine. On the one hand, it is stated, that the list of state guard tools is extended (due to general prevention), on the other hand, the tasks declared and actually implemented by the Department of State Guard of Ukraine are restricted (concerning the prevention of corruption). Based on the research, the extension of real powers for the Department of State Guard of Ukraine has been substantiated in order to prevent unlawful attacks on officials, members of their families and objects that are subject to state guard; as well as a revision towards reducing the number of state guarded officials and objects has been suggested.

Keywords: state guard, corruption, law enforcement body, offenses, preventive function.

Загострення у березні 2019 р. політичної боротьби в контексті чергових виборів Президента України є хоча й прогнозованим, але й небезпечним фактором для національної безпеки. Пригадаймо, хоча й проведення 9 березня 2019 р. масових акцій протесту партією «Національний корпус» і рухом «Національні дружини» біля будівлі Адміністрації Президента України й намаганням прорвати кордон правоохоронців. В цей же день сутички повторились у Черкасах, де

відбувався мітинг за участю глави держави після урочистостей на честь 205-ї річниці народження Тараса Шевченка. Кілька десятків націоналістів намагалися прорватися на сцену до Петра Порошенка, їм завадила правоохоронці й відбулось зіткнення, внаслідок якого 22 поліцейських було поранено.

Отже сьогодні загрози для Президента України та органів державної влади України стають реальністю, наслідки яких очевидні та створюють ризики для існування державного суверенітету та демократичного конституційного ладу України. Для ефективної протидії цим потенційним та реальним загрозам необхідна виважена превентивна діяльність відповідних правоохоронних органів. Серед таких державних органів помітне місце займає Управління державної охорони (УДО) України, яке знаходиться на останньому рубежі захисту національних інтересів України.

Як відомо, згідно зі статтями 10, 11 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 4 березня 1998 р., державна охорона здійснюється УДО України, яке є державним правоохоронним органом спеціального призначення, підпорядкованим Президентові України та підконтрольним Верховній Раді України. Відповідно до ст. 12 Закону на УДО України покладаються такі завдання: «здійснення державної охорони щодо органів державної влади України; забезпечення безпеки посадових осіб, визначених цим Законом, за місцем їх перебування як на території України, так і за її межами; забезпечення безпеки членів сімей посадових осіб, визначених цим Законом, які проживають разом з ними або супроводжують їх; запобігання протиправним посяганням на посадових осіб і членів їх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, їх виявлення та припинення; охорони об'єктів, визначених цим Законом; забезпечення безпечної експлуатації транспортних засобів, призначених для визначених цим Законом посадових осіб; участі у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом» [1].

Отже серед вказаних завдань чітко прослідковується превентивна функція УДО України. Зокрема, державна охорона здійснюється шляхом: «1) проведення профілактичних заходів з метою запобігання протиправним посяганням на посадових осіб і членів їхніх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, їх виявлення та припинення і полягає в попередженні правопорушень шляхом виявлення причин, що породжують правопорушення, а також умов, які сприяють їх вчиненню, та вжиття заходів щодо їх усунення; 2) пошуку і фіксації даних про протиправну діяльність окремих осіб або груп, яка загрожує нормальному функціонуванню органів державної влади України, життю чи здоров'ю, честі та гідності посадових осіб і членів їхніх сімей, для вжиття заходів щодо її припинення; 3) запобігання протиправним посяганням» [2, с. 105–106]. Вжиття відповідних профілактичних заходів безпосередньо закріплено в статтях 12, 15

Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб».

Такі нормативні положення викликають певні питання: чи планує УДО України трансформувати власні повноваження для реалізації вказаної функції; чи такі межі профілактичної функції відповідають чинному законодавству; чи достатньо таких повноважень УДО України для реалізації вказаної функції?

По-перше, УДО України вже підготувало проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення державної охорони органів державної влади України та посадових осіб», в якому, зокрема пропонується змінити назву вказаного правоохоронного органу на Службу державної охорони України. Аналіз даного законопроекту не дозволяє говорити про принципів змін в повноваженнях та задачах цього органу. Отже УДО України не пропонує розширити межі профілактичної функції, яку виконує цей правоохоронний орган спеціального призначення.

По-друге, ст. 12 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» покладає на УДО України таке завдання як запобігання протиправним посяганням на посадових осіб і членів їх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, їх виявлення та припинення, а в ст. 15 вказаного Закону фактично відбувається розширення цієї задачі через «проведення профілактичних заходів з метою запобігання протиправним посяганням». Чи відповідає така задача засобам її реалізації? На нашу думку – ні. УДО України не може здійснювати превентивну діяльність щодо будь-яких протиправних посягань (наразі цією категорією охоплюються не тільки кримінальні правопорушення, але й адміністративні правопорушення, дисциплінарні, цивільні тощо). Також слід пригадати ст. 16–162 вказаного Закону, які уповноважують військовослужбовців УДО України дотримуватися вимог антикорупційного законодавства та встановлюють певні обмеження та відповідальність за їх порушення (особливості застосування антикорупційного законодавства передбачені, зокрема в Указі Президента України «Про Положення про проходження військової служби за контрактом військовослужбовцями УДО України» від 19 жовтня 2007 р. № 982, а головною метою Антикорупційної програми Управління державної охорони України на 2018 рік (Наказ УДО України від 21 серпня 2018 р. № 321) є запобігання і протидія корупції в УДО України).

Отже слід констатувати, з одного боку, розширення переліку інструментів забезпечення державної охорони (за рахунок загальної превенції), з іншого – відбувається звуження тих задач, які задекларовані та реально реалізуються УДО України (щодо запобігання корупції).

Тому для вирішення відповідних нормативних розбіжностей пропонується внести зміни та доповнення в Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»: 1) доповнити абзацом дев'ятим ст. 12: «запобігання корупції серед військовослужбовців і працівників Управління державної охорони

України, їх виявлення та припинення»; 2) пункт 5 ст. 15 викласти у такій редакції: «проведення профілактичних заходів з метою запобігання корупційним правопорушенням та правопорушенням, пов'язаним з корупцією серед військовослужбовців і працівників Управління державної охорони України».

По-третє, на нашу думку, чинних повноважень УДО України недостатньо для реалізації превентивної функції. Оскільки складна соціально-політична ситуація (наявні як зовнішні, так і внутрішні загрози) в країні потребує розширення реальних повноважень відповідного правоохоронного органу для запобігання протиправним посяганням на посадових осіб і членів їх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона. Наприклад, згідно ст. 10 проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення державної охорони органів державної влади України та посадових осіб», пропонується Службі державної охорони України дозволити в межах своєї компетенції організувати взаємодію між державними органами та координувати заходи, пов'язані із здійсненням державної охорони. Також потребують оновлення спільні накази між правоохоронними органами під час здійснення державної охорони.

Одночасно з цим, пропонуємо переглянути кількість осіб та об'єктів щодо яких здійснюється державна охорона, зокрема внести зміни до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» наступного змісту: «1. У місцях постійного і тимчасового перебування державною охороною забезпечуються: Президент України, Голова Верховної Ради України, Прем'єр-міністр України, Голова Верховного Суду. 2. Особи, які тимчасово виконують обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Голови Верховного Суду» [3, с. 19]. Це дозволить якісно оптимізувати наявні сили та засоби УДО України при реалізації превентивної функції.

Список використаних джерел

1. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 4 березня 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/160/98-вр>.

2. Ткаченко О. О. Адміністративно-правове регулювання діяльності УДО України : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Олександр Олександрович Ткаченко ; Нац. авіаційний ун-т. – К. : Б.в., 2013. – 232 с.

3. Кузнецов В. В. Кримінально-правовий захист державного діяча як напрям забезпечення державної безпеки / В. В. Кузнецов // Реформування державної безпеки: історія, сучасність, перспективи : матер. підсумкової науково-теоретичної конференції (Київ, 19 травня 2016 р.) [Електронні дані]. – К. : Інст. УДО КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. – С. 13–19. – Режим доступу до статті : http://www.indo.knu.ua/images/DocsD1%97_19.05.2016.pdf.

Мозоль Станіслав Анатолійович,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЦІНИ ЗЛОЧИННОСТІ

Анотація. Досліджено правовий зміст й внутрішню структуру такого кількісно-якісного показника злочинності, як «ціна». Охарактеризовано основні підходи до встановлення «ціни» злочинності, проаналізовано перспективи їхнього розвитку, а також висвітлено види завдання шкоди. Окреслено дискусійні питання щодо визначенням окремих інтегративних елементів «ціни» злочинності.

Ключові слова: кримінологічна безпека, злочинність, показники злочинності, ціна злочинності, соціальні наслідки, пряма шкода, непряма шкода, відшкодування, запобігання злочинності.

Summary. The legal content and internal structure of such a quantitative and qualitative indicator of crime, as «price», is investigated. The main approaches to establishing the «price» of crime are described, prospects of their development are analyzed, and types to this of damage are highlighted. The controversial issues concerning the definition of separate integrative elements of the «price» of crime are outlined.

Keywords: criminological safety, crime, indicators of crime, price of crime, social consequences, direct harm, indirect harm, compensation, prevention of crime

У сучасних умовах розвитку суспільних відносин забезпечувати належний рівень кримінологічної безпеки та ефективно протистояти злочинним проявам без реального знання криміногенної ситуації надто складно. Відповідно кримінологічна наука покликана оцінювати і вивчати злочинність за усіма її показниками, саме серед важливих статистичних можливостей оцінки злочинності ключове місце займає показник – «ціна злочинності», який покликаний визначити наслідки індивідуальної та масової злочинної поведінки у їх вартісному вираженні.

Тенденції злочинності пропорційно пов'язані з негативними наслідками: чим більше злочинів – тим більше ціна злочинності. Особливістю цього показника є те, що наслідки від злочинності можуть проявлятися не відразу, а через тривалий період часу, тому визначити реальну ціну злочинності досить складно: по-перше, до сьогодні не вироблено надійних і дієвих методів та методик обчислення ціни злочинності; по-друге – через високий рівень латентності злочинності.

Суспільно небезпечні наслідки злочинів можна розглядати в якості однієї з основних характеристик злочинності в країні або в

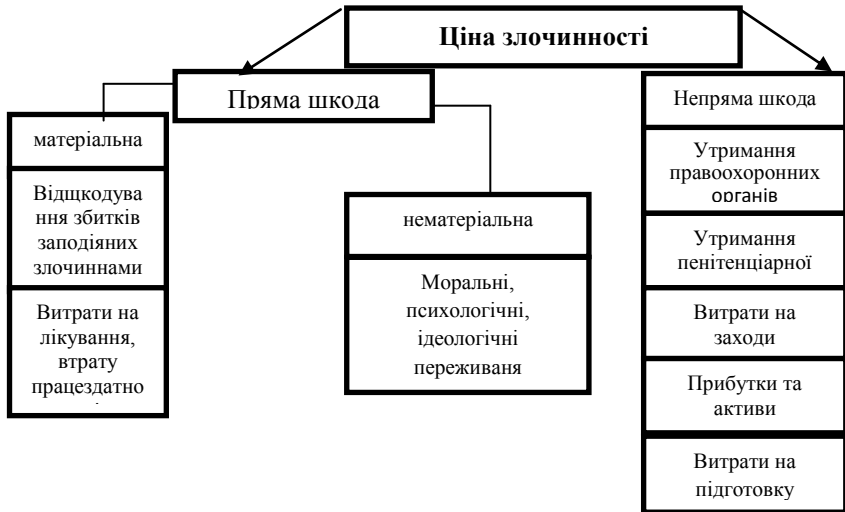
певному регіоні (місті, області і т.д.), а також як показник стану профілактичної роботи, запобіганню злочинності в цілому, можливостей суспільства і держави знизити або нейтралізувати збитки, що наноситься злочинними діями. Очевидно, що своєчасно вжиті належні заходи здатні істотно послабити негативні наслідки протиправних дій.

Так, невжиття заходів щодо встановлення осіб, які вчиняють в даному районі крадіжки або розбої, як правило, збільшує їх небезпеку, оскільки злочинці, відчувши свою безкарність, починають діяти з більшим розмахом і зухвалістю, можуть зазіхати при цьому на життя і здоров'я людей. Вчасно не виявлені серійні гвалтівники і серійні сексуальні вбивці, як показує практика, починають діяти з усе зростаючою жорстокістю і частотою. Ті ж результати настають, якщо потенційний або фактичний злочинець, злочинна діяльність якого представляє чималу суспільну небезпеку, своєчасно не ізолюється від суспільства.

Саме тому позитивні показники у процесі запобігання злочинності у відриві від усунення реальної шкоди, заподіяної злочинними діями, однозначно не можна розцінювати як достатній результат правоохоронної діяльності.

Перш ніж перейти до аналізу даної проблематики, необхідно з'ясувати зміст такого поняття, як «ціна злочинності». Існує багато підходів до розуміння цього поняття, але найбільш вдалий на наш погляд запропонувала Сметаніна Н.В., яка під **ціною злочинності** розуміє *прямі та непрямі витрати фізичного, матеріального, морального, духовного характеру, яких зазнає держава і суспільство внаслідок вчинення злочинів, що спрямовані на подолання наслідків злочинних діянь, утримання усієї правоохоронної, пенітенціарної системи та інших інститутів держави, а також сукупні активи злочинних угруповань, їхні витрати на підтримку своєї злочинної діяльності.*

Загальноновизнаним є підхід, відповідно до якого ціну злочинності утворює пряма та побічна шкода, яка спричиняється суспільству у зв'язку з учиненням суспільно небезпечних діянь. Так, коли йде мова про пряму шкоду, то маємо на увазі, що вона поділяється на матеріальну та нематеріальну шкоду. Що стосується матеріальної шкоди, то вона обчислюється в числових значеннях і віддзеркалює сукупну вартість заподіяних злочинними посяганнями збитків, які були завдані тим чи іншим об'єктам матеріального світу. У разі ж нематеріальної шкоди її математичне обчислення значно ускладнене, адже полягає в шкоді, яка завдається злочинними посяганнями життю, здоров'ю, моральному стану особи потерпілого та його близьким особам.

Якщо зі складовими прямої шкоди більш-менш зрозуміло: вони чіткіше окреслені і механізми їх підрахунку хоть і складні, але є, то з елементами непрямої шкоди не так все однозначно. Спробуємо більш детально розглянути, що ж утворює побічні (непрямі) витрати для вирахування ціни злочинності. У цьому ракурсі заслуговує на увагу думка американського вченого Д. Андерсона. Він групує наслідки злочинності на кілька категорій залежно від того, як вони впливають на розподіл пов'язаних зі злочинністю ресурсів, які могли б бути використані більш продуктивно на інші, наприклад, соціальні цілі:

1) витрати, зумовлені злочинністю або похідні від неї / CrimeInduced Production – витрати на незаконні товари та послуги (наприклад, наркотичні засоби), а також витрати на засоби захисту від злочинності та усунення її наслідків (встановлення охоронних систем, витрати на медичну допомогу). За відсутності злочинності час, гроші та інші ресурси були б спрямовані «для отримання вигоди, а не уникнення шкоди». іншими словами, «двадцять доларів, витрачених на замок дверей, дорівнюють двадцяти доларам, які не можуть бути витрачені на продукти харчування». тому такі витрати становлять упущену вигоду для суспільства.

2) вартість втрачених можливостей / Opportunity Costs – втрати для суспільства в результаті незайнятості злочинців у суспільно корисній праці та непрацездатності жертв злочинів. потенційними продуктивними працівниками є ув'язнені, кількість яких неухильно збільшується. Частина злочинців спрямовує підприємницький хист у протиправну діяльність замість досягнення успіху у сфері легальної

сфери. Додаткові витрати виникають внаслідок втрати часткової або повної працездатності жертвами, витрат часу на встановлення технічних засобів захисту власності тощо.

3) ціна ризику для життя і здоров'я / The Value of Risks to Life and Health – неочевидні втрати від насильницьких злочинів включають страх бути пораненим або вбитим, гнів, страждання від перебування жертвою злочину.

4) трансфертні втрати / Transfers – втрати легального сектору у зв'язку із переходом майна в нелегальний обіг. Зокрема, одним з наслідків шахрайства або крадіжки є перехід майна від жертви до злочинця, який може передати його третій особі, замінюючи на гроші, але це не усуває нелегального статусу активу. таким чином, створюються механізми перетікання ресурсів з легального сектору у нелегальний.

Підсумовуючи зазначене, варто вказати, що злочинність і безпосередньо, і опосередковано впливає на усі суспільні відносини і потребує постійного профілактичного впливу. Що ж до матеріальної складової ціни вітчизняної злочинності, то за дуже умовних і приблизними розрахунками сума матеріальних збитків від злочинних проявів у 2018 році становила понад 220 мільярдів гривень. Сума просто вражає і без сумніву можна констатувати, що злочинність несе загрозу не тільки кримінологічній безпеці, а і економічній і як наслідок – національній безпеці України.

Список використаних джерел

1. Голіна В.В., Брояков С.В. Теоретико-прикладні питання поняття «ціни» злочинності та її обчислення. Теорія і практика правознавства. – 2017. – Вип. 2.

2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.

3. Мельничук Т. В. Ціна економічної злочинності: проблемні аспекти визначення та застосування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2013. № 5. С. 191–195.

4. Сметаніна Н.В. Зарубіжний досвід визначення ціни злочинності. Право і суспільство. – 2017.– № 3. – С. 182–188.

5. Цена преступности(методология её определения): [монография] / под ред. Н.А. Лопашенко. – М.: Юрлитинформ. – 2014. – 216 с.

Вознюк Андрій Андрійович,
завідувач наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, доцент

НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ: ПОШУК ОПТИМАЛЬНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ

26 лютого 2019 року Конституційний Суд України визнав статтю 368-2 КК України такою, що не відповідає Конституції України [1]. З цього моменту відбулася декриміналізація незаконного збагачення. Це означає, що відповідні кримінальні провадження закрито, а особи, які незаконно збагачувалися не будуть нести кримінальної відповідальності за це діяння, якщо звісно їх не визнають винними у вчиненні інших злочинів (насамперед корупційних). Відтак, з одного боку, відбулася «амністія» високопосадовців за незаконне збагачення, а, з другого, їм надано «індульгенцію» на незаконне збагачення, яка буде діяти до нової криміналізації цього суспільно небезпечного діяння.

З метою виправлення ситуації, яка склалась, зокрема створення нової заборонної кримінально-правової норми, яка передбачала б підстави кримінальної відповідальності за незаконне збагачення у Верховній Раді України зареєстровано декілька законопроектів: № 10110 від 28 лютого 2019 р. (П.О. Порошенко) [2]; № 10103 від 28 лютого 2019 р. (Ю.В. Тимошенко) [3]; № 10110-1 від 1 березня 2019 р. (С.М. Капліна) [4]; № 10110-2 від 5 березня 2019 р. (В.В. Чумака, Н.В. Новака) [5]; № 10110-3 від 5 березня 2019 р. (М. Найєма) [6]; № 10110-4 від 6 березня 2019 р. (Ю.Б. Дерев'янка) [7].

Законопроекти щодо криміналізації незаконного збагачення

Законопроект	Зміст диспозиції
№ 10110 від 28.02.2019 (П.О. Порошенко)	Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі без законних на те підстав за відсутності ознак зловживання владою або службовим становищем чи ознак прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі
№ 10103 від 28.02.2019 (Ю.В. Тимошенко)	Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, незаконність підстав набуття яких визнано у судовому порядку, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі
№ 10110-1 від 01.03.2019 (С.М. Капліна)	Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі без законних на те підстав, в тому числі, значне збільшення активів, яке перевищує її законні доходи, за відсутності ознак зловживання владою або службовим становищем чи ознак прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі

№ 10110-2 від 05.03.2019 (В.В. Чумака, Н.В. Новака)	Володіння, користування особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активами у значному розмірі ¹ , вартість яких значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел, набуття у власність або передача нею будь-якій іншій особі таких активів
№ 10110-3 від 05.03.2019 (М. Найсма)	Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів ² у значному розмірі, які не могли бути отримані законним шляхом ³ , а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі
№ 10110-4 від 06.03.2019 (Ю.Б. Дерев'янка)	Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність майна, вартість якого значно перевищує доходи особи ⁴ , отримані із законних джерел, або передача нею такого майна іншим особам

Аналіз змісту положень зазначених законопроектів викликає ґрунтовну критику.

1. Насамперед слід виключити з КК України редакцію ст. 368-2 КК України з огляду на те, що її визнано неконституційною. Натомість новій нормі варто надати такий самий номер – 368-2, а не вводити нову ст. 368-5 КК України.

2. Неприйнятним слід визнати вживання конструкції «незаконність підстав набуття яких визнано у судовому порядку» (законопроект № 10103). За такого формулювання дуже ускладнюється процес притягнення до кримінальної відповідальності фізичних осіб, оскільки передбачається необхідність одержання судового рішення про незаконність підстав набуття певних активів у значному розмірі. Водночас незрозуміло у якому порядку (кримінально-процесуальному

¹ Під активами у значному розмірі, вартість яких значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел, у цій статті розуміються грошові кошти або інше майно, майнові права, інші об'єкти декларування, доходи від них або здійснені нею видатки, розмір (вартість) яких більш ніж на одну тисячу неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує доходи особи *відповідно до останньої поданої нею декларації особи*, уповноваженої на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції» (примітка 2 ст. 368-5 КК України).

² Під активами у цій статті розуміються грошові кошти або інше майно, доходи від них, а також переваги, пільги, послуги чи інші вигоди, що мають матеріальний чи грошовий характер (примітка 2 ст. 368-5 КК України).

³ Під неможливістю отримання особою активів, набутих законним шляхом, розуміється відсутність у особи законних доходів та/або майна, отриманого в законний спосіб та без порушення обмежень, встановлених Законом України «Про запобігання корупції», які б дозволили цій особі набути такі активи (примітка 4 ст. 368-5 КК України).

⁴ Значним перевищенням у цій статті є сума, що в два або більше рази перевищує розмір доходу за відповідний період та активів, зазначених в *декларації особи*, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поданої особою у порядку, встановленому Законом України «Про запобігання корупції» (примітка 2 ст. 368-5 КК України).

чи цивільно-процесуальному?) має виноситися це рішення. Окрім того, невідомо які підстави набуття права власності можуть бути незаконні.

Очевидно, що у зв'язку з цим слід звернутися до норм ЦК України. Відповідно до положень ч. 1 ст. 328 ЦК України право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів. Відтак, якщо особа набула активи у результаті вчинення правочину, навіть якщо й за рахунок коштів здобутих злочинним шляхом (якщо це не доведено в законному порядку) – у неї законні підстави набуття права власності. Відповідно до ч. 2 ст. 328 ЦК України право власності вважається набутим правомірно, якщо інше прямо не випливає із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом. У зв'язку з цим знову ж таки повертаємося до того, що суд має встановити незаконність набуття права власності.

У ч. 1 ст. 346 ЦК України зазначено, що право власності припиняється у разі: 1) відчуження власником свого майна; 2) відмови власника від права власності; 3) припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі; 4) знищення майна; 5) викупу пам'яток культурної спадщини; 6) примусового відчуження земельних ділянок приватної власності, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, з мотивів суспільної необхідності відповідно до закону; 8) звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника; 9) реквізиції; 10) конфіскації; 11) припинення юридичної особи чи смерті власника. Окрім того, відповідно до ч. 2 ст. 346 ЦК України право власності може бути припинене в інших випадках, встановлених законом. Положення ЦК України свідчать про те, що серед них відсутні необхідні підстави для визнання набуття активів незаконними у випадках набуття їх шляхом вчинення злочину, який залишився латентним чи недоведеним. Відтак особа, маючи кошти, одержані злочинним шляхом (якщо це не доведено, не постановлено обвинувального вироку), може вчинити правочини, які відповідають положенням ЦК України, і в такий спосіб набути права власності на відповідні активи. Після цього вони визнаватимуться законними. Навіщо нам нова «мертва норма»?

Запропонована авторами законопроекту конструкція приречена на утворення «замкненого кола» між нормами КК і ЦК України. Як наслідок жодну особу не можливо буде притягнути до кримінальної відповідальності за незаконне збагачення.

Окрім того, ця конструкція суперечить принципу верховенства права – юридичній визначеності, а саме порушує вимоги чіткості, точності й неоднозначності. Це може бути одним із аргументів визнання нової норми неконституційною в майбутньому.

3. Неприйнятним слід визнати вживання конструкції «без законних на те підстав» (законопроекти № 10110, 10110-1). Це, по-перше, обумовлює допущення тієї самої помилки під час конструювання диспозиції, на яку звернув увагу КСУ визнаючи ст. 368-2 КК України неконституційною щодо головного елементу принципу верховенства права – «юридичної

визначеності» (має бути дотримана вимога ясності та недвозначності норми). По-друге, що слід розуміти під законними підставами. Напевне наявність відповідного правочину. Відтак, таке формулювання немає практично жодного відношення для притягнення до кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. Особа може незаконно збагатитися, а потім офіційно укласти відповідні правочини – і жодних ознак незаконного збагачення.

4. Невдалою є і конструкція «за відсутності ознак зловживання владою або службовим становищем чи ознак прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (законопроекти № 10110, 10110-1). Адже незаконному збагаченню якраз і передують в першу чергу зловживання владою або службовим становищем чи прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Однак перелік таких злочинів є значно більшим і може включати будь-які злочини у результаті вчинення яких особа набула певні активи, зокрема усі види незаконного заволодіння майном. Ці злочини є предикатними по відношенню до незаконного збагачення, тобто саме у результаті їх вчинення особа набула певних активів і тому безумовно слід в першу чергу притягувати до кримінальної відповідальності за їх вчинення. Однак, якщо доведено вчинення таких злочинів, то застосування статті про незаконне збагачення є нелогічним та протиправним, оскільки одночасне чи паралельне їх застосування, тобто кваліфікація злочину за сукупністю, в цьому випадку недопустима так як порушується принцип *non bis in idem* (наприклад, особа притягується до відповідальності за одержання неправомірної вигоди і незаконне збагачення, яке якраз і мало місце за результатами одержання такої вигоди). Хоча й можуть бути ситуації, коли вчинене утворює сукупність злочинів. Як слушно наголошує О. О. Дудоров кваліфікація за сукупністю злочинів, передбачених, з одного боку, зокрема, ст. 191, 364, 368 КК України, а, з іншого, ст. 368-2 КК України, можлива лише в тому разі, коли майно, яким особа заволоділа унаслідок вчинення предикатного злочину, не збігається з активами як предметом незаконного збагачення [8].

Проблеми можуть виникнути і з доведенням слідчим відсутності ознак зловживання владою або службовим становищем чи ознак прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, адже такі ознаки можуть бути наявні. Як же тоді слідчому надати 100 % докази невинуватості особи у цих злочинах з такою високою ймовірністю їх вчинення.

Можуть виникнути проблеми і з притягненням до кримінальної відповідальності за інші корупційні злочини. Наприклад, під час обшуку за місцем проживання підозрюваного в одержанні неправомірної вигоди виявляється кошти у розмірі, який значно перевищує розмір одержаної неправомірної вигоди і розмір задекларованих активів. Відтак гіпотетично існує ймовірність інкримінування особі, не лише одержання неправомірної вигоди, але й декларування недостовірної інформації та незаконного

збагачення. Як тоді притягнути до відповідальності за незаконне збагачення, адже наявні ознаки одержання неправомірної вигоди.

5. Рациональне зерно міститься у законопроекті № 10110-3. Воно стосується розширення предмета злочину, зокрема під активами пропонуються розуміти грошові кошти або інше майно, доходи від них, а також переваги, пільги, послуги чи інші вигоди, що мають матеріальний чи грошовий характер (примітка 2 ст. 368-5 КК України) [6]. Фактично автори законопроекту для криміналізації незаконного збагачення взяли за основу поняття «неправомірна вигода» що неодноразово пропонували зробити вчені [8, с. 9, с. 263-264].

6. Нераціональним видається використання конструкції «активи у значному розмірі, які не могли бути отримані законним шляхом» (законопроект № 10110-3). Адже самі автори під неможливістю отримання особою активів, набутих законним шляхом, пропонують розуміти відсутність у особи законних доходів та/або майна, отриманого в законний спосіб та без порушення обмежень, встановлених Законом України «Про запобігання корупції», які б дозволили цій особі набути такі активи (примітка 4 ст. 368-5 КК України) [6]. Натомість обмежень у цьому законі багато і незрозуміло за порушення яких саме особу можна притягнути до кримінальної відповідальності. Не кажучи вже знову ж таки про ускладнення в такий спосіб механізму притягнення до кримінальної відповідальності суб'єктів незаконного збагачення.

7. Імпонує ідея авторів законопроекту № 10110-2 про те, щоб надати незаконному збагаченню форми триваючого злочину, тобто криміналізувати «Володіння, користування особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активами у значному розмірі, вартість яких значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел, набуття у власність або передача нею будь-якій іншій особі таких активів». Цю ідею активно пропагує і О. М. Костенко, який вважає за доцільне диспозицію відповідної статі викласти в такій редакції: «Вчинюване особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, володіння, користування чи розпорядження активами в значних розмірах, які особа не могла набути у законний спосіб, а так само володіння, користування чи розпорядження такими активами, легалізоване шляхом фінансових операцій чи правочинів для приховання незаконного збагачення» [10].

Очевидно, що насамперед слід розібратися у тому, що слід розуміти під набуттям у власність активів. На думку О. О. Дудорова – це вчинення в минулому діяння, за допомогою якого особа дістала можливість володіти, користуватись і розпоряджатись певними активами [8]. Виходячи з цього володінню, користуванню такими активами чи їх передачі має передувати їх набуття. Набуття відповідних активів може мати місце до криміналізації незаконного збагачення. Кримінальна відповідальність за володіння та користування відповідними активами може наставати лише після такої криміналізації.

Відтак гіпотетично до кримінальної відповідальності можна буде притягнути особу, яка набувала відповідні активи до криміналізації незаконного збагачення, і продовжує ними володіти та користуватися після такої криміналізації.

8. Водночас квінт-есенцією положень про незаконне збагачення очевидно, що можна визнати прив'язку цього діяння до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (законопроекти № 10110-2, 10110-4), адже там задекларовано її доходи та грошові активи.

Як варіант можлива редакція статті, яка передбачатиме підстави притягнення до кримінальної відповідальності за незаконне збагачення якщо буде мати місце набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів, вартість яких значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел, які особа відобразила у своїй декларації, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі.

У будь-якому випадку слід пропонувати модель кримінально-правової норми про незаконне збагачення, в якій будуть враховані аргументи КСУ на підставі яких ст. 368-2 КК України визнано неконституційною.

І ще один організаційний момент. Щоб створити дійсно ефективний механізм протидії незаконному збагаченню, зокрема максимально раціонально сформулювати відповідну заборонну кримінально-правову норму, слід створити робочу групу і залучити до цієї роботи виключно фахівців, які досліджували цю проблематику. У протилежному випадку існує ймовірність того, що можна поспіхом прийняти ще одну норму, яка або не буде взагалі працювати, або в майбутньому стане предметом нового розгляду в КСУ і як наслідок буде визнана неконституційною.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України від 26 лютого 2019 р. № 1-п/2019. URL: <http://www.ccu.gov.ua/dokument/1-p2019>.

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення: проект Закону України від 28 лютого 2019 р. № 10110. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65587.

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за набуття у власність активів у незаконний спосіб: проект Закону України від 28 лютого 2019 р. № 10103. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65577.

4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення: проект Закону України від 1 березня 2019 р. № 10110-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65603.

5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення : проект Закону України від 5 березня 2019 р. № 10110-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65634.

6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне збагачення : проект Закону України від 5 березня 2019 р. № 10110-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65635.

7. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне збагачення: проект Закону України від 6 березня 2019 р. № 10110-4. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65638.

8. Дудоров О. О. Кримінально-правові аспекти незаконного збагачення (погляд теоретика в очікуванні судової практики). Юридичний науковий електронний журнал. – 2017. – № 1. – С. 129–142 URL: http://lsej.org.ua/1_2017/35.pdf.

9. Михайленко Д. Г. Кримінально-правове значення незаконного збагачення осіб, пов'язаних із суб'єктом владних повноважень. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Т. XVI / голов. ред. М. В. Афанасьєва. - Одеса : Юрид. л-ра, 2015. С. 259–277.

10. Kostenko O. Щодо нової статті про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення. 7 марта 2019, 11:44. Корреспондент.net. URL: <https://blogs.korrespondent.net/blog/politics/4072969/>.

Мінченко Сергій Іванович,

проректор Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

ЗАКОНОТВОРЧИСТЬ І ЦІНА ЗЛОЧИННОСТІ

Summary. The theses reveal actual issues of crime cost, which are often not taken into account during lawmaking activities. It is proposed the borderline understanding of the cost of crime, which often remains without proper evaluation.

Анотація. У тезах розкриваються гострі питання ціни злочинності, котрі часто не приймаються до уваги підчас законотворчої діяльності. Пропонуються такі грані розуміння ціни злочинності, які нерідко залишаються без належної оцінки.

Ключові слова: законотворчість, непрямі витрати суспільства, прямі витрати суспільства, протидія злочинності, ціна злочинності.

Намагаючись приборкати шалену вдачу людей, що в цілому правильно, законодавець, найчастіше без оглядки вірить в силу законодавчого способу регулювання поведінки людей. При цьому, немов би в сторонці, залишаються інші питання, що виникають відразу ж після нової криміналізації та потовщення Кримінального кодексу. Це питання того, чи не приносить суспільство ще більшу жертву на вівтар злочинності, і чи так вже потрібна кримінально-правова заборона, або ж можна впоратися більш дешевими засобами. Дешевими – не означає менш дієвими.

Ціна злочинності передбачає прямі і непрямі витрати суспільства на злочинність. У цьому питанні криминологія досі не визначилася повну мірою [1, с. 387–388; 2, с. 144–147; 3, с. 93–97]. Так, прямі витрати пов'язані з втратами від скоєних злочинів, і витратами на засоби захисту. Ці витрати оцінюються однозначно, як шкідливі для економіки й суспільства. Але така оцінка не може бути такою однозначною. Наприклад, зазначається, що виробництво охоронних систем відволікає кошти від економіки, зокрема, сільськогосподарської продукції, іншої техніки. Однак за цим критерієм з економічної точки зору не можна без сумнівів говорити про зниження економіки, адже охоронні товари та послуги створюються, а досліджень, які доводили б, що це шкідливо для економіки не проводилося. Крім того, дефіциту в товарах і послугах в сучасному суспільстві не спостерігається, а є проблема ресурсів і їх вартості для економіки. Можливо, що з точки зору ресурсів і можна було б подивитися на це питання, але відомо, що сучасні можливості дають так звані «спліт-системи», коли виробляється продукція подвійного призначення, що виконує і охоронну, і іншу корисну функцію. Зрештою, замки потрібні не тільки від злочинців, а й для забезпечення приватності. Зрозуміло, що кримінальне законодавство націлене саме на той сегмент витрат, які пов'язані з усуненням наслідків злочинів, а загальна превенція має якийсь прихований потенціал для запобігання шкоди, який за різними оцінками становить від 0,3 % до 95 % [4, р. 173–175]. У цьому сенсі кримінально-процесуальне законодавство може передбачати механізми щодо скорочення ціни на процесуальні процедури, які складають близько 21 % витрат, покладених на протидію злочинності. Вдосконалені механізми, пов'язані з примиренням із потерпілим, співпрацею з органом досудового розслідування тощо, для зниження ціни злочинності вносять свою лепту. Однак у законопроектній роботі часто не надіють фінансового документа, який би відображав прогноз можливого зниження витрат на злочинність у цій частині.

До 60 % витрат на злочинність пов'язані з фінансуванням роботи поліцейських органів [5, с. 65]. Декриміналізація зменшує витрати на досудове розслідування й судові витрати, проте, залишається витрати на адміністративну юстицію, і таке зниження ціни передбачається, але не відома різниця в такій ціні. Можливо, адміністративні процедури будуть несуттєво відрізнятися за ціною в порівнянні з кримінальними, з огляду

на можливе збільшення числа реєстрованих адміністративних правопорушень, виходячи з феномена штучної латентності злочинності. Утім, витрати перекриваються за рахунок витрат кримінально-виконавчої системи, і скорочення можливого кримінально-правового рецидиву.

Ціна злочинності включає також потенціал втрачених можливостей. Вони, зокрема, пов'язані з незайнятістю делинквентів. Зміни та доповнення до кримінального законодавства, що подовжують строк обмеженням певних прав та одночасно зменшують призонізацію населення, виглядають гуманно, але вони припускають, що особа, яка скоїла загальнокримінальний злочин, і її змушують на тривалий час відмовитись від своєї легальної професії, повинна буде отримувати іншу освіту, або переходити на низькокваліфіковану роботу, весь цей час вона буде обмежена або виключена із сектора економічно активного населення. Це створюватиме додаткові ризики, що виражаються в її подальшій криміналізації, і з випадкового злочинця велика ймовірність переходу в клас звичних або професійних злочинців.

Звісно ж, що витрати на ціну ризику для життя і здоров'я, які роблять потенційну жертву злочину менш ефективним соціально-економічним суб'єктом, зменшити кримінально-правовими засобами неможливо, оскільки це питання залежить від інформаційної політики та нагнітання так званої «моральної паніки».

Що ж стосується витрат, пов'язаних із трансферними видатками на злочинність, частка яких у ціні злочинності неабияка, то тут кримінологія дає не однозначні оцінки. З одного боку, зменшення переходу легальних засобів у нелегальну сферу, а в цьому сенсі новели законодавства теж часто вносять певні корективи, має оцінюватися позитивно. З іншого боку, з економічної точки зору тіньові доходи також задіяні в економіці, хоча вони й не підконтрольні державі. Таким чином, у цьому питанні робити поспішні висновки поки що не доцільно.

Кримінологія сьогодні потребує значного переосмислення розуміння ціни злочинності. У цьому питанні не можна виходити тільки з міркувань інтересу держави. Необхідно поглянути на питання з точки зору інтересів суспільства. Якщо витрати суспільства, що фінансово і ресурсно утримує на своєму забезпеченні державний апарат, істотно перевершують користь від криміналізації будь-якої поведінки, то відмова від такої криміналізації є адекватною реакцією на проблему. Але складність полягає в тому, що законопроектні роботи в цьому питанні ведуться про людське око, з простою констатацією в пояснювальній записці до проекту закону, що він не потребує додаткових витрат із бюджету. Біда в тому, що ніхто з проєктантів навіть не намагається взяти в руки калькулятор, і порахувати приблизну вартість нової криміналізації, хоча й математичний апарат для цього існує, і необхідні дані в достатку. Складність полягає в основному в тому, як виокремити витрати на конкретну криміналізацію в загальному бюджеті правоохоронних і судових органів. Найчастіше, виходять з

того, що все сплачено в загальному бюджеті, і питання лише в навантаженні на працівників. Але, як раз в цьому і криється помилка, адже система на переважання реагує по-своєму, за що її винити не доводиться, і від цього в більшій мірі страждає загальна превенція, якою завжди прикриваються прибічники нових, і нових криміналізацій.

Список використаних джерел

1. Мельничук Т. В. Показник ціни злочинності в зарубіжній кримінології. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького складу, 16–17 травня 2013 р., м. Одеса. Т. 2. / відп. ред. д-р юрид. наук В.М. Дрьомін. – Одеса : Фенікс, 2013. Том 2. С. 385–388.
2. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології: монографія; за заг. ред. В.В. Голіни. Харків : Право, 2016. 192 с.
3. Бандурка О. Методологічні засади визначення вартості злочину щодо пересічної особи / О.М. Бандурка, В.В. Радченко. *Право України*. 2001. № 4. С. 93–97.
4. Robinson P. Does Criminal Law Deter? A Behavioural Science Investigation / Paul H. Robinson, John M. Darley. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2004. Vol. 24. No. 2. P. 173–205.
5. Мельничук Т. В. Економіко-кримінологічний аналіз ціни злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Серія Право. Випуск 21. Частина 1. Том 3. С. 64–69.

Кущ Віталій Миколайович,

викладач Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук, професор

ЗМІСТ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ ЇЇ ВИЯВАМ

Анотація. Характеризується вплив змісту злочинності на механізм протидії їй проявам. Доводиться, що схильність до вчинення кримінальних правопорушень зумовлює необхідність запобігання злочинності, а реалізація такої схильності – необхідність кримінально-правового реагування на відповідні правопорушення.

Ключові слова: злочинність, зміст злочинності, протидія злочинності, механізм протидії злочинності, запобігання проявам злочинності, реагування на кримінальні правопорушення.

Summary. Characterized by the influence of crime content on the mechanism of counteraction to its manifestations. It is proved that the propensity to commit criminal offenses necessitates the prevention of crime, and the realization of such predilection is the necessity of a criminal legal response to the relevant offenses.

Keywords: crime, the content of crime, counteraction to crime, the mechanism of counteraction to crime, prevention of manifestations of crime, response to criminal offenses.

Довгий час поняття злочинності характеризувало цей феномен переважно зі статистичного боку, не розкриваючи його сутності та змісту. Наприкінці ХХ століття проявились намагання дати сутнісне визначення злочинності. Зокрема, А. Ф. Зелінський розглядав її як масовий прояв деструктивності в поведінці людей, що об'єктивується в системі передбачених кримінальним законодавством діянь [1, с. 36]. На думку Закалюка А. П. злочинність – це «феномен суспільного життя у виді неприйнятної та небезпечної для суспільства масової, відносно стійкої, різнообумовленої кримінальної активності частини членів цього суспільства» [2, с. 139]. Др'омін В. М. визначає злочинність як різновид масової практики людей, що проявляється в деструктивній поведінці (діяльності, вчинках) і тягне кримінальну відповідальність згідно з діючим на даній території і в даний час законодавством [3, с. 81].

Останнім часом висловлюються думки, що злочинність – це внутрішня схильність індивіда до вчинення злочину, тому під злочинністю потрібно розуміти властивість людей відтворювати небезпечні діяння, що піддається кількісній інтерпретації та зумовлює введення кримінально-правових заборон [4, с. 134–135]. Пошук сутності та змісту злочинності у природній схильності людини до деструктивності, демонстрацією якої є вчинення злочину, в цілому є перспективним. Але при цьому не слід забувати, що внутрішня схильність до вчинення злочину не ідентична його вчиненню. Вони співвідносяться як явище та його властивість. При визначенні злочинності не слід обмежуватись лише вказівкою на певні властивості явища. Доцільно висвітлювати сутність та зміст самого явища, що має такі властивості.

Враховуючи зазначене, пропоную наступне сутнісне визначення злочинності: це – обумовлена внутрішніми і зовнішніми обставинами, еволюційно мінлива схильність людей та їх спільнот до деструктивності у формі кримінальних правопорушень, а також реальні прояви останньої у виді їх вчинення. З нього можливий висновок, що зміст злочинності утворюють дві відносно самостійні, але, водночас, і невід'ємні її складові: 1) людська схильність до вчинення кримінальних правопорушень; 2) її реалізація у виді вчинення останніх.

Суспільству не під силу викоринити злочинність, але воно здатне утримувати її на більш-менш соціально прийнятному рівні. Процес такого «утримання» донедавна мав назву боротьби зі злочинністю. Усвідомивши її нерациональність через неможливість побороти злочинність, людство поступово переходить до протидії її проявам. Запропоноване бачення змісту злочинності зумовлює можливість

увияти в загальних рисах механізм протидії її проявам. Першу складову змісту злочинності, а саме, людську схильність до кримінальних правопорушень, цілком реально в значній мірі «блокувати» шляхом здійснення відповідної запобіжної діяльності. Отже першим агрегатом в механізмі протидії злочинності слід вважати запобігання її проявам. На другу складову змісту злочинності – вчинення кримінальних правопорушень – здійснюється передбачене законом реагування. Воно і є другим агрегатом у механізмі протидії злочинності. Отже, механізм протидії злочинності утворюють дві складові: 1) запобігання проявам злочинності; 2) реагування на такі прояви. Перша з них зумовлена наявністю в людській природі схильності до кримінальних правопорушень. Запобігти злочинності означає унеможливити трансформацію схильності до злочину у сам злочин. Оскільки це вдається далеко не завжди і схильність часто переростає у злочин, факт його вчинення зумовлює необхідність відреагувати на нього, тобто підключити другу складову механізму протидії злочинності.

Висновки: 1) зміст злочинності безпосередньо зумовлює механізм протидії її проявам; 2) запобігання злочинності є частиною протидії злочинності, а не окремим від останньої явищем, як вважає більшість вітчизняних кримінологів, погоджуючись з недолугими назвами деяких законів, наприклад, «Про запобігання та протидію домашньому насильству»; 3) з'ясування механізму протидії злочинності дозволяє увияти, а затим створити й «запустити» ефективні механізми кожного з агрегатів протидії злочинності, а саме: запобігання злочинності і кримінально-правового реагування на її прояви.

Список використаних джерел

1. Зелинский А.Ф. Криминология: Курс лекцій. – Харьков: Прапор, 1996. – 260 с.
2. Закалюк А.П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки / А.П. Закалюк // К.: Видавничий дім «Ін Юре» – 424 с.
3. Дремін В.Н., Березовский А.А., Орловская Н.А. и др.: под ред. Дремина В.Н. – Одесса: Феникс, 2007. – 280 с.
4. Шестаков Д.А. От понятия преступности к криминологии закона / Д.А. Шестаков // Общественные науки и современность. – 2008. – № 6 – С. 131–142.

Чередніченко Дмитро Костянтинович,
начальник Головного експертно-криміналістичного
центру Державної прикордонної служби України;
Барабаш Василь Петрович,
начальник відділення підготовки та проведення
тренінгів з питань захисту проїзних документів
та виявлення в них підробок Головного
експертно-криміналістичного центру Державної
прикордонної служби України;
Ананьїн Олег Валерійович,
старший офіцер відділу організаційно-методичних
питань експертно-криміналістичної діяльності
Головного експертно-криміналістичного центру
Державної прикордонної служби України,
кандидат технічних наук, старший науковий
співробітник

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТАКТНИЙ ПУНКТ З ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОТИДІЇ ТРАНСКОРДОННІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Анотація. Розглянуто сучасний європейський досвід із організації та забезпечення інформаційної взаємодії між правоохоронними органами, з питань безпеки документів та виявлення в них підробок. Надано практичні рекомендації щодо його запровадження в Україні.

Ключові слова: національний контактний пункт, міжвідомче співробітництво, безпека документів.

Summary. Modern European experience is considered from organization and providing of informative cooperation between law enforcement authorities, on questions safety of documents and exposure in them of imitations. Practical recommendations are given in relation to his introduction in Ukraine.

Keywords: national contact point, interdepartmental collaboration, security of documents.

Наразі, через своє геополітичне розташування, Україна стала транзитною зоною на шляху міграційних потоків у напрямку країн Західної Європи. У той же час спостерігається наявність налагодженої мережі злочинного бізнесу, здійснення якого відбувається із використанням підроблених документів. Так, за останні роки кількість випадків виявлення Державною прикордонною службою України підроблених та чужих документів зростає вдвічі (2016 р. – 486, 2017 р. – 950) [1]. Протягом 2018 року прикордонники завадили більше 1 тис. спробам перетинання кордону за підробленими документами, 100 – за

чужими. Крім того, з різних причин у пропуску було відмовлено більше 41 тис. осіб [2].

У таких умовах ефективна протидія загрозам національній безпеці, пов'язаним із транскордонною злочинністю, де використовуються підроблені документи (нелегальна міграція; розповсюдження тероризму; торгівля людьми; контрабанда товарів; незаконне переправлення зброї, боєприпасів, наркотиків та прекурсорів; легалізація в Україні різних кримінальних елементів тощо) неможлива без запровадження на національному рівні сучасних інструментів інформаційної взаємодії між правоохоронними органами. Зокрема, з питань перевірки документів, які посвідчують особу чи її спеціальний статус та надають право на перетинання державного кордону України.

Варто зазначити, що наразі в європейських країнах, з метою обміну інформацією з перевірки паспортних документів, створено та успішно функціонують національні контактні пункти. Їхній перелік розміщено у вільному доступі в Інтернет-мережі. Через них відбувається організація та здійснення оперативного обміну актуальною інформацією щодо зразків паспортних документів та виявлених підробок, з дипломатичними установами за кордоном, міграційною службою та органами поліції. Крім того, створюються спеціальні інформаційні web-ресурси, які містять актуальну інформацію, зокрема: технічні описи зразків документів; застереження про виявлені підробки; нормативно-правові акти щодо прикордонного контролю; результати аналізу ризиків; статистичні дані; навчальну та довідкову літературу; актуальні посилання на різноманітні профільні web-ресурси та бази даних тощо. Це сприяє оперативному обміну інформацією між підрозділами правоохоронних органів на національному та міждержавному рівнях, забезпечуючи впровадження більш надійних і простих для використання інструментів та механізмів, ніж прийняття державних нормативних документів чи укладання окремих міжнародних угод.

Минулого року, у рамках реалізації в Україні проекту міжнародної технічної допомоги ЄС Twining «Підтримка Державної прикордонної служби України у подальшому запровадженні принципів інтегрованого управління кордонами, зокрема у сфері перевірки документів та виявлення викрадених автомобілів» [3] європейські експерти здійснили всебічний аналіз діяльності Головного експертно-криміналістичного центру Державної прикордонної служби України та підрозділів охорони державного кордону щодо здійснення перевірки і дослідження документів, а також механізму обміну інформацією про виявлені підробки.

Враховуючи європейський досвід та рекомендації провідних експертів правоохоронних органів країн – членів ЄС, національний контактний пункт, який спроможний забезпечити надання актуальної інформації (про зразки національних та іноземних паспортних документів, виявлених фальшивих документів, відміток про

перетинання державного кордону), доцільно розгорнути на базі Головного експертно-криміналістичного центру Державної прикордонної служби України. Крім того, надати Головному центру право безпосереднього обміну інформацією з правоохоронними органами України, профільними міністерствами та відомствами, а також консульськими установами за кордоном.

Розгортання національного контактного пункту сприятиме підвищенню ефективності обміну інформацією щодо виявлених підроблених іноземних документів, зокрема: створення єдиного суб'єкта відповідального за міжвідомчий інформаційний обмін у сфері безпеки документів; отримання запитуваної інформації від компетентного органу; недопущення викривлення отриманої інформації; здійснення міжвідомчої взаємодії безпосередньо з розпорядником інформації; розширення міжвідомчої співпраці з судово-експертними установами правоохоронних органів України.

Наразі, деякі елементи системи удосконалення існуючих механізмів обміну інформацією, вже впроваджуються у рамках схваленої Кабінетом Міністрів України Стратегії розвитку Державної прикордонної служби (розпорядження КМУ від 23.11.2015 № 1189-р).

У перспективі, національний контактний пункт з питань інформаційного забезпечення перевірки документів на базі Головного експертно-криміналістичного центру Державної прикордонної служби України сприятиме налагодженню міжнародних зв'язків з аналогічними контактними пунктами правоохоронних органів та з судово-експертними установами іноземних держав, що стане черговим вагомим кроком у напрямі інтеграції України до ЄС.

Список використаних джерел

1. Міжвідомча нарада щодо обговорення питання розробки проекту Стратегії протидії незаконній міграції відбулася учора в Адміністрації Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/Pitannya-rozrobki-proektu-Strategii-protidii-nezakonniy-migracii-obgovorili-u-Derzhprikordonsluzhbi-/>

2. 100 мільйонів осіб. Показник прикордонного контролю в минулому році. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/100-milyoniv-osib-Pokaznik-prikordonnogo-kontrolyu-v-minulomu-roci/>

3. В Адміністрації Держприкордонслужби відбулось засідання Керівного комітету проекту Twinning. URL: <http://dpsu.gov.ua/ua/news/V-Administracii-Derzhprikordonsluzhbi-vidbulos-tret-zasidannya-Kerivnogo-komitetu-proektu-TWINNING/>

Шаповалов Олександр Олександрович,
заступник начальника Департаменту
Національної поліції України, кандидат
юридичних наук

АНАЛІТИЧНИЙ ПОШУК ЯК ТАКТИЧНИЙ ПРИЙОМ ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ

Анотація. Розглядається аналітичний пошук, що ґрунтується на результатах вивчення первинної інформації, отриманої у процесі пошукової діяльності оперативних підрозділів. Тактичними прийомами аналітичного пошуку визначено прогнозування та оперативне моделювання, тобто, основні прогнозні оцінки розвитку оперативної обстановки з врахуванням можливості впливу на ці зміни шляхом застосування сил та засобів.

Ключові слова: виявлення злочинів, аналітичний пошук, тактичний прийом, прогнозування, моделювання.

Summary. An analytical search based on the results of studying the primary information obtained during the search activity of the operational units is considered. The tactical methods of analytical search have identified prediction and operative modeling, that is, the main forecast and evaluation of the development of the operational environment, taking into account the possibility of influencing these changes through the use of forces and means.

Keywords: detection of crimes, analytical search, tactical reception, prognostication, modeling.

Одним із заходів оперативного пошуку є аналітична розвідка, яка водночас є – це один із основних напрямків інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів. Основою аналітичної розвідки є аналітичний пошук, що ґрунтується на результатах активного застосування первинної інформації, отриманої під час проведення особистого пошуку, роботи з конфідентами, оперативного впровадження. Крім того це є тактичний прийом, який дає конкретні результати з виявлення злочинних груп та їх подальшої розробки. Необхідно зазначити, що до вказаного тактичного прийому належить також прогнозування та оперативне моделювання, тобто, основні прогнозні оцінки розвитку оперативної обстановки з врахуванням можливості впливу на ці зміни шляхом застосування сил та засобів ОРД.

Оперативне прогнозування – це різновид передбачення, що базується на попередньо зібраній систематизованій інформації, знанні закономірностей розвитку злочинної поведінки осіб, які представляють оперативний інтерес, особливостях умов, в яких діє конфідент чи застосовуються методи оперативно-розшукової діяльності, оцінці тактичних можливостей оперативників, конфідентів та інших учасників оперативного пошуку.

Оперативне моделювання – це засіб розкриття особливостей поведінки, функціонування та окремих властивостей досліджуваного

явища. Оперативне моделювання в системі оперативних підрозділів полягає в опосередкованому вивченні і прогнозуванні основних тенденцій розвитку оперативної обстановки шляхом побудови чи вибору відповідних моделей з подальшим використанням отриманих результатів при розробці та реалізації оперативно-розшукових заходів.

Розрізняють два види оперативного моделювання: аналітичне і предметне. Аналітичне моделювання – це відтворення на основі теорії і практики ймовірної оперативної ситуації, прогнозування можливих дій об'єкта аналізу, вивчення їх демаскуючих ознак, завдяки якому ці дії можуть бути виявлені. Предметне моделювання – це відтворення на основі інформації про конкретну ситуацію дій об'єкта, які він здійснив чи міг здійснити. У результаті створюється можливість отримання уявлення про характер здійснення певним об'єктом злочинних дій, одержаної ним інформації чи завданої шкоди внаслідок цих дій.

Аналітичному пошуку передують перевірка первинної інформації – це з'ясування змісту отриманої інформації, а через нього – уточнення і розвиток знання про факти і обставини, що мають значення для оперативного пошуку. Перевірка фактичних даних, отриманих у результаті оперативно-розшукових заходів, здійснюється шляхом співставлення легальної інформації з негласною, яка не може бути використана у кримінальному судочинстві. Результатом перевірки є отримання даних, що доповнюють інформацію (що перевіряється), виключають та пояснюють неповноту, суперечливість інформації, визначають необхідність проведення додаткових оперативно-розшукових заходів або негласних слідчих (розшукових) дій. Фактичні дані, отримані оперативно-розшуковим шляхом, які у подальшому можна використати як основу для аналітичного пошуку підлягає перевірці. Перевірка отриманих оперативно-розшукових даних та їх оцінка є основою для прийняття рішення про своєчасне заведення справи оперативного провадження чи початку досудового розслідування. В основі рішення повинна лежати сукупність перевірених, внутрішньо не суперечливих та узгоджених між собою фактичних оперативно-розшукових даних, із змісту яких витікає однозначний висновок, що визначає сутність прийняття рішення. Якщо сукупність фактичних даних, покладених в основу рішення, не дозволяє зробити такого висновку, а дає підстави зробити розрізнені висновки, це свідчить, що оперативно-розшукові дані, на основі яких ґрунтувалось рішення, потребують додаткової перевірки.

В процесі аналітичного пошуку застосовуються методи оперативного аналізу – це методи, що використовуються для вивчення певних об'єктів, подій, явищ, процесів, причетних до конкретних проблемних ситуацій, та реалізуються в процесі застосування в аналітичній роботі. Такими методами є: оперативне моделювання, екстраполяція, розпізнавання образів, метод «дерева знань», експертні оцінки («мозкова атака»), метод Дельфи, метод аналізу ієрархії).

Микитчик Андрій Васильович,

т.в.о. завідувача кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

КРИМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглядаються актуальні питання які пов'язані з дослідженням кримінологічної характеристики кіберзлочинності в Україні, визначаються сучасні тенденції даного виду злочинності, а також окреслюються ключові характерні ознак які їй притаманні.

Ключові слова: злочинність, кіберзлочинність, шахрайство, причини і умови, заходи запобігання.

Summary. The urgent issues related to the study of the criminological characteristics of cybercrime in Ukraine are considered, the current trends in this type of crime are determined, and the key characteristics that are inherent to it are outlined.

Keywords: criminality, cybercrime, fraud, causes and conditions, prevention measures.

На сьогоднішній день кожна держава світу ставить перед собою пріоритетну мету щодо створення інформаційного суспільства на основі широкого запровадження телекомунікаційних технологій.

У той же час, разом з розвитком інформаційного простору необхідно активізувати зусилля суспільства щодо його захисту від злочинних посягань, сукупність яких вже має свою власну, відому у всьому світі назву – кіберзлочинність. Вона встигла набути широкого поширення і в сучасних умовах становить одну з найбільш небезпечних загроз для суспільства.

Так, згідно з офіційними даними, щодня в інформаційному кіберпросторі з'являється від 90 до 150 тисяч шкідливих програм. При цьому злочинці все частіше використовують нові способи зараження комп'ютерів шкідливими програмами, які дозволяють отримувати незаконну вигоду. Серед найбільш поширених кіберзагроз є: спам, фішинг і мережеві атаки на інфраструктуру бізнес-організацій, включаючи цільові і DDos-атаки. Найчастіше інциденти в області IT-безпеки призводять до втрати даних, що стосуються інтернет-платежів (25 %), інтелектуальної власності (13 %), клієнтських баз (11 %), інформації про співробітників (10 %).

Близько 70 % інтернет-користувачів хоча б один раз стикалися з проявами шахрайства в мережі, і не менше 10 % з таких осіб, що використовують мобільні телефони і смартфони, постраждали від телефонних шахраїв. Зокрема, у 2018 році Департаментом кіберполіції Національної поліції України виявлено 6 тис. кримінальних правопорушень, з них 680 – у сфері приватного контенту, 2398 – у

сфері платіжних систем, 1598 – у сфері Е-комерції та 1325 у сфері кібербезпеки[1].

Стрімкому розвитку кіберзлочинності сприяє неготовність сучасного суспільства до запровадження ефективного запобіжного механізму. Кримінологічна наука досі не має у своєму розпорядженні достовірних відомостей про стан, рівень і структуру даної злочинності, а в теорії кримінального права і в правозастосовній практиці відсутня єдність поглядів щодо кримінально-правової оцінки кіберзлочинів. У зв'язку з цим значна частина суспільно небезпечних проявів кіберзлочинності залишається за межами заходів кримінально-правового реагування, що є сприятливим підґрунтям для її самодетермінації. Відповідно цим і обґрунтовується актуальність і необхідність розробки ефективних заходів запобігання кіберзлочинності.

Відповідно кіберзлочинність необхідно розглядати в якості самостійного виду злочинності, що виділяється на основі обов'язкової присутності в складі злочину таких ознак об'єктивної сторони, як засіб або знаряддя, в якості яких виступає шкідлива комп'ютерна програма або програмно-технічний засіб, підключений до комп'ютерної мережі або мобільного оператора зв'язку. Причому тісний взаємозв'язок даних злочинів з комп'ютерними та інформаційними видами злочинності прослідковується тільки в деяких її проявах, в основному пов'язаних з несанкціонованим доступом до комп'ютерної інформації, створенням і розповсюдженням шкідливих комп'ютерних програм. Особливістю кіберзлочинності є застосування злочинцями прийомів і методів, які передбачають що для досягнення злочинного результату використовуються шкідливі комп'ютерні програми або програмно-технічні засоби в якості знаряддя чи засобу вчинення злочину. Саме це надає зазначеним злочинам унікальні властивості, не характерні для інших видів злочинів.

Отже, до кіберзлочинів необхідно зараховувати тільки ті злочини, механізм вчинення яких передбачає обов'язкове використання програмно-технічних засобів і шкідливих комп'ютерних програм не раніше, ніж на стадії замаху на вчинення злочину, тобто коли суб'єкт злочину приступає до безпосереднього виконання об'єктивної сторони складу злочину. Причому в таких злочинах програмно-технічний засіб і шкідлива комп'ютерна програма може використовуватися і на стадії готування до злочину, але в обов'язковому порядку її використання повинно бути передбачено ще і в процесі вчинення злочину, який зазначений в диспозиції конкретної кримінально-правової норми.

Характерними рисами кіберзлочинів в Україні є:

1) вчиняються особливими способами і прийомами: за допомогою програмно-технічних засобів, та їх відповідного програмного забезпечення, систем і засобів зв'язку, в тому числі мобільних (в зв'язку з цим підкреслимо, що найбільш поширеним, є

шахрайство з використанням інтернет-банкінгу і мобільних систем зв'язку);

2) протиправні дії відбуваються у віртуальному просторі, зокрема:

– в його глобальних і транскордонних масштабах, при цьому програмно-технічні засоби і сервери, які використовуються зловмисниками, можуть перебувати не в одній державі і до того ж мігрувати, наприклад, в разі поширення нелегального контенту; - географічних рамках двох і більше держав; в національних рамках однієї держави або певної його території.

Відзначимо, що конвергенція і глобалізація кіберзлочинності зростає зі збільшенням кількості і поліпшенням технічних можливостей комп'ютерів, з розвитком їх програмного забезпечення, з вдосконаленням кібернавичок злочинців.

3) вчиняються, як правило, приховано, а не очевидно, тобто вони відносяться до категорії неочевидних злочинів, та мають високий рівень латентності;

4) дії злочинців можуть мати як тривалий, так і одноразовий характер, тривалість DoS-, DDoS-атаки, поширення спаму, створення бот-мережі, робота порнотрекера може тривати від декількох секунд до кількох місяців і років, тобто доки у злочинців є можливість для досягнення поставленої мети;

5) під час вчинення злочину можуть використовуватися один, десятки, сотні і тисячі комп'ютерів, наприклад, якщо в програмне забезпечення комп'ютерів запрограмована і використовується розгалужена бот-мережа;

6) суб'єктом протиправного діяння, як правило, є фахівець в області IT-технологій, а співучасниками кіберзлочинів є не тільки хакери-професіонали, а й різного роду шахраї, рекетири, терористи, сутенери, педофіли, торговці людьми, зброєю, боєприпасами, наркотиками;

7) суб'єктивним фактором є умисел злочинця, спрямований, як правило, на незаконне збагачення, отримання матеріальних активів незаконними способами. Разом з тим умисел може бути спрямований і на досягнення різного роду політичних та ідеологічних цілей (наприклад, в ході передвибірчої кампанії).

Окрім вище зазначеного слід підкреслити, що:

– цілі кіберзлочинців досягаються шляхом неправомірного використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), особливо мережі Інтернет, мобільних засобів і систем зв'язку;

– застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для вчинення злочину створює специфічні проблеми щодо ідентифікації злочинця, самого факту і географічного місця вчинення злочину, оскільки інформаційно-комунікаційні ресурси які використовуються, можуть розташовуватись в багатьох країнах світу;

– докази, що стосуються даних злочинів, можуть зберігатися і передаватися, як правило, тільки по електронних каналах зв'язку (у зв'язку з цим виникає складність збору і закріплення доказів, проведення процесуальних дій);

– кіберзлочини найчастіше вчиняються для досягнення корисливої мети, проте цілі можуть бути і політичними, і економічними, і терористичними;

– зростає і стає стійкою тенденція до організованості кіберзлочинності, причому об'єднання злочинців відбувається на добровільній основі.

Отже, для вирішення проблеми запобігання кіберзлочинності необхідно перейти до активної розробки ефективної моделі інформаційної безпеки на випередження, та об'єднати зусилля правоохоронних органів, бізнес структур, громадських організацій та ІТ-корпорацій.

Список використаних джерел

1. Підсумки 2018 року Департамент кіберполіції Національної поліції України Режим доступу: <https://cyberpolice.gov.ua/results/2018/>

Василевич Віталій Вацлавович,

учений секретар секретаріату Вченої ради Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор;

Пашковська Марина Віталіївна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ ТА ГРОМАДИ В ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИНАМ

Анотація. У тезах досліджуються питання співпраці поліції та громади у запобіганні злочинам та іншим правопорушенням. Розкривається зміст і завдання взаємодії на прикладі реалізації всеукраїнського проекту «Розвиток Community Policing в Україні» розпочатого в м. Києві у травні 2017 року. Обґрунтовується потреба запровадження такого проекту, де поліція разом із громадою формує та підтримує безпечне соціальне середовище.

Розкриваються співпраця громадської організації DreamKyiv (за підтримки Міжнародного фонду «Відродження») і поліції з метою запровадження нового медіапроекту #поліція_відкрита та в рамках реалізації програми «Шкільний офіцер поліції».

З'ясовуються форми взаємодії громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, що можуть бути створені

на засадах громадської самодіяльності та добровільності як зведені загони сприяння Національній поліції. Формуються принципи належного забезпечення взаємодії поліції та громади.

Ключові слова: поліція, громада, взаємодія, партнерські відносини, безпека, соціальне середовище, запобігання злочинам, Community Policing, Dream Kyiv.

Summary. The theses investigate issues of police and community cooperation in preventing crime and other offenses. The content and tasks of interaction are revealed on the example of implementation of the all-Ukrainian project «Development of Community Policing in Ukraine», launched in Kyiv in May 2017. The necessity of implementing such a project is grounded, where the police together with the community create and maintain a safe social environment.

The cooperation between the DreamKyiv public organization (with the support of the International Renaissance Foundation) and the police to launch a new media project # open police and cooperation within the framework of the «School Police Officer» program are revealed.

The forms of interaction of public formations on the protection of public order and the state border are clarified, which can be created on the basis of civic initiative and volunteerism as consolidated units of the assistance of the National Police. The principles of proper police and community interaction are formed.

Keywords: police, community, interaction, partnership, security, social environment, crime prevention, Community Policing, Dream Kyiv.

Потреба у безпеці, у тому числі стан захищеності від злочинних посягань, є однією з базових потреб людини, а співпраця поліції та громади – найкращий спосіб її забезпечити. Такий підхід ґрунтується на взаємодії між суб'єктами, від кого залежить безпека: між громадою, поліцією та місцевою владою.

Прикладом такої взаємодії є реалізація всеукраїнського проекту «Розвиток Community Policing в Україні» розпочатого в м. Києві у травні 2017 року [1]. Суть Community Policing (CoP) полягає в налагодженні партнерських відносин між поліцейськими, громадою та місцевою владою, де кожен усвідомлює відповідальність за власну безпеку, а поліція у своїй діяльності відштовхується від конкретних потреб громадян.

Ідея взаємодії поліції з громадянами «по-новому» виникла в США, в 60-х роках минулого століття, як один з наслідків Руху за громадянські права. Вже у 80-х оформлена концепція отримала назву community policing, а в 90-х була закріплена на законодавчому рівні. Головна задача класичного поліцейського – реагувати на вже скоєні злочини та карати винних. Мета ж офіцерів community policing – разом із громадою формувати та підтримувати безпечне та впорядковане соціальне середовище, тобто не наглядати за громадою, а бути її невід'ємною частиною.

Серед основних завдань, такої співпраці є:

- покращення якості життя людей;
- підвищення якості послуг, що надаються поліцією людям;
- попередження злочинності;
- розбудова взаємної довіри між населенням і поліцією;
- заохочення людей до участі в житті місцевих громад;
- забезпечення більшої видимості роботи поліції;
- посилення соціальної відповідальності [2].

Національна поліція у своїй роботі орієнтується на потреби місцевої громади та взаємодіє з нею на засадах партнерства, так визначено у ч. 1 ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» [3]. Завдяки залученню територіальних громад, громадських об'єднань (наприклад, спільне патрулювання, спостереження за територією і вчасне інформування патрульних тощо) поліція може ефективно запобігати правопорушенням визначаючи причини та умови їх вчинення, внаслідок чого поменшає роботи, пов'язаної із реагуванням на уже вчинені правопорушення чи злочини і витратити сили та засоби на їх розслідування.

У зв'язку з тим, що законодавчо визначено положення про принцип партнерства та тісної співпраці з населенням, що спрямована на задоволення їх потреб – основний критерій оцінки ефективності діяльності Національної поліції України визнано рівень довіри населення до поліції, а не високий рівень розкриття злочинів, яким керувалася міліція. На основі зазначеного слід зробити висновок про запровадження моделі Community Policing, як основи формування та розвитку партнерських стосунків між поліцією та громадськістю. Вона зорієнтована на сервісне обслуговування населення поліцією та необхідність підвищення ступеню участі місцевого населення в забезпеченні безпеки, громадського порядку, а також вирішення місцевих проблем запобігання злочинам [4, с. 110–113].

Community Policing дозволяє фокусувати діяльність поліції на важливих для населення аспектах безпеки в місті (наприклад, наркоманія, проституція, гральний бізнес, квартирні крадіжки та автотранспорту тощо) та домовитися, як їх краще вирішити. Місцева влада спільно з мешканцями може визначити небезпечні для людей ділянки в місті, селі, селищі та краще зрозуміти потреби в безпеці. А також може відповідати на запити людей щодо підвищення рівня безпеки конкретними діями, передбачаючи ефективний план досягнення цілей, що, як наслідок, призведе до зростання довіри.

Важливою умовою ефективної діяльності з охорони правопорядку, профілактики правопорушень є організація взаємодії поліції та громадських формувань, що беруть участь в охороні громадського порядку й забезпеченні публічної безпеки. Взаємодія передбачає узгодження цілей і об'єднання зусиль органів поліції і громадських формувань для спільного розв'язання завдань у сфері громадського порядку та суспільної безпеки. Оскільки на поліцію

держава поклала функції щодо безпосереднього забезпечення охорони громадського порядку та суспільної безпеки, їм належить провідна роль в організації взаємодії із громадськістю, що бере участь в охороні правопорядку.

Громадяни України відповідно до Конституції України мають право створювати громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку, сприяння органам місцевого самоврядування у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень та злочинів. Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону, відповідно до Закону [5], можуть бути створені на засадах громадської самодіяльності як зведені загони громадських формувань (групи), сприяння Національній поліції тощо

Основними формами взаємодії є:

- проведення нарад за участю керівників громадських формувань, на яких розробляються та погоджуються спільні заходи із забезпечення правопорядку на територіях обслуговування;

- заслуховування керівників громадських формувань щодо участі їх членів в охороні громадського порядку, проведенні спільних з органами внутрішніх справ профілактичних рейдів та інших відпрацювань територій населених пунктів;

- уживання заходів надання невідкладної допомоги особам, які потерпіли від нещасних випадків чи правопорушень;

- брати участь у рятуванні людей та майна, підтриманні громадського порядку під час стихійного лиха та інших надзвичайних обставин;

- надавати допомогу дільничним офіцерам поліції в забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, профілактиці правопорушень;

- інформувати дільничних офіцерів поліції, а в разі їх відсутності чергових міськрайорганів про відомі їм факти підготовки чи вчинення злочинів, місця зосередження осіб, схильних до скоєння правопорушень та злочинів, і груп нелегальних мігрантів [6].

Зокрема громадська організація DreamKyiv (за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»), допомагає поліцейським та киянам налагодити взаємодію з метою створення безпечного середовища та створив новий медіапроект #поліція_відкрита – це серія статей, які пояснюють суть роботи різних поліцейських відділків та управлінь – своєрідний он-лайн путівник структурою Національної поліції [7].

Крім того, Національна поліція разом з міським інтернет-виданням DreamKyiv за підтримки міжнародного фонду «Відродження» запроваджує спільний проект (старт проекту заплановано на кінець весни 2019 р.) «Взаємодія громади та поліції», який спрямовано на розвиток комунікації між поліцейськими та городянами. Завдяки онлайн-складовій кожен охочий за допомогою комп'ютера чи смартфона зможе поставити питання поліцейському та отримати

відповідь на нього. Офлайн-складова (з англ. offline в автономному режимі) передбачає зустрічі громади та поліцейських, спільні флешмоби спрямовані на встановлення правопорядку та благоустрою. Пілотний проект запроваджується у місті Києві [8].

Створення гармонійного та безпечного середовища у школі – це одне із завдань програми «Шкільний офіцер поліції» [1]. Її запровадження сприятиме підвищенню ефективності навчального процесу, розв'язанню конфліктів серед учнів. Метою також є: вирішення проблем підліткової і дитячої злочинності, профілактика правопорушень на території загальноосвітніх закладів та серед учасників освітнього процесу. Для забезпечення організації взаємодії в рамках проекту у Департаменті патрульної поліції було створено відділ зав'язків із громадськістю, який направлений саме на роботу з громадськістю, роботу з активістами та на реалізацію спільних проектів на користь громади.

Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що успішна організація запобігання злочинам та іншим правопорушенням поліцією залежить не лише від чіткого правового регулювання всіх їх видів і форм, але й від ефективної взаємодії всіх підрозділів поліції з іншими суб'єктами боротьби зі злочинністю, а особливо з територіальними громадами. Тому, належне забезпечення взаємодії поліції та громади, на нашу думку, має відповідати таким основним принципам:

- законності та дотримання прав людини;
- прозорості та і координованості;
- дієвості та системності боротьби зі злочинністю;
- пріоритетності превентивних заходів;
- участь громади у виробленні та реалізації соціальних програм;
- підзвітності та виконанні взятих міжнародних зобов'язань,

тощо.

Спільна робота поліції та громади дозволить не тільки сформувати і підтримувати безпечне соціальне середовище, але й заручитись підтримкою громади і будувати довіру між поліцейськими та мешканцями, а також сприятиме формуванню позитивного іміджу поліції.

Список використаних джерел

1. Community Policing: партнерські відносини між поліцейськими, громадою та місцевою владою URL: <https://www.prostir.ua/?focus=community-policing-partnerski-vidnosyny-mizh-politsejskymy-hromadoyu-ta-mistsevoyu-vladoyu>.

2. Взаємодія поліції та громади (Community policing) <https://ecpl.com.ua/publications/vzajemodiya-politsiji-ta-hromady-community-policing/>.

3. Про Національну поліцію: Закон України 2 лип. 2015 р. № 580-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

4. Коваленко А.В. Окремі аспекти взаємодії поліції з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськістю у сфері протидії злочинності. Прикарпатський юридичний вісник. – 2016. – Вип. 6. – С. 110–113. doi: http://doi.org/nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2016_6_26.

5. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України 22 черв. 2000 р. № 1835-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>.

6. Взаємодія органів внутрішніх справ із громадськими формуваннями здійснюється на основі загальних принципів державного управління 28.03.2017 URL: http://www.korosten-rda.gov.ua/catalog_252_5244_2.html.

7. Нумо робити наше місто кращим! URL: <http://dreamkyiv.com/2017/09/politsiya-vidkryta/>.

8. Взаємодія громади та поліції URL: <http://patrol.police.gov.ua/project/vzayemodiya-gromady-ta-politsiyi/>.

Левченко Юрій Олександрович,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПСИХІАТРИЧНІ РОЗЛАДИ ЯК ФАКТОРИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Анотація. У доповіді обґрунтована проблема визначення зв'язку психічних аномалій з насильницькою злочинністю суб'єктом якої виступають особи з психічними аномаліями, їх причинам та умовам, особливостям профілактики даної категорії злочинів.

Ключові слова: психічні аномалії, психічні розлади, соматичні хвороби, психопатоподібний синдром.

Summary. The report substantiates the problem of determining the connection between psychological abnormalities and violent crime, the subject of which are persons with mental anomalies, their causes and conditions, features of the prevention of this category of crimes.

Keywords: mental anomalies, mental disorders, somatic diseases, psychopathic syndrome.

Сьогодні різними науками, в тому числі і кримінологією доведено, що розлади психічної діяльності (нервово-психічні порушення), які не досягли психотичного рівня (рівня психічної хвороби) та не виключають осудність але тягнуть особистісні зміни, можуть детермінувати відхилення в поведінці людини.

До такого роду нервово-психічних порушень відносяться: психопатії, олігофренія у формі дебільності, шизофренія в стані стійкої ремісії, епілепсії, органічні захворювання центральної нервової системи,

судинні захворювання з психічними змінами, остаточні прояви черепно-мозкових травм, хронічний алкоголізм, наркоманія (моно чи полінаркоманія).

Психічні розлади (аномалії) можуть бути біологічного походження або мати придбаний (набутий) характер. Причинами їх виникнення можуть бути наступні фактори: 1) генетична спадковість, хромосомні порушення; 2) негативні фактори внутрішньоутробного розвитку плода: паління, уживання майбутньою матір'ю алкоголю, наркотиків, медичних препаратів, а також фактори, які провокують уроджену патологію: в) особливості оточуючого біологічного середовища (радіаційне та інше природне або техногенне забруднення); 3) перенесені, набуті (фізичні та психічні) захворювання та травми; 4) шкідливі звички та інші негативні практики: вживання алкоголю, наркотичних та токсичних речовин, перенапруга, стреси, неправильне харчування тощо.

На розвиток, перебіг та завершення нервово-психічних порушень (психічних аномалій) поряд з конституціонально-біологічними (соматичні хвороби, екзогенні пошкодження головного мозку, психічні розлади в анамнезі, обтяженість спадковістю психічними захворюваннями) та психофізіологічними особливостями людини (стан психофізіологічних якостей) можуть також впливати і соціально-психологічні фактори (взаємовідносини в мікросередовищі – родині, навчально-робітничому колективі, в неформальній групі), матеріальний та соціальний статус та становище, специфічні умови виробничої чи професійної діяльності, незадоволеність соціально-економічними процесами в суспільстві (вплив соціального напруження у суспільстві).

Криміногенна роль психічних аномалій (як біологічного походження, так і придбаних) у детермінації кримінальної поведінки проявляється в тому, що вони можуть впливати не тільки на формування криміногенно-значимих негативних соціально-психологічних рис особистості, але і на сприйняття сприятливої (нейтральної) соціальної інформації і умов як несприятливих, що враховуючи здатність психічних аномалій знижувати вольові процеси, послабляти дію контрольних механізмів, може в певній життєвій ситуації детермінувати злочинну поведінку індивіда, найчастіше пов'язану із застосуванням насильства.

Слід враховувати той факт, що для злочинів (особливо насильницьких), вчинених особами з психічними аномаліями, особливо у сполученні з сексуальними відхиленнями, характерний високий ступінь рецидиву. Це пов'язано, перш за все, зі специфікою впливу даних суб'єктивних факторів детермінації, що нажаль, практично не враховується ані при розслідуванні даної категорії злочинів, ані при призначенні покарання, а також, що найбільш небезпечно при відбуванні покарання та ресоціалізації злочинців.

Особливістю олігофреній є те, що характерні для них психічні розлади виникають не в результаті зниження інтелекту або інших

функцій психіки, як це спостерігається за інших психічних захворювань, а є первинним недорозвиненням. Хворі сприймають лише зовнішні ознаки предметів і явищ, не усвідомлюючи внутрішніх логічних зв'язків. Нерівномірно розвинена емоційно-вольова сфера. Виникнення емоційних реакцій пов'язується з конкретною ситуацією і повністю визначається лише нею. Вчинки вирізняються імпульсивністю, необдуманістю, відсутня боротьба мотивів. Часто спостерігається негативізм у поведінці. За олігофренії у ступені дебільності процеси абстрактного мислення уповільнені, переважає конкретно-образне мислення, пам'ять має механічний характер [1, с. 104–107].

Вирізняється два основні типи хворих за характером емоційних і вольових порушень: одні – вкрай розкуті, рухливі, збудливі, нав'язливі, легко вступають у конфлікти з оточенням, схильні до агресії, гіперсексуальні; інші – завжди загальмовані, апатичні, їх мало що цікавить [2, с. 280].

Для цих осіб імовірним є вчинення злочинних дій без усвідомлення наслідків у вигляді покарання, тобто порушено розуміння причинно-наслідкового зв'язку між діями та різними варіантами подальшого розвитку подій, а для олігофренів характерним є недостатній розвиток винахідницької складової поведінки за нерідкого збереження здатності до утворення навичок.

Щодо черепно-мозкових травм є характерними часті афективно-вольові порушення, які нерідко оформлюються у психопатоподібний синдром. Присутні інтелектуальні розлади, астения та неврологічна симптоматика. Розвиток психопатоподібних змін особистості залежить від характеру черепно-мозкової травми, ступеня її тяжкості, віку в якому її було отримано, особливостей цієї особистості, шкідливих факторів, впливу мікросоціального середовища [2, с. 197]. В результаті травми голови одночасно запускаються два протилежно спрямовані процеси – дегенеративний і регенеративний, які відбуваються з постійною чи змінною перевагою одного з них. Причому віддалений період характеризується подразливістю, уразливістю, слізливістю, підвищеною виснажливістю за фізичних навантажень, психічною напругою, зниженням працездатності, незначним погіршенням пам'яті. У рідких випадках розвивається травматичне слабоумство, мислення стає уповільненим, коло інтересів звужується, спостерігається порушення критичних здібностей, поведінка відзначається емоційним і моральноетичним огрубінням, цинізмом [1, с. 81–84]. Тобто змінюється відчуття реального характеру суспільно-небезпечних наслідків, що порушує у свідомості баланс усвідомлення діяння та бажаного результату.

Органічні ураження центральної нервової системи можуть виникати в результаті інфекційних захворювань, що безпосередньо впливають на головний мозок.

Кримінологічне значення мають запальні інфекційні ураження головного мозку (енцефаліт) або його оболонок (менінгіт). Нерідко у

цих осіб розвивається психопатоподібний синдром, у якому основними проявами є безмотивна впертість, підвищена емоційна збудливість, що призводить до приступів люті з агресивними та руйнівними діями, що виникають із незначного приводу. [3, с. 90–95]. У цьому випадку порушуються контрольні та гальмівні механізми свідомості, які змінюють відчуття реальності того, що відбувається.

Стан з уживанням алкоголю вирізняється на: просте алкогольне сп'яніння, патологічне сп'яніння, хронічний алкоголізм, алкогольний делірій, алкогольний галюциноз, алкогольний параноїд, дипсоманія (запій). Зокрема, патологічне сп'яніння на протилежність простому алкогольному сп'янінню належить до групи гострих, короткочасних психогічних розладів. Останнє також не може визначатися дозою випитого, а обумовлюється одночасним впливом на організм низки негативних зовнішніх і внутрішніх факторів, що збігаються в часі. Вчинки, що вчиняються в патологічному сп'янінні, не є реакцією на реальні мотиви та обставини, рідко становлять хаотичні, безпорядкові дії. В основі вчинків завжди лежать хворобливі імпульси, потяги, уявлення. Насильницькі дії мають для суб'єкта особливий, захисний характер, вони зазвичай спрямовані на усунення уявної небезпеки. За хронічного алкоголізму, на початковій та середній стадії картина.

Щодо наркоманії варто відмітити, що для кожного наркотику існує свій особливий вид розладу поведінки. Загалом вони можуть скоїти кримінально карані діяння за спроби здобути наркотик, небезпеку становить їхня тенденція притягувати до вживання наркотику інших осіб. Характерними є глибокі зміни особистості. Особи, що страждають через наркоманію в переважній більшості випадків визнаються осудними [2, с. 239–272].

В світлі вищенаведеного з особливою актуальністю постає необхідність своєчасного застосування заходів судово-психіатричної профілактики з метою попередження та запобігання скоєнню психічно хворими тяжких суспільно небезпечних дій, спрямованих проти членів сім'ї, за для збереження життя людей, які мешкають поряд з ними.

Список використаних джерел

1. Колесник В. А. Судова психіатрія : курс лекцій / В. А. Колесник. – К. : Юрін-ком Інтер, 2000. – 128 с.
2. Судебная психиатрия : [учебник] / 3-е изд. // [отв. ред. акад. Г. В. Морозов]. – М. : Юридическая литература, 1978. – 344 с.
3. Судебная психиатрия : [учебник] / [под ред. Г. В. Морозова]. – М. : Юридическая литература, 1990. – 256 с. 10. Преступник и преступность : сборник 1. – М. : издание Мосздравотдела, 1926. – 149 с.

Триньова Яна Олегівна,
провідний науковий співробітник
Міжвідомчого науково-дослідного центру
при Раді національної безпеки і оборони
України, кандидат юридичних наук,
доцент, адвокат

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ МЕТОДОМ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Анотація. Наводиться механізм протидії злочинності в сфері новітніх репродуктивних технологій. Визначено дитермінанти цього виду злочинності. Окреслено основні проблеми в цій сфері та запропоновано їх вирішення.

Ключові слова. протидія злочинності, репродуктивні технології, сурогатне материнство.

Summary. The mechanism of counteracting crime in the sphere of the latest reproductive technologies is presented. Determinants of this type of crime. The main problems in this area are describe and their solution is proposed.

Keywords: crime prevention, reproductive technologies, surrogate motherhood.

Поняття «протидія злочинності» законом не визначено, отже дозволяє науковцям інтерпретувати його на свій лад.

Тож протидія злочинності, на мою думку, включає в себе два основні етапи: запобігання та реагування. На етапі запобігання відбувається недопущення вчинення суспільно небезпечних діянь. Загальними суб'єктами протидії на цьому етапі виступають соціальні інститути (школа, трудові колективи, громадськість), зокрема їх представники, які мають через виховання моральних навичок, сформувати у підлітка уявлення про «добро» та «зло»; виробити певні етичні норми поведінки, і в ідеальній перспективі – зростити імунітет у особи до вчинення протиправних посягань.

Спеціальними суб'єктами запобігання є профільні інститути, основним завданням яких є охорона прав громадян через виконання ними функцій прямо покладених на них державою для досягнення цієї мети. Йдеться про органи правопорядку: органи Національної поліції, органи прокуратури, службу безпеки України, кримінально-виконавчу службу тощо. Функція запобігання для цих органів працює через попередження та виявлення суспільно небезпечних діянь, проведень відкритих лекцій перед громадськістю, метою яких є доведення до відома громадян про правові наслідки вчиненого кримінального правопорушення; формування стійкого уявлення про невідворотність реагування держави на кожний факт вчинення особою суспільно небезпечного посягання.

Другий етап протидії злочинності пов'язаний вже із реагуванням держави, за допомогою застосування, передбачених Кримінальним кодексом України, заходів кримінально-правового характеру, до особи, яка вчинила діяння, що містить ознаки складу кримінального правопорушення. Цей етап починається із пред'явлення особи, яка підозрюється у вчиненні діяння, яке містить ознаки кримінального правопорушення, повідомлення про підозру та закінчується перетерпіванням цією особою правових наслідків, пов'язаних із набуттям чинності рішення суду у кримінальному провадженні щодо цієї особи.

Означені два етапи тісно між собою пов'язані. Вони знаходяться у зворотній пропорційному зв'язку: чим ефективнішою є робота на першому етапі, тим менш необхідним є застосування другого етапу.

Протидія цьому виду злочинності має організовуватись за двома означеними напрямками, акцентуючи зусилля саме на етапі запобігання.

Визначаючи методи, форми протидії «класичним» видам злочинності, труднощі майже не виникають, адже цьому аспекту присвячено безліч наукових праць. Проте одночасно із модернізацією органів правопорядку у їх протидії злочинності, остання теж набуває оновлених форм. Однією з таких форм є злочинність у сфері використання новітніх біотехнологій, до яких відносяться репродуктивні технології і зокрема їх окремий метод – метод сурогатного материнства (далі – СМ).

По своїй суті СМ як метод лікування безпліддя можна віднести до так званого небезпечного знання. Це знання стало наслідком застосування на практиці результатів науково-технічного прогресу (зокрема можливості запліднення *in-vitro*, створення дитини від трьох батьків) в сфері репродуктивних технологій. Однак в даному випадку медична галузь, випередивши правову галузь, соціально-етичне обґрунтування цих результатів наукового прогресу – створила проблему, яку наразі намагається вирішити суспільство.

Цей вид злочинності обумовлений недосконалістю так званого позитивного законодавства (цивільного, сімейного), в якому інститут СМ, досі достатньо чітко не прописаний, через що і виникає можливість уникати відповідальності, використовуючи законодавчі пробіли.

Ще однією детермінантою цього модерного виду злочинності виявилась неготовність органів правопорядку до протидії їй. Неготовність проявляється через брак у працівників органів правопорядку знань у сфері нового небезпечного знання – новітніх репродуктивних технологій, та тонкощів їх правового забезпечення (втому числі використання зацікавленими особами законодавчих пробілів в цій сфері). Натомість на іншій стороні є сотні досвідчених, обізнаних в законодавчих неточностях та пробілах адвокатів, які вміло використовують недосконалість чинного законодавства.

До соціальних наслідків злочинності у сфері СМ можна віднести: 1) ослаблення українських жінок дітородного віку;

2) зниження фертильності через зловживання процедурою донатиї власних яйцеклітин з комерційною метою; 3) підвищення ризику онкологічних захворювань у жінок, які зловживають донатиєю ооцитів; 4) ослаблення загального генофонду нації, внаслідок вивозу українських немовлят, за кордон, і як наслідок виродження нації; 5) поповнення будинків дитини так званим браком цих угод.

Всі наведені наслідки наявні та віддалені є загрозою національній безпеці України, адже за Конституцією, життя людини – є найвищою соціальною цінністю. За відсутністю людини, її якісного життя, держава не відбувається або зникає. На фоні зменшення народжуваності та міграції українців за межі держави, є серйозна загроза асиміляції української нації.

Тож протидія злочинності в сфері СМ є завданням забезпечення державної та національної безпеки, стратегічним і тактичним завданням уряду України, звісно якщо є бажання зберегти український генофонд.

Станом на сьогодні в Україні за фактом вчинення злочинів в сфері використання новітніх репродуктивних технологій, зокрема методом СМ, зареєстровано в ЄСПР 44 судових рішення на стадії досудового розслідування (в основному у відношенні одного суб'єкта – товариства з обмеженою відповідальністю, яке надає послуги у цій сфері, хоча кримінальні провадження були порушені і у відношенні ще двох подібних за профілем діяльності господарських товариств). В основному це ухвали суддів про тимчасовий доступ до речей та документів, обшук та ввімку. Тільки в одному кримінальному провадженні було прийнято рішення по суті справи – винесено обвинувальний вирок суду від 17.05.2011, який набрав законної сили, у справі № 1-131/11, щодо незаконного переправлення громадянином Франції двох своїх народжених за допомогою методу сурогатного материнства дітей через митний кордон України (ч. 2 ст. 332 КК України).

Попередню кваліфікацію множинності злочинних діянь у сфері СМ можна прослідкувати на прикладі кримінального провадження, зареєстрованого в ЄРДР за № 42016101100000224 від 19.07.2016. В межах цього кримінального провадження встановлено вчинення діянь, які можуть містити ознаки злочинів передбачених ч. 1, 3 ст. 149, ч. 2, 3 ст. 190, ч. 3 ст. 209, ч. 2 ст. 28, ч. 3 ст. 212, ч. 1 ст. 366 КК України. При цьому первинна кваліфікація була лише за фактом вчинення злочину передбаченого ч.1 ст.149 КК України. Однак за 2 роки (з 2016 по 2018) проведення слідства в цьому провадженні, було виявлено і інші діяння, що можуть містити ознаки злочинів, передбачених КК України.

Така сукупність злочинів у сфері СМ може вважатись зразковою, оскільки охоплює майже всі можливі пов'язані протиправні діяння в цій сфері. Не відображено в цій формулі лише кваліфікація діяння за ознаками злочину, передбаченого ст. 369 КК України, хоча про наявність ознак складу цього злочину у діяннях особи йшлося в

описовій частині процесуальних документів у зазначеному провадженні.

Наведена кваліфікація, на мою думку, є вірною, та чи встоїть вона в суді – невідомо. Тільки після набрання законної сили обвинувальних вироків судів у цих справах можна буде коригувати застосування законодавства щодо кваліфікації вчинених діянь.

Однак вже сьогодні абсолютно впевнено можна заявити про необхідність організації заходів з підвищення кваліфікації в сфері проблем правового забезпечення застосування новітніх репродуктивних технологій для працівників органів правопорядку, зокрема органів Національної поліції.

Топчій Віталій Васильович,

прокурор відділу прокуратури Київської області, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ТА ЗАПОБІГАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ПІРАТСТВУ У СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

Незважаючи на те, що питання боротьби зі злочинами в сфері інтелектуальної власності в тій чи іншій мірі включені в міжнародно-правове регулювання (в тому числі в Конвенції ООН проти транснаціональної злочинності), стан такого регулювання не можна вважати цілком задовільним.

Режим прийнятих конвенцій у боротьбі з різними видами транснаціональних злочинів виявився надмірно ліберальним і позбавленим надійного механізму кримінального переслідування членів злочинних співтовариств.

Найбільшою мірою цей недолік відчувається в державах зі слабкою економікою і правовою системою. Скромні економічні можливості таких держав в поєднанні з глибокою корумпованістю їх владних структур визначають зацікавленість світової спільноти в наданні їм спеціалізованої допомоги в цій сфері боротьби з організованою злочинністю і корупцією.

Рішення даної проблеми вимагає внесення ряду змін і доповнень до Конвенції ООН проти організованої транснаціональної злочинності. Транснаціональна злочинність в її організованих формах – вкрай небезпечне антисоціальне явище, яке підживляє політичні, економічні, моральні і духовні підвалини держави. Це явище якісно іншого порядку, ніж традиційна загальнокримінальна групова злочинність. Вона особливо небезпечна своєю загрозою не тільки правам і законним інтересам окремих громадян, але і тим, що має властивість проникати в державні структури, в тому числі в правоохоронні органи, громадські інститути, погрожуючи таким чином безпеці держави в цілому [1; 2].

Вторгаючись в економіку, міжнародні відносини і політику, організована злочинність нав'язує суспільству свої уявлення про

систему цінностей і норми поведінки. Контроль над владними структурами відкриває перед мафіозними організаціями широкі можливості для незаконного збагачення.

Багато експертів в Україні і зарубіжжі вважали, що «інтелектуальне піратство», тобто незаконне використання продуктів наукової і художньої творчості, предметів виконавського мистецтва і деяких інших інтелектуальних продуктів завдає шкоди, перш за все, найбільшим світовим виробникам програмного комп'ютерного забезпечення та аудіовізуальній продукції.

Насправді транснаціональні злочинні угруповання, які працюють, наприклад, на чорному ринку відео продукції, наносять не менший збиток і в Україні, позбавляючи її значної частини бюджетних надходжень. Крім того, багато українських фахівці в області комп'ютерних технологій активно підштовхуються легальними західними фірмами до продажу комерційних і промислових секретів (таємниці), носіями яких вони є.

Існуючи національні моделі запобігання інтелектуальному піратству умовно об'єднують у:

- «групу жорсткої політики», у якій боротьба ведеться жорстко і законодавство у цій сфері максимально посилено;

- «групу жорсткого контролю», у якій здійснюється посилений контроль за всіма різновидами інтелектуального піратства, але крайніх заходів не вживають;

- «ліберальна група», коли фахівців усієї сфери переорієнтовують на підготовці і розробці програм щодо протидії кіберзлочинності.

І нарешті, комп'ютерне шахрайство. Цей вид злочинів набуває лавиноподібний характер в глобальній економіці. Для України проблема комп'ютерного шахрайства не зводиться до виявлення і затримання доморощених хакерів, які підробляють на розшифруванні і розкраданні банківських кодів.

Проблема полягає в тому, що величезний інтелектуальний потенціал у сфері комп'ютерної техніки та технологій, що є в розпорядженні нашої країни, сьогодні не затребуваний належним чином усередині країни. Крім того, українська держава «нехтує» своїм правом мати дохід від використання іноземними фірмами фахівців, підготовлених за кошти українського платника податків. Кваліфікований український фахівець в комп'ютерних технологіях сьогодні став привабливою здобиччю для транснаціональних злочинних співтовариств [3, с. 184–185].

Тому в Україні потрібно навчитися цінувати вітчизняних фахівців комп'ютерної (ІТ) технології і надалі робити реальні кроки переходу від сировинної економіки до високотехнологічної. Крім того, потрібно продовжити процеси дерегуляції, відкрити інвесторам доступ до важливих ресурсів банків і засобів міжнародних донорських організацій.

А для того щоб інвестиції були запущені, в Україні потрібно здійснити глибоку судову реформу. А ще – іноземний інвестор не бажає,

щоб у нього виникли проблеми із захистом інтелектуальної власності, він хоче мінімізувати ризики копіювання патентів, торговельних знаків і т.п. Не зайвим було б створити окремий спеціалізований суд для розгляду справ у сфері інтелектуальної власності.

Крім цього, є необхідність вивчення саме європейського досвіду протидії транснаціональній злочинності у сфері інтелектуальної власності для правоохоронних органів України та адаптації організаційно-правових механізмів до європейських стандартів визначаються такими чинниками:

– обов'язок співпраці України та Європейського Союзу у запобіганні окремим видам транснаціональної злочинності, що безпосередньо передбачено ст. 68 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейським співтовариством та їх державами-членами (набула чинності у 1998 р.);

– розширення Європейського Союзу 2007 р., у наслідок якого новими державами-членами стали країни Східної Європи, у тому числі такі, що безпосередньо межують з Україною, наприклад, Польща;

– вхідження України до складу Європейського Союзу, що є стратегічною метою розвитку нашої держави, яке передбачає адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу, в тому числі в сферах, що потенційно є уразливими з боку посягання транснаціональних злочинних груп.

Список використаних джерел

1. Карпенко Є. М. Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів міжнародними правоохоронними організаціями (на матеріалах Інтерполу та Європолу) : моногр. / Є. М. Карпенко. – К., 2013. – 345 с. – С. 32–33.

2. Карпенко Є. М. Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів міжнародними правоохоронними організаціями (на матеріалах Інтерполу та Європолу) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Карпенко Євген Михайлович ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2011. – 249 с.

3. Мозоль С. А. Кримінологічна безпека в Україні : моногр. / С. А. Мозоль. – Х. : Константа, 2018. – 482 с. – С. 184–185.

Карманова Нінель Ігорівна,

викладач кафедри конституційного права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат політичних наук

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день в українській криміналістичній і кримінально-процесуальній літературі з'явилися нові тенденції щодо застосування так званих нетрадиційних методів одержання і використання доказової інформації.

Поширеність подібних тенденцій, заміна наукових підходів до проблем одержання та оцінки доказів псевдонауковими, нібито новими теоріями створюють серйозну загрозу демократичним засадам судочинства.

Так, в проблемі можливостей використання нетрадиційних криміналістичних і спеціальних знань та методів у розслідуванні злочинів нетрадиційні методи визначаються як такі, що ще не одержали достатнього визнання в теорії криміналістики і впровадженні в практику, котрі криміналістика пристосовує і використовує в своїх цілях для розкриття і розслідування злочинів .

У багатьох країнах дуже часто став уживатися термін «поліграф», або детектор брехні. Поліграф – це прилад, який вимірює і фіксує значення параметрів фізіологічних змінних людини при відповідях на запитання поліграфічного тесту.

Поліграфічний тест – особливим чином підібрані до конкретної ситуації запитання, що мають чітку позиційну структуру. Тест формується з запитань, які несуть різні смислові і функціональні навантаження [1].

Запитання одного тесту пред'являються (ставляться при включеному поліграфі) в довільному порядку від трьох до п'яти разів кожний.

При внутрішній напрузі, наприклад, при відповідях на «неприємні» запитання при помилковому свідченні, ці змінні (кров'яний тиск, частота пульсу, вогкість шкіри, частота дихання та інші) приймають значення, істотно відмінні від звичних для даної людини. Оцінюючи одержані результати вимірювань фізіологічних змінних, роблять висновки про істинність свідчення [1; 2].

Основний аргумент на користь широкого застосування поліграфа в практиці розслідувань різної спрямованості і в профілактичних заходах – це об'єктивність реєстрованих процесів і можливість у відносно короткі терміни одержати інформацію, яку або взагалі не можливо, або дуже важко і дорого одержати традиційними методами.

Близько 65 країн світу використовували перевірки на поліграфі.

В деяких країнах, наприклад в Японії, Канаді, Ізраїлі, Південній Кореї, Польщі, Туреччині, докази, одержані за допомогою перевірки на поліграфі, можуть бути представлені і враховуватися в суді.

У США щорічно проводиться декілька мільйонів таких перевірок, а для багатьох категорій держслужбовців вони є обов'язковими.

У Європі в середньому кожний четвертий співробітник будь-якої компанії одурює свого працедавця. Шахрайство і зловживання власних службовців щорічно завдає європейським корпораціям збитки.

У 49 штатах США результати перевірки на поліграфі можуть бути визнані аргументами в суді зі згоди обох сторін.

В Україні крадіжки персоналом в супермаркетах стають поширеним явищем. Несумлінні і нечесні працівники спричиняють відчутні матеріальні збитки в будь-якій сфері людської діяльності.

Попит на чесних працівників і ефективність вживання поліграфів визначили стрибок їх використання в Україні.

Вживання поліграфів в Україні – зовсім не далеке майбутнє, а сьогоднішня реальність.

Кількість закуплених поліграфів Україна зростає з кожним роком, особливо охоронні фірми, що надають послуги поліграфологів.

Послугами поліграфологів в Україні якнайбільше звертаються керівники банків, автотранспортних компаній, сервісних центрів, казино, ресторанів, будівельних і ремонтних компаній.

Поліграфічне тестування здійснюють поліграфологи, від якості підготовки яких багато в чому залежить ефективність і міра достовірності результатів тестування.

Базовий курс підготовки поліграфолога в Україні для комерційної структури звичайно становить 6–8 тижнів і включає теоретичний, лабораторний і практичний курси.

Фахівці стверджують, що за день добре підготовлений поліграфолог може провести не більше трьох обстежень (інакше результати будуть неякісними).

Багато українських поліграфологів використовують у своїй роботі прилади американської компанії Lafayette Instrument (сегмент на світовому ринку – близько 85 %, продажі – в 77 країнах світу).

Основні причини використання поліграфа такі:

- застосовний для будь-якого виду розслідування і дозволяє швидко виявляти брехню;

- забезпечує отримання додаткової інформації, яка прямо або побічно пов'язана з напрямом або об'єктом розслідування;

- прискорює хід розслідування при відносно невисоких витратах;

- забезпечує об'єктивну і швидко оцінку достовірності повідомленої кандидатом інформації, його потенційної благонадійності і лояльності;

- дозволяє виявляти приховані ознаки досконалих або підготовлюваних зловживань, інших чинників, що впливають на благонадійність співробітників.

З появою поліграфа як інструмента, який сприяє розкриттю злочинів, виникла і проблема законності його вживання. У світі немає однозначних відповідей на запитання, пов'язані з використанням поліграфа.

Застосування поліграфа в Україні засновано на принципах, що прийняті в інших країнах і не суперечать українському законодавству.

В Україні немає спеціальних законодавчих актів, регулюючих використання поліграфа, проте він може застосовуватися на підставі Кодексу законів про працю України.

У ст. 26 при прийомі на роботу передбачається можливість проведення додаткових перевірок, а за ст. 40 трудовий договір може розриватися при невідповідності працівника посаді.

Застосування поліграфа в органах внутрішніх справ України може здійснюватися на підставі Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”.

Так, ст. 9 Закону не забороняє використання технічних засобів, які не пригноблюють свободу і не завдають збитку здоров’ю людей і навколишньому середовищу. Посилаючись на чинне законодавство, можна зробити висновок, що ніяких обмежень на використання поліграфа в Україні не існує.

Поліграф використовується для вирішення двох основних завдань: профілактика правопорушень і їх розкриття.

Перше завдання розв’язується шляхом проведення кадрових перевірок. Профілактика дає відмінний результат при використанні поліграфа для роботи з кадрами на етапі прийому і при періодичних перевірках працюючого персоналу.

Поліграф на етапі прийому на роботу дозволяє виявляти:

- спотворені анкетні дані;
- підроблені документи, що надаються;
- негативні звички і пристрасті;
- кримінальне минуле;
- справжні причини звільнення з попереднього місця роботи;
- істинні мотиви влаштування на роботу і багато інших.

Необхідно відзначити, що в багатьох країнах існують законодавчі акти, регламентуючі застосування поліграфа.

В Україні, на думку багатьох українських депутатів, поява закону про поліграф теоретично можлива, але практично не потрібна. У принципі, його застосування і зараз не суперечить українському законодавству.

Довести неправомірність використання детектора, спираючись на існуючу законодавчу базу, зараз достатньо складно, особливо якщо його застосовують із згоди претендента (наприклад, при оформленні на роботу працедавець рекомендує кандидату пройти тестування на детекторі, той відмовляється і йде шукати інше місце роботи – нічий права не порушуються).

Прихильники застосування поліграфа стверджують: якщо Україна йде у світовий ринок і світові організації, то в Україні повинні бути закони, регламентуючі застосування поліграфа.

Список використаних джерел

1. http://www.ukrpolygraph_org – Український поліграфологічний журнал.
2. http://www.polygraph_com_ua – Центр детекції брехні.
3. http://www.kpk_org_ua – Комитет противодействия коррупции и организованной преступности.

Колб Сергій Олександрович,
юрисконсульт, кандидат юридичних наук;
Новосад Юрій Олександрович,
начальник відділу нагляду прокуратури
Волинської області, кандидат юридичних наук

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

У науці під запобіганням злочинності розуміють сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [1, с. 142]. Як з цього приводу влучно зауважив А.П.Закалюк, запобігання злочинності, як різновид суспільної діяльності, належить до таких важливих напрямів останньої, як соціальний контроль та соціальна профілактика, як цілеспрямована діяльність щодо запобігання порушенням будь-яких суспільних норм, усунення причин, що породжують ці порушення [2, с. 323]. Крім цього, як показали результати даного дослідження, в науковій літературі та нормативно-правових актах України вживаються й інші аналогічні терміни, а саме: «профілактика злочинності»; «боротьба із злочинністю»; «формальна реакція на злочинність» або «попередження злочинності», «превентивна діяльність»; «протидія злочинності» [3], ін. У цілому, не вдаючись у змістові відмінності зазначених термінів, позаяк це не входить до переліку завдань цієї наукової розробки, варто погодитись, у зв'язку з цим, з висновком А. П. Закалюка щодо їх співвідношення поміж собою, який він обґрунтовано довів у своїх працях, а саме: ці терміни мають загальну змістовну діяльнiсну основу, яка полягає у вчиненні дій для недопущення якогось явища, події вчинку. Разом з тим, деякі з означених термінів мають різне функціональне та отримали на практиці окреме смислове навантаження [2, с. 319]. У той самий час, слід визнати на науковому рівні й інший беззаперечний факт: у нормах матеріального права (ч. 1 ст. 1, ч. 2 ст. 50 КК, ч. 1 ст. 1 КВК, Законах України «Про запобігання корупції», «Про оперативно-розшукову діяльність»); «Про службу безпеки України», інше) законодавець закріпив термін «запобігання злочинності», чим визнав його пріоритетність та більш змістовну об'ємність як різновиду суспільної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінант злочинності та її проявів, передусім причин і умов останніх, через обмеження, нейтралізацію, а за можливістю – усунення їхньої дії [2, с. 324]. Саме з цих міркувань, у цій науковій статті запобіжну діяльність у сфері виконання покарань щодо осіб, які схильні до вчинення злочинів, а також по усуненню, блокуванню, нейтралізації тощо детермінант їх протиправної поведінки розглянута у контексті змісту терміну «запобігання злочинності». Більш того, така позиція

ґрунтується на тому, що запобігання злочинності, як окрема наукова проблема, спирається на теоретичні положення кримінології, яка широко ними користується, але не зводиться тільки до них, бо має більш прикладний характер [2, с. 324]. Зокрема, як вірно зауважив В. В. Голіна, як інтегративна система організованої протидії злочинності, запобігання злочинності включає в себе різноманітні запобіжні заходи різних галузей знань [1, с. 142]. При цьому, класифікація запобіжних заходів у науці здійснюється за різними критеріями, а саме: а) за рівнем запобігання – на: загальносоціальні; спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи [1, с. 143]; б) за рівнем вертикальної диференціації – на: загальний (перший рівень); спеціальний (другий); індивідуальний (третій) [4, с. 54–55]; в) за масштабом запобігання – на: заходи, які здійснюються у територіальному розрізі; на окремому об'єкті; щодо групи осіб [1, с. 143]; г) соціальним рівнем – на: загальносоціальні; ті, що запобігають соціальним патологіям; спеціальні (кримінологічні) [4, с. 55]; г) за змістом - на: заходи соціально-економічного, соціально-демографічного, технічного, екологічного, правового та іншого характеру [1, с. 143]; д) за обсягом (масовістю охоплення) – на: загальні (знеособлені); особливі (групові); індивідуальні (конкретні) [4, с. 57]; е) за суб'єктами запобігання – на: заходи, що здійснюються органами всіх гілок влади; організаціями; трудовими об'єднаннями; установами; окремими громадянами [1, с. 143]; є) за об'єктами – на: запобігання тих видів злочинів, склад яких визначено в Особливій частині КК України [1, с. 143] та ін.

Отже, якщо використати це методологічне підґрунтя для визначення змісту терміну запобігання злочинам у сфері виконання покарань, то воно у повній мірі буде кореспондуватися як із загальними теоретичними підходами, що склались в кримінології з цього питання, так і із змістом запобіжної діяльності, яка здійснюється у зазначеній сфері суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Кримінологія : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. – Харків : Право, 2014. – 440 с.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : [У 3 кн.]. Кн. 1 Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки / А. П. Закалюк. – Київ : видавн. дім «Н Юре», 2007. – 424 с.
3. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Харків : Ніка Нова, 2012. – 318 с.
4. Кримінологія : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужі. – Київ : Атіка, 2009. – 312 с.

Колб Іван Олександрович,

начальник відділу нагляду за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань прокуратури Київської області, кандидат юридичних наук;

Годлевська-Коновалова Альона Вікторівна,
аспірант Класичного приватного університету

ЗМІСТ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ СИЛИ ДО ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ

Як показує практика, на стан та ефективність у цілому правового забезпечення діяльності по запобіганню злочинам, що вчиняються у зв'язку із застосуванням сили до засуджених в Україні, впливають ряд обставин, а саме: 1) відсутність спеціального Закону України «Про запобігання злочинам», на чому постійно акцентують увагу кримінологи. Зокрема, як з цього приводу зауважив А. П. Закалюк, ряд питань мають регулюватися у спеціальному законі загального рівня, таких, як: обов'язки всіх державних органів місцевого самоврядування організувати діяльність щодо запобігання злочинності в межах території обслуговування, у галузі державного управління, згідно з наданою компетенцією, а також їх повноваження, права, правові засоби здійснення цих засобів, враховуючи, що останні відповідно з Конституцією України (п. п. 1, 14 ч. 1 ст. 92) визначаються лише законами [1, с. 334–345]; 2) відсутність належного та дієвого правового механізму реалізації окремих запобіжних заходів, що закріплені в деяких спеціальних, локальних законах [2] («Про державну службу», «Про Державну кримінально-виконавчу службу», «Про пробацію», ін.). Сутність цієї проблематики полягає у тому, що зазначені механізми у більшій мірі передбачені підзаконними нормативно-правовими актами, що, знову ж таки не кореспондується із змістом першої обставини, а також суперечить вимогам Конституції України, з огляду обов'язку держави доводити до населення закони та інші нормативно-правові акти (ст. 57) та принципу законності (ч. 2 ст. 19); 3) відсутність процесуальних норм реалізації положень матеріального права (ч. 1 ст. 1, ч. 2 ст. 50 КК, ч. 1 ст. 1 та ст. 104 КВК, ін.), що стосуються змісту запобігання злочинам. Так, у чинному КПК України немає жодної статті, яка б передбачала обов'язок для учасників кримінального провадження здійснювати заходи щодо виявлення, усунення, блокування, нейтралізації тощо детермінант, що спричинили та обумовили вчинення злочину (у даному випадку – у зв'язку із застосуванням сили до засуджених (ст. 106 КВК України); 4) відсутність у цілому в Конституції України чітких прямих норм, що стосуються організації діяльності по запобіганню злочинам; 5) відсутність у Міністерства юстиції України, як центрального органу виконавчої влади, що реалізовує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань (ч. 1 ст. 11 КВК)

правоохоронних функцій [3], позаяк це відомство, згідно Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів», до правоохоронних органів не відноситься. У той самий час, як це витікає із змісту Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», інші органи (зокрема, пробації та територіальні органи управління Міністерства юстиції України у сфері виконання покарань) та установи виконання покарань (ч. 2 ст. 11 КВК) такі функції та статус правоохоронних органів мають; 6) відсутність відкритого (без грифів, типу: «для службового користування», «таємно», «цілком таємно», т. ін.) нормативно-правового акту, у тому числі у сфері виконання покарань, в якому були б визначені об'єкти профілактичного впливу; суб'єкти запобігання злочинам; правообмеження, що витікають із змісту запобіжної діяльності тощо та інші концептуальні аспекти запобігання злочинам. Наявність такого правового джерела не тільки і не стільки у повній мірі кореспондувалась би з вимогами принципу законності, що є визначальним у діяльності органів державної влади (ч. 2 ст. 19 Конституції, ст. 5 КВК, ст. 9 КПК, ін.), але є необхідною з огляду реалізації виховної функції права; 7) і, на кінець, одночасне вживання в нормативно-правових актах деяких термінів, що в тій чи іншій мірі мають лише часткове відношення до запобіжної діяльності. Так, у Законі України «Про Національну поліцію» законодавець веде мову про «протидію злочинності» (ч. 1 ст. 1, п. 31 ч. 1 ст. 2), «превентивну та профілактичну діяльність» (п. 1 ч. 1 ст. 23), не вживаючи при цьому термін «запобігання», що є визначальним для норм матеріального права та змісту деяких спеціальних законів («По оперативно-розшукову діяльність», «Про Службу безпеки України», «Про прокуратуру», ін.). Аналогічний нормативно-правовий підхід застосований законодавцем й у правових джерелах, що регулюють порядок виконання та відбування покарань в Україні. Зокрема, в КВК України поряд з терміном «запобігання» (ч. 1 ст. 1) вживається такі терміни, як: «профілактика» (ч. 2 ст. 1), та «попередження» (ч. 1 ст. 104). При цьому, у всіх зазначених випадках не тільки не робиться різниця у їх змістовних відмінностях, але й не визначені конкретні правові механізми реалізації завдань, що стосуються цих видів суспільної діяльності.

Отже, враховуючи вищевикладені обставини, що у тому числі впливають й на результативність запобігання злочинам, що вчиняються у зв'язку із застосуванням сили до засуджених в Україні, у цій науковій статті акцентована увага на тих нормативно-правових актах, що мають безпосереднє відношення до

змісту запобіжної діяльності у сфері виконання покарань, а також доведена необхідність активізації наукових пошуків у цьому напрямі.

Список використаних джерел

1. Кримінологія : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. – Харків : Право, 2014. – 440 с.

2. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23 черв. 2005 р. Офіційний вісник України. 2005. № 30. С. 4–10.

3. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 18.05.2016 № 343. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/343-2016-%D0%BF>.

Кудінов Вадим Анатолійович,
професор кафедри інформаційних технологій
та кібернетичної безпеки Національної
академії внутрішніх справ, кандидат фізико-
математичних наук, доцент

АНАЛІЗ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ ЄДИНОГО РЕЄСТРУ ДОСУДОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ЩОДО ДИНАМІКИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ ПРОТЯГОМ 2013–2018 РОКІВ

Анотація. Проаналізовано динаміку особливо тяжких, тяжких та середньої тяжкості злочинів проти життя та здоров'я особи протягом 2013–2018 років на підставі даних Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Ключові слова: Єдиний реєстр досудових розслідувань, злочини проти життя та здоров'я особи, статистичні дані, динаміка злочинів, лінія тренду, Національна поліція України.

Summary. The dynamics of especially serious, grave and average crimes against life and health of the person during 2013–2018 are analyzed based on the data of the Uniform Register of Pre-trial Investigations.

Keywords: Uniform register of pre-trial investigations, crimes against life and health of the person, statistics, crime dynamics, trend line, National Police of Ukraine.

В межах реформування Міністерства внутрішніх справ в 2015 році було створено Національну поліцію України (далі – НПУ) [1; 2]. Одними з основних завдань НПУ є реалізація державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Національна поліція, відповідно до покладених на неї завдань, здійснює моніторинг оперативної обстановки в державі, вивчає, аналізує і узагальнює результати та ефективність поліцейської діяльності, тощо.

Як відомо, з 20 листопада 2012 року інформація про стан та структуру злочинності в Україні знаходиться в Єдиному реєстрі досудових розслідувань, держателем якого є Генеральна прокуратура

України [3]. Реєстр утворений та ведеться відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України з метою забезпечення: 1) реєстрації кримінальних правопорушень (проваджень) та обліку прийнятих під час досудового розслідування рішень, осіб, які їх учинили, та результатів судового провадження; 2) оперативного контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування; 3) аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, вчинених у державі; 4) інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів.

Аналіз оперативної обстановки в державі можливостями автоматизованої системи оперативного інформування МВС України у 2000–2012 роках було проведено в роботах [4; 5].

Проведемо аналіз даних Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо динаміки злочинів проти життя та здоров'я особи протягом 2013–2018 років. Для цього будемо використовувати статистичні дані Єдиних звітів про кримінальні правопорушення в державі за 2013–2018 роки [6].

Незважаючи на локальне збільшення загальної кількості кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи в 2018 році у порівнянні з 2017 роком на 2,3 %, спостерігається, відповідно до лінії тренду, загальна тенденція щодо зменшення їх кількості протягом 2013–2018 років (рис. 1).

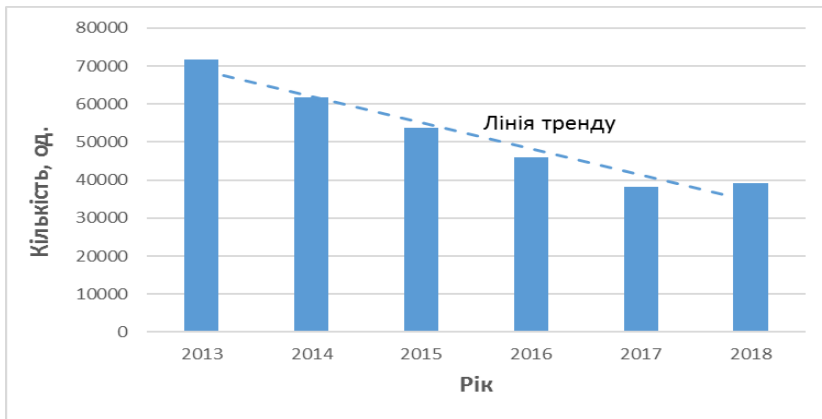

Рис. 1. Залежність загальної кількості кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи від року

На рис. 2 представлені графіки залежності загальної кількості кримінальних правопорушень різних ступенів тяжкості проти життя та здоров'я особи від року. Їх аналіз дозволяє зробити такі висновки.

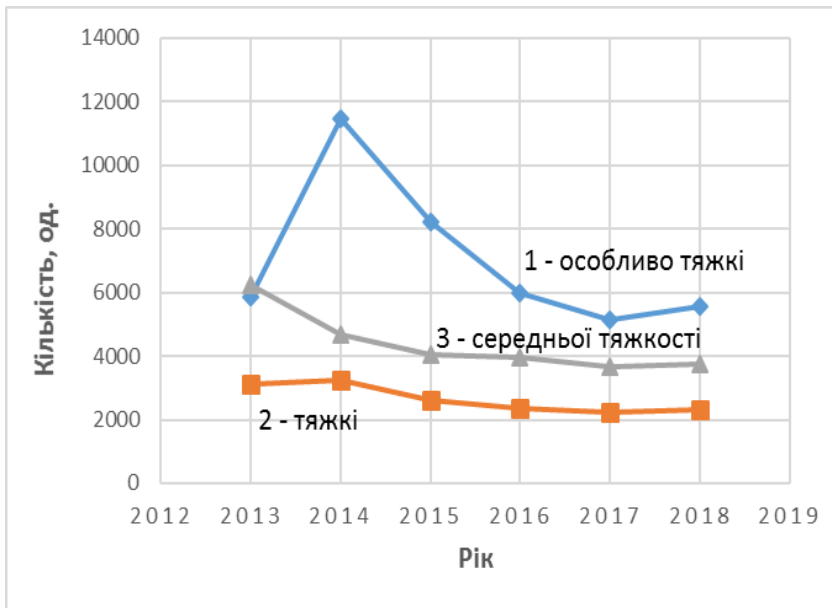

Рис. 2. Залежність загальної кількості особливо тяжких (1), тяжких (2) та середньої тяжкості (3) злочинів проти життя та здоров'я особи від року

Протягом 2014–2017 років відмічається тенденція щодо зменшення загальної кількості особливо тяжких, тяжких та середньої тяжкості злочинів проти життя та здоров'я особи від року. Але у 2018 році у порівнянні з минулим роком для всіх зазначених злочинів спостерігається їх збільшення.

Необхідно також відмітити, що для особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи спостерігається їх локальний максимум в 2014 році. Крім того, звертає на себе увагу те, що кількість особливо тяжких злочинів перевищує кількість тяжких та середньої тяжкості злочинів протягом 2013–2018 років.

Таким чином, в роботі проаналізовано динаміку загальної кількості кримінальних правопорушень різних ступенів тяжкості проти життя та здоров'я особи протягом 2013–2018 років на підставі статистичних даних Єдиного реєстру досудових розслідувань та виявлені характерні її ознаки. Вважаємо, що органам Національної поліції необхідно врахувати вище зазначені результати наукового дослідження для планування відповідних заходів щодо запобігання злочинам проти життя та здоров'я особи в Україні.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

2. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF>.

3. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: Наказ Генеральної прокуратури України від 06 квіт. 2016 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>.

4. Кудінов В. А., Смаглюк В. М. Динаміка злочинів у сфері високих технологій в Україні у 2002-2010 роках за даними МВС України. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави*: матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 22 бер. 2011 р.) (ч. 2). Київ: Нац. акад. СБ України, 2011. – С. 39–43.

5. Кудінов В. А. Аналіз оперативної обстановки можливостями автоматизованої системи оперативного інформування МВС України. *Бюлетень з обміну досвідом роботи МВС України*. 2012. № 190. С. 28–33.

6. Статистична інформація за 2013-2018 роки. *Генеральна прокуратура України* : [сайт]. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

Ніколаюк Сергій Ігорович,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

ОРГАНІЗАЦІЙНІ МОДЕЛІ НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ В ІНШИХ КРАЇНАХ

Анотація. Виокремлено наявні у світовій практиці організаційні моделі негласного розслідування економічних злочинів. Класифікація суб'єктів, які здійснюють розслідування економічних злочинів, ґрунтується на віднесенні органів «фінансових розслідувань» до правоохоронних і наділення їх компетенцією щодо проведення негласної роботи.

Ключові слова: закордонний досвід, фінансові розслідування, суб'єкти, компетенція.

Summary. The organizational models of secret investigation of economic crimes available in the world practice are singled out. Classification of subjects conducting an investigation of economic crimes is based on the attribution of organs» financial investigations» to law enforcement and empowering them to conduct secret work.

Keywords: foreign experience, financial investigations, subjects, competence.

Однією з еволюційних рис вітчизняного кримінального процесуального законодавства є те, що введення негласних слідчих (розшукових) дій у правове поле свідчить про демократичні перетворення у сфері кримінального судочинства України. В історії людства у глобальному сенсі розвиток права має прогресивний характер. Державні механізми і правові системи в різних країнах упродовж століть розвивалися, удосконалювалися, ставали більш довершеними, складними і відповідними суспільним реаліям. Законодавство удосконалювалося не стільки з точки зору юридичної техніки, скільки з позицій гуманізму, забезпеченості законних прав, свобод та інтересів особи. З одного боку ефективність «негласної діяльності» в кримінальному процесі вже доведено практикою роботи правоохоронних органів як пострадянських країн, так і європейських, а також США, де можливість проведення слідчих дій негласного характеру закріплено на законодавчому рівні. Ми виокремлюємо наявні у світовій практиці організаційні моделі негласного розслідування економічних злочинів:

– перший варіант – «поліцейський» підхід, коли ці функції інтегровані в діяльність поліцейських органів як один з напрямків діяльності. Ця модель застосовується у Бельгії, Чехії, Данії, Фінляндії, Франції, Японії, Люксембурзі, Мексиці, Норвегії, Словаччині і Словенії. У Данії та Норвегії поліція поєднує функції протидії традиційній злочинності, а також порушенням податкового, митного законодавства, відмиванню брудних грошей. Податкові та митні служби в цих країнах не мають правоохоронних повноважень і здійснюють тільки фіскальне адміністрування. У всіх зазначених країнах поліція здійснює функції фінансової розвідки. Решта моделей дають приклади широкого розподілу повноважень. У Люксембурзі, Фінляндії, Франції, Чехії економічними розслідуваннями займається поліція, податкова служба здійснює адміністрування, а митна служба має власні правоохоронні повноваження. Різниця між цими країнами полягає в тому, що в Люксембурзі і Фінляндії фінансова розвідка віднесена до компетенції поліції, а у Франції та Чехії – міністерства фінансів;

– другий варіант – «служба фінансових розслідувань» підпорядкована Міністерству фінансів, має вигляд інституціональної інтеграції і полягає в об'єднанні «фіскальних органів» в якості правоохоронних в рамках однієї адміністративної структури. Таку модель мають Австрія, Великобританія, Ірландія, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Іспанія, а за межами Європи – Південна Африка. В певних країнах фіскальна служба відповідає за проведення розслідувань під керівництвом генерального прокурора. Ця модель застосовується в Австрії, Чилі, Нідерландах, Португалії, Швеції, Іспанії і США (нині в Іспанії розслідування економічних злочинів проводиться під керівництвом допитуючого судді);

– третій варіант – проведення фінансових розслідувань спеціалізованим органом, що не підпорядкований Міністерству фінансів. Ця модель застосовується у Великій Британії, Греції, Грузії, Ісландії, Литві, Казахстані, Туреччині. Практично до цієї моделі можна віднести і Італію. Фінансова гвардія (Guardia di Finanza) Італії адміністративно підпорядкована Міністерству економіки і фінансів (у цьому ж міністерству підпорядкований орган фінансової розвідки, але він не входить до структури Фінансової гвардії), її основними функціями є попередження, виявлення і розслідування економічних злочинів. Хоча підрозділи Фінансової гвардії певною мірою діють автономно, однак координують свої розслідування з відповідними структурами поліції в рамках здійснення оперативних і слідчих заходів. Головна відмінна риса правоохоронної діяльності в Італії у сфері боротьби зі злочинністю – це широка компетенція Фінансової гвардії саме у протидії економічним злочинам. Про це свідчить як структура Фінансової гвардії, так і компетенція офіцерів. Щодо структури, то до складу Фінансової гвардії входять три спеціальних підрозділи – центральне управління податкової поліції; спеціальне управління валютної поліції; центральне слідче управління по боротьбі з організованою злочинністю у сфері економіки. Щодо компетенції, то офіцери Фінансової гвардії наділені фіскальними та контролюючими функціями податкових інспекцій і правами поліції в частині здійснення оперативних заходів та кримінального розслідування, а також можуть проводити цивільно-податкові розслідування та перевірки у рамках своїх адміністративних повноважень, проводити розслідування як незалежно, так і під керівництвом генерального прокурора.

Таким чином, органи «фінансових розслідувань» (до компетенції яких віднесені оперативно-розшукова діяльність та досудове розслідування економічних злочинів в ряді країн) за своєю сутністю становлять спеціалізовані поліцейські служби. До компетенції зазначених органів відносяться зокрема: негласне спостереження, опитування свідків із оточення підозрюваної особи, перлюстрація поштових відправлень і прослуховування телефонних розмов, залучення платних інформаторів тощо. Класифікація суб'єктів, які мають право застосовувати НСРД під час розслідування економічних злочинів, ґрунтується на віднесенні органів «фінансових розслідувань» до правоохоронних і наділення їх певною компетенцією щодо проведення негласної роботи.

Лубенець Ірина Григорівна,
провідний науковий співробітник лабораторії
кримінологічних досліджень та проблем
запобігання злочинності ДНДІ МВС України,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМА БУЛІНГУ В УКРАЇНІ

Анотація. Довідь присвячена проблемі булінгу в Україні. Автором здійснено стислий аналіз антибулінгового закону та наголошено на необхідності його подальшого доопрацювання.

Ключові слова: булінг, цькування, третирування, переслідування, знущання, протидія, учні, шкільне середовище.

Summary. The report is devoted to the problem of bullying in Ukraine. The author carried out a brief analysis of the anti-bullying law and stressed the need for its further elaboration.

Keywords: bullying, baiting, treating, persecution, counteraction, students, school environment.

Складна соціально-економічна ситуація, криза сучасної сім'ї та школи як головних соціально-виховних інституцій, непослідовність і недостатня наукова обґрунтованість здійснюваних освітніх реформ і вибору шляхів вирішення психологічних проблем у сфері виховання дітей зумовлюють загострення негативних явищ у закладах загальної середньої освіти взагалі та учнівському середовищі зокрема. Поширення серед учнів шкіл агресивної, насильницької поведінки становить досить серйозну соціальну проблему, яка загрожує життю та здоров'ю дітей.

Насильницькі дії серед учнів шкіл часто виникають унаслідок поширення такого специфічного явища, як булінг (цькування, третирування, знущання, переслідування тощо), яке супроводжується систематичними побоями, образами, поширенням негативної інформації про дитину тощо. Актуальність і соціальна значущість вивчення та профілактики булінгу в шкільному середовищі зумовлюється масштабами його поширення, негативними, а іноді тяжкими наслідками для жертв насильства, поширенням серед учнів антисоціальної установки про неприпустимість протиправних насильницьких дій задля задоволення власних потреб. Як свідчить статистика окремих європейських держав, кількість жертв цькування у шкільному середовищі щороку зростає.

На сьогодні Україна стоїть на шляху становлення антибулінгової політики, формування антибулінгового законодавства. І першим значним кроком є прийняття Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18.12.18 р. [1], яким було законодавчо визначено поняття булінгу та передбачена адміністративна відповідальність за нього. І вже в лютому

2019 р. було ухвалено перше судове рішення у справі про булінг – за цькування батьків винної особи зобов'язали сплатити штраф [2].

Вважаємо за необхідне, тезисно зупинитися на деяких положеннях даного закону.

1. Необхідно зазначити, що загалом термін «булінг» включає в себе всі види цькування у будь-якому середовищі (учнівському, дитсадовому, трудовому тощо), тобто визначення має загальне значення. За даним законом значення цього терміну обмежується лише середовищем учасників навчального процесу, тобто значно звужується. На нашу думку, було б доцільно в даному законі конкретизувати цей термін та викласти в такому вигляді: «Булінг (цькування) серед учасників освітнього процесу –...».

2. Потребують додаткових коментарів поняття психологічного, фізичного, економічного, сексуального насильства на кшталт викладення цих термінів у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [3]. На наш погляд, необхідно дати визначення «засобів електронних комунікацій», так як в жодному нормативно-правовому акті не використовується таке словосполучення. Можливо, використати термін «кібербулінг» з подальшими поясненнями, для зручності ідентифікації діянь саме як цькування.

3. Потребують роз'яснень зміни до ч. 3 ст. 26 Закону України «Про освіту» [1; 4] стосовно повноважень керівника закладу освіти:

«...розглядає заяви про випадки булінгу (цькування) здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та видає рішення про проведення розслідування; скликає засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) для прийняття рішення за результатами проведеного розслідування та вживає відповідних заходів реагування».

По-перше, не зрозуміло, що мається на увазі під терміном «розслідування», які заходи ним передбачені, строки його проведення тощо. Також виникає питання щодо діяльності «комісії з розгляду випадків булінгу (цькування)». Склад, повноваження, строки діяльності, порядок її створення та ліквідації тощо.

4. Незрозуміло чому в законі ніяким чином не врегульовані питання участі шкільних поліцейських у випадках булінгу. Лише згадується, що керівник закладу освіти *«повідомляє уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України..... про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти»* (ч. 3 ст. 26 Закону України «Про освіту») [1; 4]. Зважаючи на вищевикладене, вважаємо, що закон потребує доопрацювання.

В цілому прийняття даного закону вже є позитивним кроком у напрямку протидії та запобігання булінгу в шкільному середовищі. Але, слід розуміти, що робота повинна продовжуватись і коригування антибулінгового законодавства необхідно здійснювати в залежності від практики його застосування.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): закон від 18.12.18 р. № 2657-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19>.
2. В Україні ухвалили перше судове рішення у справі про булінг – Мін'юст // Радіо Свобода. Новини від 13.02.2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-buling-sud-dity-agresiya/29767938.html/>
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: закон від 07.12.2017 № 2229–VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/>
4. Про освіту: закон від 05.09.2017 2145-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/>

Зубкова Любов Анатоліївна,

старший науковий співробітник секретаріату
Вченої ради Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. У тезах проведено аналіз корупційної злочинності, визначено особливості її запобігання. Розглянуто корупційну злочинність як об'єкт кримінологічної характеристики та проаналізовано її кримінологічно значущі ознаки. Обґрунтовано науково-теоретичні висновки та практичні пропозиції, спрямовані на вдосконалення нормативно-правового регулювання у сфері запобігання корупційній злочинності.

Ключові слова: корупція, корупційне правопорушення, корупційний злочин, корупційна злочинність, кримінологічна характеристика, запобігання корупційній злочинності.

Summery. Article provides analysis of corruption-related crimes and its prevention methodology. Corruption-related crimes as objects of criminological specification are examined with due attention to its relevant characteristics. Theoretical conclusions and practical recommendations are justified in terms of relevant legal framework improvement.

Keywords: corruption, corruption-related crimes, corruption-related offence, corruption-related criminality, criminological specification, corruption prevention.

Ефективна боротьба з корупцією вимагає наукової концепції її запобігання. Однією із основних засад такої концепції має бути розуміння корупції як соціально обумовленого явища. Виходячи з цього, необхідно розробити стратегію й тактику боротьби з нею, поставити відповідні цілі, визначити засоби їх досягнення, рівень матеріального, фінансового, організаційного та правового забезпечення.

Запобігання корупційній злочинності являє собою комплексний організований і науково обґрунтований процес впливу держави та інших спеціально уповноважених суб'єктів на формування негативних факторів корупційної злочинності та протікання корупції у суспільстві. Одним із ключових напрямів такого запобігання виступає запобігання корупційній злочинності, попереджувальний зміст якого якраз і зосереджується на усуненні та нейтралізації причин і умов корупційної злочинності, а також інших криміногенних чинників, що позначаються на формуванні особистості осіб, які вчиняють корупційні злочини. Теоретико-методологічне забезпечення корупційній злочинності виділяє пріоритетне значення запобігання цьому соціально-правовому явищу поряд з іншими формами боротьби [1, с. 129].

Вирішенню різних аспектів проблем корупційної злочинності та вдосконаленню вітчизняного антикорупційного законодавства, зокрема кримінального, присвячено праці вчених у галузі кримінології та кримінального права: Ю. В. Бауліна, О. Ю. Бусол, В. В. Василевич, В. О. Глушкова, В. В. Голіни, О. М. Джужі, А. П. Закалюка, О. Г. Кальмана, О. М. Костенка, О. Г. Кулика, О. М. Литвинова, А. В. Савченка, В. І. Шакуна та інших. Водночас, ураховуючи сучасні тенденції реформування правоохоронних органів, потребують кримінологічного аналізу питання розробки сучасної антикорупційної стратегії.

Сьогодні на низькому рівні лишається стан запобігання кримінальній та адміністративній корупції. На недостатньому рівні організовано роботу з розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із зловживанням владою або службовим становищем.

Понад 70 % українців переконані, що рівень корупції в країні не знизився, а уряд не хоче викривати хабарників. Рейтинги корупції в Україні високі, бо про неї почали говорити і боротися з нею. Найбільше хабарників, на думку українців, – серед держслужбовців (65 %), народних депутатів (64 %), податківців (62 %), суддів (61 %), поліцейських (54 %). Останнє місце у рейтингу займають представники релігії (32 %) [2].

Як зазначається у дослідженні, українці звикли до корупції в повсякденному житті. За останній рік вони найчастіше платили хабарі у дитсадочках та школах (38 %), у медичних закладах (33 %), представникам дорожньої поліції (33 %), а також у сфері соціального захисту. І хоча майже третина українців готова відмовити хабарнику, але 42 % опитаних вважають, що повідомляти про факт корупції у відповідні органи не варто – на думки одних, від цього нічого не зміниться, інші ж бояться наслідків такого викриття.

Привертає увагу той факт, що боротьба з корупцією ведеться в основному серед державних службовців нижчої ланки, суб'єкти корупційних діянь вищих категорій викриваються не в значній кількості.

Такі сенсаційно високі показники, які свідчать про критичне ставлення українців до антикорупційних зусиль уряду, великою мірою

зумовлені тим, що тема боротьби з корупцією набула останнім часом широкої популярності. Величезна увага людей до корупційних скандалів, якими нині багата Україна, створює враження, наче корупції лобильшало, але насправді корупція багатьох років зараз лише стала очевидною, про неї почали говорити вголос [3, с. 25–26].

Як показує міжнародний досвід, жодна із соціально-економічних систем не мала, і не має повного імунітету від корупції – змінюються лише її обсяги та прояви. Відтак, корупційні злочини неможливо ліквідувати в якійсь конкретній державі чи на якомусь етапі історичного розвитку. Максимум, чого можна досягти, це: зменшити їх рівень та локалізувати сфери розповсюдження; пом'якшити небезпеку корупційних проявів та їх вплив на різні соціальні процеси. У Західних країнах це йменують контролем над корупцією [5, с. 72].

Стратегічним напрямом боротьби з корупцією є її запобігання. Комплексні запобіжні заходи – це шлях, який може зменшити обсяг корупційних проявів та їх негативний вплив на суспільство. Якщо говорити про головні антикорупційні заходи в Україні, то це наступні:

1) визначення стратегії соціально-економічного розвитку та здійснення адміністративної реформи. Будівництво правової держави і громадянського суспільства – основа запобігання корупційній злочинності. Косметичні зміни у системі державного управління, навіть за умови їх зовнішньої привабливості не здатні поліпшити ситуацію боротьби з корупцією. Запобігання корупційній злочинності потребує вивчення умов, в яких формується і реалізується антикорупційна стратегія в Україні в сучасний період, оцінки політики держави в цьому напрямі, а також виокремлення кримінологічно-значущих проблем застосування конкретних механізмів такого запобігання. До того ж деякі вчені не вкладають у поняття «запобігання корупції» заходи, які проводять і фізичні особи з власної ініціативи. Основні антикорупційні доктрини, прийняті в Україні в сучасний період, не дають однозначної відповіді на питання, яким чином мінімізувати корупційну злочинність у державі. Тож ключовим у розробленні стратегічних підходів до запобігання корупції є встановлення кола суб'єктів, які повинні відігравати провідну роль у цьому процесі – спеціалізовані органи по боротьбі з корупцією, правоохоронні органи, інші інститути громадянського суспільства або окремі громадяни [6, с. 4].

2) формування ідеології державної служби, тобто її моральних принципів і цінностей. Адже комуністичні постулати відійшли у минуле, а ідеали української державності ще не розроблені, та не впроваджені у практичну діяльність. Пануючий серед чиновництва дух невизначеності й непевності у завтрашньому дні – один із важливих чинників корупційної злочинності. У нормативних актах з формування антикорупційної культури слід закріпити такі принципи: у системі «чиновник – громадянин» додержання позиції «не брати – не давати»; дотримання політичної культури; закріплення в суспільній свідомості (моральних і етичних нормах) антикорупційної поведінки; здійснення

подарунків у межах правил і норм; активне залучення суспільної уваги до корупційних проявів і фактів протидії корупції. Велику роль грає просвітництво, чому можуть допомогти еліти, щоб сформувати культуру в більшості. Для цього потрібна політична воля, яка спрямована на формування ідеології нетерпимості до корупції і яка, на нашу думку, і буде вищим проявом культури [6, с. 373].

3) забезпечення прозорості державної влади, що вирішує такі завдання: повертає віру людей до державних структур; створює несприятливі умови для вчинення корупційних злочинів; реалізовує конституційні права громадян на достовірну інформацію у цій сфері;

4) вдосконалення антикорупційного законодавства. Приведення національного законодавства відповідно до визнаних європейських стандартів сприяє його гармонізації з нормами міжнародного права, уніфікації та реалізації на внутрішньодержавному рівні. Водночас, за оцінками провідних вітчизняних та зарубіжних експертів, навіть за наявності помітних позитивних тенденцій Україна залишається державою з досить високими корупційними ризиками.

Хоча й прийняті відповідні законодавчі акти, що загалом надають правоохоронним органам можливість реагувати на різні корупційні прояви, починаючи з неетичної поведінки державного службовця і закінчуючи його участю у хабарництві чи діяльності організованих злочинних угруповань, проте нормативно-правова база потребує подальшого вдосконалення. Це стосується як регулювання порядку державної служби, так і юридичної відповідальності за корупційні правопорушення.

Ефективність і результативність запобігання злочинності прямо залежить від рівня її організації, забезпечення критерію комплексності та послідовності, а також збалансованості здійснюваних заходів кримінологічних заходів (загальносоціального, спеціально-кримінологічного характеру). Усе це вказує на потребу попередньої розробки концептуальних основ такої запобіжної діяльності щодо корупційної злочинності, а також кримінологічного дослідження й розроблення прийнятних заходів запобігання корупції на основі кримінологічної характеристики корупційної злочинності, її детермінант й осіб, які вчиняють корупційні злочини.

Основною метою державної політики у галузі боротьби з корупцією є створення дієвої системи запобігання і протидії корупції, виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків, викриття корупційних діянь, обов'язкової відповідальності винних у їх вчиненні. Успішна протидія корупції можлива за умови наявності належного антикорупційного законодавства, ефективного його застосування відповідними органами державної влади та координованості, поінформованості громадськості про здійснення заходів із запобігання та протидії корупції, взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади у сфері формування та реалізації державної антикорупційної політики, підтримки антикорупційних заходів громадянським суспільством. Тому ефективність заходів запобігання

корупційній злочинності не може бути здійснено в результаті разових й короткочасних акцій будь-якого ступеня активності та суворості на різних рівнях, а потребує довгострокових соціально-економічних, політичних й правових перетворень. Ця діяльність повинна базуватися на поєднанні запобіжних та репресивних заходів.

Список використаних джерел

1. Шевченко О. В. Основні принципи протидії корупції / О. В. Шевченко // Вісник Вищої ради юстиції. 2011. №1 (5). С. 129–133.
2. Українці вкрай невдоволені рівнем боротьби з корупцією / Transparency International Україна. – 2016. . [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/news/media-about-us/6477.html>
3. Василевич В. В. Тенденції корупційної злочинності в Україні / В. В. Василевич // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі [Текст] : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9 груд. 2016 р.) / [ред. кол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – С. 25–28.
4. Transparency International: Україна за рік здобула лише один бал у Індексі сприйняття корупції / Deutsche Welle. – 2016. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/transparency-international>
5. Ільенок Т. В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід / Т. В. Ільенок // Юридична наука. – 2013. – № 2. – С. 71–77.
6. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період : монографія / О. Ю. Бусол. – К. : Ін Юре, 2014. – 564 с.
7. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні : [монографія] / В. М. Гарашук, А. О. Мухатаєв. – Харків : Право, 2010. – 144 с.
8. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379. – С. 1970.

Тронько Ольга Володимирівна,

провідний науковий співробітник
Міжвідомчого науково-дослідного центру
з проблем боротьби з організованою
злочинністю при Раді національної безпеки
і оборони України, кандидат юридичних наук

ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИННОСТІ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА КРИМІНОЛОГІЧНОЇ НАУКИ УКРАЇНИ

Анотація. Розробка та реалізація заходів загального попередження здійснюється всіма органами держави із залученням фахівців різних областей: економістів, соціологів, політиків, управлінців, психологів тощо. Кримінологи також беруть участь в цьому процесі, надаючи аналітичні огляди статистичних даних,

прогнозуючи результативність запропонованих заходів з точки зору їх впливу на злочинність та визначаючи соціально-економічні детермінанти, що створюють передумови для поширення тенденційних проявів організованої злочинності.

Ключові слова: злочинність, організована злочинність, соціально-економічні детермінанти, кримінологія, суспільні явища, державна влада.

Summary. The development and implementation of general prevention measures is carried out by all state bodies with the involvement of specialists from different fields: economists, sociologists, politicians, managers, psychologists, etc. Criminologists also participate in this process by providing analytical reviews of statistical data, predicting the effectiveness of the proposed measures in terms of their impact on crime, and determining socio-economic determinants that create the preconditions for the spread of tendentious manifestations of organized crime.

Keywords: crime, organized crime, socio-economic determinants, criminology, social phenomena, state power.

Поширення корупції в Україні призводить до зростання організованої злочинності, а її якісний та кількісний розвиток спонукає до збільшення кількості корупційних проявів. скільки економічна стабільність впливає на всі сфери суспільного життя. Коріння злочинності завжди криється в негативних суспільних явищах, соціальних, політичних, економічних і духовних проблемах, притаманних конкретному суспільству. Тому найефективнішими в плані зменшення числа скоєних злочинів у довгостроковій перспективі є профілактичні заходи, спрямовані на зміцнення економіки, забезпечення населення робочими місцями, соціальні програми підвищення життєвого рівня, формування в суспільстві позитивного морального клімату, придушення таких пов'язаних зі злочинністю явищ, як пияцтво, наркоманія, бродяжництво, бідність, нелегальна міграція, міжнаціональні та інші конфлікти.

Соціально-економічні детермінанти, спричинені тривалою фінансово-економічною кризою, створюють передумови для поширення тенденційних проявів організованої злочинності. Серед найбільш вагомих соціально-економічних чинників, що сприяють проявам цього виду злочинності можна виділити такі:

1. Відсутність створених належних умов для розвитку малих та середніх суб'єктів підприємницької діяльності, суб'єктів господарювання. Оскільки, саме формування розвинутої інфраструктури малого бізнесу є одним з вагомих факторів підтримки розвитку підприємництва. Важливість розвиненої інфраструктури малого бізнесу пояснюється наявним попитом на послуги, що надаються саме цією категорією підприємств. Формування стабільної нормативної бази – головна передумова ефективного розвитку малого підприємництва. Для багатьох підприємств, особливо новостворених

суб'єктів, існує певна недоступність послуг, а саме: відсутність можливості застосування сервісу консультаційних фірм через досить високу ціну на їх послуги та недостатність або відсутність таких фірм; відсутність доступних за ціною приміщень, особливо для підприємств виробничого спрямування; відсутність майна, яке може бути прийняте як ліквідна застава для забезпечення гарантій повернення кредиту; складна процедура отримання банківського кредиту, довгі строки прийняття рішень про надання кредитів; регулярна потреба в малих кредитах для поповнення обігових коштів; недосконалість нормативно-правового регулювання підприємництва; недостатній рівень фінансової підтримки підприємницьких структур; нерозвинута інфраструктура підтримки підприємництва; слабкість матеріальної, технічної, фінансової, кадрової складових підприємницької діяльності; ускладненість залучення фінансових ресурсів з ринкових джерел, жорсткі умови кредитування; брак кваліфікованого управлінського персоналу суб'єктів малого та середнього підприємництва; низький інноваційний потенціал малого та середнього підприємництва; низький рівень інвестицій; недостатність на підприємствах підготовлених фахівців з підготовки проектів, розробки бізнес-планів тощо.

2. Низький рівень платоспроможності населення. Наявна негативна тенденція – міжрегіональна диференціація. Якщо дивитись на середню заробітну плату в регіональному розрізі, то лише в місті Києві заробітна плата вища за середню по країні. Отже, незважаючи на двократне підвищення мінімальної заробітної плати відсутність будь-яких зрушень в структурі фонду оплати праці свідчить, що особливого впливу на заробітну плату це підвищення не мало, оскільки роботодавці змогли його «потягнути» без необхідності збільшення частки основної заробітної плати. Натомість профспілки, завдячуючи законодавчим змінам, позбавлені багатьох інструментів цивілізованого впливу на роботодавця для підвищення заробітної плати. Чинне законодавче поле визначило для працівників шлях протестів і конфліктів, а не переговорів та соціального діалогу, що в умовах недосконалого законодавства про порядок вирішення колективних трудових спорів та конфліктів провокує та й надалі провокуватиме працівників до різного виду проявів організованої злочинності.

3. В Україні запроваджена класична європейська модель податку на прибуток, згідно з якою базовим показником для розрахунку об'єкта оподаткування є бухгалтерський фінансовий результат до оподаткування, який в подальшому коригується на різниці, прямо визначеній Податковим кодексом України. Тобто, об'єкт оподаткування повинен розраховуватись на підставі даних фінансової звітності платника податків, у зв'язку із чим податковим органам надано право проводити перевірку правильності ведення бухгалтерського обліку для податкових цілей. Необхідно зазначити, що класична європейська модель оподаткування прибутку підприємств є найпоширенішою серед

країн ЄС, більшість з яких входять до Організації економічного співробітництва та розвитку («ОЕСР»). Втім, це не означає, що вона не є безпроблемною та прийнятною для України з огляду на інституційний, політичний та економічний рівень розвитку України. В умовах глобалізації, цифрового та мобільного бізнес-середовища така модель є вже морально застарілою, і це визнається європейцями.

Тому з метою усунення та нейтралізації впливу чинників, що сприяють проявам поширення організованої злочинності, доцільною є:

1. Розробка органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами малого підприємництва, громадськими організаціями та установами інфраструктури місцевих регіональних програм щодо розвитку малого та середнього підприємництва. Необхідність посилення підтримки малого бізнесу органами місцевого самоврядування обумовлюється важливістю проведення адекватної та ефективної політики сприяння розвитку малого підприємництва на районному рівні з урахуванням специфіки ринкових відносин та економічного розвитку району. Розроблення місцевих районних.
2. Наявна необхідність підвищення мінімальної заробітної була економічно та соціально об'єктивним кроком, що не призвела до колапсу в економіці та ринку праці, проте законодавчі зміни розбалансували систему державного та договірного регулювання оплати праці й потребують суттєвого доопрацювання та внесення змін з точки зору захисту прав працівників на гідну заробітну плату, а також розширення інструментів колективно-договірного та державного регулювання заробітної плати.
3. Здійснення узгоджених системних змін, що дозволять побудувати збалансовану податкову систему, рівномірно розподілити податкове навантаження на платників податку, уникнути подвійного оподаткування чи неоподаткування окремих видів доходів. Пропонуємо ввести в дію податок на виведений капітал та внести зміни до податку на майно, податку на додану вартість («ПДВ»), а також запровадити введення електронних сервісів, включаючи електронний кабінет платника податків та електронний документообіг, з метою створення такої системи оподаткування, яка: забезпечить просте й ефективне адміністрування податку із простими правилами визначення об'єкта оподаткування; створить економічні умови для декларування всіма платниками податків їх реальних доходів завдяки оподаткуванню лише того капіталу, що виводиться із бізнесу для власного споживання та декларуванню податку на майно, який, в свою чергу, зараховується у зменшення податку на виведений капітал або податку на доходи фізичних осіб («ПДФО»).

Богатирьов Андрій Іванович,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології Університету державної
фіскальної служби України, кандидат
юридичних наук

КРИМІНОЛОГІЧНА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД ЗАСУДЖЕНИХ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Застосування кримінологічної методика дослідження злочинності серед засуджених в місцях несвободи зумовлено низкою чинників: розробкою сучасної державної політики у сфері виконання і відбування кримінальних покарань; важливістю й масштабністю завдань безпеки та захисту як засуджених, так і персоналу місць несвободи; особливостями в генезі та мотивації здійснюваних засудженими у місцях несвободи нових злочинів; взаємовпливу загальної злочинності на рівень, динаміку, географію та причини злочинності у місцях несвободи та її високою латентністю.

Методика кримінологічного дослідження – це система прийомів, які дозволяють застосовувати той або інший метод у цій специфічній предметній галузі для накопичення та систематизації емпіричного матеріалу [1, с. 7]. Кримінологічна методика дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи має розроблятися таким чином, щоб зібрана інформація про засуджених схильних до вчинення у місцях несвободи нового злочину містила відомості як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Саме вони і були необхідними умовами для забезпечення достовірності результатів.

У процесі проведення дослідження злочинності серед засуджених у місцях позбавлення волі варто врахувати всі методологічні і методичні вимоги, які ставляться до соціальних досліджень, зокрема: теоретичні посилання; об'єкт і предмет дослідження; специфіка правового, педагогічного, психологічного і психічного стану засудженого в момент його вивчення, методи дослідження та його емпірична база.

Додатковими вимогами дослідження визначаються місця несвободи і перебування у них засуджених, групова ізоляція на період відбування покарання, інтенсивний індивідуально-профілактичний вплив адміністрації установи виконання покарань на засуджених, схильних до вчинення нового злочину тощо.

Дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи має базуватися з використанням традиційних методів одержання інформації, зокрема: ознайомлення з виправною колонією; вивченням наукової літератури за темою дослідження, що проводилися раніше, соціальною практикою застосування індивідуально-профілактичних заходів до засуджених схильних до вчинення в місцях несвободи нових злочинів, аналізу нормативно-правових положень, які забезпечують

функціонування даної виправної колонії, оцінка теоретичної і практичної значущості її діяльності.

У процесі дослідження суттєвого значення має теоретична частина програми, розробка операційних визначень, робочих гіпотез, вибір предмета й об'єкта дослідження, що дозволить досліднику розкрити не тільки деякі загальні питання методики організації і здійснення дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи, а й окреслити період дослідження.

Первинним етапом проведення дослідження є застосування дослідником двох методів: методу збору інформації про злочинність серед засуджених у місцях несвободи і методу аналізу відомчих нормативно-правових документів направлених на запобігання такої злочинності серед яких: концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України (схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р) [2]. Проведений аналіз даного концептуального для дослідження документу може свідчити про позитивні або негативні відомості про процеси та результати діяльності виправної колонії щодо запобігання злочинності серед засуджених.

Серед інших документів аналізу злочинності серед засуджених слід використати матеріали архівних кримінальних проваджень (справ). Таким чином, первинною інформацією про злочинність серед засуджених у місцях несвободи є аналіз архівних кримінальних проваджень (справ), що розглядалися у судах. Важливим джерелом інформації стане узагальнення судової практики щодо застосування до засуджених, які під час відбування основного покарання вчинили новий злочин.

Це відповідає цілям дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи, причинам і умовам, які сприяють вчиненню ними нових злочинів, аналізу окремих засуджених, які перебувають на профілактичному обліку в установах виконання покарань. При вивченні таких засуджених потрібно використовувати порівняльний аналіз особистісних психолого-педагогічних характеристик засуджених, які схильні до вчинення нового злочину і засуджених, які дотримуються установлених правил відбування покарання у місцях несвободи [3, с. 137].

Важлива роль у дослідженні надається методу статистичного спостереження, що дозволяє адміністрації установи виконання покарань аналізувати, порівнювати та прогнозувати розвиток злочинності серед засуджених у місцях несвободи, проводити кількісний та якісний їх аналіз. Особливу цінність становлять матеріали профілактичного обліку засуджених, схильних до вчинення нового злочину в установах виконання покарань.

Список використаних джерел

1. Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретного соціологічного дослідження: монографія / за заг. ред. В. В. Голіни та В. П. Ємельянова. Харків, 2006. 292 с.

2. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-р. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80 (дата звернення: 9.03.2019).

3. Богатирьов А. І. Особливості інституціонального підходу вивчення проблем злочинності в місцях несвободи. Публічне право. 2017. № 4 (28). С. 136–143.

Біленчук Петро Дмитрович,

професор кафедри цивільно- та кримінально-правових дисциплін Київського університету права Національної академії наук України, кандидат юридичних наук, доцент;

Перелигіна Раїса Володимирівна,

завідувач відділу аспірантури Київського університету права Національної академії наук України, кандидат юридичних наук;

Малій Микола Іванович,

директор ТОВ «АЮР-КОНСАЛТИНГ»

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ КОМП'ЮТЕРНОГО ЗЛОЧИНЦЯ

Світова спільнота на світанку XXI століття остаточно вступила в епоху нового інноваційного цивілізаційного розвитку «Індустрії 4.0», «Четвертої промислової революції» 1 та «Суспільства знань» 2. Новітні ідеї, інновації, знання, наукові розробки стали наріжним каменем, фундаментальною основою розбудови культури, освіти, науки, медицини, економіки провідних країн світу [1, с. 13].

У наш час людство переживає бурхливий розвиток автоматизації, інформатизації та комп'ютеризації всіх сфер життя. Це надає нові можливості для розвитку національної культури, освіти, науки й економіки. Але поширення інформаційних технологій має і негативний аспект: відкриває шлях до антисоціальної та злочинної поведінки. Комп'ютерні системи надають нові, дуже досконалі, можливості для невідомих раніше правопорушень, а також для скоєння традиційних злочинів, але нетрадиційними засобами.

У даних вітчизняних і міжнародних правових документах чітко вказується, що розвиток мережні інтернет та інформаційних Grid і Blockchain технологій свідчить про високий рівень інтелектуального потенціалу людини, суспільства, держави, цивілізації, а також

прагнення до удосконалення правового регулювання суспільних відносин, поліпшення використання наукових досліджень у повсякденному житті для спілкування, обміну думками, ідеями, інноваціями, поглядами, творчим та інтелектуальним надбанням в освітній, науковій і праксеологічній діяльності. Водночас, як стверджує Джаред Коен, засновник і директор наукового центру Google Ideas, інтернет є невловимим і таким, що без зупину змінюється, щосекунди стає все більшим і складнішим. Це джерело колосального добра й страхітливого зла. Інтернет – це найграндіозніший в історії унікальний експеримент, де корениться анархія і безпорядок. Ця нова здатність вільного самовияву та безперешкодного руху інформації створила багатий віртуальний ландшафт. Брак всебічного надійного й ефективного контролю призводить до інтернет-тероризму, інтернет-злочинності, інтернет-шахрайства, залякування й переслідування, створюються сайти груп ненависті та форуми, де спілкуються терористи. І це тільки початок [2, с. 16–17].

Відомо, що особа злочинця досліджується різними науками. Кримінологічні дослідження обмежуються, головним чином, тими особливостями людини, які необхідні для використання з метою запобігання, профілактики, попередження злочинів.

Відомо, що кримінологія вивчає, в першу чергу, «професійні» звички злочинців, які проявляються, в основному, в певних способах і прийомах скоєння злочинів, що залишають на місці скоєння злочинів характерний «почерк» злочинця: результати кожної злочинної діяльності містять сліди людини, яка їх залишила. Виявлення на місці скоєння злочину речових доказів проливає світло на відомості як про деякі особисті соціально-психологічні ознаки злочинця, так і про його злочинний досвід, професію, соціальні знання, навички, уміння, стать, вік, особливості взаємодії з потерпілим. Формування банку типових моделей різних категорій злочинців, вивчення загальних рис цих людей дозволяє оптимізувати процес виявлення кола осіб, серед яких варто вести пошук злочинця.

Характеризуючи особу комп'ютерного злочинця, необхідно відмітити основне, а саме: в електронну злочинність втягнуто широке коло осіб – від висококваліфікованих фахівців до дилетантів. Правопорушники мають різний соціальний статус та різний рівень освіти (навчання та виховання).

З метою глибшого вивчення цієї проблеми треба чітко знати, хто ж вони – комп'ютерні злочинці. Вітчизняні та зарубіжні дослідження дозволяють намалювати портрет типового комп'ютерного злодія, тобто змодельовати відповідний профіль даного соціального типу.

Типовий комп'ютерний злочинець знайомиться з комп'ютером у дитинстві, обожає його. Для нього комп'ютерна система – це таємниця, яку необхідно дослідити та ефективно використовувати в реальному житті. Уже в школі, а потім у вищих навчальних закладах, студенти вивчають основи комп'ютерної науки (кібернетики, інформатики, нейробіоники,

нейрокібернетики). У більшості випадків злочинці набувають знань, навиків і умінь у коледжі або в університеті. Самостійне вивчення ЕОМ, інформаційних технологій, мереж зв'язку (Інтернет тощо) також може бути фундаментом майбутньої злочинної діяльності.

Аналіз вітчизняної і зарубіжної судової практики та вивчення літературних джерел свідчать, що вік комп'ютерних правопорушників коливається в досить широких межах (у середньому 15–45 років). За матеріалами досліджень вік 33 % злочинців на момент скоєння злочину не перевищував 20 років, 13 % були старші за 40 років і 54 % мали вік від 20 до 40 років.

Отже, хакери – це не завжди хлопчики, як вважали раніше. Для прикладу наведемо віковий розподіл злочинців, які були заарештовані в США за комп'ютерні злочини.

Близько 83 % осіб цієї категорії – чоловіки, але слід зауважити, що частка жінок швидко зростає через професійну орієнтацію деяких спеціальностей та посад, які обіймають в основному жінки (секретар, бухгалтер, економіст, менеджер, касир, контролер, діловод тощо). За даними соціологів США, приблизно третину комп'ютерних злочинців становлять жінки.

Більшість комп'ютерних правопорушників у віці від 14 до 21 року навчаються в коледжі або інституті. Про це свідчить той факт, що найбільше комп'ютерних вірусів виникає в період літніх або зимових канікул. Ці правопорушники добре встигають з одних дисциплін, але можуть відставати з інших. Значна частка програмістів, наприклад, погано пише документацію або має слабкі мовні навиків.

Ці особи мають IQ вищий від середнього, оскільки для написання компактною програми необхідний високий рівень інтелекту. Цікаво, що 77 % злочинців, які вчинили комп'ютерний злочин, мали середній рівень інтелектуального розвитку, 21 % – вищий від середнього і лише 2% – нижчий від середнього. При цьому 20 % злочинців мали середню освіту, 20 % – середню спеціальну і 40 % – вищу.

Діапазон рівня спеціальної освіти комп'ютерних правопорушників також достатньо широкий – від мінімальних знань користувача до висококваліфікованих фахівців своєї справи. Крім того, 52% злочинців мали спеціальну підготовку в галузі автоматизованої обробки інформації, 97% були службовцями державних установ і організацій, які використовували комп'ютерні системи та інформаційні технології у своїх виробничих процесах, а 30% мали безпосереднє відношення до експлуатації засобів комп'ютерної техніки. З дослідницької точки зору цікавим є той факт, що з кожної тисячі комп'ютерних злочинів лише сім вчинені професійними програмістами. В окремих випадках особи, які вчинили комп'ютерні злочини, взагалі не мали комп'ютерної освіти і технічного досвіду.

Основними характеристиками особи комп'ютерного злочинця є активна життєва позиція, оригінальність (нестандартність) мислення і поведінки, обережність, уважність. Такі особи зосереджують увагу на

розумінні, передбаченні й управлінні процесами. Це є основою їх компетенції та майстерності. До того ж, вони відзначаються уважністю і пильністю, їхні дії витончені, хитрі, супроводжуються відмінним маскуванням.

В аспекті психофізіологічної характеристики – це, як правило, яскрава, мисляча й творча особа, професіонал у своїй справі, здатний іти на технічний виклик, бажаний працівник. Водночас це – людина, яка боїться втратити свій авторитет або професійний чи соціальний статус у рамках соціальної групи, або ж вона побоюється на роботі глузувань колег. Поведінка рідко відхиляється від загальноприйнятих у суспільстві соціальних норм. Крім того, практика свідчить, що комп'ютерні злочинці у своїй більшості не мають кримінального минулого.

Значна частина комп'ютерних злочинів здійснюється індивідуально. Але останнім часом спостерігається тенденція до співучасті в групових посяганнях. Судова практика свідчить, що 38% злочинців діяли без співучасників, тоді як 62 % скоювали злочини в складі організованих злочинних груп і співтовариств.

Велика кількість комп'ютерних злочинців (понад 25 %) – посадові керівники всіх рангів. Це зумовлено тим, що керівник, як правило, – спеціаліст високого класу, який володіє достатніми професійними знаннями, має доступ до широкого кола інформації, може давати відповідні вказівки та розпорядження і безпосередньо не відповідає за роботу комп'ютерної техніки.

Безумовно, що злочини, які вчиняються з використанням переваг найсучасніших технологій, завдають великі економічні збитки, суспільство стає все більш залежним від роботи автоматизованих систем у різноманітних сферах життя – від управління збройними силами, підприємствами, організаціями, відомствами, рухом літаків і поїздів до медичного обслуговування населення та національної безпеки. Іноді навіть незначний збій у функціонуванні таких систем може призвести до реальної загрози життю людей. Стрімке зростання глобальних комп'ютерних і телекомунікаційних мереж, а також можливість підключення до них через звичайні телефонні лінії посилюють можливості їх використання для кримінальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Біленчук П.Д. Електронна цивілізація: інноваційне майбутнє України. Монографія / П.Д. Біленчук, М.М. Близнюк, О.Л. Кобилянський, М.І. Малій, Ю.О. Пілюков, О.В. Соболев, за заг. ред. П.Д. Біленчука. – К.: УкрДГРІ, 2018. – 284с.

2. Біленчук П.Д. Конвергенція квантового майбутнього: правове, освітнє, наукове і ресурсне забезпечення / П. Біленчук // Юридичний Вісник України, 2018. – № 42–43. – С. 16–17.

3. Кримінологія. Підручник. Практикум / Ю.В. Александров, П.Д. Біленчук, В.О. Валле, А.П. Гель, В.С. Ковальський, О.М. Костенко, Р.В. Перелигіна, Г.С. Семаков. – Київ: Юрінком Інтер, 2017. – 344 с.

Свірін Микола Олександрович,

головний науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Давидова Марина Миколаївна,

ад'юнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ СХИЛЯННЮ ДО ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Анотація. У доповіді аналізується стан поширення злочинів пов'язаних із схилянням до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Констатується зниження ефективності діяльності правоохоронних органів у цьому напрямі. Пропонуються напрями вдосконалення запобігання схилянню до вживання наркотичних засобів Національною поліцією України.

Ключові слова: схиляння, запобігання злочинам, наркотичні засоби, психотропні речовини, незаконний наркообіг, наркозалежність.

Summary. The report analyzes the state of the spread of crimes related to the inclination to use narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues. It is stated that the effectiveness of the activity of law enforcement bodies in this direction is decreasing. Proposals are being made to improve the prevention of inclining to the use of narcotic drugs by the National Police of Ukraine.

Keywords: anticipation, prevention of crimes, narcotic drugs, psychotropic substances, illicit drug trafficking, drug addiction.

Незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин (далі – незаконний наркообіг) є однією з найгостріших проблем, як у світі в цілому, так і в Україні зокрема. Незаконний наркообіг безпосередньо пов'язаний з наркозлочинністю, поширенням наркоманії та наркотизму.

Наркоманія – хвороба, «...що потребує медичного втручання, полягає у хронічній інтоксикації та формуванні стійкої психічної або фізичної залежності від вживання наркотичних засобів, які викликають патологічні порушення психіки людини» [1, с. 424]. Наркоманія забирає та руйнує життя людей, обмежує їх фізичний і соціальний розвиток, життєву перспективу, спонукає наркозалежних на вчинення злочинів, сприяє зростанню кількості тяжких інфекційних захворювань. В Україні кількість осіб, яким вперше поставлено діагноз психологічні розлади у зв'язку зі вживанням наркотичних речовин (наркоманія), збільшується щорічно, зокрема, у 2015 р. – 113 609 особам, у 2016 – 115 170 особам [2].

Особливе занепокоєння викликає поширення наркоманії серед дітей, молоді та жінок. Так, результати проведених в державі соціологічних досліджень свідчать про те, що 30 % дітей у віці від 9 до 15 років хоча б раз вживали наркотики, 70 % осіб, хворих на наркоманію – молодь у віці до 25 років, а жіноча наркоманія в процентному співвідношенні – найвища в Європі, що безперечно негативно впливає на демографічну ситуацію [3].

Одним із шляхів втягнення осіб, передусім молоді у незаконний наркообіг є їх схилення до вживання наркотиків (далі – схилення), що, відповідно до ст. 315 КК України визнано злочином. Запобігання таким протиправним діям, їх вчасне виявлення та припинення є суттєвим фактором ефективності протидії незаконному наркообігу.

Важлива роль у запобіганні злочинам, у т.ч. і пов'язаним зі схиленням, відведена органам та підрозділам Національної поліції [4]. Між тим, статистичні дані свідчать, що протягом останніх п'яти років кількість виявлених кримінальних правопорушень, пов'язаних зі схиленням, скоротилася в Україні у 7 разів (з 233 у 2014 р. до 33 у 2018) і 2018 р. становила лише 0,1 % від загальної кількості наркозлочинів (у 2013 р. – 0,7 %). Зменшується кількість направлених до суду обвинувальних актів за злочинами, пов'язаними зі схиленням (у 2014 р. – 210; у 2015 – 142; у 2016 – 13; у 2017 – 32; у 2018 – 27). Показник щодо встановлення осіб, які здійснили схилення, у 2016 р. склав лише 10 осіб, у 2017 – 31; у 2018 – 23 [5].

На нашу думку, зниження наведених вище показників свідчить не стільки про покращання ситуації щодо профілактики у сфері незаконного наркообігу, скільки про їх високу латентність, а також про зменшення наступальності в діяльності правоохоронних органів у цьому напрямі і, в першу чергу, про недостатню увагу цій проблемі з боку підрозділів Національної поліції.

Вочевидь, що в сучасних умовах виникає необхідність вжиття термінових, та більш дієвих заходів щодо запобігання втягуванню осіб в якості споживачів у незаконний наркообіг, у т.ч. і шляхом схилення.

Завдання щодо здійснення профілактичних заходів, спрямованих на запобігання злочинам у сфері незаконного наркообігу, покладені практично на всі підрозділи Національної поліції (дільничних офіцерів поліції; оперативних працівників підрозділів карного розшуку, боротьби з незаконним обігом наркотиків; підрозділи патрульної поліції та ювенальної превенції). Ці підрозділи наділені відповідним нормативно-правовим інструментарієм для здійснення ефективної протидії схиленню [4; 6; 7; 8; 9].

Проведений нами аналіз законодавства щодо запобігання злочинності дозволив виділити основні завдання у цьому напрямі діяльності поліції.

Перш за все, Національна поліція має проводити широку роз'яснювальну діяльність серед населення, (у першу чергу в дитячому та молодіжному середовищах), щодо правових та психологічних

наслідків вживання наркотиків, а також виступити з ініціативою щодо розробки державної програми та комплексу заходів з організації проведення такої роботи в Україні. Крім того, підрозділам Національної поліції необхідно:

- здійснювати систематичний моніторинг інформаційної продукції в ЗМІ та сайтів в мережі Інтернет з метою виявлення фактів поширення відомостей про способи виготовлення чи вживання наркотичних засобів, рекламних публікацій і оголошень щодо можливостей придбання наркотиків;

- забезпечити створення та ефективне функціонування автоматизованої системи фільтрації протиправного контенту у зазначеній сфері та припинення його поширення;

- виявляти молодіжні осередки, засновані на сповідванні псевдокультури вживання наркотиків, забезпечувати проведення заходів впливу на їх лідерів та інших наркозалежних осіб з метою запобігання схилянню молоді до вживання наркотиків в немедичних цілях;

- здійснювати заходи щодо своєчасного роз'єднання таких осередків та виявлених організованих груп, які вчиняють злочини у сфері незаконного наркообігу, з метою припинення їх злочинної діяльності;

- у процесі здійснення адміністративного нагляду та профілактичних заходів щодо осіб, які були засуджені за вчинення злочинів у сфері незаконного наркообігу чи/або вживають наркотики, схильних до вчинення правопорушень запобігати їх негативному впливу на оточуючих осіб, зокрема схилянню до вживання наркотиків;

- проводити профілактичні заходи з групами ризику немедичного вживання наркотиків, з дітьми, які опинилися у важкій життєвій ситуації;

- у ході проведення досудового розслідування кримінальних проваджень забезпечити виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів у сфері незаконного наркообігу, джерел придбання наркотичних засобів, а також причин і умов, які сприяли втягненню осіб у немедичне вживання наркотиків;

- своєчасно вносити у відповідні державні органи, громадські об'єднання, посадовим особам подання про усунення причин і умов, що сприяють вчиненню таких злочинів;

- налагодити постійну взаємодію з органами місцевого самоврядування, ЗМІ, закладами охорони здоров'я та освіти, органами пробації тощо для обміну інформацією у сфері незаконного обігу наркотичних засобів тощо.

Список використаних джерел

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : [у 3 кн.] / Закалюк А. П. – К. : Ін Юре, 2007. – Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – 2007. – 712 с.

2. Національний звіт за 2017 рік щодо наркотичної ситуації в Україні (за даними 2016 року). Поглиблений огляд наркоситуації в Україні». URL: <http://www.ummcda.org.ua>.

3. Наскільки поширена наркоманія в Україні? 27 квітня 2016. URL: <http://news24.if.ua/2016/04/27/naskilki-poshirena-narkomaniya-v-ukra%D1%97ni/>.

4. Про Національну поліцію. Закон України від 2 липня 2015 року N 580-VIII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/580-16/print1446470092906691>.

5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. Генеральна прокуратура України. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid=100820.

6. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі. Закон України від 01.12.1994 № 264/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80>.

7. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції. Наказ МВС України від 28.07.2017 № 650. URL: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/mvs-ukrajini-nakazi/nakaz-mvs-ukrajini-vid-28072017-650-pro321802.html>.

8. Про затвердження Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі. Наказ МВС України від 04.11.2003 № 1303/203. URL: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/mvs-ukrajini-nakazi/nakaz-mvs-ukrajini-vid-04112003-1303-203-pro-273248.html>.

9. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044.

Безуглий Леонід Анатолійович,

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ;

Таргонська Наталія Анатоліївна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ТА ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У дослідженні приділено увагу імплементації зарубіжного досвіду у вітчизняну практику запобігання корупції. Проаналізовано різноманітні зарубіжні державні антикорупційні програми. Виокремлено найважливіший комплекс принципів запобігання корупції, який має усі підстави бути застосованим в Україні.

Ключові слова: корупція, запобігання корупції, імплементація, міжнародний досвід, антикорупційна політика, антикорупційне законодавство.

Summary. The research focuses on the implementation of foreign experience in domestic corruption prevention practice. Different foreign anti-corruption programs have been analyzed. The most important set of principles for preventing corruption, which has all grounds for application in Ukraine, is highlighted.

Keywords: corruption, corruption prevention, implementation, international experience, anti-corruption policy, anti-corruption legislation.

Для міжнародної спільноти проблема запобігання корупції продовжує залишатися однією з найактуальніших. Об'єктивні фактори її розвитку свідчать про те, що корупція створює суттєву небезпеку для життєдіяльності багатьох країн світу, і на сьогодні масштаби її поширення становлять загрозу для національної безпеки будь-якої країни. Тому на сучасному етапі розвитку, коли відбуваються кардинальні зміни у міжнародному політичному та суспільному житті, змінилися погляди і на проблему протидії корупції. Завдання боротьби з корупцією розглядаються нині як загальнодержавні та пріоритетні.

Визначення пріоритетів державної антикорупційної політики, імплементація базових антикорупційних актів слугують основою для успішної розбудови країни і становлення правової держави. Зазначене неможливе без належного експертного супроводження, урахування міжнародних рекомендацій з одночасною трансформацією свідомості посадовців різного рівня та громадян [1, с. 71].

Аналіз відкритих джерел інформації, що ілюструють стан запобігання корупції у секторі безпеки за кордоном, свідчить про наявність достатньо ефективно функціонуючих механізмів, які обмежують корупційні ризики до рівня, на якому вони не становлять серйозної загрози для національної безпеки держави. У сучасних демократичних суспільствах вже започатковано і ефективно функціонує певна система заходів боротьби з корупцією у секторі безпеки, яка побудована на невідворотності відповідальності за вчинення будь-яких корупційних злочинів незважаючи на час і персоналії. Для нас особливого значення набуває досвід країн, які, реалізувавши антикорупційні програми, досягли необхідних позитивних результатів і заклали основи сталого суспільно-політичного розвитку (зокрема, й у контексті забезпечення національної безпеки).

Проведений аналіз показує, що переважна більшість державних антикорупційних програм розвинутих країн у секторі безпеки ґрунтуються на загальноприйнятих міжнародно-правових документах, які визначають основні підходи щодо боротьби з корупцією. В ЄС контроль за реалізацією правових актів у сфері запобігання корупції покладено на спеціальний загальноєвропейський орган ЄС – GRECO

(The Group of States against Corruption – «Група держав проти корупції») – орган Ради Європи з антикорупційного моніторингу [2].

Аналіз міжнародних правових актів з питань антикорупційної боротьби та передових світових практик дозволяє виокремити найважливіший комплекс принципів запобігання корупції, який має усі підстави бути застосованим в Україні:

- високий патріотизм та професіоналізм керівників усіх ланок, які виявляються, зокрема, в їхній діяльності виключно в інтересах суспільства, а не окремих олігархічних кланів і в умовах максимально допустимої відкритості;

- прозорість та підзвітність структур органів державної влади суспільству через вільний доступ громадських організацій до процесу прийняття і виконання управлінських рішень;

- реальне забезпечення прав та захисту приватної власності (яка отримана легальним шляхом) як запорука від рейдерських захоплень, незаконних платежів, хабарів тощо;

- невідворотність відповідальності за вчинення корупційних дій, незважаючи на час, що минув та персоналії;

- посилений контроль держави і суспільства за діяльністю осіб, що працюють у державному секторі, одним з механізмів якого є публічне оприлюднення декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру державними службовцями, народними депутатами України та іншими суб'єктами владних повноважень;

- необхідність захисту свідків у кримінальних та цивільних провадженнях проти корупціонерів [2].

Сьогодні світова співдружність розглядає корупцію як одну із найбільших загроз суспільного життя. Міжнародна співпраця у запобіганні корупції здійснюється на двох рівнях: на рівні світових організацій та на рівні держав-учасниць. Також значна увага приділяється правотворчій діяльності, що передбачає, по-перше, розробку міжнародних актів, які повинні стати основою для національного законодавства щодо запобігання корупції; по-друге, удосконалення національного законодавства держав-учасниць.

Сучасна закордонна практика запобігання корупції свідчить, що у багатьох європейських країнах законодавець поступово стає на шлях відмови від суто репресивних методів запобігання цьому явищу. Однією з основних ідей у міжнародній діяльності запобігання корупції є розробка ефективного механізму унеможливлення корупційних діянь. Законодавець усе частіше зосереджується на питанні співвідношення адміністративно-правових та кримінально-правових засобів запобігання корупційним проявам.

При розробці та удосконаленні українського антикорупційного законодавства, безумовно, слід враховувати вимоги міжнародних правових актів, насамперед, ратифікованих Україною. Серед найбільш важливих таких документів слід назвати останню «Конвенцію ООН

проти корупції» [3], якою державам-учасникам рекомендується: заохочувати невідкупність, чесність і відповідальність своїх публічних посадових осіб відповідно до основних принципів своєї правової системи; застосовувати у рамках своїх інституціональних і правових систем кодекси чи стандарти поведінки посадових осіб для правильного, сумлінного і належного виконання публічних функцій; розглядати, відповідно до основних принципів свого внутрішнього законодавства, можливість встановлення заходів і систем, що сприяють тому, щоб публічні посадові особи повідомляли відповідним органам про корупційні дії, про які їм стало відомо при виконанні ними своїх функцій; у належних випадках і відповідно до основних принципів свого внутрішнього законодавства, встановлювати міри і системи, що зобов'язують публічних посадових осіб представляти відповідним органам декларації, серед іншого, про позаслужбову діяльність, заняття, інвестиції, активи і про істотні дарунки чи вигоди, у зв'язку з якими виникає колізія інтересів відносно їхніх функцій у ролі публічних посадових осіб [4].

Аналіз досвіду запобігання корупції у різних країнах світу свідчить про використання ними різних методів і засобів. Незважаючи на це, всі вони дають позитивний ефект, який полягає у зменшенні (мінімізації) рівня корупції. Не варто сподіватися, що повне копіювання будь-якого досвіду стане панацеєю для України. Нашій державі необхідно розробляти власний механізм запобігання, що відповідає національним особливостям та традиціям.

Дієва антикорупційна стратегія повинна бути логічно вибудованою цілісною системою, яка складається із взаємозалежних елементів, серед яких, насамперед: ефективне антикорупційне законодавство; автономний (незалежний) спеціальний державний орган по боротьбі з корупцією; сталий економічний розвиток країни; нетерпимість корупції з боку населення держави, залучення його до участі у реалізації державної антикорупційної політики.

За висновками експертів, в Україні найвищий рівень корупції спостерігається у сферах діяльності, пов'язаних з державними закупівлями, ліцензуванням, квотуванням, бюджетними трансфертами тощо [5]. У зв'язку із цим, особливої актуальності набувають питання постійного антикорупційного моніторингу найуразливіших у цьому плані ділянок сектору безпеки, а також запровадження якісно нової системи відбору та розстановки кадрів.

Досвід розвинених країн показує, що антикорупційне законодавство повинно передбачати найсуворіші покарання за корупційні злочини – максимально великі штрафи і терміни ув'язнення, заборону професійної діяльності на майбутнє, позбавлення пенсії та соціальних пільг тощо. При цьому, відповідальність за вчинення корупційних діянь є невідворотною і не має строку давності. Конфіскація коштів та майна, набутих злочинним шляхом, відбувається незалежно від їхнього кінцевого власника. Максимально широке оприлюднення, прозорість та комп'ютеризація

окремих процесів прийняття управлінських рішень у секторі безпеки (насамперед, щодо бюджетного планування, державних закупівель, аудиту, добору, атестації та призначення керівних кадрів) дозволить вивести їх із зони корупційних ризиків, а також позитивно позначиться на загальному іміджі державних органів. Професійне навчання фахівців (військовослужбовців та службовців) органів державної влади слід розглядати як обов'язкову передумову поширення в державних структурах ідеології патріотизму, морально-етичної поведінки, несприйняття корупції.

Список використаних джерел

1. Ільенок Т. В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід. *Юридична наука*. 2013. № 2. С. 71–77.
2. Міжнародний досвід боротьби з корупцією в секторі безпеки: висновки для України: аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2017. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/1848/#_ftnref11.
3. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовт. 2003 р. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
4. Сінчук О. Конвенція ООН проти корупції: правовий базис запобігання та протидії корупції в Україні. *Юстиніан*. 2009. № 11. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3342>. – Заголовок з екрану.
5. Хмара О. Про що сигналізують Україні нові дані Індексу корупції від Transparency International? *Апостроф*. 2014. 4 груд. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/politics/2014-12-04/pro-scho-signalzuyut-ukran-nov-dan-ndeksu-korupts-vd-transparency-international/894>.

Кротюк Андрій Миколайович,

завідувач Житомирського відділення навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглядаються актуальні питання які пов'язані з дослідженням кримінологічної характеристики корупції в Україні, визначаються сучасні тенденції даного виду злочинності, а також окреслюються ключові найбільш дієві заходи запобігання.

Ключові слова: злочинність, корупція, заходи запобігання, причини і умови.

Summary. The urgent issues related to the study of the criminological characteristics of corruption in Ukraine are considered, current trends in this type of crime are determined, and key most effective prevention measures are outlined.

Keywords: crime, corruption, preventive measures, causes and conditions.

Корупція в сучасній Україні стала системним фактором, що створює негативний вплив на ефективне функціонування державного апарату, суспільства та окремих громадян. Вона визначається значною мірою неефективністю державного управління, особливостями суспільного менталітету, специфікою політичної культури, нерозвиненістю громадських інститутів, покликаних контролювати органи виконавчої влади. Це пояснюється тим, що постійно змінюються соціально-економічні та політичні умови життя суспільства, що оновлює «корупційне поле» соціальних взаємодій, вводячи в нього все нових і нових дійових осіб. Об'єкти і суб'єкти корупційних відносин постійно розширюються. З корупцією стикаються практично всі громадяни, але виявляються і, відповідно, караються лише поодинокі факти, що в підсумку підриває принцип невідворотності покарання.

На сьогоднішній день тема корупції в Україні в умовах сучасних ринкових відносин і побудови правової держави, безсумнівно, є актуальною. І це не дивно, адже масштаби цього явища досить великі, щоб, нарешті, з повною серйозністю поставитися до виниклої проблеми. Наша країна є однією з найбільш корумпованих країн світу, і її «успіхи» в цьому істотно випереджають досягнення національної економіки, а також входимо до топ рейтингу найбільш корумпованих країн світу.

Оскільки корупція є наслідком загальних проблем держави і суспільства, боротьба з нею не зводиться лише до реалізації вузької антикорупційної програми, а повинна пронизувати всі програми оновлення держави в цілому.

На основі вивчення закордонного досвіду нами були виокремлені найдієвіше напрямки боротьби з корупцією, а саме:

Чітко розмежувати функції прийняття рішень, реалізації рішень, контролю, надання послуг. Зараз багато адміністративних відомств суміщають виконання цих функцій. Це не тільки знижує ефективність управління, а й сприяє корупції. Введення персональної відповідальності посадових осіб у сфері розпорядження коштами і майном. На сьогодні, на відміну від більшості країн світу, основна частина подібних рішень приймається колегіально. Колективна безвідповідальність чудовий щит для корупції.

Необхідно також введення відкритих конкурсів на державні замовлення і закупівлі. Там, де це неможливо, повинні застосовуватися жорсткі специфікації і стандарти на продукцію та послуги. Зменшення монополії і створення конкуренції у сфері надання державних послуг призведе до зниження можливостей для корупційної діяльності. Ринок корупційних послуг функціонує за законами «економіки дефіциту», тому необхідно всіляко полегшувати доступ громадян до державних послуг.

Бюджетне недофінансування органів виконавчої влади змушує їх створювати позабюджетні фонди, що поповнюються за рахунок відрахувань, пов'язаних, як правило, з виконанням відомством своїх

функцій (платежі, штрафи і т.п.). Позабюджетні фонди контролюються набагато гірше, що сприяє розростанню корупції.

Реформа державної служби є центральною ланкою в комплексі антикорупційних заходів, що мають профілактичний характер. Істотне збільшення грошового утримання державних службовців та працівників силових відомств (що особливо важливо для нижчої та середньої ланок) сприятиме зниженню корупції. Одночасно зі збільшенням грошового утримання і введенням потужної системи соціальних гарантій необхідно позбавлятися від застарілої системи відомчих пільг, пов'язаних з побутом чиновників.

Необхідна також налагодження механізмів проходження служби з урахуванням розмежування юридичного статусу професійних чиновників і «політичних призначенців». Встановлення для керівників в органах виконавчої влади обмежувачів квот на включення в коло своїх підлеглих «політичних призначенців» це дає корисний ефект. Присутність в оточенні начальника кар'єрних чиновників, менше залежних від волі цього начальника, зменшує можливість його корупційної поведінки.

Посилення ролі законів у діяч чиновників неминує сприяє обмеженню корупції. Для цього можуть знадобитися, зокрема, такі заходи:

- розмежування компетенції і захист компетенції чиновників;
- зменшення сфери дії особистого розсуду;
- встановлення суворого порядку взаємодії чиновників і громадян, при якому громадянам завжди і повністю відомі їх права та обов'язки чиновників;
- введення у ряді важливих випадків кримінально-карних заходів відповідальності для чиновників за факт порушення закону (не тільки при наявності доказаного протиправного умислу);
- посилення контролю за державними службовцями та відповідальності за ухилення від запропонованої законами поведінки.

Підвищення престижу державної служби викликано необхідністю позбавлення від шкідливого міфу «крадуть всі», що створює додатковий сприятливий фон для поширення корупції. Корисно введення професійних конкурсів на низовому рівні і корпоративних нагород за чесність і професіоналізм на середньому і вищому рівнях бюрократії. Тут можуть бути корисні як державні зусилля, так і активність недержавних організацій.

Перемогти корупцію можна тільки із залученням інститутів громадянського суспільства, оскільки саме воно найбільш зацікавлене в такій перемозі. Це тим більше необхідно в умовах серйозного відчуження суспільства від влади. Залучаючи громадські організації до повноцінного співробітництва при вирішенні проблеми подібного масштабу, держава отримує шанс підвищити довіру громадян, а значить, шанс на досягнення поставлених цілей.

Тому, реалізуючи програму боротьби з корупцією, влада повинна ефективно залучати до цього широкі громадські кола, в першу чергу

підприємницькі, і незалежні засоби масової інформації. Особлива увага повинна бути приділена вихованню правової та громадянської свідомості та отриманню навичок поведінки в демократичному правовому суспільстві, у тому числі навичок антикорупційного поведінки. Перераховані вище заходи загального характеру зачіпають багато сфер державного життя і активності громадянського суспільства.

Отже, без залучення громадськості не можна приборкати низову корупцію, оскільки на нижніх рівнях управління корупція малочутлива до владних імпульсів, що йдуть зверху, але може бути потіснена тільки при напорі знизу, зусиллями громадян та інститутів громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН проти корупції (ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року № 251-V) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon4rada.gov.ua.

2. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» // В.С. Ковальський, О.І. Миколенко, Є.Л. Стрельцов, О.І. Клименко. – Київ : Юрінком Інтер, 2018. 378 с.

Кулакова Наталія Володимирівна,
професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ГЕНЕЗИС МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Збереження і примноження культурного надбання в Україні забезпечується системою правових та організаційно-управлінських заходів. Базові принципи охорони культурної спадщини зафіксовані в Основному законі держави, ратифікованих парламентом України міжнародних конвенціях, законодавчих актах щодо забезпечення збереження культурних надбань, серед яких, Закони України «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», «Про музеї та музейну справу», «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» та інших нормативних актів. Актами міжнародного права відповідна юридична відповідальність покладена не тільки на всіх членів суспільства, що повинні займатися збереженням культурного надбання, зберігати пам'ятники історії і культури, але й на держави, як на суб'єктів публічно-правових відносин. Так, Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва, схвалена Генеральною конференцією ООН 4.11.66 р., проголосила обов'язок захисту культурних цінностей як під час миру, так і під час війни, встановивши, що кожна держава самостійно піклується про збереження та розвиток культури, охороняє культурні цінності, що

знаходяться на його території та домагається повернення незаконно вивезених культурних цінностей [1].

Розвиваючи положення Декларації та міжнародних документів вітчизняне законодавство забезпечує реалізацію і захист конституційних прав громадян України у сфері культури: збереження і примноження національного культурного надбання; створення правових гарантій для вільного провадження культурної діяльності, свободи творчості, доступу до культурних цінностей, культурної спадщини та інформації про них; визначення пріоритетів державної політики у сфері культури, форм, підстав, умов та порядку надання державної підтримки культурі, гарантій невтручання держави у творчі процеси, механізму впливу громадськості на формування і реалізацію державної політики у сфері культури; охорону національного культурного надбання, в тому числі культурної спадщини [2].

Починаючи з XIX ст. окремі питання щодо необхідності такої діяльності було піднято на засіданнях архітектурних секцій у межах Всесвітніх виставок, починаючи з 1855 р., де були продемонстровані зображення історичних пам'яток та реставраційні проекти. Це була спроба відображення процесів збереження та способів реставрації пам'ятників [3].

У 1874 р. відбулася Брюссельська міжнародна конференція, на якій було приділено увагу міжнародно-правовому захисту культурних цінностей, яка отримала назву «Брюссельська декларація про закони та звичаї війни», завданням якої було зменшення страждань людей під час збройних конфліктів держав за допомогою кодифікації законів та звичаїв війни. У ст. 8 Декларації передбачалося, що «власність громад, а також релігійних установ та благодійних навчальних, художніх і наукових закладів, навіть таких, що належать державі, має поважатися нарівні з приватною власністю. Всіляке загарбання, а також навмисне руйнування чи пошкодження подібних установ, пам'яток, художніх і наукових творів переслідуються відповідною владою» [4]. Проблемою Декларації було те, що вона не була прийнята, але, зрозуміло, відіграла значну роль у формуванні міжнародних норм щодо законів війни [5, с. 67].

Вперше спробу охорони культурної спадщини на міжнародному рівні було здійснено на Гаазьких конференціях 1899 і 1907 рр., на яких було прийнято 13 конвенцій, що започаткували формування принципів й норм міжнародного права, які передбачали спеціальні заходи охорони історичних і культурних об'єктів – мистецтва, історії, археології, давні рукописи й книги, будівлі, в яких зберігаються чи експонуються культурні надбання, а також окремо – центри зосередження культурних цінностей.

Конвенція про закони і звичаї суходільної війни від 18 жовтня 1907 р. у двох статтях передбачає регулювання захист культурних цінностей у військовому конфлікті. Так, за ст. XXVII передбачено, що «під час облоги й бомбардувань слід ужити всіх необхідних заходів, щоб уберегти, по спроможності, храми, будівлі, що служать цілям науки,

мистецтв і добротності, історичні пам'ятки, шпиталі та місця, де зосереджено хворих чи поранених, за умови, що такі будівлі й місця не служать водночас воєнним цілям [6]. Заслуговує на увагу те, що на відміну від ст. 17 Брюссельської декларації 1874 р., Конвенція ІУ розширює перелік об'єктів культурної спадщини, а також передбачає умову про невикористання їх у військових цілях, хоча привертає увагу, достатньо умовне визначення «щоб уберегти, по спроможі».

ІХ Гаазька конференція про бомбардування морськими силами під час війни від 18 жовтня 1907 р. у Конвенції «культурним цінностям» присвячено ст. 5 «При бомбардуванні морськими силами повинні бути прийняті заходи всі необхідні заходи для того, щоб шадити, по спроможі, історичні пам'ятники, храми, будівлі, що слугують цілям науки, мистецтва та благодійності, шпиталі та місця, де зібрані хворі або поранені за умови, що такі будівлі та місця не використовуються одночасно військовим цілям» [7]. Жителі міст повинні були означити ці будівлі або збірні місця видимими знаками.

Велике значення для розвитку міжнародного права, яке регулює питання правового захисту об'єктів культурної спадщини, має Договір про охорону художніх та наукових закладів та історичних пам'ятників (в історії отримав назву «Пакт Періха»[8]). Цей документ був схвалений на міжнародних конференціях – 1931, 1932 рр. у м. Брюгге (Бельгія) і в 1933 р. у Вашингтоні (США). У цьому документі було зазначено що він приймається для того, «щоб захистити в час будь-якої небезпеки всі державні та приватні нерухомі пам'ятки, що становлять культурну скарбницю народів, вирішили укласти договір із цією метою і заради того, щоб забезпечити повагу до культурних цінностей та їх захист під час війни й у мирний час».

Стаття І передбачає, що «Історичні пам'ятки, музеї, наукові, художні, навчальні й культурні заклади розглядатимуться як нейтральні та як такі користуватимуться повагою і захистом з боку воюючих сторін. Такою ж повагою і захистом користуватиметься персонал вище зазначених закладів [9]. Унікальність та універсальність цього документа полягає в тому, що він достатньо стисло, доступно визначає перелік пам'яток і закладів, які потребують захисту (ст. 4).

На міжнародній конференції в Гаазі 14.05.1954 р. було підписано «Конвенцію про захист культурних цінностей у випадках озброєного конфлікту», яка і до цього часу є основним документом щодо захисту об'єктів культурної спадщини. Її положення були доповнені в 1999 р. Другим Протоколом, який продовжував безперервну та системну діяльність удосконалення міжнародно-правових норм [10]. За своїм характером це системний документ, який має значення для всіх країн світу при забезпеченні захисту культурної спадщини. Оскільки вона не тільки визначає поняття культурної спадщини «цінності, рухомі або нерухомі, які мають велике значення для культурної спадщини кожного народу, такі як пам'ятники архітектури, мистецтва або історії, релігійні або світські, археологічне місцезнаходження, архітектурні ансамблі, які

в якості таких представляють історичний або художній інтерес, твори мистецтва, рукописи книг, інші предмети художнього, історичного або археологічного значення, а також наукові колекції або важливі колекції книг, архівних матеріалів або репродукції цінностей». У визначені культурних цінностей об'єднано цілий список об'єктів, які незважаючи на їх різноманіття володіють характерними ознаками. Але і кодифікує всі найважливіші норми по захисту культурних цінностей у випадках збройного конфлікту.

Другий протокол 1999 р. до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадках збройного конфлікту 1954 р. доповнював і не змінював норми Конвенції. Цей документ має комплексний характер, що підтверджується його преамбулою, а саме спадкоємністю норм аналогічної Конвенції «норми, що регулюють захист культурних цінностей у випадках збройного конфлікту, повинні відображати розвиток міжнародного права» [11]. Окремі положення Конвенції були розширені, а саме: у ст. 5 визначені підготовчі заходи у мирний час для захисту культурних цінностей від наслідків конфлікту, який може виникнути; визначена система криміналізації окремих діянь; відповідальність держав (ст. 38).

Ці норми свідчать про перспективи розвитку міжнародного законодавства при розробці системи захисту культурних цінностей.

Також важливе значення для подальшого залучення держав до розвитку гуманітарного права, при здійсненні захисту культурної спадщини, було прийняття Додаткових протоколів 1977 рр. до Женевських конвенцій 1949 р. два Додаткових протоколи включили статті про захист культурних цінностей. Так, стаття 53 Протоколу I містить наступне положення «Без шкоди для положень Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 р. та інших відповідних міжнародних документів забороняється: а) здійснювати будь-які ворожі акти, спрямовані проти тих історичних пам'яток, творів мистецтва або місць відправлення культу, які складають культурну або духовну спадщину народів; б) використовувати такі об'єкти об'єктами репресалій» [11]. Ст. 16 Протоколу II забороняє здійснювати будь-які ворожі дії, спрямовані проти культурних цінностей та використовувати їх для підтримки військових зусиль [12].

Одна з перших спроб розробити понятійний апарат об'єктів охорони культури було зроблена Міжнародною хартією, прийнятою на II Міжнародному конгресі архітекторів і технічних спеціалістів з питань збереження монументальних пам'яток, що відбувся у Венеції (травень 1964 р.) та Конвенцією про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972 р. [13].

Особливою ознакою об'єктів культурної спадщини є загальний характер, що відображає результат людського пізнання та розвитку фізичних, інтелектуальних здібностей, не тільки людини, що його

створила, але й представників певного періоду розвитку суспільства. Тому особливі якості об'єктів культурної спадщини визначаються людством в цілому і мають значення для розвитку всього суспільства, забезпечуючи культурний зв'язок поколінь. Значення культурної спадщини не обмежується однією державою, вона визнається усією світовою спільнотою, оскільки кожна нація робить свій внесок у розвиток світової цивілізації, і культура кожного народу є частина світової культури. «Кожна держава визнає, що зобов'язання забезпечувати виявлення, охорону, збереження, популяризацію й передачу майбутнім поколінням культурної і природної спадщини, яка перебуває на її території, покладається насамперед на неї. З цією метою вона прагне діяти як власними зусиллями, максимально використовуючи наявні ресурси, так і, за необхідності, використовувати міжнародну допомогу і співробітництво, якими вона може користуватися, зокрема, у фінансовому, художньому, науковому й технічному відношеннях» [14]. Діючі міжнародно-правові акти по захисту культурних цінностей, безсумнівно володіють значним потенціалом, особливо при розробці системи запобіжних заходів, спрямованих на захист об'єктів культурної спадщини.

Ефективність міжнародно-правової системи захисту культурної спадщини залежить, насамперед, від таких обставин як укріплення мирного співіснування держав, скорочення кількості збройних конфліктів, використання тільки мирних засобів для їх вирішення. І саме головне, безперечне виконання державами та громадянами норм міжнародного права та національного законодавства по захисту культурної спадщини.

Комплексне розв'язання проблеми збереження об'єктів культурної спадщини можливе при ефективній реалізації державної політики у сфері запобігання за шляхом розроблення та здійснення комплексу заходів, спрямованих на усунення причин та умов вчинення протиправних діянь, а також налагодження дієвої співпраці правоохоронних органів та всіх інститутів суспільства, діяльність яких повинна бути спрямована на розробку підвищення ефективності запобіжних заходів.

Список використаних джерел

1. Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_067 – Назва з екрану.
2. Закон України «Про культуру». [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.
3. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_222. – Назва з екрану.

4. Брюссельська декларація про закони та звичаї війни [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://te.zavantag.com/docs/238/index-23956-5.html> – Назва з екрану.

5. Богуславский М.М. Международная охрана культурных ценностей : М.М. Богуславский. – М.: Международные отношения, 1979. – 192 с.

6. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_222 – Назва з екрану.

7. Конвенція про бомбардування морськими силами під час війни (IX Гаазька конвенція) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakony.com.ua/lawbase/sedcontent.html?id=7243&p=1> – Назва з екрану.

8. Договір про охорону художніх та наукових закладів та історичних пам'яток (Пакт Реріха) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/tpart22/isx22214.htm> – Назва з екрану.

9. Другий протокол 1999 р. до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадках збройного конфлікту 1954 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/ratification-kit-cultural-property-271004.htm> – Назва з екрану.

10. Конвенція о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.

11. Заключительный акт межправительственной конференции о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта. Гаага, 1954 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.spb-icr.ru/defence/info/tom4/tom4-327.php> – Назва з екрану.

12. Другий протокол 1999 р. до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадках збройного конфлікту 1954 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/ratification-kit-cultural-property-271004.htm> – Назва з екрану.

13. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.

14. Неволя В. «Співпраці України з ІНТЕРПОЛОМ виповнилося 20 років» // Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/831142;jsessionid=7F04E301C7982F048EA9C49587BF5208> – Назва з екрану.

Поліщук Геннадій Сергійович,
професор кафедри кримінології та кримінально-
виконавчого права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ РЕПРЕСІЇ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЕКОЛОГІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Відносини у галузі охорони довкілля потребують кримінально-правової охорони від найбільш небезпечних посягань даної категорії. Це зазначено зокрема у ст. 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», що передбачає можливість притягнення осіб, винних у порушенні законодавства в цій сфері до кримінальної відповідальності [1].

Разом з тим, кримінально-правові механізми забезпечення екологічного правопорядку й охорони довкілля будуть ефективними лише за умов додержання науково обґрунтованих принципів криміналізації суспільно небезпечних діянь. Як справедливо зауважує В.К. Матвійчук, «не зважаючи на зміни в українському кримінальному законодавстві, що стосується охорони навколишнього природного середовища, проблема криміналізації (декриміналізації) діянь у цій сфері, як показує аналіз чинних норм кримінально – і адміністративно-правових норм та інших нормативних актів, узагальнення практики їх застосування, залишається досить актуальною» [2, с. 336].

Проблеми криміналізації суспільно небезпечних діянь протягом тривалого часу є предметом досліджень науковців у сфері кримінального права та кримінології. Так, розглядаючи криміналізацію як один з інститутів кримінально-правової політики, П.Л. Фріс визначає її як «процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними й, у випадку позитивної відповіді на ці питання, закріплення їх у законі як злочинів» [3, с. 20–21].

Одним з принципів криміналізації суспільно небезпечних діянь є відносна поширеність діяння, що криміналізується. Зазначений принцип криміналізації відноситься до соціальних або соціально-психологічних, тобто таких, що забезпечують соціальну адекватність криміналізації, її припустимість з точки зору основних характеристик соціальних систем і процесів суспільного розвитку, відповідності кримінально-правової норми рівню, характеру суспільної свідомості та стану громадської думки.

Сутність відносної поширеності діяння, як принципу криміналізації, полягає у тому, що діяння, яке криміналізується, повинно бути, з одного боку, достатньо розповсюдженим, тобто проявляти деякі загальносоціальні закономірності, з іншого – не повинно бути надзвичайно широко поширеним [4, с. 218].

У випадку недотримання зазначеного принципу криміналізація з «запитом» підриває відразу три принципи кримінально-правової політики: принцип врахування (відповідності) кримінально-правової політики соціально-правовій психології – оскільки такий закон не сприймається як відповідний і доцільний; принцип економії кримінальної репресії – оскільки до відповідальності притягується невинувато велике число громадян, і принцип невідворотності відповідальності – оскільки частіше всього такий закон на практиці застосовується перестеає.

Практичне застосування кримінально-правових норм, у тому числі й практична караність злочинів, що посягають на довкілля, у науковій літературі [5, с. 137] носить назву пеналізації, під якою розуміють процес визначення характеру караності суспільно небезпечних діянь, а також процес призначення кримінального покарання у судовій практиці.

Дослідження результатів застосування кримінально-правових норм екологічного характеру засвідчує не тільки високу латентність злочинів даної категорії, але й фактичну безкарність злочинців навіть за тими справами, що були розслідувані та передані до суду.

Аналіз кількості засуджених за вчинення злочинів даної категорії осіб та застосованих до них мір покарання (форма статистичної звітності № 6 Державної судової адміністрації України) свідчить, що склад засуджених за злочини проти довкілля практично повністю представлений або ж звільненими від покарання, або засудженими до штрафу. Інші види покарання, що передбачені санкціями кримінально-правових норм екологічного характеру, що встановлюють відповідальність за посягання на довкілля, практично не застосовуються.

Відтак, аналіз практики призначення покарання за злочини проти довкілля засвідчує ситуацію, коли органи кримінальної юстиції не застосовують передбачені законом санкції, тобто наявність правозастосовної депеналізації злочинів даної категорії.

Зазначена ситуація свідчить про певну надмірність у процесі криміналізації тих посягань на довкілля, що не становлять значної суспільної небезпеки, тобто перевантаженості кримінального закону заборонами, потреба в яких вже відпала або навіть ніколи не існувала. Стосовно соціальних наслідків такої надмірності В.А. Бачинін справедливо зауважує: «Практика застосування кримінально-правового механізму там, де цілком достатньо було цивільного, адміністративного, трудового права перетворила всю систему права в репресивну силу» [6, с. 440]. Відтак, необхідність кримінально-правової охорони довкілля існує лише у випадку, коли немає і не може бути правових норм, що б достатньо ефективно регулювали відповідні відносини методами інших галузей права.

На наш погляд, підвищенню запобіжного впливу правозастосовної діяльності у сфері охорони довкілля могла б сприяти, як це не парадоксально звучить, часткова декриміналізація екологічних

посягань, що не становлять великої суспільної небезпеки, і до яких суспільна думка ставиться більш поблажливо. Мова йде про некваліфіковані види браконьєрства, незаконної порубки лісу, що становлять близько 2/3 у структурі екологічної злочинності. Зважаючи на те, що у практиці призначення покарання за справами даної категорії домінуючим видом покарання залишається штраф, застосування за певну частину злочинів штрафу як заходу адміністративного стягнення (унаслідок декриміналізації частки екологічних посягань) мало б сприяти досягненню мети охорони довкілля, адже можна вважати аксіоматичним твердження, яке неодноразово висловлювалось в юридичній літературі про те, що сила утримуючої дії законодавства та дієвість притягнення до відповідальності значною мірою залежить не від суворості покарання, а від невідворотності відповідальності, що ґрунтується на юридичній практиці. Для дієвості запобіжного впливу адміністративних стягнення необхідно переглянути і розміри штрафів за вчинення екологічних правопорушень.

Одним із додаткових аргументів на користь запропонованого є й значно вища оперативність застосування адміністративного стягнення у порівнянні з кримінальним покаранням.

Отже, проведене автором дослідження практики застосування норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за злочини проти довкілля, у контексті дотримання принципу економії кримінальної репресії дозволяє зробити припущення, що процес удосконалення даних норм, їх подальшої декриміналізації та депеналізації не буде обмежений.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2003. – 51 с.
2. Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Матвійчук В. К. – К., 2008. – 511 с.
3. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : моногр. / Фріс П. Л. – К. : Атіка, 2005. – 332 с.
4. Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / под ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. – М. : Наука, 1982. – 304 с.
5. Коробеев А.И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации. – Владивосток, Изд-во Дальневосточного ун-та, 1987. – 268 с.
6. Бачинин В. А. Философия права и преступления / Бачинин В. А. – Х. : Фолио, 1999. – 607 с.

Крижна Валентина Володимирівна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий
співробітник

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Анотація. Розглянуто кримінологічні аспекти протидії злочинності в Україні та визначено ефективні шляхи їх вирішення, що спрямовані на попередження злочинів як головний напрям боротьби зі злочинністю.

Ключові слова: злочинність, протидія злочинності, запобігання кримінальним правопорушенням, профілактика.

Summary. The aspects of criminology of prudence criminality are reconsidered in Ukraine and the effective ways of their decision, that is sent to warning of crimes as main direction of fight against criminality, are certain.

Keywords: criminality, counteraction to criminality, prevention criminal offence, prophylaxis.

Стан і рівень злочинності в Україні, тенденції її розвитку змушують вчених і практиків щоразу звертатися до пошуку шляхів активізації боротьби з нею. Головною особливістю сучасної злочинності є не її кількісні коливання і темпи зростання або зниження (хоча і це дуже важливо), а суттєві якісні зміни.

Злочинність – явище цілісне і всі його ознаки взаємозалежні між собою. Це явище суспільного життя, яке постійно пов'язане із розвитком суспільства і проявляється в існуючих соціальних відносинах. Сутність злочинності як соціально-правового явища щільно пов'язана з природою і змістовним характером суспільних відносин, а також з тією соціальною категорією, яка вказує на її правовий характер у відповідних законах. [1].

Конституцією України перед державою поставлено завдання забезпечити громадську безпеку суспільства, належний правопорядок, гарантований захист правовими засобами конституційних прав та інтересів громадян, державних організацій та установ, громадських формувань, усіх приватних структур [2, ст. 1]. Одним із негативних явищ є злочинність, яка завжди характеризується в суспільних явищах, соціальних, політичних, економічних і духовних проблемах, притаманних конкретному суспільству.

Тому найефективнішими в плані зменшення числа скоєних злочинів є заходи, спрямовані на попередження злочинів як головний напрям боротьби зі злочинністю, яке визначається двома обставинами.

1. Попередження злочинів – це найбільш гуманний засіб підтримки правопорядку, забезпечення безпеки суспільства. Здійснення цієї діяльності забезпечує поряд із захистом суспільства від злочинних посягань також захист нестійких членів суспільства від подальшого

морального падіння, не дає їм стати злочинцями і тим самим позбавляє від кримінального покарання.

2. Попередження злочинів є найбільш ефективним засобом боротьби зі злочинністю, оскільки кримінальне покарання як регулятор людської поведінки має обмежені можливості.

Попередження злочинності є сформованою системою дій стосовно антисуспільних явищ та їх причинного комплексу з метою розширення тенденції зниження рівня і масштабів злочинності і знешкодження її коріння. Отже, попередження злочинності розглядається як соціально-правовий процес, що знижує, обмежує, ліквідує явища, породжені злочинністю.

У найбільш узагальненому вигляді попередження злочинності забезпечується усією сукупністю заходів, що здійснюються державними органами і громадськими формуваннями, спрямованими на удосконалення суспільних відносин. У систему попередження злочинності входять різноманітні види попереджувальної діяльності.

Одним із таких видів є профілактика злочинів. У широкому розумінні профілактика – це недопущення злочинів взагалі, тобто утримання окремих членів суспільства від злочинних дій. Можна висловитися інакше: це діяльність по недопущенню порушень норм права членами суспільства. У вузькому значенні під профілактикою розуміється діяльність, по-перше, щодо виявлення і усунення причин конкретних злочинів, а також умов, що сприяють їх скоєнню; по-друге, щодо виявлення конкретних осіб, здатних на скоєння злочину, і проведення з ними необхідної роботи.

Проте на сьогодні актуального значення набуває питання протидії злочинності.

Особливе місце у попереджувальній діяльності відведено правоохоронним органам – одному з головних спеціалізованих суб'єктів профілактики правопорушень. Залежно від мети, поставленої державою перед тим чи іншим правоохоронним органом, теорією і практикою вироблені форми їх попереджувальної діяльності.

Основними формами попереджувальної діяльності правоохоронних органів є:

1) повна реєстрація і своєчасне розкриття злочинів, а також розшук злочинців;

2) ведення справ профілактичного обліку на осіб, схильних до скоєння злочинів та інших правопорушень;

3) індивідуальні бесіди з особами, схильними до правопорушень;

4) вжиття необхідних заходів до осіб, схильних до правопорушень (попередження, штраф, конфіскація, позбавлення прав, направлення на примусове лікування, встановлення адміністративного нагляду, притягнення до кримінальної відповідальності);

5) проведення різноманітних рейдів з метою затримання правопорушників; виявлення причин і умов злочинності та їх усунення;

6) розробка комплексних планів попередження злочинності на території обслуговування;

7) інформування державних органів про стан злочинності, причини та умови, що її детермінують;

8) координація діяльності і надання методичної допомоги громадським формуванням у справі попередження правопорушень;

9) проведення правової пропаганди серед населення [3; с. 73].

Зміст профілактичної діяльності зводиться до системи цілеспрямованих заходів, що забезпечують ефективне «функціонування» усіх соціальних норм, які регулюють суспільні відносини у всіх сферах соціального життя: соціально-економічній, соціально-політичній, побутовій і т.д. Профілактичні заходи в кожній з цих сфер спрямовані в кінцевому рахунку на ліквідацію причин і умов, що породжують елементи дезорганізації механізму соціальної регуляції, на усунення обставин, що сприяють порушенням соціальних норм, на переорієнтацію особистості, здатну допустити або допускаючи порушення цих норм. Уся система профілактичних заходів, використовуваних нашим суспільством, ґрунтується на єдиних принципах. Тому профілактичні заходи повинні бути: економічно доцільними, науково обґрунтованими, законними, що відповідають принципам демократизму і гуманізму, ефективними, організаційно забезпеченими. Вони повинні бути також реальними і конкретними, несуперечливими. Застосування цих заходів повинне здійснюватися диференційовано, з урахуванням різних категорій і груп населення [4; с. 63].

Таким чином, знання основних напрямів, форм і методів профілактичної діяльності дозволить правильно організувати профілактичну роботу, а отже, і попереджувати злочинність.

Список використаних джерел

1. Нікітін Ю. В. Протидія злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства: Монографія. – К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2009. – 373 с.

2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 41.

3. Бандурка О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: моногр. / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов. – Х, 2011.

4. Литвак О. М. Державний вплив на злочинність: Кримінологічно-правове дослідження / О.М. Литвак. – К, 2000. – 163 с.

Михайлик Олександр Григорович,
докторант кафедри управління безпеки,
правоохоронної та антикорупційної
діяльності ПрАТ «Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна академія управління
персоналом”», кандидат юридичних наук

ВПЛИВ ДЕЯКИХ ЧИННИКІВ НА НАСИЛЬСТВО В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

На думку, вітчизняного криминолога О.М. Гуміна насильство – передумова виникнення кримінального безпорядку і соціальної кризи, яку воно породжує [1, с. 5]. З огляду на такий підхід до насильства вітчизняного вченого, ми вважаємо, що насильство в установах виконання покарань слід розглядати в контексті кримінального та кримінально-виконавчого права, криминології, психології та соціології, оскільки безпека засудженого і персоналу установ виконання покарань є обов'язком адміністрації цих установ.

А тому, саме діяльність установ виконання покарань вимагає від її адміністрації принципово нового підходу до вчинення насильства як відносно засуджених так і персоналу. При цьому доктринальним є рівень, кількісних і якісних показників насильства в установах виконання покарань.

Враховуючи той факт, що персонал установ виконання покарань, перебуваючи в спеціально створених умовах, зобов'язаний дотримуватися законності при виконанні покарання, а засуджені дотримуватися встановленого законом порядку та умов відбування покарання, ми вважаємо, що вчинення у місцях несвободи насильства це прояв не бажання адміністрації місць несвободи протидіяти такому ганебному явищу з одного боку, а з іншого воно викликає справедливе обурення не тільки серед самих засуджених, а і серед державних і не державних інституцій.

Найбільше занепокоєні насильством у місцях несвободи це батьки та рідні засуджених, особливо неповнолітніх і жінок. Тому, у разі встановлення такого насильства в місцях несвободи, вітчизняне законодавство передбачило кримінальні норми притягання до відповідальності осіб, які вчиняють таке насильство. Серед чинників насильства в місцях несвободи можна виділити:

– порушення засудженими або персоналом принципу невідворотності покарання. Особливо таке насильство може проявлятися при не бажанні особи засудженої за вчинений злочин дотримуватися вимог встановлених в місцях несвободи чинним законодавством. Наприклад, засуджений відмовляється від їжі вимагаючи замінити камеру проживання, пояснюючи це тим, що відносно нього іде сексуальне домагання з боку інших засуджених;

– сам факт вчинення насильства в місцях несвободи негативно впливає на інших засуджених, а також на злочинців, що перебувають на

волі, породжуючи у перших надію на ухилення від відбування покарання, а у других – почуття безкарності за вчинені злочини;

– суспільна небезпека проявів насильства в місцях несвободи збільшується ще й через те, що засуджені, які вчиняють такий дії, у ряді випадків втягують у злочинну діяльність інших засуджених, що породжують з одного боку бездіяльність адміністрації місць несвободи, а з іншого безкарність тих хто вчиняє насильство;

– найбільшу небезпеку насильство в місцях несвободи становить коли засуджені нападають на адміністрацію або персонал установи виконання покарань з метою усунення перешкод для здійснення задуму і заволодіння зброєю, яку вони використовують для чинення збройного опору при подальшому їх затриманні, особливо під час втечі, а також для вчинення нових злочинів і особливо тяжких.

Таким чином, вчинення засудженими насильства в місцях несвободи спричиняють процеси, що дезорганізують діяльність кримінально-виконавчої системи та інших правоохоронних органів, створюють загрозу суспільній безпеці.

Вивчаючи судову практику застосування вітчизняними судами кримінального закону щодо вчинення насильства в місцях несвободи нами встановлено, що у структурі злочинності в місцях несвободи насильство завжди має свій внутрішній смисл і вчиняється воно раді досягнення конкретної мети.

Це вимагає від Міністерства юстиції України розробку відповідних засобів запобігання насильства в кримінально-виконавчих установах закритого типу, серйозної кореляції напрямків співпраці, створення належних умов відбування засудженими покарань, забезпечення надійного захисту як засуджених так і персоналу цих установ, створення абсолютно нових організаційно-управлінських структур [2, с. 248].

Більше того, вчинення насильства в місцях несвободи є суспільно небезпечним діянням завдяки тому, що він посягає на державу, правосуддя і спрямований на підрив авторитета установи виконання покарань Міністерства юстиції України в очах інших засуджених.

Насамкінець, виявлення та запобігання чинникам, які створюють площадку для вчинення насильства в місцях несвободи сприяє не тільки його зменшенню, а і виявленню прихованості, а також покращує дотримання засудженими умов режиму, позитивно позначається на його ефективності, а це в свою чергу впливає на поведінку інших засуджених, їх виправлення і ресоціалізацію.

Список використаних джерел

1. Гумін О.М. Кримінально-насильницька поведінка проти особи. Львів. Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. – 360 с.

2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11 липн. 2003 р. № 1129-IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#n41>.

3. Михайлик О. Г. Погляди зарубіжних вчених на запобігання насильства у кримінально-виконавчих установах. Проблеми боротьби зі злочинністю в умовах трансформації сучасного суспільства. Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 12 грудня 2018 року. Ірпінь. 2018. С. 247–249.

Сисосва Вікторія Петрівна,

старший науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

АСПЕКТИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Стаття присвячена дослідженню економіко-правових факторів та їх впливу на злочинність у сфері господарської діяльності. Проаналізовано вплив цих факторів на економіку держави та рівень злочинності. Запропоновано заходи з усунення таких факторів.

Ключові слова: господарська діяльність, злочин, ринкова економіка, відповідальність, законодавство, регулювання.

The article focuses on the economic and legal factors research and influence on the economic crime. The influence of these factors at state economy and level of criminal offences are analysed. The measures increasing the elimination of these factors are suggested.

Keywords: economic activity, crime, market economy, responsibility, legislation, regulation.

Зростання рівня злочинності зумовлює необхідність визначення чіткої системи запобігання злочинам, що починається із вивчення факторів їх детермінації. Це повною мірою стосується і злочинів у сфері господарської діяльності. У нашій країні між кон'юнктурою ринку та політико-правовим регулюванням господарювання утворюється прогалина, яка досі сприяє вчиненню злочинів у сфері господарської діяльності та неможливості держави вчасно реагувати на це. Така проблема постала перед несформованою системою господарювання, що спрямована на ринок.

Варто згадати, що трансформаційний процес, притаманний перехідному етапові економіці України, містив у собі механізм тінізації, що призвело до масштабного розповсюдження цього явища ще за часів перебудови адміністративно-командного регулювання. Тож, як зазначає В. А. Предборський, скінченність, історична приреченість моделі радянського розвитку, глибока криза державного управління та високий ступінь тінізації всіх суспільних відносин цього суспільства були зумовлені насамперед тим, що її економічна, соціальна та політична системи виявились неспроможними адаптуватися до умов сучасного

розвитку. Однак процес модернізації не тільки не послабив процесів тінізації, а й у багатьох випадках посилив їх [1, с. 217].

На початку становлення нової системи господарювання суспільство виявилось невідготовленим до втілення принципів ринкової економіки, її механізм мав певні недоліки. Як зазначає з цього приводу Т.О. Пікуля, особливості формування ринкових відносин в Україні породило так званий кримінальний рівень забезпечення безпеки підприємництва. Кримінальні структури охоронного бізнесу з'явилися на ринку раніше, ніж законні підприємства, і подекуди досі не бажають залишати свого місця [2, с. 150]. Хоча розвиток соціально-економічних структур завжди характеризувався наявністю суперечностей між економічними інтересами особи, суспільства й держави, а також інших держав, в умовах трансформаційних процесів такі суперечності набувають особливої гостроти. Однією з особливостей перехідного періоду економіки була несформованість та нестійкість усієї системи економічних інтересів. Це зумовлено тим, що на одному й тому самому часовому відрізку протидіяли колишня та нова, ще не сформована, системи економічних інтересів суспільства. Саме тому держава на законодавчому рівні встановлювала правила поведінки суб'єктів господарювання, які мали на меті врівноваження вищезазначених суперечностей.

Проведення реформ у найбільш важливих сферах економіки зумовлює прийняття нових нормативно-правових актів, що регулюють господарську діяльність. Результати аналізу сучасного стану законодавства у сфері здійснення господарської діяльності показали наявність низки проблем та суперечностей. Однією з найважливіших проблем, які вимагають негайного вирішення, при вивченні системи регулювання господарських відносин є необхідність прийняття кожного закону лише на базі суспільних відносин, що об'єктивно склалися, а не на користь окремих груп підприємств [3, с. 103–104].

Досить слушно зауважує з цього приводу професор О.Г. Кальман у своїй статті «Криміногенні фактори та проблеми протидії злочинам у сфері господарської діяльності». Він вважає, що «політика має бути концентрованим вираженням економічних потреб суспільства... Політичні інтереси в більшості випадків пов'язані з реалізацією економічних інтересів. І якщо політика неадекватно відображає економічні потреби суспільства, то така політика неминуче призведе до загострення соціальних суперечностей і форм політичної боротьби, до зростання рівня економічної злочинності. Достатньо у цьому зв'язку згадати трагічні сторінки вітчизняної історії в переломні етапи її розвитку. Політична нестабільність у нашому суспільстві на даному етапі загострила до межі економічну й соціальну ситуацію, призвела до зростання рівня злочинності в економічній сфері» [4, с. 22].

Крім того, слід додати, що економічна злочинність приховується від правосуддя найчастіше в так званій «тіньовій» економіці. Г. А. Магусовський зауважує, що термін «тіньова економіка» містить

два начала (що обумовлюють його появу): економічне (сфера економічної діяльності) та кримінальне, протизаконне (образно – «тіньове»). Очевидно, що така термінологічна конструкція достатньо точно відображає сутність цього явища [5, с. 448]. Експерти Українського центру економічних і політичних досліджень вважають, що залежно від способу оцінки масштаби «тіньової» економіки в українській державі коливаються в межах від 40 до 80 % валового внутрішнього продукту [6].

Підводячи підсумки, слід зазначити, що через здійснення соціально та економічно обґрунтованої політики, коли нормативно-правові акти, що регулюють здійснення господарської діяльності, приймаються взаємопов'язано, а не розрізнено, відбувається усунення причин злочинності у цій сфері. Економіка нашої держави регулюється необґрунтовано великою кількістю нормативно-правових актів, які часом суперечать один одному. Правова експертиза таких регулятивних документів проводиться не на належному рівні, а кримінологічний аналіз не здійснюється взагалі. Так само врахування інтересів усіх учасників ринку, а не лобювання окремих груп підприємців, має профілактичний ефект у галузі запобігання злочинам.

Мінливість державної регуляторної політики будь-якої господарської діяльності внаслідок змін у законодавстві спричиняє постійний стан нестабільності, може викликати плутанину й неточності в тлумаченні нормативно-правових актів та створює умови для порушення вимог законодавця й уникнення відповідальності за це недобросовісними суб'єктами господарювання. Якщо додати до цього елементи корупції та вплив «тіньового» сектору на економіку нашої країни, стає очевидним, що на сьогодні підприємствам, які займаються господарською діяльністю, складно обрати правильний шлях розвитку бізнесу.

Список використаних джерел

1. Предборський В. А. Детінізація економіки у контексті трансформаційних процесів. Питання теорії та методології: Монографія. К.: Кондор, 2005. 614 с.
2. Пікуля Т. О. Правоохоронні органи України в механізмі держави: Монографія. Тернопіль: Видавництво Астон, 2005. 200 с.
3. Бурбело О.А., Калашніков М.М. Детінізація економіки (організаційно-правові проблеми): Монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2008. 192 с.
4. Бізнес та злочинність: кримінологічні дослідження: випуск 5 / [редкол.: С. Гнатенко та ін.] ; відп. ред. В. Поклад. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. 168 с.
5. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков: Консум, 1999. 480 с.
6. Український центр економічних та політичних досліджень імені Олександра Разумкова [електронний ресурс] // Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/index.php>.

Дйба Нйна Іванівна,

старший науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України;

Пустовіт Валерій Аркадійович,

старший науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. Висвітлено проблемні питання протидії корупції в Україні. Обґрунтовано необхідність вжиття невідкладних заходів щодо удосконалення антикорупційного законодавства з метою забезпечення повноцінного формату функціонування спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Ключові слова: корупція, антикорупційне законодавство, невідворотність покарання за корупційні правопорушення.

Summary. The problem questions of counteraction a corruption are reflected in Ukraine. Grounded necessity of the use of exigent measures on the improvement of anticorruption legislation with the purpose of providing of valuable format of functioning specially of upovnovazhenikh of sub''ektiv in the field of counteraction a corruption.

Keywords: corruption, anti-corruption legislation, inevitability of punishment for corruption offenses.

Відповідно до п.3 Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, однією з актуальних загроз національній безпеці України є поширення корупції, її укорінення в усіх сферах державного управління [1].

Проведений аналіз стану протидії корупції в Україні за 2018 рік свідчить, що діяльність правоохоронних органів у сфері протидії корупції не відповідає сучасним викликам та загрозам, продовжує залишатися малоефективною, що зумовлено, зокрема, низьким рівнем комплексної взаємодії та координації спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, неефективністю існуючого інституційного механізму протидії корупційним проявам, зростаючими масштабами корумпованості правоохоронних та контролюючих органів, відсутністю ефективної системи правосуддя тощо [2].

Малоефективною залишається адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією, що частково пояснюється недосконалістю процедур притягнення до адміністративної

відповідальності, стислими строками давності, непропорційністю адміністративних стягнень та неоднорідною судовою практикою [3].

Слід також зазначити, що ефективне державне управління вимагає послідовної антикорупційної політики, яка здійснюватиметься шляхом забезпечення невідворотності покарання за корупційні правопорушення [1]. Таке покарання, у разі його дієвості, доповнює заходи щодо запобігання корупції і стримує поширення корупційних діянь та недоброчесної поведінки [3].

У цілому судова «антикорупційна» статистика свідчить про те, що покарання за корупційні правопорушення традиційно були скоріше винятком, ніж правилом, зважаючи на масштаби та укоріненість корупції. Але при цьому наявні дані вимагають адекватного осмислення та негайного реагування [4].

Рівень судимості за найбільш небезпечні й поширені корупційні злочини за останні сім років зменшився майже в 6 разів, зокрема за заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (частини 2–5 ст. 191 КК України) із 1641 засудженої особи у 2010 р. до 204 засуджених осіб у 2017 р., тобто у 8 разів; за одержання неправомірної вигоди (хабара) – із 774 осіб у 2010 р. до 218 осіб у 2017 р., тобто в 3,5 раза, а за зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) – із 708 осіб у 2010 р. до 16 осіб у 2017 р. [4].

Водночас зростає відсоток виправданих за ці злочини. Наприклад, якщо у 2010 – 2012 рр. він становив від 0,2 % до 1,1 %, то у 2016 – 2017 рр. – від 4,0 % до 16,7 %, при тому, що загалом суди виправдовують не більше 0,3 % усіх осіб, які постають перед судом. За останні чотири роки серед засуджених за корупційні злочини переважна більшість звільняється від покарання (за службове зловживання – більше 90 %).

Реальне позбавлення волі загрожує лише одиницям. Так, за заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (частини 2 – 5 ст. 191 КК України) у 2017 р. засуджено до цього виду покарання лише 39 осіб, за зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) – 2, за одержання неправомірної вигоди – 24, за її надання – 4 особи [5].

У 48 з-поміж 180 справ, в яких станом на 31 січня 2019 року детективи Національного антикорупційного бюро України завершили досудове розслідування, а прокурори Спеціалізованої антикорупційної прокуратури скерували обвинувальні акти до суду, судді не призначили навіть підготовче засідання.

З-поміж 36 рішень у справах НАБУ і САП судді винесли лише два вирoki стосовно трьох осіб, які передбачають реальне покарання у виді позбавлення волі. Інші рішення – це затвердження угод про визнання винуватості або призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі.

На переконання представників НАБУ, якнайшвидший початок роботи Вищого антикорупційного суду зможе поставити крапку у розслідуваннях детективів, оскільки сьогодні існуюча судова система не спроможна забезпечити оперативний та об'єктивний розгляд справ від НАБУ і САП [6].

Зважаючи на викладене, доцільним є вжиття невідкладних заходів щодо удосконалення антикорупційного законодавства та забезпечення повноцінного формату функціонування спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, що надасть змогу забезпечити підвищення ефективності системи запобігання і протидії корупції, зниження рівня корупції в системі правоохоронних органів, інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема необхідно:

1. Забезпечити початок роботи, подальше функціонування Вищого антикорупційного суду.

2. На законодавчому рівні визначити механізм співпраці та правовий захист викривачів фактів корупції в Україні. Забезпечити повне та безперешкодне функціонування реєстру е-деклараций, посилити заходи захисту інформаційної системи від несанкціонованого витоку конфіденційної інформації.

3. Прийняти Антикорупційну стратегію з метою визначення комплексу заходів, спрямованих на зменшення рівня корупції в Україні та подальше просування антикорупційних ініціатив у державі.

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#n14>.

2. Звіт про стан протидії корупції за 12 міс. 2018 р. Форма № 1-КОР (місячна), затверджена наказом Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Міністерства доходів і зборів, Міністерства оборони, Державної судової адміністрації України від 22.04. 2013 № 52/394/172/71/268/60 за погодженням з Держстатом України.

3. Проект закона України від 26.04.2018 № 8324. Про антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6F800A.html.

4. Антикорупційний поступ UA. Конспект доповіді. URL: https://lb.ua/economics/2018/08/05/404337_antikoruptsiyniy_postup_ua_konspekt.html.

5. Україна проти корупції: Економічний фронт. Економічна оцінка антикорупційних заходів у 2014–2018 рр. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/IER/2018/Anti_corruption_%20Report_Ukr_.pdf.

6. У 48 справах від НАБУ і САП судовий розгляд не розпочато. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/u-48-spravah-vid-nabu-i-sap-sudovy-roglyad-ne-rozpochato>.

Миронюк Тетяна Василівна,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ

Анотація. У доповіді обґрунтована міжнародна практика щодо антибулінгової профілактики в середніх школах. Розкрито особливості діяльності освітян з різними суб'єктами: кривдником та жертвою булінгу, однолітками-свідками булінгу, вчителями та шкільним персоналом, батьками. Встановлено, що булінгова робота в міжнародних школах є злагодженим механізмом, який передбачає співпрацю школи з учнями та їхніми батьками, громадськими організаціями та членами громади. Окреслено характерні риси інтеграції антибулінгової складової до офіційного шкільного та неофіційного навчального плану (політики шкіл, очікувань від учнів та шкільних працівників стосовно їхньої поведінки).

Ключові слова: булінг, антибулінгова робота, жертва, агресор, гендерна культура, профілактика та протидія булінгу.

Summary. The report substantiates the international practice of anti-bullying prevention in secondary schools. The peculiarities of the activity of educators with different subjects are revealed: the offender and the victim of a boom, witness-like bullying peers, teachers and school personnel, parents. It has been established that boiling work in international schools is a coherent mechanism that involves school collaboration with pupils and their parents, community organizations and community members. The characteristic features of the integration of the anti-bullying component into the official school and non-formal curriculum (school policies, expectations from students and school employees regarding their behavior) are outlined.

Keywords: boiling, anti-boiling work, victim, aggressor, gender culture, prevention and counteraction of a boom.

Міністерством освіти і науки України в 2017 році було запропоновано навчальну програму факультативу, курсу за вибором для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів «Спорт проти булінгу». Що є безумовно позитивним кроком протидії булінгу, з точки зору вже існуючого міжнародного досвіду щодо запобігання насильства, які спрямовані на діяльність спортивних організацій та клубів серед яких такі країни як Австралія, Канада, Ірландія.

Австралія: Департамент з питань спорту та відпочинку штату Новий Південний Уельс (НПЕ) розробив Модельну політику та керівні принципи щодо захисту дітей для державних спортивних організацій (1999 р.), Керівні принципи для спортивних та відпочинкових організацій (щодо захисту дітей) та пілотну програму «Злість у спорті». Пілотна програма з подолання злості у спорті проводилася у Блектауні протягом зимового сезону 2004 р. Під час цієї програми батьків,

тренерів, арбітрів та адміністраторів закликали долучитися до «зобов'язання проти злості», яке було адаптовано до потреб кожної цільової групи та засноване на різноманітних кодексах поведінки Спортивної комісії Австралії. Батьки, тренери, арбітри та адміністратори клубів уперше досягли згоди щодо своїх прав та зобов'язань, які стосуються злості у спорті. Пізніше здійснено оцінку ефективності цієї програми: визначено, що після впровадження цієї пілотної ініціативи кількість видалень та попереджень гравців під час ігор у змаганнях серед 9, 10 та 11-річних дітей була значно меншою, ніж протягом трьох років до початку програми (2001–2003 рр.).

Канада: Ініціатива уряду Британської Колумбії «Запобігання насильству та зловживанням у спорті» передбачає розповсюдження серед спортивних організацій онлайн-матеріалів про те, як протидіяти насильству та домаганням, у тому числі як розпізнавати ситуації насильства та куди звертатися по допомогу. Вона також передбачає інформування цих цільових груп про те, як повідомляти про насильство і домагання та як належним чином проводити перевірку волонтерів для того, щоб розпізнати та не допускати до дітей тих, чия поведінка може створювати ризики для них. До цієї інформації включено корисні поради для батьків, тренерів, вчителів та волонтерів.

Ірландія: Код поведінки Баскетбольної асоціації Ірландії для дитячого спорту (2002 р.) включає в себе політику, принципи та цінності для молодих гравців, батьків та тренерів: містить правила щодо залучення волонтерів, поїздок з дітьми, проведення спортивних заходів за участі дітей, використання фото- та відеобладнання; керівні принципи щодо розкриття інформації і повідомлення про підозри і порядок такого повідомлення, інші принципи щодо реагування на підозри, конфіденційні чи анонімні скарги та чутки [1].

Отже, зазначену програму, на нашу думку, доцільно взяти до уваги не тільки для учнів у школі, а й для молоді, яка навчається у Вишах навчальних закладах (ВНЗ), і де також серед студентів існує таке явище, як булінг. У кожному ВНЗ є такий навчальний предмет, як «фізична культура», в програму якого можна додати вищезазначені пункти запобігання насильству серед молоді вцілому.

Тому, по-перше, канадські освітяни визнають за доцільне організувати на перервах працівниками школи або старшокласниками моніторинг тих місць, де найчастіше трапляються випадки булінгу. Ефективним також є проведення спланованого та керованого дозвілля учнів у цей час [2].

По-друге, актуальним є підвищення компетенції вчителів та шкільного персоналу у реагуванні на інциденти булінгу в школі. З цією метою проводяться конференції, дні підвищення кваліфікації, майстер-класи. Окрім свідків-однолітків та шкільного персоналу вагому роль у вирішенні проблеми булінгу покладено на батьків [1].

Дослідження канадських науковців (А. Чарач, Д. Пеплер, С. Зайглер) встановило, що більшість учнів розповідали про випадок

булінгу батькам, а не вчителям [3, с. 15]. Відповідно, пріоритетним завданням у антибулінговій роботі Канади є налагодження спілкування та співпраці школи з батьками для допомоги учням-переслідувачам та учням-жертвам [4, с. 127].

Для батьків у канадських школах проводяться інформаційні вечори, на яких вони ознайомлюються із проблемою булінгу; вчать, як розпізнати, що їх дитина стала жертвою булінгу; отримують поради, як підтримати дитину, а також як діяти, якщо їхня дитина вчинила булінг [1]. Крім того, представники батьків утворюють Консультативну раду батьків, яка бере участь у розробці загальношкільного антибулінгового плану [5, с. 21].

Варто зауважити, що канадські школи відходять від принципу нульової толерантності у подоланні проблеми булінгу (поширений у 1990-х роках) до більш конструктивного превентивного принципу для подолання булінгу. Підхід нульової толерантності полягав у жорстких санкціях проти учнів, які ініціювали булінг (відсторонення від навчання або виключення зі школи). На противагу, превентивний підхід демонструє значно більшу ефективність. Він полягає у створенні загальношкільної культури поваги та розуміння; інтеграції антибулінгового компонента до навчально-виховного процесу та позакласної й позашкільної діяльності; врахуванні серйозності булінгової поведінки, факторів, які її спричиняють, для того, щоб здійснити адекватне втручання; проведенні постійного моніторингу та фіксації випадків булінгу; використанні відновної справедливості для відновлення стосунків між кривдником та жертвою, усуненні шкоди, заподіяної в результаті булінгу [6, с. 1].

Необхідною умовою профілактики та протидії булінгу в канадських школах є створення позитивної шкільної культури, яка ґрунтується на повазі та толерантності, а також чітко визначає очікування від учнів та персоналу школи стосовно правил поведінки. З цією метою в канадських провінціях діє політика безпечних та турботливих шкіл. Антибулінговим законодавством визначено процедуру покарань учнів, які ініціюють булінг (покаранню підлягають не лише переслідувачі, а й свідки булінгу, які не доповіли про випадок), передбачено щорічне проведення Тижня для підвищення обізнаності про булінг та його попередження, створення кодексів поведінки учнів та розробка антибулінгового й антинасильницького плану в школах.

Для створення, реалізації та моніторингу шкільного антибулінгового плану формується робоча група у складі вчителів, шкільних адміністраторів, інших працівників школи, батьків, учнів, шкільних медсестер, поліцейських та зацікавлених членів громади. Також створюється детальний план процедур стосовно реагування на випадок булінгу в школі, підтримки жертви, роботи зі свідками та агресором, моніторингу та оцінки ефективності плану [1].

Зазначимо, що назви цих предметів ризняться в канадських провінціях та територіях. Це предмети, які присвячені: 1) здоров'ю,

здоровому способу життя та фізичній культурі; 2) особистісному розвитку та плануванню кар'єри; 3) дослідженню сім'ї. Учителі часто використовують метод кейс-стаді в цілях антибулінгової роботи. Наприклад, учитель пропонує учням кейси з випадками булінгу від вчителя або учні приносять на розгляд інциденти булінгу з особистого життя (що має бути конфіденційним) або зі ЗМІ. Завдання полягає в тому, щоб школярі в групах написали кращу кінцівку наданих сценаріїв. Виконана робота оцінюється вчителем та однокласниками за такими критеріями: вираження емпатії до жертви булінгу у сценарії; запропоновані стратегії для реагування на інцидент; визначені ресурси для допомоги та підтримки особи; надання реалістичних стратегій для допомоги створити школу, яка приймає та поважає відмінності [7, с. 90].

Ми також підтримуємо думку вітчизняних дослідників, які рекомендують спробувати потоваришувати з ініціатором булінгу. Складно говорити про можливість досягнення цього в короткий термін. Але, ми вважаємо, що у будь-якому випадку, дитина має знайти собі друга, який би змінив на горизонтальному рівні підтримати її у складних ситуаціях. Складним питанням навчання майбутніх громадян виступає і непрактичність освіти.

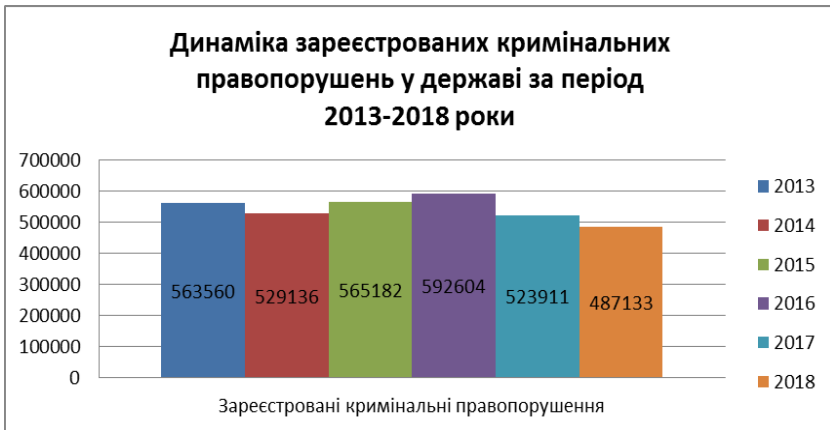
Список використаних джерел

1. Жеброва А. Булінг як різновид катувань серед неповнолітніх. 2016. 12 с. 29.
2. Public Safety Canada. Bullying prevention in schools. School factors. URL: <http://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/blng-prvntn-schls/index-eng.aspx>.
3. Charach, A., Pepler, D., and Ziegler, S. Bullying at school: A Canadian perspective. Education Canada. Spring 2005. P. 12–18.
4. Pepler, D., Wendy, M., Craig W., O'Connell, P., Atlas, R., Charach, A. Making a difference in bullying: evaluation of a systemic school-based programme in Canada. Bullying in schools: how successful interventions can be? Cambridge, UK:
5. British Columbia Ministry of Education. Focus on bullying: A prevention program for elementary school communities. Victoria: BC: British Columbia Ministry of Education. 1998. 379 p.
6. Roberge, G. D. From zero tolerance to early intervention: The evolution of school anti-bullying policy. Fall 2012. P. 1-6.
7. Health and Career Education 8 and 9: integrated resource package. Ministry of Education, Province of British Columbia. 2005. 136 p.

Расюк Едуард Вікторович,
 професор кафедри кримінології та
 кримінально-виконавчого права Національної
 академії внутрішніх справ, кандидат
 юридичних наук, доцент

ДИНАМІКА, СТРУКТУРА ТА ГЕОГРАФІЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ В УКРАЇНІ

Загальний стан кримінальних правопорушень у державі показує динаміку хвилеподібного коливання кількості зареєстрованих злочинів від зростання до зниження, що відображено на діаграмі нижче.

Короткостроковий прогноз на основі кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень у державі [6] свідчить про стрімке зниження злочинності у державі, що видно на графіку нижче.

Однаке така ситуація не відображає реальної картини злочинності у державі і точно не задовольняє суспільство, яке вимагає від правоохоронних органів ефективну протидію такому явищу - це підтверджується відомостями про кримінальні правопорушення минулих років, що у 2018 році сягнули аж 1040177 [1], а також невисокою довірою суспільства до правоохоронців [7].

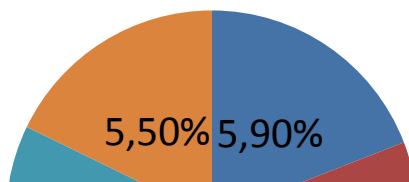
Протягом останніх десяти років поширення наркоманії та наркозлочинності в Україні стало однією з найгостріших суспільних проблем, нерозв'язання якої приводить до заподіяння шкоди здоров'ю людини, негативного впливу на соціальну сферу, а також є загрозою національній безпеці держави[5]. Продовжують зростати контрабанда, нелегальне виробництво та виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, зокрема, щорічно правоохоронними органами багатьох країн світу викриваються десятки тисяч підпільних нарколабораторій, які виготовляли психотропні та наркотичні засоби з «федрину», отримували ацетильований та екстракційний опій з макової соломи, а також виробляли синтетичні наркотики опійної й амфетамінової груп й сильнодіючі речовини. Здебільшого у їх роботі брали участь дипломовані фахівці з медичною і хімічною освітою, студенти, технічний персонал науково-дослідних установ.

Відносно кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, за період 2013–2018 років то у середньому по країні їх реєструється 27760, тобто від майже 23 тисяч (2016 рік) до трішки більше 33 тисяч (2013 рік) кримінальних правопорушень (питома вага від зареєстрованої злочинності – 4–6%). Натомість за період 2005–2009 роки ця цифра досягала 58 – 63 тисяч злочинів (питома вага від зареєстрованої злочинності – 13 – 17%), зокрема : 2005 рік – 65017 злочинів; 2006 р. – 64630; 2007 р. – 63838; 2008 р. – 63666; 2009 р. – 57624 [3]. В останні роки, при об'єктивному погіршенні наркоситуації у нашій державі, темпи обліку (реєстрації) у цій сфері злочинності сповільнилися. Їх динаміка (ст. 305–320 Кримінального кодексу України) на фоні загальної злочинності відзначається різкими коливанням, тобто зменшенням, зростанням і знову зменшенням, що видно на діаграмі нижче.

Динаміка кримінальних п пов'язаних з незаконним обі засобів, психотропних речови прекурсорів

Питома вага кримінальних правопорушень, передбачених ст. 305–320 Кримінального кодексу України у загальній кількості злочинності у державі відносно невелика й коливається з року у рік приблизно в межах 4–6 %, зокрема у 2013 році – 5,9 %; 2014 р. – 5,6 %; 2015 р. – 4,5 %; 2016 р. – 3,9 %; 2017 р. – 5,5 %; 2018 р. – 5,5% (наочно – кругова діаграма нижче).

Питома вага кримінальних передбачених ст.30

Продовжуючи розглядати структуру кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів варто відзначити, що за роки, піддані аналізу, правоохоронними органами виявляються нетяжкі кримінальні діяння, зокрема лєвова частка припадає, наприклад у 2018 році, на ст. 309, 307, 310 ККУ (П.в. = 94 %) та ст. 311, 317 ККУ (П.в. = 3,7 %). Натомість інші найбільш небезпечні кримінальні діяння мають питому вагу до 1 %, наприклад контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 305 ККУ) або порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 320 ККУ) тощо залишаються поза належною увагою правоохоронців (див. таблицю нижче [6]).

Таблиця

Динаміка і питома вага деяких облікованих кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів за 2013–2018 роки

Ст.320	Ст.317	Ст.311	Ст.310	Ст. 309	Ст.307	Ст.305	Статті КК України	
							Кількість кримінальних правопорушень (ст.305, 307, 309, 310, 311, 317, 320 КК України та питома вага від їх загальної кількості)	
175	1268	1053	1782	18605	9430	327	2013 рік	
0,5%	3,8%	3,2%	5,4%	56,2%	28,5%	1%	П.в.	
95	1263	602	2013	16803	8412	158	2014 рік	
0,3%	4,2%	2%	6,8%	56,3%	28,2%	0,5%	П.в.	
185	1044	398	1637	14890	6614	207	2015 рік	
0,7%	4,1%	1,6%	6,5%	58,7%	26,1%	0,8%	П.в.	
128	460	298	1766	17398	2293	309	2016 рік	
0,6%	2%	1,3%	7,7%	76,2%	10,1%	1,4%	П.в.	
98	590	438	2017	20071	5029	251	2017 рік	
0,3%	2,1%	1,5%	7%	69,8%	17,5%	0,9%	П.в.	
95	511	468	1555	18022	5453	212	2018 рік	
0,4%	1,9%	1,8%	5,8%	67,7%	20,5%	0,8%	П.в.	

Викладене свідчить про те, що основна частка кримінальних правопорушень цієї сфери припадає на «примітивні» діяння осіб, які перебувають на низькому (виконавському) рівні ієрархії наркоділерів (кур'єри, збувальники малих доз тощо). Недостатньо активно викриваються учасники наркобізнесу, що контролюють 90 % ринку наркотиків. Ще одним свідченням зазначеного є виявлення у 2018 році лише 25,6 % тяжких і особливо тяжких кримінальних правопорушень у цій сфері є та, тільки, 2,3 % груп та організованих груп цього виду кримінальних правопорушень. Також, викликає занепокоєння вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків особами раніше неодноразово засудженими за аналогічні кримінальні правопорушення, а також із застосуванням насильства, що потягло тяжкі наслідки тощо.

Звичайно кримінальна статистика дає дуже приблизне уявлення про справжні масштаби наркозлочинності, адже вона є гіперлатентною та у 6 - 8 разів перевищує свою зареєстровану частину. На таку високу латентність негативний вплив здійснюють як взаємна зацікавленість у їхньому прихованні різних суб'єктів наркообігу (збувальників, споживачів наркотиків тощо), так і існуючі проблеми у правоохоронних органах (кадрові, організаційні, матеріально-технічні тощо). Також, висока латентність незаконного наркообігу, зокрема контрабанда наркотиків, зумовлена збройним конфліктом на сході України та анексією Автономної республіки Крим (далі АРК), що підтверджується інформацією про більш високий рівень наркозлочинності на територіях, близьких до проведення Операції об'єднаних сил України (Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області).

В Україні до анексії АРК та озброєного конфлікту на сході держави основними центрами щодо незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів були такі регіони, як Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Одеська, Миколаївська, Херсонська області та місто Київ. Нині географічно наркозлочинність розділилась наступним чином: лідером за кількістю вчинених злочинів є Дніпропетровська область; м. Київ; Донецька область; Запорізька область; Харківська область; Київська область.

Щодо міжнародного наркотрафіку то саме географічне положення і розвинена транспортна інфраструктура роблять Україну привабливою для міжнародних наркоугруповань, адже, окрім значної наявної наркотичної сировинної бази, наша держава є транзитною щодо постачання наркотиків у Західну Європу, а також новим ринком збуту. Про це свідчать сталі канали транзиту і ввозу в Україну наркотиків: Афганістан – Таджикистан – Киргизію – Казахстан – Росія – Україна – країни ЄС («Північний потік» – раніше даний канал пролягав через Донецьку область, а нині, щоб унеможливити від ризиків, викликаних війною, змістився до Дніпропетровської та Сумської областей); Афганістан – Пакистан – Центральна Азія – Росія – Україна – Західна Європа («Південний маршрут»); Афганістан – Іран – Туреччина –

Болгарія – Україна – Західна Європа («Балканський маршрут»); Колумбія – Бразилія – Україна ; Регіон Андських країн – Європа; Еквадор – Латвія – Росія – Україна – Західна Європа ; Китай – Росія – Україна – країни ЄС; Індія – Афганістан – Грузія – Україна – країни ЄС; та ін. Ситуація з перекритими міжнародними наркоканалами в Україні в останні роки бажає бути кращою – про що свідчить статистика, зокрема у : 1994 році – 1; 1995 р. – 3; 1999 р. – 35; 2001 р. – 30; 2003 р. – 82; 2005 р. – 166; 2006 р. – 249; 2007 р. – 238; 2008 р. – 246; 2009 р. – 282; 2015 р. – 5; 2017 р. – 51.

Міжнародні канали постачання наркотиків у невеликих розмірах від 1 до 5 кг, які здійснюються наркокур'єрами, здійснюються наступними способами : кокаїн зазвичай авіатранспортом з країн Латинської Америки в потайних відділеннях багажу або у власному тілі, героїн – з країн Азії, нові психоактивні речовини – з Китаю міжнародними поштовими відправленнями. Останнім часом спостерігається збільшення обсягів постачання контрабандних психотропних речовин (амфетамінів, метамфетамінів, «екстазі») в Україну з Польщі та нарковмісних медичних препаратів з території Румунії та Молдови, це пояснюється меншою їх вартістю по відношенню до вартості героїну і кокаїну та збільшенням попиту на них у молодіжному середовищі.

Вилучається чимала кількість наркотичних засобів, зокрема, із незаконного обігу на території України протягом 2018 року вилучено 2,61 тонн наркотичних засобів (опію – 1,9 кг.; героїну – 21 грам; кокаїну – 4,7 кг.; метадону – 3,6 кг., трамадолу – 24 грама; канабісу – 2,06 тонни; макової соломи – 452 кг.), 49,4 кг. психотропних речовин (амфетамінів – 41,8 кг.; інших - 7,6 кг.) [2]. Раніше ця кількість була врази більшою, що свідчило про ефективну роботу правоохоронних органів, наприклад 2009 року вилучено 10,19 т. наркозасобів (за цінами чорного ринку на 1081,03 млн. грн.), з них: макової соломи 5140 кг. (30,9 млн. грн.); опію 39,51 кг. (9,88 млн. грн.); марихуани 4,73 т. (94,69 млн. грн.); героїну 12,57 кг. (11,95 млн. грн.); кокаїну 0,89 кг. (1,34 млн. грн.); психотропних речовин 55,15 кг. (16,54 млн. грн.); тощо[4].

Вищезазначені деякі аспекти кримінологічної характеристики наркозлочинності підкреслюють не тільки соціальну значимість проблеми запобігання незаконного поширення наркотиків, але й необхідність пошуку оптимальних заходів протидії їх незаконному обігу, виявлення, нейтралізацію та усунення причин і умов, що детермінують її.

Список використаних джерел

1. Відомості про кримінальні правопорушення минулих років за 2018 рік – <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.

2. Відомості про матеріальні збитки, їх відшкодування та вилучення предметів злочинної діяльності за 12.місяців 2018 року –

Електронний ресурс – Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.

3. Експрес-аналіз про стан злочинності в Україні за 2006–2009 роки. – Київ: ДІТ МВС України, 2007–2010 роки. Листи 8 – 1.

4. Інформація щодо наркоситуації в Україні за результатами роботи за 12 місяців 2009 року – Київ: ДБНОН МВС України, 2010 рік.

5. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 № 735-р // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013p>.

6. Стан кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень у державі за період 2013–2018 роки – <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.

7. Українці втратили довіру до патрульної поліції / Газета «ZN.UA» від 23.01.2018 року – https://dt.ua/UKRAINE/ukrayinci-vtratili-doviru-do-patrulnoyi-policiyi-266943_.html.

Бабаніна Вікторія Вікторівна,

докторант докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РЕАЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ПОНЯТТЯ ТА ВИМІРИ ІСНУВАННЯ

Реформування сфери кримінальної юстиції України супроводжується оновленням і національного кримінального законодавства. У Кримінальному кодексі України з'являються нові норми, а в окремих випадках і нові інститути як реакція держави на сучасні виклики у сфері кримінально-правового регулювання суспільних відносин. Кримінальне законодавство відіграє важливу роль у врегулюванні суспільних відносин, пов'язаних з вчиненням суспільно-небезпечних діянь, визнаних злочинними законом про кримінальну відповідальність.

Яким би якісним не було кримінальне законодавство, але без належної його реалізації неможливо забезпечити оптимально ефективне та результативне виконання завдань правового забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам.

Однак, не усі норми Кримінального кодексу України безперешкодно втілюються у життя, тобто не завжди має місце їх необхідна реалізація. Як слушно зауважують вчені чимало норм не забезпечені належним механізмом реалізації, внаслідок чого суттєво знижується функціональність відповідного регулювання [8, с. 6–26].

Труднощі на шляху реалізації кримінального законодавства, а також помилки, які допускаються при цьому, насамперед послаблюють ефективність протидії злочинності, дискредитують правозастосовну діяльність відповідних органів у цій сфері. Має рацію Ю. Ю. Коломієць в тому, що неефективність механізму реалізації кримінального закону відбивається на авторитеті держави, легітимність влади ставиться під сумнів [3, с. 119].

Це шкодить кримінально-правовому регулюванню суспільних відносин і водночас актуалізує *необхідність дослідження реалізації кримінального законодавства* як у динамічній, так і статичній площинах.

Категорія «реалізація кримінального законодавства» з усіма її компонентами відіграє важливу роль, оскільки допомагає оцінити стан кримінально-правового регулювання суспільних відносин, виявити вади, які існують у цьому процесі та запропонувати шляхи досягнення оптимально можливого результату.

Реалізація кримінального законодавства як процес і як результат має необхідні елементи, риси, властивості, структуру, які поєднані в певному механізмі.

Саме категорія механізм дозволяє охопити увесь процес реалізації кримінального законодавства в усіх його проявах. Дослідження механізму реалізації кримінального законодавства дозволяє виявити усі елементи його системи, простежити їх взаємозв'язок та тенденції розвитку.

Відсутність належного механізму реалізації кримінального законодавства є однією з найбільш вагомих причин низької ефективності кримінально-правових норм. Натомість дослідження механізму реалізації кримінального законодавства є важливим орієнтиром підвищення ефективності правозастосовної діяльності.

Нині в теорії кримінального права немає ґрунтовних розробок механізму реалізації кримінального законодавства, зокрема не сформульовано визначення цього поняття, не розкрито зміст його елементів, відсутні науково обґрунтовані правила реалізації кримінального законодавства, детально не розкриті її форми. Тому у суб'єктів реалізації кримінального законодавства відсутні необхідні орієнтири на шляху реалізації своїх прав і обов'язків визначених в законі про кримінальну відповідальність. З огляду на зазначене настала необхідність розробки не лише теорії механізму реалізації кримінально-правової норми (як це пропонується в теорії кримінального права [4]), але й створення теорії реалізації кримінального законодавства. Актуальність дослідження цієї категорії обумовлюється її зв'язком з кримінально-правовим регулюванням та кримінально-правовими відносинами.

Реалізація кримінального законодавства є по-перше, структурним елементом кримінально-правового регулювання, по-друге, завершальною стадією кримінально-правового регулювання.

Реалізація кримінального законодавства стосується реалізації статей КК України, в яких закріплені відповідні кримінально-правові норми. Тому реалізація кримінального законодавства здійснюється крізь реалізацію кримінально-правових норм.

У тлумачному словнику реалізувати означає: 1) здійснювати, робити реальним, втілювати що-небудь у життя; 2) переводити на гроші, продавати [1, с. 1204]. Екстраполюючи семантичне значення цього терміну на реалізацію кримінального законодавства можна стверджувати, що це насамперед втілення цього законодавства у життя через поведінку відповідних суб'єктів, реальне виконання його положень. Це втілення прав і обов'язків суб'єктів кримінально-правових відносин у їх поведінці.

Схожим чином тлумачать реалізацію права й у вчені у галузі теорії держави та права, зокрема визначаючи її як втілення приписів правових норм в правомірній поведінці суб'єктів права, в їх практичній діяльності [9, с. 419], втілення положень правових норм у фактичній діяльності (поведінці) суб'єктів права [6, с. 168], здійснення їх приписів у практичних діях (бездіяльності) суб'єктів [7, с. 129], завершальну стадію правового регулювання, що представляє собою процес втілення норм права в життя шляхом здійснення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, реальне, практичне перетворення у життя формально-визначених правових приписів через правомірну поведінку суб'єктів права (дії чи бездіяльності) з метою задоволення основних потреб людини, суспільства і держави шляхом використання методів та форм, передбачених законодавством країни.

Таким чином, під реалізацією кримінального законодавства слід розуміти втілення, закріплених у законі про кримінальну відповідальність, прав і обов'язків суб'єктів цього процесу у життя (у реальні кримінально-правові відносини). Відтак, реалізація усього кримінального законодавства пов'язана з індивідуальною поведінкою суб'єктів чий права і обов'язки закріплені в кримінально-правових нормах.

Аналізуючи зазначені визначення варто звернути увагу на те, що реалізація кримінального законодавства має *правомірний характер*, оскільки здійснюється в межах кримінально-правових норм. Правомірна поведінка суб'єктів права означає, що будь-які вчинки учасників суспільних відносин повинні бути засновані на правових приписах або бути такими, що не заборонені ними. Мають рацію О.М. Литвинов та І. І. Митрофанов в тому, що будь-які правові феномени, у тому числі права й обов'язки суб'єктів права реалізуються лише в правовідносинах [5, с. 87].

Однак це не означає, що у разі вчинення певним суб'єктом протиправних дій, наприклад, злочину не відбувається реалізація кримінального законодавства. Навпаки правомірна реалізація кримінального законодавства є своєрідною реакцією на неправомірні дії в межах кримінально-правових відносин. У зв'язку з цим заслуговує на

увагу твердження про те, що правопорушення в даному випадку є результатом процесу самореалізації, а норма права не реалізована, а порушена [10, с. 12]. Тобто порушення кримінально-правових норм ніяк не є реалізацією кримінального законодавства, однак такий юридичний факт якраз і спричиняє запуск механізму реалізації кримінального законодавства.

У теорії кримінального права відсутні не лише ґрунтовні визначення реалізації кримінального законодавства, але й кримінально-правових норм. Водночас окремі вчені пропонують визначення реалізації забороняючих кримінально-правових норм. Зокрема Н. П. Ждиняк стверджує, що реалізація забороняючих кримінально-правових норм – це форма дії, прояву їх якісних властивостей спрямованих на досягнення певного результату [2, с. 300–306]. Безумовно реалізація кримінально-правової норми як і кримінального законодавства в цілому повинна мати певний результат, який залежить від виду таких норм у межах того чи іншого кримінально-правового інституту.

Таким чином, реалізацію кримінального законодавства можна визначити як втілені у життя, визначених кримінально-правовими нормами, правил поведінки у формі правомірних діянь суб'єктів кримінально-правових відносин.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.

2. Ждиняк Н. П. «Реалізація» та «застосування» забороняючих кримінально-правових норм: співвідношення понять. *Форум права*. 2012. № 1. С. 300–306. URL : <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2012-1/12gnpcr.pdf>.

3. Коломієць Ю. Ю. Функції кримінально-правової ідеології. *Кримінальне право в умовах глобалізації*: матеріали міжнар. наук-практ. конф. (Одеса, 25 травня 2018 р). Одеса, 2018. С. 118–120.

4. Литвинов А. С. Механизм и формы реализации норм уголовного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук :12.00.08. Москва, 2012. 28 с.

5. Литвинов О. М., Митрофанов І. І. Методологічні підходи до вирішення проблем функцій норм кримінального права. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2017. № 2 (16). С. 81–91.

6. Пендюра М. М. Теорія держави і права: навч. посіб. К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. 304 с.

7. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Київ : Атіка. 2001. 176 с.

8. Руднева О. М., Ярмиш О. Н. Правова політика України: стан, проблеми концептуалізації та підвищення ефективності (аналітична доповідь). *Правова політика України: концептуальні засади та*

механізми формування: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012 р.). Київ, 2013. С. 6–26.

9. Скакун О. Ф. Теория государства и права. Харків: Консум, 2000. 704 с.

10. Фалькина Т. Ю. Формы реализации права и механизм их осуществления : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нижний Новгород, 2007. 25 с.

Корольчук Віктор Володимирович,

провідний науковий співробітник відділення організації наукової діяльності перемінного складу відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Анотація. Розкриті теоретико-методологічні, нормативно-правові аспекти дослідження дискримінації. Запропоновано заходи запобігання дискримінаційним проявам.

Ключові слова: дискримінація, запобігання дискримінації, антидискримінаційне законодавство.

Summary: The theoretical and methodological, regulatory and legal aspects of the study of discrimination are revealed. Measures to prevent discriminatory manifestations are proposed.

Keywords: discrimination, prevention of discrimination, anti-discrimination legislation.

Принципи рівності прав та можливостей є одними з основних у системі забезпечення прав людини. Забезпечення принципів рівності та недискримінації сприяє належній реалізації та користуванню всіма правами людини та іншими правами, встановленими законом. Порухення прав людини та інших прав, встановлених законом, ведуть до порушення принципів недискримінації. Найчастіше дискримінації піддаються представники груп меншин, групи осіб чи окремі особи, які є носіями певних ознак. В Україні дискримінації найчастіше зазнають особи або групи осіб за такими ознаками:

1) раса, національна або етнічна приналежність, належність до національних меншин;

2) належність до біженців, осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, а також інших уразливих категорій мігрантів;

3) релігійні переконання та інші вірування, належність до теїстичних громад;

4) стать;

5) сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність;

- 6) вік;
- 7) стан здоров'я, зокрема особи із інфекційними хворобами та інвалідністю.

У цьому контексті доцільним і виправданим є впровадження системи ранньої профілактики щодо забезпечення поваги до принципу рівності та систему запобігання порушенням прав людини та інших прав, це призведе до покращення ситуації з їх дотриманням та захистом і в подальшому успішної Державної політики протидії дискримінації.

Аналіз нормативно-правових актів, перелік яких не є вичерпним, у рамках зазначеної тематики можна поділити на:

I. Міжнародні нормативно-правові документи:

Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань. Проголошена резолюцією 36/55 Генеральної Асамблеї ООН від 25 листопада 1981 року;

Декларація про основні принципи, що стосуються внеску засобів масової інформації у зміцнення миру і міжнародного взаєморозуміння, у розвиток прав людини і у боротьбу проти расизму і апартеїду та підбурення до війни. Проголошена Генеральною Асамблеєю ООН з питань освіти, науки і культури на її двадцятій сесії 28 листопада 1978 року;

Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин. Прийнята резолюцією 47/135 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 року;

Декларація про расу та расові забобони. Прийнята і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН з питань освіти, науки і культури на її двадцятій сесії 27 листопада 1978 року;

Конвенція ООН про права інвалідів. Набрала чинності 3 травня 2008 року згідно Міжнародного договору Генеральної Асамблеї ООН;

Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти. Прийнята 14 грудня 1960 року Генеральною Асамблеєю ООН з питань освіти, науки і культури на її одинадцятій сесії;

Конвенція про дискримінацію в галузі праці та занять. Прийнята 25 червня 1958 року на сорок другої сесії Генеральної конференції Міжнародної організації праці;

Конвенція про рівну винагороду. Прийнята 29 червня 1951 на тридцять четвертої сесії Генеральної конференції Міжнародної організації праці;

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Міжнародний договір, прийнятий в 1979 році Генеральною Асамблеєю ООН;

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Прийнята і відкрита для підписання і ратифікації резолюцією 2106 А (XX) Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1965 року;

Міжнародна конвенція про припинення злочину апартеїду і покарання за нього. Прийнята і відкрита для підписання і ратифікації резолюцією 3068 (XXVIII) Генеральної Асамблеї ООН від 30 листопада 1973 року;

Міжнародна конвенція проти апартеїду в спорті. Прийнята і відкрита для підписання і ратифікації резолюцією 40/64 Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1985 року;

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН у 1966 році, зокрема статті 2, 3 і 26, тлумачення відповідних положень Пакту Комітетом ООН з прав людини, висловлених у Загальних коментарях Комітету № 18 і 29, а також рішеннях Комітету за результатами розгляду скарг на дискримінацію, які надходили до нього;

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН у 1966 році, зокрема статті 2 і 3, а також тлумачення Комітету ООН з економічних, соціальних і культурних прав у Загальному коментарі № 20;

Протокол про заснування Комісії примирення та добрих послуг для вирішення розбіжностей, які можуть виникнути між державами, які беруть участь в Конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти. Прийнято 10 жовтня 1962 року Генеральною конференцією Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури на її дванадцятій сесії;

Універсальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році (Резолюція 217 А(III)), зокрема статті 1, 2 і 7, які гарантують усім людям рівність у гідності та правах без будь-якого розрізнення за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігійних, політичних та інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану, походження або за іншою ознакою, а також рівність перед законом та на рівний захист закону.

II. Нормативно-правові документи Ради Європи:

1) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята Радою Європи у 1950 році, зокрема стаття 14, а також Протокол № 7 (стаття 5) та Протокол № 12 до неї.

2) Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року, зокрема статті 4 та Е, а також правозастосовна практика Європейського комітету з соціальних прав.

III. Нормативно-правові документи Європейського Союзу:

1) Директива 2000/43/ЄС про рівне ставлення незалежно від расового чи етнічного походження,

2) Директива 2000/78/ЄС про загальні рамки для рівного поводження з громадянами у сфері зайнятості та праці

3) Директиви 2006/54/ЄС з реалізації принципу рівних можливостей та рівного ставлення до чоловіків і жінок у питаннях праці та зайнятості.

4) Хартії основних прав Європейського Союзу (стаття 21), якою забороняється будь-яка дискримінація, зокрема за ознаками статі, раси, кольору шкіри, етнічного або соціального походження, генетичних характеристик, мови, релігії або вірувань, політичних та інших поглядів, належності до національної меншини, майнового стану, походження, обмеженої працездатності, віку або сексуальної орієнтації, виступає додатковим орієнтиром при реалізації Уповноваженим з прав людини цієї Стратегії.

IV Національні нормативно-правові документи:

1) Конституція України (статті 21, 24, 36, 38, 51 і 52).
2) Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

3) Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків».

4) Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

5) Закон України «Про національні меншини в Україні».

6) Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації».

7) Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», інші законодавчі та інші нормативно-правові акти, зокрема укази Президента України і постанови Кабінету Міністрів України, та затверджені ними відповідні стратегії та плани заходів.

Як наслідок в державі реалізується Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року (наказ МВС України від 13 грудня 2017 р. № 1009) та Національний План дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2018 р. № 634-р).

В Плані заходів необхідно реалізувати систему запобігання дискримінаційним проявам, передбачивши наступні заходи:

Проводити аналіз системних проблем у сфері дотримання рівності та недискримінації та визначати необхідні заходи реагування;

Здійснювати періодичний аналіз та оцінку діяльності правоохоронних та інших державних органів щодо їх реагування на випадки дискримінації;

Ініціювати розробку дієвої системи збору відповідних статистичних даних для підтримки імплементації, а також оцінки ефективності реалізації антидискримінаційного законодавства;

Провести аналіз практики застосування антидискримінаційного законодавства та на його основі підготувати пропозиції щодо внесення в них поправок;

Провести консультації з ВССУ та ВАСУ щодо узагальнення практики застосування судами першої інстанції та апеляційними судами законодавства про забезпечення рівності та недискримінації та підготовки відповідних роз'яснень з питань застосування зазначеного законодавства;

Ініціювати питання приєднання та ратифікації відповідних міжнародних нормативно-правових документів у сфері забезпечення рівності та недискримінації

Ініціювати вдосконалення стандартів антидискримінаційної експертизи та механізмів її проведення;

Ініціювати питання розробки та прийняття урядом плану заходів із запобігання дискримінації в Україні;

Проводити постійний моніторинг ЗМІ щодо інформації про порушення принципів рівності та недискримінації, визначення та здійснення відповідних заходів реагування;

Здійснювати періодичні запити до правоохоронних органів та інших органів державної влади щодо отриманих ними скарг на дискримінацію та вжитих ними заходів;

Розробити стандарти ефективного моніторингу діяльності державних органів та осіб приватного права у сфері рівності та недискримінації;

Готувати та оприлюднювати тематичні (з окремих питань та ознак) доповіді щодо дотримання правових стандартів у сфері рівності та недискримінації;

Розробляти та проводити інформаційні кампанії з питань запобігання дискримінації;

Ініціювати розробку стандартів та процедур імплементації позитивних дій у суспільстві державними органами, щодо запобігання дискримінації. Широко розповсюджувати інформацію про таку діяльність;

Проводити тренінгові семінари з питань рівності та недискримінації для широкого кола цільових груп (правоохоронних органів, представників меншин, державних службовців, та ін.);

Проводити зустрічі з відповідними державними діячами для обговорення рекомендацій щодо просування принципів рівності та недискримінації;

Сприяти координації зусиль на всіх рівнях державного управління з метою просування принципів рівності та запобігання дискримінації;

Посилити діяльність державних органів у сфері рівності та недискримінації в регіонах;

Посилити та підтримувати тісну співпрацю з громадськими організаціями та профспілками, що займаються питаннями запобігання дискримінації. Залучати їх до волонтерської роботи у сфері запобігання та протидії дискримінації;

Ініціювати проведення заходів, щодо запобігання дискримінації з представниками меншин, а також із групами осіб чи окремими особами, які є носіями певних ознак;

Посилити та підтримувати співпрацю з державними та приватними науково-дослідницькими установами та організаціями для отримання доступу до відповідної інформації та розробок, а також стимулювання проведення досліджень з питань рівності та протидії дискримінації;

Встановити тісні двосторонні та багатосторонні зв'язки з міжнародними організаціями та організаціями ЄС, що займаються питаннями рівності, а також коаліціями у цій сфері, набути членства в таких коаліціях, для обміну перспективними практиками у сфері дотримання принципів рівності та недискримінації;

Започаткувати загальну та персоналізовану правову роз'яснювальну роботу суб'єктами запобігання дискримінації законодавства у сфері дотримання рівності, а також способів захисту прав людини.

Отже, забезпечення переліку цих заходів, що не є вичерпним, є головним обов'язком держави, для побудови партнерських взаємовідносин, співпраці між вразливими групами та державними органами в суспільстві, організацій стратегії запобігання дискримінації.

Тичина Дмитро Михайлович,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ЗЛОЧИННІСТЬ

Анотація. Автором досліджені шляхи реалізації віктимологічних заходів запобігання на загальному, спеціальному та індивідуальному рівнях. Обґрунтовано та підтверджено кримінологічною практикою авторську позицію щодо змісту категорій кримінологічної віктимології, кримінології та кримінального права. Заходи віктимологічного запобігання злочинам диференційовано за трьома рівнями: загальним; спеціальним; індивідуальним.

Ключові слова: жертва, потерпілий, злочинець, віктимологія, віктимність, віктимізація, віктимологічний потенціал, віктимологічне запобігання злочинам.

Summary. The author investigates the ways of implementation of victimological prevention measures at the general, special and individual levels. The author's position on the content of the categories of criminological victimology, criminology and criminal law is substantiated and confirmed by criminological practice.

Keywords: victim, offended, offender, victimology, potential victim, victimization, victimological potential, victimological prevention of crimes.

У процесі свого розвитку кримінологія окреслила і свій предмет, до якого нині входять чотири основні елементи: злочинність як

соціально-правове явище; особа злочинця; причини та умови (детермінанти) злочинності; запобігання злочинам [1; 2].

Розглянуті основні елементи предмета кримінології не вичерпують всього його змісту. Щоб повніше, глибше і ефективніше вирішувати завдання, що стоять перед нею, кримінологія вивчає і питання, які не входять до її предмета, або увійшли недавно. Це питання в літературі є дискусійним, і пов'язане з тим, що до цих проблем мають відповідне відношення інші юридичні та неюридичні науки.

Для позначення проблеми поведінки потерпілого в науковій літературі з'явився термін «віктимологія» – вчення про жертву злочину [3, с. 7]. У кримінологічних дослідженнях до недавнього часу основна увага приділялась виключно поведінці злочинця, а взаємозв'язок між поведінкою злочинця та потерпілого викликав незначний інтерес. Разом з тим потерпілий є другою стороною, яка причетна до злочину. Саме він вступає в безпосередні відносини зі злочинцем, а тому цією проблемою повинна займатись кримінологія, тобто її віктимологічний напрям.

Віктимологія виникла і розвивалась як напрям у кримінології, що вивчає жертву злочину. Однак з часом погляд на неї змінився, зокрема стосовно предмета віктимології та її наукового статусу. Д. В. Рівман визначив їх таким чином: віктимологія – це галузь кримінології, або приватна кримінологічна теорія, що розвивається в її межах; віктимологія – це допоміжна для кримінального права, кримінально-процесуального права, криміналістики міждисциплінарна наука про жертву злочину. Вона існує і функціонує паралельно з кримінологією; віктимологія – це загальна теорія, вчення про жертву, що має предметом дослідження жертву будь-якого походження, як кримінального, так і не пов'язаного зі злочиним. Віктимологія є самостійною наукою, приналежність якої до юридичної можна визнати тільки частково. Насамперед, це наука про безпеку життєдіяльності людини [3, с. 8].

Якщо поглиблено вивчати предмет науки кримінології, то ми не можемо не визнати віктимологічного впливу практично на всі його елементи, такі як злочинність, причини та умови її вчинення, особа злочинця та особливо на заходи запобігання злочинам та правопорушенням.

Перенесення кримінологічних акцентів на потерпілих не може не викликати наукових пошуків нових підходів до визначення як напрямів, так і змісту профілактичної роботи в цілому, так і організації запобігання конкретним видам злочинам. Більш того, багато відомих перевірених, а іноді забракованих заходів профілактики виявляються в абсолютно новому світлі, якщо подивитися на них не «від злочинця», а «від потерпілого».

Разом з тим, віктимологічний підхід дозволить розробити додаткові заходи позитивного впливу на осіб, які з найбільшою ймовірністю можуть виявитися потерпілими від злочинів. Тому

віктимологічні аспекти знаходять своє місце як в кримінології, так і в усіх напрямках профілактики злочинів [4, с. 134].

Для загальногосоціального запобігання злочинам включення віктимологічного компонента пов'язано у більшій мірі з тактичною стороною справи. Адже виявлення причин і умов, що сприяють їх вчиненню, завжди включало те, що пов'язано з особою та поведінкою потерпілих, але цілісне уявлення про значущість цієї обставини, на жаль, відсутнє і у загальній запобіжній тактиці даний негативний кримінологічний компонент враховувався формально, а отже, і реалізовувався вкрай недостатньо. Знайти місце резервам загального за рахунок включення до неї віктимологічного компонента – означає наблизити вирішення існуючих у цій частині проблем [5, с. 49].

Спеціальне віктимологічне запобігання, як і запобігання традиційного напрямку, є її доповненням і складається з ряду компонентів:

1) віктимологічного запобігання, яке включає виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, якщо ці детермінанти пов'язані з особою та поведінкою потерпілих, усунення цих причин і умов, особливо останніх;

2) невідкладного віктимологічного запобігання, яке включає запобігання окремим видам злочинів, що готуються, з використанням захисних ресурсів потенційної жертви, а також тактичних можливостей, що виникають при організації запобіжної роботи «від потерпілого».

3) індивідуального віктимологічного запобігання, яке включає:

а) виявлення осіб, які, судячи з їх поведінки або сукупності особистісних характеристик, з найбільшою ймовірністю в певних ситуаціях можуть виявитися жертвами злочинів;

б) організацію щодо цих осіб заходів виховання, навчання, забезпечення особистісної безпеки;

в) віктимологічний вплив під час розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень.

Вивчення віктимологічного аспекту запобіжної роботи [6] (спеціального віктимологічного запобігання) пов'язане з необхідністю вирішення організаційних, інформаційних та тактико-методичних проблем.

Заходи віктимологічного характеру спрямовані на усунення, нейтралізацію або зменшення факторів, що обумовлюють або сприяють віктимності. Вони включають вплив як на чинники, що детермінують неправомірну або аморальну поведінку жертв від злочину, так і чинники, що підвищують ризик стати потерпілим при правомірній і, особливо, активній (ініціативній) поведінці.

На підставі викладеного, віктимологічне запобігання злочинам можна визначити як специфічну діяльність соціальних інституцій, спрямовану на усунення (нейтралізацію) факторів (обставин, ситуацій), що сприяють віктимній поведінці та учиненню злочинів; виявлення

груп ризику й окремих осіб з метою превентивного впливу на них, а також активізації їх захисних можливостей; розроблення (удосконалення) засобів захисту різних груп населення від подальшої їх віктимізації. У віктимологічному запобіганні необхідно розрізняти загальносоціальний (нейтралізація чинників загальної віктимізації), спеціально-кримінологічний (обмеження, усунення й відвернення чинників віктимності) та індивідуальний (вплив на конкретних осіб) рівні.

Список використаних джерел

1. Кримінологія: навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2009. 312 с.
2. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головікіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
3. Ривман Д. В. Криминальная виктимология: учебник. СПб.: Питер, 2002. 304 с.
4. Джужа О. Віктимологія на захисті прав і законних інтересів жертви злочину. *Право України*. 2002. № 2. С. 134–135.
5. Косенко С. Віктимологічна профілактика в системі запобігання злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 12. С. 48–52.
6. Шаповалов О. В. Криміногенні ризики сьогодення і шляхи профілактики віктимності населення. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 5. С. 119–120.

Іващенко Віта Олександрівна,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: АНАЛІЗ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Анотація. Розкрито зміст і проблемні питання об'єктивних і суб'єктивних ознак складу злочину домашнє насильство.

Ключові слова: домашнє насильство, фізичнє насильство, психологічне насильство, економічне насильство, склад злочину, кримінальна відповідальність.

Summary. Explained main points and problem questions of objective and subjective signs of crime domestic violence.

Keywords: domestic violence, physical violence, psychological violence, economic violence, the composition of the crime, criminal liability.

Домашнє насильство залишається однією з нагальних проблем сучасної України. Ускладнює ситуацію латентність цього явища та широке поширення.

З метою вирішення цієї проблеми прийнята спеціальна нормативно-правова база. Зокрема, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. [1] визначив основні напрями реалізації державної політики у цій сфері, закріпив спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству, передбачив створення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 р. [2] передбачив встановлення кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства (ст. 126-1 КК України – далі КК).

Домашнє насильство як злочин охоплює умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводять до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Таке діяння карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі до двох років. За ступенем тяжкості домашнє насильство – злочин невеликої тяжкості.

Ст. 126-1 поміщена до розділу II Особливої частини КК «Злочини проти життя та здоров'я особи».

Безпосереднім об'єктом злочину є здоров'я людини.

Обов'язковою ознакою злочину є потерпілий, яким може бути подружжя чи колишнє подружжя або інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Разом з тим, Закон не визначає, що розуміти під близькими відносинами.

З об'єктивної сторони злочин домашнє насильство передбачає встановлення трьох обов'язкових ознак: діяння, його наслідків і причинного зв'язку між ними.

Суспільно небезпечне діяння полягає у вчиненні умисного систематичного фізичного, психологічного або економічного насильства. КК лише називає види насильства і не розкриває їх ознак. Натомість Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» у статті 1 закріплює поняття зазначених видів домашнього насильства.

Так, фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побойів, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для

життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

Економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

Кримінальна відповідальність має наставати за умови систематичного вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства. Систематичність передбачає не менше трьох окремих випадків домашнього насильства. Одночасне насильство щодо двох і більше потерпілих, а також вчинене особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке правопорушення, передбачає адміністративну відповідальність.

Зокрема, стаття 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення в ч. 1 визначає домашнє насильство, насильство за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого. У ч. 2 ст. 173-2 передбачена відповідальність за ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті.

Наслідками злочину домашнє насильство є фізичні або психологічні страждання, розлади здоров'я, втрата працездатності, емоційна залежність або погіршення якості життя потерпілої особи. Зауважимо, зазначені наслідки переважно є оціночними поняттями і не узгоджуються з усталеною системою суспільно небезпечних наслідків злочинів, що передбачає КК.

Злочин є закінченим з моменту їх настання, тобто є з матеріальним складом.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 126-1 КК, може бути один із подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, з якою

потерпілий перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Відповідальність настає з шістнадцяти років.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що незважаючи на прийняті нормативно-правові акти щодо запобігання та протидії домашньому насильству законодавство в цій сфері не є досконалим і завершеним. Потребують кримінально-правового дослідження та конкретизації окремі положення і терміни, що містить ст. 126-1 КК, – «психологічне насильство», «економічне насильство», «близькі відносини», «психологічні страждання», «розлади здоров'я», «емоційна залежність», «погіршення якості життя потерпілої особи». Прийнята редакція диспозиції ст. 126-1 КК не сприятиме правозастосовній практиці, а лише її ускладнить. Адже закон про кримінальну відповідальність має бути чітким, доступним, зручним для застосування. Хоча сама криміналізація домашнього насильства є безсумнівною і має важливе значення у його запобіганні та протидії.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон від 06 груд. 2017 р. № 2227-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>.

Дьордйй Володимир Іванович,

заступник начальника управління кадрового забезпечення Головного управління Національної поліції в Закарпатській області, кандидат юридичних наук

КРИМІНОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМИВАННЯМ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, з кримінологічної точки зору, сьогодні є не лише формою прояву організованої злочинної діяльності, а й невід'ємним компонентом загальної криміногенної ситуації в Україні на сучасному етапі її економічного розвитку, що обумовлює актуальність вивчення причин та умов, які обумовлюють існування цього явища.

Детермінація злочинності є однією з найскладніших проблем в кримінології. Вчення про детермінацію нараховує декілька десятиків видів детермінаційної взаємодії. При вивченні злочинності взагалі та окремих видів, груп злочинів розрізняють причини і умови

(причинність) даних явищ, зв'язок станів, функціональну залежність, системно-структурні, статистичні та інші види зв'язків. Важливо наголосити, що причинність вужча за детермінізм, бо вона відображає зв'язок між явищами тільки в певному відношенні, спрощуючи їх загальну взаємодію [1, с. 90].

Серед соціально-економічних найбільш вагомими причинами та умовами легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом ми розглядаємо несприятливі тенденції економічного розвитку, спад виробництва, фінансова неспроможність підприємств, безробіття, соціальна незахищеність та розшарування населення, розбалансованість економіки.

Проте окремі соціальні групи використовують усю міць своєї організації і політичного впливу як засіб для здійснення перерозподілу доходів, що не завжди здається виправданим з погляду економічного становища, але вигідним для них. Як видно, в основі розподілу завжди перебуває захист суперечливих, конкуруючих інтересів. І це стосується великої частини грошових чи майнових прибутків.

Таким чином, доходи “не зароблені”, неправомірні, отримані в результаті нерівного розподілу за відсутності державного регулювання легко переходять у наступні фази процесу відтворення – обмін і споживання. Сутність цих процесів полягає в заснованому на прагненні до самозбереження опорі з боку інтересів, які перебувають під загрозою, а, отже і в боротьбі, де переважає не переконання, а співвідношення сил [2, с. 385].

Саме цим можна пояснити те, що установи і окремі особи, які займаються легалізацією і проти яких давно вже «повстала» суспільна думка, ще довго не втрачають свого статусу. Їх утримує сила опору зацікавлених у збереженні їх інтересів економічних і політичних сил.

В цілому, серед причин поглиблення економічної і демографічної кризи та зростання злочинності, ще у 2013 році справедливо називають кризу соціальних ідеалів, абсолютизацію матеріальних благ і втрату моральних цінностей у суспільстві, наростання відчуженості у стосунках між людьми, проявів бездуховності, агресивності і жорстокості. Перехід до ринкових відносин, що супроводжувався безкарним розграбуванням народного добра, створеного працею кількох поколінь нашого народу, фактичним розвалом вітчизняної економіки і зубожінням мільйонів людей, в духовно-емоційній сфері позначені насадженням психології індивідуалізму і здирицтва, неповаги до людини, пропаганди егоїзму, аморальності і цинічного прагматизму [3, с. 21].

Значним фактором морально-психологічного характеру, що істотно впливає на процес легалізації злочинних доходів, стала пропаганда культу збагачення будь-якими засобами, поширення серед населення традицій кримінального світу [4, с. 187]. Злочинні стереотипи досягнення життєвих цілей усе більш охоплює масову свідомість українців.

З цього можна зробити висновок, що значна роль у детермінації процесу легалізації (відмивання) доходів належить саме *морально-психологічним факторам*. Зокрема, це суспільна свідомість, психологічне самопочуття людей, правосвідомість, ставлення до норм моралі і права. Без розуміння сучасного морально-психологічного стану суспільства, що переживає духовну та ідеологічну кризу, будь-які заходи щодо протидії злочинності можуть виявитися малоєфективними.

Важливим спеціальним фактором, що впливає на процес легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, є інтернаціоналізація цього процесу в національну економіку. Відмивання «брудних грошей» викликане інтеграцією фінансових і товарних ринків та прагненням одержувачів злочинних доходів уникнути розтаєнення своєї злочинної діяльності за допомогою концентрації операцій з легалізації доходів у країнах, де державний контроль відсутній або має істотні прогалини.

Однією з найбільш сприятливих умов такого стану є зростаюча професіоналізація легалізації злочинних доходів. Мова йде фактично про створення визначеного роду цеху фахівців у галузі легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, до якого входять представники різних професій – банкіри, юристи, бухгалтери та ін.

Наступним впливовим фактором, що зумовлює легалізацію злочинних доходів є блок причин нормативно-правового характеру.

У зв'язку з цим слід зазначити, що найважливіша роль серед соціальних норм, що регулюють економічні відносини, належить *правовим нормам*. Багато норм, спрямованих на боротьбу з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, та схожими діяннями, історично склалися на основі правових звичаїв і окремих правових положень. Однак правовий звичай, як і норми, сформовані подібним чином, за своєю суттю мають обмежувальну дію, а саме такі недоліки законодавчого регулювання:

- невідповідність законодавства України міжнародним стандартам у сфері боротьби з відмиванням грошей;

- недосконалість закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»;

- суперечність та неузгодженість норм у податковому законодавстві;

  - недосконалість редакція ст. 209, 209-1 КК України;

- недосконалість законодавчого врегулювання банківської та кредитно-фінансової систем;

- недосконалість регулювання формування і виконання статей бюджетів різних рівнів;

- нечіткість законодавчого та іншого нормативно-правового регулювання порядку проведення операцій з коштами та іншим майном;

- широка сфера застосування законодавства, що охороняє інститут банківської, комерційної або іншої таємниці.

Виходячи з викладеного, можна дійти висновку, що недосконалість чинного законодавства поряд з вище зазначеними, мають також значний вплив на легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом .

Список використаних джерел

1. Міллер А. Що таке причини та умови злочинів? // Право України. – 2001. – № 5. – С. 90.
2. Филонов В.П., Федоренко Д.В. Преступность в особо крупном промышленном городе: состояние, причины и меры по её предупреждению. – Донецк: ДИВД МВД Украины, 2002. – 281 с.
3. Верховна Рада України. Комітет з питань Національної безпеки і оборони. – Демографічна криза в Україні. Її причини та наслідки: Збірник матеріалів. – К.: Парламентське видавництво, 2003. – 450 с.
4. Лихолоб В.Г., Филонов В.П., Коваленко О.И., Михайлов А.Е. Криминология: Учебник / Под ред. В.Г. Лихолоба и В.П. Филонова. – Киев–Донецк, 1997. – 364 с.

Багаденко Ірина Петрівна,

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Оцел Валентина Василівна,

науковий співробітник ДНДІ МВС України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ГРОМАДЯН У ВЕЛИКИХ МІСТАХ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Анотація. Громадська безпека є актуальною проблемою для міст по всьому світу. Кожен громадянин прагне жити у максимально безпечному та комфортному місті. За якими критеріями оцінюється рівень безпеки міста, життя яких сучасних заходів є запорукою забезпечення належного рівня безпеки громадян? На ці та інші питання намагаються відповісти як приватні аналітичні кампанії різного масштабу діяльності шляхом проведення різноманітних досліджень, так й окремі дослідники із соціальних галузей наук, зокрема соціології, економіки та юриспруденції.

Ключові слова: безпека, безпечне місто, попередження злочинності, відеоспостереження.

Summary. Public safety is a topical issue for cities around the world. Every citizen seeks to live in the safest and most comfortable city. By what criteria the level of security of the city is estimated, the use of which of modern measures is a guarantee of an adequate level of security of citizens? These and other questions are trying to answer private analytical campaigns

of different scale of activity through conducting various researches, and some researchers from the social sciences (in particular, sociology, economics, jurisprudence).

Keywords: safety, a safe city, crime prevention, video surveillance.

Американська приватна компанія SAS (система статистичного аналізу) в своїх дослідженнях, зокрема стосовно визначення найбільш комфортних для життя міст, використовує в ряді критеріїв «безпеку та інфраструктуру» [1]. В одному з найбільших онлайн-сервісів Numbeo, за статистичними даними якого щорічно досліджуються умови життя в різних країнах, використовуються в числі показників індекс безпеки та індекс злочинності. Чим вище показник безпеки, тим безпечнішим вважається місто [2].

Яким же чином забезпечується високий рівень безпеки міського суспільства у світі?

Так, ще на початку 2000-х років у різних країнах почали запроваджувати проект «Безпечне місто», що відповідає викликам часу – розбудові мегаполісів, зростанню масової міграції, ускладненню міської інфраструктури тощо. Метою проекту є створення гібридної автоматизованої системи із високими інтеграційними можливостями, зокрема відеохорони об'єктів міського середовища [3]. Яскравим прикладом «Безпечного міста» є Дубаї (ОАЕ), де після встановлення системи безпеки поліції вдалося відстежити та затримати близько 3 тис. злочинців за 18 місяців.

У місті Окленд (Нова Зеландія) було запроваджено систему відеоаналітики, в якій для прийняття інтелектуальних рішень використовується платформа IDOL. У рамках програми було встановлено більше 2 тис. відеокamer. Їх метою є виявлення порушень, заторів, пошук викраденого транспорту тощо [4].

Завдяки системі розпізнавання осіб Dragonfly Eye протягом перших 3 місяців її використання в китайському мегаполісі Шанхай затримали понад 500 порушників закону. Система зберігає близько 2 млрд фотографій, причому до бази потрапляють світлини не тільки китайців, а й всіх туристів. У такий спосіб в одному місті система допомогла зменшити випадки кишенькових крадіжок на 30%, в іншому – за 2 роки розкрити 500 злочинів. Сьогодні камери відеоспостереження, що можуть ідентифікувати особу, встановлені по всьому Китаю. Так само добре розвинена система відеоспостереження у місті–державі Сінгапурі [5].

Окрім місте в системі попереджувальної діяльності злочинності у різних країнах відводиться архітектурному направленню. Адже з'ясовано, що архітектурний стиль великих міст здатний провокувати злочин або полегшувати його вчинення. Тому цей фактор почали враховувати в практиці містобудування країн Західної Європи шляхом розширення об'єму малоповерхових котеджів, скорочення кількості тупиків, прохідних дворів, підвалів, підземних переходів тощо [6]. Наприклад в Іспанії, у

рамках забезпечення безпеки міського простору (з урахуванням аналізу міської злочинності), важливим аспектом є облагороджування архітектурного вигляду та соціальної тканини кварталів [7].

В Естонії серед заходів, спрямованих на підвищення безпеки в регіоні, пріоритетними є покращення вуличного освітлення, збільшення кількості встановлених камер безпеки, обмеження графіку роботи розважальних закладів, знесення руїнних будівель, встановлення попереджувальних табличок в місцях з високим рівнем злочинності тощо [8].

Одним із пріоритетних заходів підвищення ступеню загальної безпеки міст вважається використання досягнень науки. Особливо перспективним визнається застосування лазерної та іншої оптичної техніки з метою контролю за рухом транспорту, наркотиків, зброї тощо, інформаційне забезпечення та ін. [9, с. 272–279]. Так, діяльність поліції Великої Британії забезпечується такими новітніми технологіями як системи теле- та відеоспостереження, що здійснюють суцільний моніторинг автомагістралей федерального рівня, автодоріг графств, вулиць та громадських місць міст, а також приміщень підприємств, установ, організацій та прилеглих до них територій. Інформація з магнітних носіїв у сукупності з дактилоскопічною та аналітичною інформацією, а також базами даних ДНК за допомогою машинної обробки дозволяє поліції вийти на принципово новий рівень розкриття злочинів [10, с. 121–127].

На підставі викладеного вбачається доцільним запровадження позитивного досвіду зарубіжних країн у подальшій розробці та реалізації заходів із забезпечення безпеки громадян у столиці, а також інших великих містах України.

Список використаних джерел

1. Названы самые комфортные для жизни города на Земле: SAS [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://styler.rbc.ua/rus/zhizn/nazvany-samye-komfortnye-zhizni-goroda-zemle-1523384496.html>.
2. Numbeo [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.numbeo.com/common/>.
3. Безопасный город: специфика, тенденции, перспективы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://secuteck.ru/articles2/dvr/bezopasnyu-gorod-spetsifika-tendentsii->.
4. Безпечне місто: використання інтелектуальних технологій для громадської безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.unian.ua/science/10088759-bezpechne-misto-vikoristannya-intelektualnih-tehnologiy-dlya-gromadskoj-bezpeki.html>.
5. Усміхніться, вас знімають: як відеокамери слідкують за киянами. Світовий досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uain.press/security/usmihnitsya-vas-znimayut-yak-videokamery-slidkuyut-za-kyuanamy-647562>.
6. Григорян В. К. Предупреждение преступности в высокоразвитых зарубежных странах / В. К. Григорян // Актуальные проблемы российского права. – 2012. – № 4. – С. 272–279.

7. Бонфильди Ф. Лавапес: вопросы городской безопасности, политического активизма и миграции в сердце Мадрида (пер. К. Тимофеевой, М. Минаковой, Е. Менешевой) // Городские исследования и практики. – 2016. – № 1 (2). – С. 34–48 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ojs.hse.ru/index.php/urban/issue/view/714/487>.

8. Луук Э. Предупреждение преступности и социальная адаптация на местном уровне / Э. Луук, Я. Ярве, М. Каска. – Таллинн, Eesti Rakendusuuringute Keskus CentAR, 2014. – 58 с.

9. Григорян В. К. Предупреждение преступности в высокоразвитых зарубежных странах / В. К. Григорян // Актуальные проблемы российского права. – 2012. – № 4. – С. 272–279.

10. Свистильников А. Б. Организация криминалистического и информационного обеспечения борьбы с преступностью в Англии / А. Б. Свистильников, И. Е. Прокопенко // Проблемы правоохранительной деятельности. – 2007. – № 1. – С. 121–127.

Сорокіна Любов Володимирівна,

помічник судді Київського апеляційного господарського суду;

Науковий керівник: головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор ***Джу́жа О. М.***

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СОЦІАЛЬНО-БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

Анотація. Автором розглянуті основні напрями загальносоціального, спеціально-кримінологічного запобігання злочинам у соціально-бюджетній сфері. Виокремлені напрями наукового вивчення і прикладних розробок системи боротьби зі злочинністю в соціально-бюджетній сфері.

Ключові слова: соціально-бюджетна сфера, боротьба зі злочинністю, запобігання злочинам, загальносоціальні заходи запобігання, спеціально-кримінологічні заходи запобігання.

Summary. The author considers the main directions of general social, special-criminological prevention of crimes in the social and budgetary spheres. The directions of scientific study and applied development of the system of struggle against crime in the social and budgetary sphere are singled out.

Keywords: social and budgetary sphere, fight against crime, prevention of crimes, general social measures of prevention, special-criminological preventive measures.

Розгляд питань загальносоціального запобігання злочинності в соціально-бюджетній сфері доцільно аналізувати через призму забезпечення кримінологічної безпеки охоронюваних законом суспільних відносин від загроз соціального характеру.

Безпека соціально-бюджетної сфери – найважливіша складова безпеки країни в цілому як співвідношення захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [1, с. 7].

Відповідно під забезпеченням кримінологічної безпеки розуміється заснована на принципах програмування і планування діяльність держави, суспільства в цілому та їх інститутів з метою досягнення такого рівня захищеності об'єктів охорони, який відповідає основним критеріям безпеки.

Можна констатувати, що використання поняття «забезпечення кримінологічної безпеки» переносить смисловий акцент на цінності, яким повинна бути гарантована безпека від злочинних посягань (в широкому сенсі слова) [2, с. 232].

Боротьба зі злочинністю, запобігання злочинам, віктимологічна профілактика, формування стратегії і тактики боротьби зі злочинністю при цьому не самоціль суспільства і правоохоронних органів (що часом відбувається, коли на перше місце оцінки ефективної боротьби зі злочинністю ставиться кількісно-статистичний підхід, а не аналіз конкретних результатів і реальний стан захищеності), а лише засіб досягнення мети захищеності інтересів особи, суспільства і держави.

Визначення та реалізація загальносоціальних заходів запобігання злочинності в соціально-бюджетній сфері повинні ґрунтуватися на зваженому науковому підході. Тільки системне наукове осмислення негативних процесів у даній області надасть можливість досягти реальних результатів при забезпеченні її кримінологічної безпеки в цілому, включаючи заходи загальносоціального та спеціального запобігання [3, с. 7].

Уявляються перспективними такі напрями наукового вивчення і прикладних розробок системи боротьби зі злочинністю в соціально-бюджетній сфері, які можуть і повинні бути використані при виробленні відповідних запобіжних заходів:

1) активізація та інтенсифікація наукового забезпечення створення ефективної системи комплексної протидії нецільовому витрачання бюджетних коштів, що виділяються на соціальні цілі в рамках цільових регіональних та місцевих програм;

2) розробка методики моніторингу і прогнозування злочинності [4, с. 17] в соціально-бюджетній сфері на 3–5 років з обґрунтуванням реальних цілей усієї правоохоронної та контролюючої діяльності державних органів і громадських формувань з виокремлення пріоритетних і допоміжних функцій;

3) підготовка методики економічної оцінки шкоди, завданої злочинністю, у тому числі в соціально-бюджетній сфері;

4) розробка науково-методичних рекомендацій щодо підвищення ефективності документування та доведення протиправної діяльності у справах про злочини економічної спрямованості, що здійснюються з використанням службового становища винного, а також в організованих формах злочинної діяльності;

5) розроблення заходів щодо підвищення запобіжного впливу кримінального, адміністративного, податкового, фінансового, бюджетного законодавства, удосконалення практики застосування всього механізму нормативно-правового регулювання соціально-бюджетної сфери;

6) дослідження ефективності застосування загальносоціальних заходів і заходів спеціального запобігання, їх вплив на стан законності та рівень захисту суспільно-економічних відносин в соціально-бюджетній сфері від злочинних посягань.

Список використаних джерел

1. Антонов А. Б., Балашов В. Г. Основы обеспечения безопасности личности, общества и государства: учеб. пособие. М.: Изд-во «Отечество», 1996. 354 с.

2. Ахтырская Н.Н. Безопасность как объект социального моделирования. *Компьютерная преступность и кибертерроризм. Исследования, аналитика*: сб. науч. работ. Вашингтон, Запорожье, 2004. С. 232–238. URL: <http://www.crime-research.ru/articles/Akhtirsk0603>.

3. Бабаев М. М., Плешаков В. А. Криминологическая безопасность в системе национальной безопасности (опыт структурного анализа). *Криминологический журнал*. 2005. № 7. С. 5–9.

4. Майорова М. И. Моделирование социальных систем в условиях глобализации: социально-философский анализ: дис. ... канд. философ. наук. Красноярск, 2009. 165 с.

Бурак Марія Василівна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПОТЕНЦІАЛ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАПОБІГАННІ КОРУПЦІЇ

Анотація. На основі аналізу національного законодавства розглядаються механізми залучення громадськості до заходів запобігання корупції в Україні.

Ключові слова: громадськість, запобігання, корупція.

Summary. On the basis of the analysis of the national legislation, mechanisms of public engagement in the prevention of corruption in Ukraine are considered.

Keywords: public, prevention, corruption.

Корупція в Україні продовжує залишатися однією з основних загроз національній безпеці та політичній стабільності, утвердженню верховенства права. У процесі реалізації антикорупційної політики у розвинених країнах визначне місце відводиться громадянському суспільству. У пострадянських державах, і в Україні також, актуальність активізації інституту громадянського суспільства зумовлена такими основними чинниками: тривалим нехтуванням необхідності суспільно-політичних та соціально-економічних трансформацій; окупацією АР Крим та російською агресією на Сході України; зміною світового порядку та негативними наслідками кількох поспіль фінансово-економічних і політичних криз на глобальному рівні, що призвело до деградації багатьох важливих суспільних інститутів; кризою базових відносин у політико-правовій та соціально-економічній сферах, у межах яких будується чинна модель розвитку країни [1]. Таким чином, національне законодавство України передбачає участь громадськості в реалізації державної антикорупційної політики.

Так, стаття 21 Закону України «Про запобігання корупції» передбачає, що громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання корупції мають право: повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, Національному агентству, керівництву чи іншим представникам органу, підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення або у працівників яких наявний конфлікт інтересів, а також громадськості; запитувати та одержувати від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації», інформацію про діяльність щодо запобігання корупції; проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів, отримувати від відповідних органів інформацію про врахування поданих пропозицій; брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання корупції; вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання корупції; проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання корупції; проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання корупції; здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання корупції з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать

законодавству; здійснювати інші не заборонені законом заходи щодо запобігання корупції [2].

Також, одним із механізмів участі громадськості у запобігання корупції є здійснення контролю за діяльністю Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) Радою громадського контролю (далі – РГК), яка утворюється відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» для забезпечення прозорості та цивільного контролю за його діяльністю [3]. До основних завдань РГК відносяться: здійснення цивільного контролю за діяльністю НАБУ та сприяння його взаємодії з громадськими об'єднаннями, іншими інститутами громадянського суспільства у сфері протидії корупції.

Разом з тим, з метою забезпечення формування та діяльності РГК при НАБУ, на виконання Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», Указом Президента України від 15 травня 2015 року № 272/2015, затверджено «Положення про Раду громадського контролю при Національному антикорупційному бюро України» та «Положення про порядок формування Ради громадського контролю при Національному антикорупційному бюро України» [4].

Виконуючи покладені на неї завдання, РГК взаємодіє з громадськими об'єднаннями, в тому числі міжнародними, недержавними засобами масової інформації, а також іншими інститутами громадянського суспільства. Процес формування РГК відбувається в умовах відкритого та прозорого конкурсного відбору, шляхом інтернет-голосування. Кількісний склад РГК становить 15 осіб. Взяти участь в обранні членів громадських організацій, які здійснюють суспільний контроль за діяльністю НАБУ, можуть усі охочі громадяни України.

Склад РГК НАБУ оновлюється щороку за результатами рейтингового інтернет-голосування. У 2018 році у ньому взяли участь понад 19 тис. виборців, що є рекордним показником для України з-поміж подібних голосувань. Новий (четвертий) склад РГК розпочав свою роботу у червні 2018 року.

Пріоритетним напрямком роботи РГК є налагодження партнерських відносин у регіонах між громадськістю та новоствореними територіальними управліннями НАБУ, а також поглиблений контроль за законністю проведення слідчих дій, прозорістю процедур закупівель й оцінка корупційних ризиків. Її також залучають для проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, внесених НАБУ на розгляд Верховної Ради України або Кабінету Міністрів України.

Як форму взаємодії з інститутами громадського суспільства можна розглядати інформування громадян і здійснення правоосвітньої роботи.

Під час такої взаємодії обов'язкові до ухвалення плану заходів, який орієнтований на різні соціальні та вікові групи, а також спрямований на комплексне вирішення проблеми толерантного ставлення населення до корупції.

Важливим напрямком взаємодії НАБУ з громадськістю є звернення фізичних та юридичних осіб, адже вони являються основним джерелом для відкриття кримінальних проваджень.

З огляду на специфіку діяльності НАБУ закономірним є зростання запитів від засобів масової інформації: у I півріччі 2018 року прес-служба надала журналістам понад 550 відповідей та коментарів, на офіційному веб-сайті НАБУ опубліковано 214 інформаційних повідомлень, третина з яких стосується перебігу досудових розслідувань. Така тематика є найбільш затребуваною - про це свідчить динаміка аудиторії сторінок НАБУ у соціальних мережах. Налагодженню ефективної комунікації із суспільством сприяє РГК НАБУ [5].

Переконані, що ефективна реалізація державної антикорупційної політики в Україні повинна відбуватись за участю громадськості і базуватись на комплексному застосуванні попереджувальних, просвітницьких, контролюючих та викривальницьких процедур, механізму взаємодії неурядових організацій та органів державної влади.

Список використаних джерел

1. Аналітична доповідь до щорічного звернення Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2018 році»: Національний інститут стратегічних досліджень. сайт. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/analit_dopovid_POSLANNYA_2018_FINAL_Oct_02.pdf.

2. Про запобігання корупції. Закон України від 14 жовт. 2014 № 1700-VII. сайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення 25.02.2019).

3. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року 1698 VII // База даних Законодавство України» / Верховна Рада України. сайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення 25.02.2019).

4. Питання Ради громадського контролю при Національному антикорупційному бюро України: Указ Президента України від 15 трав. 2015 р. № 272/2015 // База даних Законодавство України» / Верховна Рада України. сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/272/2015> (дата звернення 25.02.2019).

5. Звіт Національного антикорупційного бюро України за перше півріччя 2018 року // Національне антикорупційне бюро України: сайт. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_10.08.2018_sayt.pdf.

Крижна Людмила Володимирівна,
доцент кафедри кримінології та кримінально-
виконавчого права Національної академії
внутрішніх справ

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ОЛІГАРХІЇ ТА КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Корупція є поширеним явищем, яке пустило своє коріння в усі сфери функціонування держави, завдавши величезної шкоди її розвитку. Тому подолання цього явища перетворюється у надзвичайно складну проблему, яка становить загрозу розвитку держави, стабільності і безпеці суспільства, сприяє підриву демократичних інститутів і цінностей.

Корупція та пов'язана з нею організована злочинність загрожує національній безпеці України, негативно впливає на формування і діяльність органів державної влади, підриваючи довіру громадян до них, ускладнює відносини України з іноземними державами [6].

Зменшення рівня корупції до безпечного в Україні, можливе лише за умови вивчення та втілення в життя закордонного досвіду боротьби із цим вкрай негативним соціальним явищем, в першу чергу успішно діючих в інших країнах політичних, правових та організаційних механізмів подолання корупції. Виділення та вивчення закордонних програм, які спрямовані на протидію хабарництву та корупції, що довели на практиці свою ефективність, являє собою величезні перспективи для запозичення позитивного іноземного досвіду, особливо за відсутності власного реально діючого механізму протидії корупції [5].

Якщо хочемо бачити Україну європейською країною з демократією, верховенством права, невідворотністю покарання, антикорупційною політикою – замало стати членом ЄС. Потрібно діяти негайно, проводити ефективні реформи.

Прийнятий 14 жовтня 2014 року пакет антикорупційних законів (так звана антикорупційна реформа), розроблений за участю громадськості та міжнародних неурядових організацій, супроводжувався до його ухвалення адекватним і демократично налаштованим громадським контролем [3].

Ідеться про закони України, спрямовані на протидію злочинності та корупції, як от: «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» № 1699-VII; «Про Національне антикорупційне бюро України» № 1698-VII; «Про запобігання корупції» № 1700-VII (набирає чинності 26 квітня 2015 року); «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів» № 1701-VII.

Крім того, Указом Президента України № 808/2014 від 14 жовтня 2014 року створено Національну раду з питань антикорупційної політики як дорадчий орган при Президентові України, діяльність якого

спрямована на повноцінне й ефективне виконання ним своїх конституційних повноважень у зазначеній сфері.

Окремі механізми протидії злочинності та корупції регламентуються у законах «Про прокуратуру» № 1697-VII (від 25 квітня 2015 року), «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки та корупційні злочини» (закон про заочне засудження), «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (від 6 лютого 2015 року).

Необхідно наголосити на законодавчому закріпленні впровадження діяльності нових антикорупційних органів. Фактично законодавцем запропонована нова архітектурна модель (йдеться про Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Національну раду з питань запобігання корупції).

Маємо окреслити також місце і роль прокуратури в системі органів, які професійно уповноважені й можуть ефективно протидіяти злочинності та корупції. 14 жовтня 2014 року Верховною Радою України прийнято нову редакцію Закону «Про прокуратуру», яким встановлено багато демократичних новацій та правових новел [4].

Загалом схвально сприймаючи рух до кращих демократичних правових традицій, мусимо звернути увагу на окремі суперечності. Зокрема, маємо наголосити на невідповідності вимог статті 2 нової редакції закону вимогам статті 121 Конституції України, оскільки у ньому не передбачено виконання прокуратурою функції нагляду за додержанням прав та свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами. Зазначену конституційну функцію було передбачено відповідно до вимог Закону «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 року [1].

Суб'єктів протидії корупції можна подати у такій послідовності: в антикорупційній політиці – Верховна Рада України (як законодавчий та контролюючий через відповідний профільний комітет орган), уряд, Національна рада з питань антикорупційної політики, Національне агентство з питань запобігання корупції; у запобіганні корупції – Національне агентство з питань запобігання корупції, органи прокуратури, відповідні органи державної влади, громадські організації, інші об'єднання; у притягненні до відповідальності, подальшому судовому розгляді та покаранні за корупцією – органи прокуратури, Національне антикорупційне бюро України.

Вагомим чинником корупції є олігархія. Олігархічна модель державного врядування передбачає монополію у всіх сферах суспільного життя країни. Тільки відсторонення олігархічних кланів від

впливу на державу та виконання принципів невідворотності покарання відновить довіру громадян та закордонних інвесторів до країни! Задля реального втілення змін, необхідні інноваційні підходи та технології, інвестиційні системи наповнення бюджетів для всіх соціальних, медичних та гуманітарних програм, відновлення банківського і фондових ринків для стабільного економічного розвитку країни в цілому.

Список використаних джерел

1. Про відновлення дії окремих положень Конституції України: Закон України № 742VII від 21 лютого 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74218>.
2. Про запобігання корупції: Закон України № 1700-VII від 14 жовтня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/170018>.
3. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: Закон України № 1699VII від 14 жовтня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/169918>
4. Про прокуратуру: Закон України № 1697 VII від 14 жовтня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/169718/page>.
5. Гаращук В.М. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія / В.М. Гаращук, А.О.Мухатаєв. – Х.: Право, 2010. – 144 с.
6. Кваша О. О. Корупція та організована злочинність: обґрунтування взаємозв'язку / Кваша О.О. // Правова держава: Випуск № 21. – К., 2010. С. 335–342.

Гетьман Анастасія Дмитрівна,
здобувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ЧИННИКИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ ЗЛОЧИНЦЯ, ЩО ВЧИНЯЄ ЗЛОЧИН З ВАЖЛИВИМ ОСОБИСТИМ ДОКУМЕНТОМ

Кримінологічне визначення причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, як правило, містить у собі два взаємозалежних аспекти: антигромадську установку особистості і конкретну життєву ситуацію, що складається до моменту вчинення злочину [3, с. 105–106].

У цій статті пропонуємо розглянути чинники, які впливають на формування антигромадської установки особистості.

Антигромадська установка особистості детермінується цілим комплексом умов, що мають свої причини. Це, як правило, соціально-економічні, соціально-політичні, суспільно-управлінські процеси й

явища більш високого рівня [1, с. 212], які ми можемо визначити як соціальні корені злочинності.

Соціальна аномія українського суспільства створила сприятливий фон для розвитку злочинності в країні і, що ще небезпечніше, сприяла криміналізації свідомості певної частини українського населення, що виражається в трансформації ціннісних та поведінкових установок, розширенні граней дозволеного. Особливо тривожним фактором виглядає криміналізація правоохоронної системи, державної влади, окремі представники яких сприймають світогляд і спосіб життя кримінального середовища. Поширення серед них криміналізованої системи цінностей не тільки дискредитує всю роботу правоохоронної системи та державної влади в цілому, а й прямо загрожує національній безпеці держави, оскільки замість служіння державним інтересам працівники органів влади та правоохоронних структур ставлять на пріоритетні позиції власний кар'єрний зріст і комерційну вигоду [2, с. 61].

Антигромадська установка особистості злочинця який вчинив злочин з особистим важливим документом формується під впливом опосередкованих та безпосередніх чинників.

До опосередкованих чинників можемо віднести:

1. Родина. У деяких сім'ях відбуваються певні негативні явища і процеси, що заважають їм правильно виконувати свою соціальну функцію з виховання дітей (ранні шлюби, нездорові стосунки між подружжям, між батьками і дітьми; розпад сім'ї; застосування неправильних методів і прийомів виховання; аморальна, протиправна поведінка батьків або дорослих членів сім'ї, притягнення батьків або дорослих членів сім'ї до кримінальної відповідальності тощо [4, с. 43].

2. Школа. Зокрема, у багатьох школах неналежно проводиться виховна робота, не практикується при цьому індивідуальний підхід до учнів; відзначається велика наповненість класів; на низькому рівні знаходиться шкільна дисципліна; спостерігається невдалий підбір педагогічних кадрів; слабка матеріально-технічна база; відсутні тісні контакти з батьками; формально і безмістовно організується дозвілля учнів [4, с. 44].

3. Побутове оточення – одне з різновидів мікросередовища (поза межами сім'ї, школи, трудового колективу. Криміногенними обставинами у цьому випадку можуть бути: вибір небажаних товаришів, осудливих форм розваг і аморального проведення вільного часу (наприклад, систематичні спільні випивки, азартні ігри, безглузді зборища у дворах, під'їздах, підворіттях, грубе порушення громадського порядку і т. ін.); тривала участь у неформальних групах з антисоціальним ухиленням (наприклад, вуличних компаніях), в яких склалися специфічні норми і зразки поведінки, самоствердження в них, засвоєння негативної групової психології, що неминуче ослаблює вплив позитивного середовища [4, с. 45].

4. Складні життєві обставини: матеріальна незабезпеченість; незадовільний побутовий устрій; низькі заробітки та пенсії, відсутність постійної роботи т. ін. [4, с. 45].

5. Засоби масової інформації: телебачення, радіо, кіно, естрада, книжкова продукція, які зараз є масовою формою виховання багатьох людей. Сьогодні широко пропагуються жорстокість, культ сили, неповага до особи та її гідності, порнографія, цинізм, екстремізм, вандалізм, міжнаціональна ворожнеча, блатна субкультура (це в країні, де мільйони людей пройшли через виправно-трудова колонії, табори і в'язниці). Усе це, звичайно ж, справляє безпосередньо провокуючий вплив на окремих індивідів [4, с. 46]. С. Ф. Денисов, досліджуючи детермінанти злочинності, встановив, що сьогодні прогресуюча кримінально-правова гіпосоціалізація і десоціалізація молоді, що супроводжується нарощуванням розчарування, розпачу розгульності, дезорієнтованості, кримінально-правовою аномією загалом, має свої мезорівнево-інституційні витоки [5, с. 129].

Як відомо, незаконне заволодіння паспортом або особистим важливим документом у 76 % здійснюється з метою здійснення більш тяжких злочинів, зокрема: підrobки документів, отримання суб'єктивних прав передбачених для окремої категорії осіб, шахрайство, незаконна міграція, фіктивне підприємництво, торгівля людьми, тощо. Саме тому, спеціальні чинники, які впливають на злочинця розглядуваної групи злочинів корелюються в залежності від мотивації вчинення злочинів. Так, до безпосередніх чинників які впливають на формування антигромадської установки злочинця, який посягає на паспорт або особисті важливі документи можна віднести: 1. Занедбана система запобігання злочинів вказаної групи, низькі показники їх розкриття, недостатня фахова кваліфікація працівників досудового слідства, які розслідують дану категорію злочинів, корупція серед суддів, що призначають неспіврозмірно м'яке покарання, недостатня участь громадськості у запобіжній діяльності та ін. 2. Втрата інтересу до пошуку легальних джерел доходів, працевлаштування із мінімальним рівнем оплати праці і активізація пошуку нелегальних засобів до існування. 2. Міграційні процеси у світі. Варто акцентувати увагу на криміногенній ролі соціально-правових, економічних, побутових проблем внутрішньо переміщених осіб. Вказана група громадян не є однорідною. Певна кількість переселенців досить успішно інтегруються до соціального середовища в іншій місцевості. Разом із тим кримінологічний інтерес представляють ті внутрішньо переміщені особи, які опинилися у складних побутових, економічних умовах. Значна кількість із них мали досвід перебування в обстановці ведення бойових дій, що виявилось потужним психотравмуючим фактором. Останній накладається на проблеми соціально-правового, психологічного характеру, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи, їх ексклюзивності, виключності [6, с. 249].

Таким чином, з метою активізації діяльності щодо запобігання злочинам з особистими важливими документами варто і в подальшому досліджувати та вивчати не лише причини та умови вчинення злочину, а в тому числі фактори, які впливають на формування антигромадської установки особистості злочинця який вчинив злочин з особистим важливим документом.

Список використаних джерел

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика [у 3-х кн.]. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – К.: ВД «Ін Юре», 2007. – 424 с.
2. Курилюк Ю.Б. Соціальна зумовленість злочинності в сучасному суспільстві / Курилюк Ю.Б. // Юридична наука. – 2014. – С. 53–64.
3. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / Джужа О.М., Михайленко П.П., Кулик О.Г. та ін.; За заг. ред. О.М. Джужі. –К.: Юрінком Інтер, 2001. – Кн.1. – 352 с.
4. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2009. – 288 с.
5. Денисов С.Ф. Детермінанти злочинності і моделі кримінологічної превенції злочинів молоді: Монографія / С.Ф. Денисов. – Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2010. – 396 с.
6. Бесчасний В. Кримінологічний аналіз сучасних тенденцій злочинності в Україні / Бесчасний В.. // Підприємство, господарство і право. Кримінологія.. – 2017. – №2. – С. 245–250.

Сюравчик Валерій Григорович,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції ННІ № 3 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ САМОГУБСТВУ ЯК СОЦІОЛОГО-КРИМІНОЛОГІЧНОМУ ЯВИЩУ

Анотація. Проведено аналіз самогубства як соціальної проблеми суспільства та кримінологічного явища, його причин та умов. Проаналізовано статистику Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо вчинення самогубств у світі. Розглянуто окремі аспекти запобігання самогубству.

Ключові слова: самогубство; причини самогубства; соціолого-кримінологічне явище; запобігання самогубству.

Summary. The analysis of suicide as a social problem of a society and a criminological phenomenon, its causes and conditions is carried out.

The statistics of the World Health Organization concerning suicides in the world are analyzed. Some aspects of suicide prevention are considered.

Keywords: suicide; causes of suicide; sociological and criminological phenomenon; Prevention of Suicide.

Щороку 10 вересня у світі відзначається Світовий день запобігання самогубствам. Україна входить до десятки країн з найвищими показниками самогубств. Тож необхідно всіма способами привертати увагу до цієї кричущої проблеми. Адже не всі можуть говорити про це відкрито, інколи – це навіть тема-табу. Як зазначила міністр охорони здоров'я України Уляна Супрун на своїй сторінці у соціальній мережі Facebook, таке ставлення до проблеми стає причиною появи стигми у суспільстві, і люди, які потребують допомоги, бояться за нею звернутися [1].

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), у світі щороку близько 800 тис. людей закінчують життя самогубством, це стається кожні 40 с. Кожна з таких втрат – велика трагедія, яка зачіпає життя тисячі сімей та має суттєві негативні наслідки для суспільства. У разі більше людей намагаються скоїти самогубство, але, на щастя, їх вдається врятувати [1].

Проблема запобігання самогубствам у світі, так само як і в Україні, є надзвичайно актуальною. Для України середній показник – 22 суїциди на 100 тис. чоловік. Згідно статистичних даних це менше, ніж у Росії та Білорусії, але ж значно більше ніж у Польщі, Франції чи Австралії. За даними ВООЗ, станом на 2005 р. Україна опинилася в першій десятці країн світу з найбільш високим рівнем самогубств [2].

Згідно з опублікованими ВООЗ, близько 800 тис. людей померли у 2016 р. через суїцид, що відповідає 10,8 самогубств на кожні 100 тис. населення. Рівень самогубств у європейському регіоні ще вищий, він досягає 13 випадків на 100 тис. осіб обох статей, примітно, що понад 20 – серед чоловіків (до речі, найбільший цей показник у таких регіонах, як Литва та Російська Федерація, де кількість самогубств серед чоловіків перевищує 40 на 100 000 [3]).

Зазначимо, що Конституція України своїм головним пріоритетом, найвищою соціальною цінністю визнала людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку [4, ст. 3]. Ці природні та незаперечні цінності і права є пріоритетними об'єктами захисту та забезпечення з боку держави, державних органів, установ та громадських організацій.

Як зазначає Ткачова О. В. [5, с. 181–182], Україна як соціальна і правова держава, гарантуючи кожному громадянину недоторканність і безпеку, захист здоров'я й життя і визнаючи це чи не найголовнішими пріоритетними завданнями своєї діяльності, має не випускати з поля зору окреслене питання і вживати заходів, щоб принаймні знизити відсоток самогубств, долучатися до європейських і світових програм

запобігання суїцидам, створювати центри реабілітації і психологічної підтримки.

Крім того, на думку Л. М. Шестопалової, саме самогубство посідає особливе місце серед факторів смертності з неприродних причин. Померлі внаслідок самогубств становлять на планеті 2 % від числа всіх померлих. Згідно з прогнозом ВООЗ на 2020 рік майже 1 530 000 людей на планеті покінчать із собою та ще в 10–20 разів більше здійснять спроби самогубства [6, с. 5].

Отже, самогубство відноситься до числа негативних явищ, що суперечать моральним нормам суспільства. У сучасному світі самогубство – одна з найактуальніших психологічних і соціальних проблем. Науковці досі не мають точної відповіді на запитання, що саме змушує людей вкорочувати життя та як цьому можна ефективно запобігати.

Зрозуміло, що ефективна система профілактичних заходів щодо запобігання самогубств може бути організована лише на базі всебічних і глибоких наукових досліджень, що виявляють причини та умови виникнення цього явища, розкривають шляхи його прогнозування і можливості усунення. Передусім, потрібно досконало розглядати причини і умови, з якими стикається людина у повсякденному житті, і які в певний момент можуть штовхнути її на злочин проти самої себе.

Багато самогубств відбувається імпульсивно в моменти кризи, коли стає важко впоратися з життєвими негараздами – фінансовими проблемами, завершенням стосунків чи тяжкими хворобами. У зоні ризику знаходяться також люди, які мають алкогольну чи наркозалежність. Крім того, люди, які стали свідками конфліктів чи катастроф, пережили насильство або втрату близької людини, – сильно пов'язані з деструктивною поведінкою. Показники самогубств також високі серед уразливих груп, які зазнають дискримінації.

Отже, самогубство є соціальною проблемою й існує з найдавніших часів. За родоплемінного ладу самознищення носило переважно альтруїстичний характер: самогубством кінчали передусім хворі, особи похилого віку, з тим, щоб позбавити сім'ю, рід або плем'я від турбот. У різних суспільствах і культурах існувало різне ставлення до навмисного позбавлення себе життя: десь воно заохочувалося, а десь вважалося неприпустимим. У деяких країнах існує навіть кримінальна відповідальність за спробу самогубства. В Україні самогубці законом не переслідуються, але проблема суїцидів нікуди не зникла, це – одна з вічних проблем людства.

Незважаючи на широкий інтерес до даної проблеми практично до початку XIX ст. наукового вивчення самогубств не здійснювалося. Лише в кінці XIX ст. з'явилися перші основоположні роботи із суїциду.

Е. Дюркгейм – автор першого соціологічного дослідження феномену самогубства. Е. Дюркгейм називав самогубством кожен смертний випадок, що безпосередньо чи опосередковано є результатом якогось позитивного, чи навпаки, негативного вчинку, який здійснює

сам потерпілий, розуміючи, які будуть наслідки [7, с. 8–9]. Книга Е. Дюркгейма «Самогубство» була надзвичайно актуальною вчора, і такою саме актуальною є і сьогодні. Е. Дюркгейм зазначав, що суспільство постійно знаходиться у русі, воно відокремлюється від традиційних цінностей і норм. Е. Дюркгейм вважав, що головний фактор самогубств – це відсутність соціальної згуртованості, тож можна впевнено зазначити, що і сьогодні – це проблема, яка з кожним днем призводить до втрати чийогось життя, а тому потребує негайного вирішення [7].

Е. Дюркгейм зазначав, що є соціальні та психологічні причини самогубств, але більше був схильний до соціальних. Він вважав, що саме соціальні причини здатні пояснити самогубства, які на перший погляд ніколи не здалися б соціально обумовленими, а які завжди намагалися б пояснити певними сімейними, релігійними чи матеріальними факторами. Тож можна сказати, що і сьогодні відсоток самогубств залежить саме від соціальних причин, пояснивши це тим, що у кожного народу самогубства викликаються, так званими колективними силами.

Я. І. Гілінський зазначав, що суїцид – це вид саморуйнівної, аутодеструктивної поведінки (поряд з алкоголізмом, наркотизмом, курінням) [8, с. 324]. У його дослідженнях, причиною суїциду вказується соціальне розшарування, неоднакове становище соціальних верств в реалізації своїх потреб, цілей і очікувань.

А. Г. Амбрумова визначила суїцидальну поведінку як наслідок соціально-психологічної дезадаптації особи в умовах пережитого мікросоціального конфлікту [9, с. 6–7]. Самогубству сприяє протиріччя між потребами індивіда і здатністю їх задоволення, втрата сенсу життя, психічні розлади.

Едвін Шнейдман поведінку самогубця характеризує зниженням рівня психічної активності, безнадією, безпорадністю, душевним болем і втечею, як від себе, так і соціальної дійсності [10, с. 157].

Науковці з Університету Стенфорда встановили, що найчастіше скоюють самогубства чоловіки [11, с. 288]. Як зазначав Е. Дюркгейм, причина одна – чоловіки більш занурені у життя суспільства, ніж жінки, і так само вони більш підвладні стресам і більше піддаються хвилюванням.

Е. Дюркгейм, ще у далекому 1897 році, спираючись на офіційну статистику, писав, що закінчують життя самогубством частіше чоловіки, ніж жінки, та частіше самотні, ніж сімейні [7, с. 9]. Дюркгейм акцентував увагу на тому, що відсоток самогубств стає більшим з віком – в той час, як психічні розлади досягають свого піку в роки зрілості між 30 і 45 роками [7, с. 11–12]. За сучасними даними, у світі так само – найчастіше люди вчиняють самогубства у період від 30 до 50 років. У XVIII столітті головним чином самогубство досліджувалося як моральна проблема, а в XIX, завдяки Дюркгейму з'являється підхід

до нього, як до соціальної проблеми, що вимагає соціологічного пояснення.

Також потрібно відмітити, що стереотипне твердження про те, що самогубство вчиняють особи через бідність, не підтверджується практикою. Основу людського комфорту становить не матеріальний достаток, а внутрішній стан щастя, який залежить не тільки від зовнішніх обставин, а й від внутрішнього відчуття індивіда. Незважаючи на те, що у кожній науковій дисципліні існують власні визначення і уявлення про сутність даного феномена, усі вони розкривають соціально-психологічну природу суїциду як девіантну поведінку людини, в основі якої знаходяться як зовнішні соціальні, так і внутрішні морально-психологічні причини. Так, наприклад, у Одеській області, яка характеризується відносно благополучними показниками соціально-економічного розвитку, з 2004 по 2006 рр. було вчинено близько 626 самогубств, з них 527 – чоловіками, 99 – жінками. У самому ж місті Одесі скоїли самогубство 216 осіб, чоловіків серед яких було 165, жінок – 50. Тож за три роки в усій Одеській області було скоєно 842 самогубства [12, с. 92].

Самогубства вчиняються з різних причин (економічних, соціальних, психологічних тощо), а також внаслідок злочинів, зокрема, доведення до самогубства. Разом із тим, стабільної позитивної практики соціального реагування як на саме явище самогубства, так і на окремі його вияви в Україні дотепер не випрацьовано, немає належних, науково-обґрунтованих методичних розробок щодо цілої низки складних і актуальних питань реагування на таке негативне соціальне явище і в першу чергу його запобігання. Тим більш бракує навіть точних кількісних характеристик цього явища. Максимально, що робиться при виявленні факту самогубства, так це те, що на підставі незначної кількості документів, недостатньої інформації виноситься висновок про відсутність як події, так і складу злочину доведення до самогубства. Це при тому, що лише в м. Києві щороку внаслідок вчинення самогубства помирає близько 500 осіб. Загалом в Україні щорічно позбавляють себе життя 14–15 тис. чоловік. За такий же період в Україні виноситься лише два вирокі щодо винних у доведенні до самогубства [6].

На підставі вищезазначеного, можна дійти висновків, що теоретичне та практичне дослідження самогубства як соціального явища та його запобігання є доволі важливими і актуальними. Суспільство постійно потребує достовірної інформації про масштаби, характер і причини суїцидального феномену, розроблення та здійснення ефективних заходів запобігання самогубствам та доведенню до самогубства.

Питання, пов'язані із запобіганням самогубству та доведенню до самогубства, особливо з огляду на значну латентність цього явища, є особливо значимі для суспільства і потребують удосконалення як в кримінально-правовій науці, так і в кримінології.

Державні органи і установи, а також громадські організації повинні контролювати, і робити спроби щодо усунення причин самогубств, зниження рівня смертності внаслідок неприродних причин – через самогубства, вбивства і нещасні випадки.

Проте й нині не існує єдиної загальнодержавної програми запобігання самогубств. Власне, у державному бюджеті не передбачено на це коштів, до того ж сама соціально-економічна ситуація в країні залишається суїцидонебезпечною. Смертність через самогубства в Україні набула катастрофічних розмірів.

Список використаних джерел

1. Самогубство: проблема, яка замовчується. *Український медичний часопис*. Прес-служба. URL: <https://www.umj.com.ua/article/129700/samogubstvo-problema-yaka-zamovchuyetsya>.

2. Розанов В. А. Проект міждисциплінарної програми суїцидальної превенції (громадська ініціатива) / Громадська організація «Екологічне здоров'я людини». Одеса, 2007. URL: <http://www.experts.in.ua/baza/doc/download/suicide.pdf>.

3. U VOOZ oprylyudnyly statystyku samohubstv u sviti. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1751388-u-vooz-oprylyudnili-statistiku-samogubstv-u-sviti> [in Ukrainian].

4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 30.09.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

5. Ткачова О. В. Самогубство як кримінологічне явище: причини і способи запобігання. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 143. С. 181–190.

6. Шестопалова Л. М. Самовбивство: проблема, причини, запобігання: монографія / за заг. ред. В. І. Женунтія. Київ: «МП Леся», 2008. 236 с.

7. Дюркгейм Э. Самоубийство (социологический этюд): монография / пер. с фр.; под ред. В. А. Базарова. М.: Мысль, 1994. 399 с.

8. Гилинский Я. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений»: монография. 2-е изд. испр. и доп. СПб.: «Юрид. центр Пресс», 2007. 528 с.

9. Амбрумова А. Г., Тихонечко В. А. Суицид как феномен социально-психологической дезадаптации личности. Актуальные вопросы суицидологии. М., 1978. С. 6–28.

10. Шнейдман Э. Душа самоубийцы: монография. М.: Смысл, 2001. 315 с.

11. Psychological Medicine. (Психологічна медицина.). Issue 02. January 2014. 44 p. P. 279–289. Copyright / Cambridge University Press, 2013.

12. Розанов В. А., Захаров С. Е., Кривда Г. Ф. Завершенные самоубийства в Одесском регионе. *Український вісник психоневрології*. 2006. Т.14. С. 92–95.

Доброскок Андрій Юрійович,
директор ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ

ВАНДАЛІЗМ ЯК ВИЯВ АГРЕСИВНОЇ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Анотація. У статті на підставі наукового аналізу наявних точок зору та раніше розроблених класифікацій сформульовано класифікацію цього виду протиправної поведінки. Наголошено, що вандалізм – це певне соціальне явище, яке досі нормативно не закріплено в українському кримінальному законодавстві й не визнано як злочин. Збільшення кількості виявів вандалізму демонструє як низький рівень правової та моральної культури громадян, так і агресивну спрямованість осіб, які вчиняють ці види дій.

Summary. This article is given a concept of vandalism using a previous scientific achievements and is formulated its classification of this kind of wrongful acts. It is emphasized that vandalism is a social phenomenon which is not still received a regulatory consolidation in Ukrainian Criminal Law and it is not recognized as a crime. Increasing the number of vandalism manifestations shows either low level of law and moral culture or person's aggressive orientation who commit such kinds of acts.

Ключові слова: протиправна поведінка, вандалізм, деструктивні дії, агресія, вияви вандалізму, агресивна поведінка.

На теренах сучасних урбаністичних територій виникає чимало девіантних проявів стосовно культурних, історичних соціально-виховних об'єктів власності та споруд, що становлять цінність для населення і держави. Тож важливо мати на увазі, що прояви агресії та девіантна поведінка складають систему вчинків особи або певних деструктивних груп, що відхиляються від загальноприйнятих соціальних норм, пануючих у суспільстві. До того ж кожний вчинок особи є свідомою дією, актом морального самовизначення, в якому людина стверджує себе як особистість у ставленні до іншої людини, самої себе, соціальної групи або суспільства, проявом в об'єктивній реальності системи її цінностей та рефлексії до життя в цілому.

Останніми роками збільшилося насильство й жорстокість серед населення, а також деструктивна поведінка молоді та підлітків, тому й акти вандалізму стають дедалі поширеними. Дії вандалів привертають увагу держави, оскільки вони є певним фундаментом рецидивної злочинності й розгортаються насамперед на тлі національних, релігійних та особистісних конфліктів. Вандалізм тісно пов'язаний із поняттям агресії, спрямованим на спричинення шкоди, що зазіхає не лише на матеріальні цінності. Його уважно вивчають зарубіжні юристи, психологи, соціологи й інші фахівці. Але в Україні, як і в інших країнах, де вандалізм набуває жахливих розмірів, цю проблему ніхто серйозно не досліджував (крім А. М. Бандурки й А. Ф. Зелінського, які присвятили цій

темі монографію «Вандалізм»), що дає підстави думати, що у нас такої проблеми немає. Проте це не так, про що свідчать численні факти зухвалих руйнувань і пошкоджень матеріальних та культурних цінностей, наруги над державною символікою, пам'ятниками історії та культури тощо [4]. Крім того, бідність породила особливий вид економічного цинізму – побутовий вандалізм, який перетворює під'їзди і ліфти наших будинків, автобусні зупинки, приміські потяги, а частково і вулиці на загіджені, смердючі закутки, де не залишається місця людській гідності. Особливо обурюють акти вандалізму, спрямовані на пам'ятники і могили.

Особа злочинця є одним із елементів криміналістичної характеристики вандалізму. Для розробки криміналістичної характеристики осіб, що вчинили вандалізм, мають значення дані, які стосуються структури особи злочинця. Схема цієї структури має такий вигляд: демографічні, біологічні ознаки, моральні (світогляд, інтереси, хобі та ін.), соціальні (трудові, сімейно-побутові) та інші психологічні ознаки.

У криміналістичному сенсі важливим є такі дані про особистість особи злочинця, які вказують на закономірні зв'язки між особою злочинця та вчиненим злочином, що виявляються ззовні – у різних наслідках вчиненого. У цьому плані особистість треба вивчати як слідоутворюючий об'єкт, джерело інформації про вчинений злочин і як засіб його розкриття. [1, ст. 397].

Біологічні ознаки охоплюють стать, вік, особливості фізичної конституції, стан здоров'я. Так, серед осіб, засуджених за вчинення вандалізму, частка чоловіків складає 92 %; жінок – 8 %. Вік злочинців: 14–18 років – 17 %; 21–30 років – 42 %; 31–45 років – 38 %; старше 45 років – 3 %. Більшість вандалів у момент вчинення злочину знаходяться у стані алкогольного сп'яніння. Серед злочинців, що скоюють злочин у стані сп'яніння, досить великий відсоток осіб з аномаліями психіки [2, ст. 77].

До демографічних ознак відноситься освіта, соціальне становище, місце проживання, професія, спеціальність, рід занять, дані про вчинені злочини та ін. Аналіз кримінальних проваджень про вандалізм демонструє низький рівень освіти: з середньою освітою – 82 % осіб; із середньою спеціальною – 6 %; з незакінченою вищою – 8 %; вищою – 4 %. Найбільш типовою є відсутність певного роду занять, джерела доходів або відсутні взагалі, або мають непостійний характер. Серед них 25 % – особи, які працюють, 16 % – навчаються в школах, професійно-технічних училищах, вищих навчальних закладах, 59 % – безробітні, постійного місця проживання не мають, ведуть «гостювий» режим проживання. Особа злочинця має викривлене уявлення про релігію, ставиться до релігійних канонів байдуже або є атеїстом. Щодо характеристики за місцем проживання та роботи, якщо такі є, то вони складаються формально за шаблонами з позитивним змістом, без визначення будь-яких індивідуальних особливостей особи.

Цікавою є типологія особи злочинця, запропонована Дж. Мартіном, який поділяв вандалів на три види: «занепокоєний вандал» (вчинив вандалізм через серйозні емоційні проблеми, які не в змозі самостійно вирішити), «законослухняний» (вчинив вандалізм з необережності) та «субкультурний» (є прихильником певної соціальної групи, у тому числі певного ідеологічно вмотивованого молодіжного угруповання, приналежність до якого зобов'язує до вчинення акту вандалізму) [3, ст. 54].

Розвиток інформаційних технологій зумовлює також появу нового виду особи злочинця – «Віртуальний» вандал (спамери, хакери, автори вірусів), дії якого спрямовані на деструктивну діяльність у системі Інтернет. До них можуть відноситися навіть школярі, які відвідують приватні школи з програмування, студенти профільних навчальних закладів, професійні розробники програмного забезпечення та інших продуктів, системні адміністратори, налаштувачі програмного забезпечення – тобто особи, які володіють спеціальними знаннями у галузі програмування, при цьому не є важливим тип характеру, особистості. Для українського правозастосовувача такий вид особи злочинця є досить новим.

Отже, кримінологічно значущими ознаками обстановки вчинення вандалізму є: 1) безлад та недотримання людьми прийнятих правил поведінки, масові заворушення, безкарність; 2) відсутність належного контролю та охорони предмету злочинного посягання; 3) місця, що є тимчасово недоступними до зовнішнього спостереження під час безпосереднього вчинення протиправних дій, але наслідки цих дій мають бути відкритими для споглядання широкого загалу; 4) економічно нерозвинені, бідні райони із слабким «колективним ресурсом». Кількість випадків вандалізму збільшується під час проведення публічних заходів, мітингів, демонстрацій, фестивалів, ярмарок.

Список використаних джерел

1. Олександренко О.В., Веселовська Н.О. Прояви вандалізму на об'єктах культурної спадщини / О.В. Олександренко, Н.О. Веселовська // *Young Scientist*. – 2013. – № 1(01). – С. 71–75.
2. Гавло В.К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений / В.К. Гавло.
3. Кримінологія: Навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов., О. М. Джу́жа. – К.: ПАЛИВОДА А. В.
4. Бандурка А.М. Вандалізм / А.М. Бандурка, А.Ф. Зелинский. – Х. Ун-т внутр. дел.
5. Кримінологія. Вандалізм. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib-net.com/content/9308_Vandalizm.html
6. Кримінологія. Підручник. За загальною редакцією Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова. Видавництво: Право, 2018 р.
7. Вандалізм як зневага до культури та історії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://insidernews.info/vandalizm-yak-zneva-ga-do-kulturi-ta-istori%D1%97/>.

Лісниченко Лілія Василівна,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОЗНАКИ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ГРАБЕЖІВ І РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ

Анотація. В доповіді розглядаються основні соціально-демографічні ознаки потерпілих від грабежів та розбійних нападів (стать, вік, рід занять і джерела прибутків, сімейний стан) на основі офіційних статистичних даних за 2008-2018 роки та вивчених архівних кримінальних справ, розглянутих судами м. Києва.

Ключові слова: грабіж, розбійний напад, потерпілий, віктимність, віктимологічна профілактика, соціально-демографічні ознаки.

Summary. The report examines the main socio-demographic characteristics of victims of robbery (gender, age, occupation and sources of income, marital status) based on official statistics for 2008–2018 and studied archival criminal cases examined by the courts in Kiev.

Keywords: robbery, robbery, victim, victimization, victimological prophylaxis, socio-demographic features.

Вчинення значної кількості злочинів залежить не тільки від злочинця, але і від потерпілої особи внаслідок їх взаємодії. З давніх-давен прийнято вважати, що для вчинення злочину необхідні, з одного боку, винні, а з другого – потерпілі. На певних етапах злочинного посягання вони взаємодіють, а нерідко прямо «співпрацюють». Причому потерпілий відіграє не останню роль у процесі зародження, розвитку і вирішення криміногенної ситуації [1, с. 50].

Б. М. Головкін, досліджуючи феномен корисливої насильницької злочинності, а саме роль віктимологічних та ситуаційних чинників у механізмі корисливого насильницького злочинного прояву зазначив: «...основною спричинення злочинної поведінки є корислива спрямованість насильницького прояву, а значить, віктимність і віктимна спрямованість потерпілих є лише умовою, яка сприяє (додатковою можливістю), що полегшує реалізацію мотиву й рішення про доцільність насильницького заволодіння майном» [2, с. 276].

Запобігання злочинам, у результаті здійснення яких заподіюється моральна, майнова та фізична шкода конкретним особам, не може бути ефективним, без наявної у працівників правоохоронних органів інформації щодо потенційної жертви, чинників віктимності, статево-вікових особливостей потерпілих, їх взаємовідносин з майбутніми злочинцями. Тому відомості щодо соціально-демографічних ознак потерпілого є безумовною складовою кримінологічної характеристики загалом. А також одним з основних елементів в побудові ефективних

запобіжних заходів. Показники віктимності серед різних груп населення дозволяють визначити й виділити категорії, серед яких доцільно здійснювати загальну віктимологічну профілактику та виявляти об'єкти для індивідуального попереджувального впливу.

Данні, наведенні в доповіді взято з офіційних статистичних даних Єдиного звіту про кримінальні правопорушення (розділ 8. Відомості про осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень) Генеральної прокуратури України за 2008–2018 роки [3]. А також з вивчених та проаналізованих 400 архівних кримінальних справ, які були розглянуті судами м. Києва.

Отже, до основних соціально-демографічних ознак потерпілих відносяться:

Стать потерпілого. За даними Генеральної прокуратури України протягом 2008–2018 рр. в середньому 55 % чоловіків та 45 % жінок були жертвами грабежів. Найбільша різниця у відсотковому співвідношенні відмічалась у 2008 році, коли було зафіксовано 29,8 % жінок та 70,2 % чоловіків потерпілих від грабежів. Проте у 2014 році частка осіб жіночої статі збільшилась до 53,7 % на протигагу 46,3 % чоловіків. Протягом 2015–2018 років частка потерпілих осіб чоловічої статі почала збільшуватися і вже у 2018 році становила 58,9 %. Серед осіб, потерпілих від розбійних нападів за досліджуваний період зафіксовано в середньому 38 % жінок та 62 % чоловіків. Лише у 2014 році відмічається збільшення частки потерпілих жінок до 42,2 %. На нашу думку, такі зміни у відсоткових співвідношеннях саме у 2014 році пов'язані з початком Антитерористичної операції на Сході України (нині Операція об'єднаних сил ООС) та великою мобілізаційною компанією чоловіків. Проте все ж такі особи чоловічої статі переважають в якості потерпілих від таких корисливо-насильницьких злочинів як грабежі та розбійні напади. На високий рівень віктимності чоловіків звертають увагу й американські кримінологи. Віктимологічними дослідженнями у США встановлено, що вірогідність стати жертвою у чоловіків вища. Чоловіки у 2,5 рази частіше зазнають нападів при обтяжуючих обставинах [4, с. 120].

Вік потерпілого. Переважна більшість потерпілих від грабежів це повнолітні особи (95–96 %). Неповнолітні особи становлять незначний відсоток – 2,1–2,8 % протягом 2014–2018 рр. Протягом 2008–2013 рр. їх частка була дещо більшою і становила 9,8–3,1 % з постійним зменшенням кожного року. Малолітніх потерпілих від грабежів зафіксовано зовсім мало, їх частка протягом досліджуваного періоду не перевищувала 1,6 %. Схожа ситуація і у відсотковому співвідношенні серед осіб, потерпілих від розбійних нападів. Так, переважна більшість це повнолітні особи (96–97 %). Значно менший відсоток потерпілих серед неповнолітніх (в середньому 3,6 % протягом досліджуваного періоду). Частка малолітніх протягом 2008–2018 рр. не перевищувала 0,9 % від всіх потерпілих від розбійних нападів.

За результатами узагальнення досліджених нами кримінальних справ найвіктимнішою віковою категорією серед осіб, що постраждали від грабежів є особи у віці 25–39 років – 36,3 %. Дещо менша частка потерпілих у віці 18–24 роки – 16,4 %, 40–49 років – 10,0 %, 50 років і більше – 9,1 %. Віковий розподіл осіб, потерпілих від розбійного нападу дещо відрізняється від попередньої групи потерпілих осіб. Так, найбільш привабливими для розбійників віковими категоріями виявилися 18–24 роки – 25,0 % осіб, 25–39 років – 25 %, та 40–49 років – 20,0 % осіб, 50 років та більше – 15,0 %.

З вищенаведеного можна зробити висновок, що переважна більшість осіб, потерпілих від грабежів та розбійних нападів становлять особи у віці 18–24 роки та 25–49 років. Саме в цей період життя більшість людей є найбільш соціально-активними, свій вільний час проводять переважно у загально доступних громадських місцях, тому й стають жертвами злочинів даної категорії.

Освіта, рід занять і джерела прибутків потерпілих від злочинів. Майже кожний другий грабіж вчинений відносно особи із середньою освітою, майже кожний п'ятий відносно осіб з вищою та неповною середньою освітою. Незначний відсоток (5,5 %) становлять потерпілі з неповною вищою освітою. Частки осіб, потерпілих від розбоїв за освітнім рівнем розподілилися наступним чином: 70,0 % – із середньою освітою, по 10,0 % – вищою, неповною середньою та з неповною вищою. Переважна більшість потерпілих мають середню освіту, що свідчить перш за все про низький освітній рівень в нашій країні в результаті недоступності вищої освіти для більшості населення.

Із всього масиву обробленої інформації щодо 18,2 % потерпілих від грабежів та 25,0 % потерпілих від розбоїв, місце роботи взагалі не вказане або зазначено, що дані особи не працюють. Знову ж таки це свідчить про дуже низький рівень зайнятості більшості громадян нашої держави, а також значний рівень неофіційного працевлаштування. Професії потерпілих, щодо яких було вчинено грабежі та розбійні напади досить різноманітні. В основному це потерпілі, які мали робочі спеціальності.

Сімейний стан потерпілого. Проведені кримінологічні дослідження засвідчують, що з усього масиву досліджених кримінальних справ більшість потерпілих від грабежів та розбійних нападів були неодружені (незаміжні). Так, 72,2 % потерпілих від грабежів та 76,9 % потерпілих від розбоїв не мали офіційно зареєстровану дружину (чоловіка).

Всі вищезазначені соціально-демографічні характеристики потерпілих від грабежів та розбійних нападів дають змогу окреслити портрет потенційного потерпілого від даних злочинів для подальшого проведення щодо них індивідуальних профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голина, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голини. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2009. – 288 с.
2. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія / Б.М. Головкін. – Х. :Право, 2011. – 432 с.
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (розділ 8. Відомості про осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень). URL:https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 28.02.2019)
4. Иншаков С. М. Зарубежная криминология / Иншаков С. М. – М.: ИНФРА.М-НОРМА, 1997. – 383 с.

Кваша Роман Сергійович,

аспірант відділу проблем кримінального права, криминології та судоустрою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

НАСИЛЬСТВО ТА БУЛІНГ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ: НЕГАТИВНА РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Анотація. У доповіді обгрунтовано негативний вплив ЗМІ на насильство серед неповнолітніх та поширення булінгу в Україні, які відбуваються у поєднанні з психологічною нестійкістю, зниженим рівнем загальної мотивації, нерозвиненими правосвідомістю та правовою культурою неповнолітніх.

Ключові слова: злочинність серед неповнолітніх, булінг, протидія, ювенальна криминологія, ювенальна юстиція, ювенальна превенція.

Summary. The report substantiates the negative impact of the media on violence against minors and the spread of bullying in Ukraine, which occur in conjunction with psychological instability, reduced level of general motivation, undeveloped legal awareness and legal culture of minors.

Keywords: juvenile delinquency, boiling, counteraction, juvenile criminology, juvenile justice, juvenile prevention.

Сьогодні на тлі військової агресії проти України, поширення сепаратизму, тероризму та корупції та інших негативних тенденцій, не менш актуальною є проблема насильства у середовищі неповнолітніх, що зростає у геометричній прогресії. Оскільки саме в так званому перехідному віці активно формуються власна система сприйняття світу, система цінностей та пріоритетів, то діти переймають різні моделі поведінки дорослих, і, на жаль, насильство стає однією з таких моделей. Однією з найпоширеніших проблем у дитячому середовищі сьогодні є булінг, який прийнято розглядати як небажану агресивну поведінку

дітей шкільного віку, що призводить до цькування дитини іншою дитиною або групою дітей з метою приниження, залякування та демонстрації сили [1].

Аналіз причин та умов, що породжують злочинну поведінку неповнолітніх свідчить, що поряд з іншими чинниками – кризою моралі, економічною нестабільністю, негативним впливом на неповнолітніх мікросередовища тощо, особливої актуальності набуває така складова, як вплив засобів масової інформації, соціальних мереж та Інтернет-спільнот (електронні засоби комунікації).

Через засоби мас-медіа: газети, журнали, телеканали, художні фільми простежується негативний вплив кримінальної субкультури на загальновишарпану культуру. Саме засоби масової інформації сьогодні формують світогляд дитини. Діти виховуються на рекламі спиртного, кумирами обирають кіногероїв бойовиків. Неодноразово було порушено проблему обмеження насильства, демонстрування агресії та всездозволеності з екранів, проте досі держава не втрутилася в цей процес [2, с. 116].

Вчені також наголошують, що засоби масової інформації розвивають комерційні та споживацькі цінності, що призводить до розчарувань у своєму становищі. Зневага молодого покоління до культури, традиційного способу життя та духовних цінностей родини, суспільства призводить до послаблення зв'язку поколінь у межах сім'ї та поглиблює конфлікт між традиційним та новим [3, с. 224], і це закономірно, адже «у суспільстві, яке не має достатньої культури людей, роль усіх його інститутів спотворюється...» [4, с. 85].

Важливо підкреслити, що у законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» (№ 2657-VIII від 18.12.2018 р.) акцентовано увагу на насильстві і негативному впливі електронних засобів комунікації. Булінг (цькування) – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого ...» [5]. (курсив наш. – Р. К.). Винесене перше судове рішення і саме за булінг із застосуванням засобів електронних комунікацій. Бориспільський міськрайонний суд Київської області виніс перше в Україні рішення у справі про булінг – за цькування батьків винної особи зобов'язали сплатити штраф. Про це повідомила заступник Міністра юстиції Іванна Смачило. «За результатами судового слухання було встановлено факт булінгу із застосуванням засобів електронних комунікацій. Підлітка визнано винним у цькуванні однолітка...» [6].

Отже вплив ЗМІ на свідомість, розвиток та поведінку людей, в тому числі неповнолітніх, є суттєвим. Дані більш глибокого вивчення

проблеми впливу ЗМІ на процес формування свідомості неповнолітніх та можливу їх насильницьку злочинну поведінку засвідчують, що серед ЗМІ найбільш доступним і популярним є телебачення, оскільки воно одночасно діє на зір та слух, синтезуючи в собі практично всі накопичені, людством способи спілкування. Вчені наголошують на тому, що одна з особливостей підліткової злочинності полягає в її психологічному механізмі наслідування дорослих, що активно «рекламується» останніми, зокрема через засоби масової інформації в журналістському та художньому оформленні, з використанням соціально-психологічних прийомів впливу [7, с. 166]. Серед інших носіїв інформації найбільш популярним є Інтернет, яким користуються для проведення дозвілля та для отримання певної інформації.

Нестійкість емоційної сфери, несформована ціннісна система, схильність до копіювання «справжньої дорослої поведінки», потреба в самоутвердженні у поєднанні з негативним соціальним оточенням (романтизацією кримінального способу життя, чисельними сценами насильства, жорстокості,) призводить до викривленого уявлення про припустимість агресивної та кримінальної поведінки, і зрештою, до булінгу у школах.

Агресивна телепродукція має тенденцію до «омолодження» за віковим призначенням. Насильство та жорстокість все більшою мірою починає бути присутнім навіть у дитячих мультфільмах. Крім того, велику кількість творів, що містять концентровану рекламу злочинного способу життя, можна спостерігати в місцях продажу літератури. Неповнолітній без будь-яких вікових обмежень має змогу придбати друковану продукцію порнографічного характеру, твори, що пропагують жорстокість і насилля.

Негативний вплив ЗМІ на підвищення рівня насильницької злочинної поведінки, відбувається лише у поєднанні з психологічною нестійкістю, зниженим рівнем загальної мотивації, нерозвиненими правосвідомістю та правовою культурою неповнолітніх.

З метою нейтралізації негативного впливу ЗМІ на поведінку неповнолітніх, насамперед запобігання вчиненню ними насильницьких злочинів, необхідною є узгоджена діяльність державних та інших органів. Слід забезпечити позитивний виховний вплив ЗМІ на формування особистості в Україні. Держава сприяє випуску й забезпеченню доступності кіно- та відеофільмів, теле- і радіопередач, виданню друкованих засобів масової інформації, розрахованих на дитячу та молодіжну аудиторію, а також поширенню іншої корисної для культурного розвитку дітей інформації. Забороняється пропагування у засобах масової інформації культу насильства й жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини. Безумовно, держава багато робить у цьому напрямку. У кримінологічній літературі висунуто декілька концепцій впливу ЗМІ на злочинність. Ми вважаємо, що умовно основними з них є три: 1) ЗМІ як каталізатор агресивності у

суспільстві; 2) ЗМІ як інструмент попередження злочинності; 3) ЗМІ як засіб психологічного впливу (як позитивного, так і негативного) – комбінована концепція [8]. Сьогодні в Україні реалізована більшою мірою перша концепція «ЗМІ як каталізатор агресивності у суспільстві» і на поведінку неповнолітніх. Однак завданням держави є забезпечення позитивного впливу ЗМІ, які повинні формувати правосвідомість і правову культуру молоді.

Список використаних джерел

1. Жеброва А. О. Булінг як різновид катувань серед неповнолітніх. URL.: <http://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/%D0%96%D0%B5%D0%B1%D0%B0.pdf>.
2. Пустовий О. О. Кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 284 с.
3. Юзікова Н.С. Суспільство і злочинність неповнолітніх у розрізі епох (від Давнини і Середньовіччя до XXI ст.): монографія. Дніпропетровськ: Ліра, 2015. 327 с.
4. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу: монографія. Київ: Атіка, 2008. 352 с.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню). Закон України від 18.12.2018 р. № 2657-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19>.
6. В Україні ухвалили перше судове рішення у справі про булінг – Мін'юст // <https://www.radiosvoboda.org/a/news-buling-sud-dity-agresiya/29767938.html>
7. Мельничок В. М. Криміналістична характеристика вікових особливостей криміногенної поведінки неповнолітніх. Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 47. С. 166–173.
8. Мокряк М. О. Теоретичний дискурс ролі ЗМІ у попередженні злочинності. Актуальні проблеми політики. 2016. Вип. 58. С. 28–7288.

Резнік Ярослав Анатолійович,

аспірант відділу проблем кримінального права, кримінології та криминології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ЗМОВА ЯК КОНСТИТУТИВНА ОЗНАКА ГРУПОВОЇ ТА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У доповіді обґрунтовано, що змова є однією з найбільш визначальних ознак як групової, так і організованої злочинної діяльності. Змова – це іманентна властивість та структурний елемент співучасті у злочині.

Ключові слова: змова, спільність, співучасть, ситуативна змова, групова злочинна діяльність, організована злочинна діяльність.

Summary. The report substantiates that conspiracy is one of the most important features of both group and organized crime. Conspiracy is an inherent property and a structural element of complicity in a crime.

Keywords: conspiracy, community, complicity, situational conspiracy, group criminal activity, organized criminal activity.

Проблемам спільної злочинної діяльності в юридичній науці традиційно приділяється багато уваги. З року в рік зростає кількість злочинів, що вчинюються спільно кількома особами, і насамперед у складі структурованих організованих об'єднань. Злочинну змову можна визнати однією із найнебезпечніших сучасних тенденцій злочинності як у світі загалом, так і в Україні. Із поняттям змови асоціюється будь-який прояв організованої злочинної діяльності, а також у багатьох випадках – групової. Відповідальність за групову й організовану злочинну діяльність у кримінальному праві регулюється насамперед нормами інституту співучасті у злочині. О. О. Кваша наголошує, що неможливо розглядати інститут співучасті в злочині без аналізу закономірностей групової та організованої злочинності, насамперед з соціально-кримінологічних позицій [1, с. 168]. Отже, поняття змови є ключовим для цього інституту, і відповідно – для розуміння всіх форм спільної злочинної діяльності, як групової, так і організованої.

Небезпека спільної злочинної діяльності відома з давніх часів. Проте сьогодні ця небезпека посилена у зв'язку з трансформацією багатьох проявів співучасті у організовану та транснаціональну злочинність. Сучасні реалії розвитку транснаціональної організованої злочинності свідчать про те, що вона набула принципово нової якості, трансформується не лише у злочинні організації різного ступеня організаційної складності, чисельності та міри впливу, а й здатна утворювати квазі-державні утворення кримінальної спрямованості.[2, с. 7].

У багатьох країнах «змова», «кримінальна змова» використовуються законодавцем замість поняття «співучасть», наприклад у США, Англії [3, с. 108–109]. Тоді як визначене у ст. 26 чинного КК України поняття співучасті взагалі не містить такого терміну. Натомість змова має місце при визначенні форм співучасті у злочині (ст. 28 КК України) в поєднанні із прикметником «попередня». Злочин визнається вчиненим **за попередньою змовою** групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення (ч. 2). Злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він вчинений стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени чи структурні частини якого **за попередньою змовою** зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп» (ч. 4). Змова може бути попередньою, коли відбувається між співучасниками до початку виконання об'єктивної

сторони злочину. Інший вид змови, коли злочин вчиняється групою осіб без попередньої змови, умовно слід називати *ситуативною*. Ситуативна змова при співучасті має місце, коли діяльність одного виконавця приєднується до діяльності іншого (інших) виконавця вже в процесі вчинення злочину, але до його закінчення (ч. 1 ст. 28 КК України). Ситуативна змова можлива лише у груповій злочинній діяльності.

В Особливій частині поняття змова закріплене у багатьох кваліфікованих складах злочинів за ознакою його спільного вчинення. Так, група осіб за попередньою змовою як кваліфікуюча (особливо кваліфікуюча) ознака передбачена у понад як 90 складів злочинів, тобто ця форма співучасті є найбільш поширеною в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України з усіх передбачених у ст. 28 КК форм співучасті [4, с. 287].

На основі вищевикладеного, можна констатувати, що одним з підходів до розуміння поняття «змова» є визнання її конститутивною ознакою спільної злочинної діяльності. Можна говорити про концепцію, що виражається формулою: «співучасть = змова». Подібна зрозуміла наявна і у працях інших сучасних науковців. Юридичною ознакою, яка об'єднує співучасників та обумовлює їх спільну відповідальність, що дозволяє відмежувати співучасть від інших випадків збігу декількох осіб в одному посяганні, є суб'єктивний зв'язок між співучасниками у виді змови. Змова передбачає спільність волі як ознаки умислу [5, с. 544].

Проте у зарубіжній юриспруденції існує й інший науковий підхід, коли поняття співучасті і змови протиставляються. Тоді констатується, що з питання про кримінальну відповідальність за спільну злочинну діяльність існує доктрина «співучасті» і доктрини «змови». Так, до кримінальних правопорушень, виражених у словесній формі, у США відносять змову, підбурювання, завідомо неправдиве показання, а також співучасть [6, с. 53, 55]. Отже, поняття змови і співучасті відокремлені. При такому підході у вітчизняному кримінальному праві «доктрина змови» може обґрунтовувати специфіку складів злочину, що полягають у створенні структурно організованих злочинних об'єднань: транснаціональна організація (ч. 5 ст. 143), злочинна організація (ст. 255), банда (ст. 257), терористична організація (ст. 258-3), не передбачені законом воєнізовані або збройні формування (ст. 260). Так, вчені зауважують, що застосування для аналізу бандитизму теоретичних положень, які не отримали широкого розповсюдження, доктрин, що обґрунтовують встановлення кримінальної відповідальності за спільну злочинну діяльність кількох осіб, зокрема, доктрини «змови», може виявитися результативним [7, с. 1180].

Звернемось до положень кримінальних законів інших європейських держав. У кримінальному законі Польщі поняття змови закріплено у визначенні готування до вчинення злочину та співучасті у ньому: у ст. 17 § 1. Карного кодексу Республіки Польща зазначено: «Не підлягає покаранню за готування особа, яка добровільно відмовилась від нього, зокрема, коли знищила підготовлені засоби або запобігла використанню їх в майбутньому; у випадку змови з іншою особою для

вчинення забороненого діяння, не підлягає покаранню особа, яка, крім того, доклала суттєвих зусиль для запобігання вчиненню забороненого діяння». А в ст. Ст. 18. § 1: «Підлягає відповідальності за вчинення забороненого діяння не лише той, хто вчиняє його самостійно або спільно, за змовою з іншою особою, але також той, хто здійснює керівництво виконанням забороненого діяння іншою особою або використовуючи залежність іншої особи від себе, доручає їй виконати таке заборонене діяння» [8, с. 21]. У КК Франції надано поняття такої форми злочинного об'єднання, як об'єднання злочинців, встановлено відповідальність за участь у ньому. Його, відповідно до ст. 450-1 КК Франції, утворює об'єднання злочинців, будь-яка сформована група або змова з метою підготовки, що характеризується одним або декількома фактами, одного або кількох злочинів чи одного або кількох проступків [9, с. 34–43].

У тлумачних словниках змова визначається як «таємна угода для досягнення якоїсь мети; зговір. Взаємна домовленість про *спільні дії*» (курсив наш. – Я.Р.) [10, с. 769]. Змова – це іманентна властивість та структурний елемент співучасті. Спільність, а з наведеного вище, і змова, є найбільш визначальними ознаками групової та організованої злочинної діяльності. Отже, змова має місце у всіх проявах спільної злочинної діяльності (групових та організованих).

Список використаних джерел

1. Кваша О.О. Актуальні проблеми співучасті у злочині. *Право України*. 2014. № 5. С. 167–177.
2. Жаровська Г.П. Транснаціональна організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, протидія : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2018. 568 с.
3. Малиновский А. А. Сравнительное правоведение в сфере уголовного права. Москва: Междунар. отношения, 2002. 376 с.
4. Загиней З. Кримінально-правова герменевтика: монографія. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2015. 380 с.
5. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник. /За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.
6. Михайлов В. Банда: форма соучастия или уговор. *Уголовное право*. 2004. № 3. С. 53-55.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-е вид., перероб. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1360 с.
8. Карний кодекс республіки Польща. Переклад. Київ, ВАІТЕ, 2015. 164 с.
9. Кузнецова Н. Ф. Новый уголовный кодекс Франции. *Вестник Московского у-та*. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1994. № 2. С. 34–43.
10. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / [уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко]. [2-е вид., виправ.]. Київ: Вид-во «АКОНІТ», 2008–Т. 1: А–К. 2008. 928 с.

Венедіктов Андрій Анатолійович,
адвокат ради адвокатів Полтавської області,
кандидат юридичних наук;
Венедіктова Юлія Євгенівна,
адвокат ради адвокатів Херсонської області

ЗАПОБІГАННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ВИКРАДЕННЮ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Анотація. Розкрито типові схеми організованої злочинної діяльності з викрадення автотранспортних засобів. Визначено заходи оперативних підрозділів з протидії таким схемам.

Ключові слова: автотранспортні засоби, викрадення, запобігання.

Summary. The typical schemes of organized criminal activity on the abduction of motor vehicles are revealed. Measures of operational units for counteracting such schemes are determined.

Keywords: motor vehicles, abduction, prevention.

Незаконне заволодіння автотранспортними засобами у формі викрадення набуло в Україні значного поширення [1, с. 4] та перетворилося на злочинний промисел вузькоспеціалізованих професійних угруповань, які діють у цій сфері.

Важливу роль у протидії викраденню автотранспортних засобів відіграють оперативні підрозділи правоохоронних органів України на які законодавцем покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності та виконання окремих процесуальних дій у кримінальному провадженні за дорученням слідчого, прокурора. Проте сьогодні їх потенціал щодо запобігання досліджуваному виду злочинної діяльності реалізується неповним обсягом. Це зумовлено низкою причин, одна з яких – недостатній рівень теоретичного забезпечення організації роботи із запобігання викраденню автотранспортних засобів оперативними підрозділами. Важливою складовою такого забезпечення є визначення типових схем злочинної діяльності організованих формувань, що діють у цій сфері.

Аналіз практики оперативних підрозділів, органів досудового розслідування, прокуратури та суду дозволяє стверджувати, що найбільш типовою схемою діяльності організованих груп, що спеціалізуються на викраденні транспортних засобів є наступна.

Організатор отримує замовлення на конкретну марку та модель автомобіля або сам визначає їх з урахуванням можливостей подальшого збуту викраденого транспортного засобу (в цілому вигляді або по запасних частинах).

Це замовлення доводиться до відома виконавців. Перша їх група займається пошуковими роботами: обстежує двори житлових будинків, автостоянки, паркінги в пошуках автомобіля із заданими параметрами. Після знаходження відповідного автомобіля та визначення його як

предмета майбутнього злочину за місцем його постійного паркування може бути встановлене візуальне спостереження – з метою встановлення режиму та особливостей користування автомобілем власником або іншими особами. У окремих випадках може встановлюватись короточасне спостереження і за власником (користувачем) – для вивчення його режиму.

Одержана інформація передається організатору (або, як варіант, безпосередньо особам, що мають здійснити незаконне заволодіння транспортним засобом). Злочин вчиняється у найбільш безпечний (на думку зловмисників) для цього час.

Викрадачі, з використанням спеціальних технічних засобів, знешкоднують систему сигналізації, проникають у середину автомобіля та заводять двигун. Після цього автомобіль перегоняють у інше місце – «відстійник». Це можуть здійснити ті самі особи, які вскривали автомобіль. Але на цьому етапі часто використовуються інші люди (особи, які не можуть бути суб'єктами кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом). Так, після запуску двигуна, той хто проникав у середину автомобіля залишає місце події. Його змінює інший співучасник вчинення злочину, який сідає за кермо та перевозить автомобіль у заздалегідь обраний «відстійник». Такий прийом у разі викриття дозволяє пом'якшити кримінальну відповідальність або ж взагалі уникнути її (якщо не буде доведено, що особи діяли у змові).

У якості «відстійників» можуть використовуватися найрізноманітніші місця: двори багатоквартирних житлових будинків, пустирі, приватні гаражі тощо. Такі місця обирають з урахуванням того аби автомобіль: «не кидався в очі», не задавав жодних перешкод у русі іншим транспортним засобам або пішоходам, не займав звичайного місця паркування інших транспортних засобів. Адже у таких випадках існує небезпека виклику патрульної поліції. Але досить часто на цьому рівні зловмисники послуговуються орендованими гаражами. При цьому їх можуть обладнувати стаціонарними «глушилками».

Після перебування у відстійнику можливо декілька варіантів подальшої долі транспортного засобу. По-перше, якщо автомобіль був викрадений з метою подальшого вимагання викупу у власника, то цей транспортний засіб можуть залишити без руху або перевести у інший відстійник. Зловмисники через родичів, друзів, знайомих зв'язуються з потерпілим та пропонують йому викупити автомобіль (як правило, вимагають третину від ринкової вартості автомобіля).

По-друге, через деякий час автомобіль забирають з відстійника й транспортують до підпільної або легальної станції технічного обслуговування. Далі події розгортаються за двома варіантами: 1) повне розбирання автотранспортного засобу з подальшим продажем його по запасних частинах; 2) підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України).

Аналіз зазначеної схеми дозволяє стверджувати, що оперативні підрозділи можуть ефективно запобігати діяльності таких груп використовуючи положення п. 1–6, 13–15 ч. 1 ст. 8, а також ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Так, до виконання завдань із запобігання незаконному викраденню автотранспортних засобів, на підставі ст. 11 вказаного закону може бути залучено широке коло осіб – як гласно, так і негласно. Зокрема, можливе цілком відкрите співробітництво з особами, як проживають на території обслуговування оперативного підрозділу – з метою виявлення «відстійників» викраденого автотранспорту (для подальшого спостереження та викриття зловмисників). Конфіденційне співробітництво доцільно встановлювати з працівниками як легальних так і нелегальних станцій технічного обслуговування автомобілів де може проводитися повне розбирання автотранспортного засобу з подальшим продажем його по запасних частинах, підрідробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу. Важливим фактором запобігання досліджуваним злочинам є наявність конфіденційних співробітників і серед осіб раніше засуджених за незаконне заволодіння автотранспортом у формі викрадення.

Важливим елементом запобігання оперативними підрозділами викраденню автотранспортних засобів є проведення профілактично-пошукових заходів, як у реальному просторі (у місцях імовірного викрадення – з використанням «автомобілів-пасток»; у місцях можливого розуклоплектування транспортних засобів – з подальшим встановленням постачальників та замовників) так і у віртуальному (проведення моніторингу мережі Інтернет з метою виявлення ознак збуту викрадених автомобілів або розміщення замовлень на їх викрадення).

Врешті дієвим засобом запобігання оперативними підрозділами викраденню автотранспортних засобів є повноцінна оперативна розробка лідерів та членів організованих злочинних груп, що фактично відповідає негласному контролю за їх злочинною діяльністю з подальшим переходом у відкриту (кримінальну процесуальну) протидію [2, с. 137]. При цьому можуть використовуватися усі передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» заходи, зокрема: контрольоване постачання, контрольна закупка, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, візуальне спостереження за особою, річчю або місцем, аудіо, відеоконтроль особи та місця, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації тощо.

Список використаних джерел

1. Христов О. Л. Протидія незаконним заволодінням транспортними засобами: криміналістичний аспект: монографія. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 148 с.

2. Грібов М. Л. Правове регулювання документування вчинення злочину в кримінальному процесі й оперативно-розшуковій діяльності. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 1 (15). С. 129–139.

Сидоренко Лариса Володимирівна,

здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
Грібов М. Л.

ЗАСОБИ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

Анотація. Визначено різновиди засобів, що використовуються оперативними підрозділами для запобігання злочинам. Розкрито зміст цих категорій

Ключові слова: протидія злочинності, оперативні підрозділи, правоохоронні органи.

Summary. Variants of tools used by operational units for crime prevention are determined. The content of these categories is disclosed

Keywords: counteraction to crime, operational units, law enforcement agencies.

Будь-яка людська діяльність потребує застосування певних інструментів, засобів. Не є винятком і діяльність оперативних підрозділів. Водночас розуміння засобів, що використовуються оперативними підрозділами з метою запобігання злочинам досі не сформоване.

Традиційне поняття засобів оперативно-розшукової діяльності як сукупності знаряддя (матеріального інструментарію) та науково обґрунтованих прийомів його правомірного застосування суб'єктом ОРД для виконання завдань цієї діяльності не відбиває повним обсягом всього спектру засобів, що використовується оперативними підрозділами в межах ОРД та кримінального провадження. Тим більше не відбиває цього спектру розуміння законодавцем засобів, що використовуються при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, яке у ст. 273 КПК України зведено до несправжніх (імітаційних) та задалегідь помічених (ідентифікованих).

З цього приводу слушною є думка М. А. Погорецького, який стверджує, що засобами в оперативно-розшуковій діяльності та кримінальному процесі є все те, за допомогою чого забезпечується

отримання результату ОРД та виконання завдань кримінального провадження, у тому числі оперативно-розшукові заходи та слідчі дії [1, с. 171]. Цю думку підтримують й інші науковці [2]

Адже у загальнозживаному значенні, засіб тлумачиться як спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось, спосіб, прийом. У теорії права засоби розуміють як предмети (явища, процеси), за допомогою яких забезпечується отримання результату певної діяльності. На такому розумінні, здебільшого, ґрунтуються дослідження категорії «правові засоби», що були започатковані у 80-х роках ХХ століття на галузевому рівні.

Традиційно виокремлюють три рівні правових засобів. По-перше, це рівень первинних правових засобів – елементів механізму правового регулювання в цілому (це, перш за все, юридичні норми, а також суб'єктивні юридичні права та юридичні обов'язки), при цьому правові засоби тут – це загальний напрям вирішення життєвої проблеми. По-друге, рівень правових форм, що склалися, який нормативно виражений у вигляді інститутів – окремих утворень, що є юридично дієвими формами вирішення життєвих проблем (наприклад, договір як спосіб організації роботи та оплати її результатів). По-третє, операціональний рівень – конкретні юридичні засоби, що є безпосередньо в оперативному розпорядженні тих чи інших суб'єктів, наприклад договір громадянина щодо купівлі сільськогосподарського підприємства для вирощування та продажу сільськогосподарської продукції, даний договір є способом організації взаємовідносин між громадянином та сільськогосподарським підприємством [3, с. 152–153; 4, с. 203].

Відповідно до цього, в діяльності оперативних підрозділів доцільно виокремлювати правові засоби запобігання злочинам. На першому рівні – це норми Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», зокрема ст. 7 та 8, де визначено права та обов'язки підрозділів уповноважених на проведення ОРД, а також норми ст. 271 КПК України, яка допускає документування злочину на стадії замаху та (або) готування. На другому рівні – це інститути конфіденційного співробітництва, інформаційно-аналітичного забезпечення ОРД, міжнародного співробітництва у галузі ОРД тощо. На третьому рівні (операціональному) – це окремі оперативно-розшукові заходи та конкретні негласні слідчі (розшукові) дії.

Окрім правових засобів запобігання злочинам, оперативними підрозділами безумовно використовуються і організаційні. Відповідно до результатів проведених нами досліджень – це унормовані підзаконними нормативно-правовими актами моделі (алгоритми) діяльності оперативних підрозділів; діяльність суб'єктів і об'єктів управління щодо проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій.

Цілком обгрунтованим може бути визнане і вузьке бачення, коли засоби розглядаються як речі матеріального світу, завдяки використанню яких, отримують потрібний результат. Такий підхід є традиційним для наукової та навчальній літератури з питань ОРД. Але сьогодні він зазнає конструктивної критики [5]. Проте дана критика стосується не самого розуміння засобу винятково як матеріального інструменту досягнення певної ідеальної цілі, а переліку категорій таких матеріальних інструментів [2]. Адже окремі вітчизняні вчені, ґрунтуючись на результатах наукових досліджень ще радянських часів виокремлюють лише три категорії таких засобів: оперативні обліки, оперативно-технічні засоби та службових собак.

Загалом щодо засобів, що використовуються оперативними підрозділами для запобігання злочинам доходимо наступних висновків.

У широкому розумінні засобами, що використовуються оперативними підрозділами для запобігання злочинам є усе те, за допомогою чого досягають потрібного результату (виявлення, попередження та припинення злочинів, викриття та руйнування схем злочинної діяльності її дезорганізація та припинення).

Зокрема, це:

– правові засоби (законодавчі приписи щодо діяльності оперативних підрозділів, зокрема, щодо порядку проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій; видання на основі Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», КПК України підзаконних нормативно-правових актів; реалізація уповноваженими суб'єктами повноважень наданих їм вказаними документами)

– організаційні засоби (унормовані підзаконними нормативно-правовими актами моделі (алгоритми) діяльності оперативних підрозділів; діяльність суб'єктів і об'єктів управління щодо проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій).

– матеріальні засоби.

У вузькому розумінні засобами, що використовуються для запобігання злочинам оперативними підрозділами є матеріальні засоби.

До них належать

а) технічні засоби (технічні засоби проникнення у публічно недоступні місця; технічні засоби аудіо- і відеоконтролю особи та місця; технічні засоби зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж й електронних інформаційних систем; засоби фотографування, відео- та звукозапису; технічні засоби встановлення місцезнаходження конкретних матеріальних об'єктів; технічні засоби зв'язку, оптичні прилади, транспортні засоби);

б) програмні та інформаційні засоби (розвідувальні комп'ютерні програми; інформаційно-пошукові системи та електронні бази даних оперативних та інших підрозділів правоохоронних органів)

в) засоби забезпечення негласності (по-перше, засоби маскування – матеріальні знаряддя для зміни зовнішнього вигляду сил оперативних підрозділів, їх апаратури, обладнання, приміщень й транспорту; по-друге, засоби прикриття – письмова та усна дезінформація (у тому числі документи) щодо сил оперативних підрозділів, їх дій, апаратури, обладнання, приміщень й транспорту).

Зазначені матеріальні засоби набувають статусу засобів запобігання злочинам лише у разі їх правомірного застосування уповноваженими на те суб'єктами.

Список використаних джерел

1. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія. Х.: Арсіс ЛТД, 2007. – 576 с.

2. Грібов М. Л. Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Бюлетень міністерства юстиції України. 2014. № 9. С. 152–158.

3. Алексеев С. С. Теория права. М.: Издательство БЕК, 1994. 224 с.

4. Заяць Н. Сутнісна характеристика правових засобів у механізмі правового регулювання. Теорія держави і права. 2016. № 12. С. 202–205.

5. Пеньков С. В. Окремі аспекти зарубіжного досвіду застосування оперативної техніки правоохоронними органами [Електронний ресурс] Вісник ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка. 2016. Вип. 3. С. 271–280.

Личук Олена Анатоліївна,

здобувач ступеня вищої освіти навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент ***Климчук М. П.***

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу законодавчих гарантій права учасників кримінального провадження на оскарження угоди про визнання винуватості. Зроблено висновок, що передбачена законом можливість оскарження ухвали про скасування вироку, яким була

затверджена угода в апеляційному порядку, є важливою гарантією забезпечення прав особи при застосуванні вказаного заходу кримінальної процесуальної відповідальності.

Ключові слова: угода про визнання винуватості, учасники кримінального провадження, ухвала, процесуальні гарантії, забезпечення прав.

Summary. The article is devoted to the analysis of legal guarantees of the right of participants in criminal proceedings to appeal the agreement on the recognition of guilt. We concluded that the possibility provided by the law to appeal the decision to cancel the verdict, which approved by the agreement in an appeal, is an important guarantee of ensuring the rights of the person in applying the said measure of criminal procedural liability.

Keywords: agreement on acknowledgment of guilt, participants in criminal proceedings, decree, procedural guarantees, provision of rights.

КПК України 2012 р. серед іншого у розділі VI запровадив особливі порядки кримінального провадження. Одним із них є провадження на підставі угод. Концептуальною метою погоджувальних процедур у кримінальному судочинстві є підвищення ефективності боротьби із злочинністю, сприяння зменшенню витрат на цю державну діяльність [1, с. 39].

У ч. 4 ст. 469 КПК України визначено випадки укладення угод про визнання винуватості. За відсутності підстав, передбачених ч. 7 ст. 474 КПК України суд зобов'язаний затвердити угоду про визнання винуватості [2]. До прикладу, за даними офіційної статистики станом на початок 2018 року в органах Національної поліції 7,1 % обвинувальний акт скеровано до суду з угодами про визнання винуватості [3].

Для обвинуваченого перевагами укладення угоди про визнання винуватості є: звільнення від покарання; уникнення невизначеності щодо покарання у суді; у деяких випадках – застосування альтернативного покарання або його зниження. Перевагами угоди про визнання винуватості для прокурора є такі: можливість зменшення бюджетних витрат та економія процесуального часу; зниження навантаження прокуратури на прокуратуру за підтримання державного обвинувачення; внесок у ефективність системи кримінального судочинства; певною мірою усувається перспектива дальших апеляцій [4, с. 328].

Однією із найважливіших гарантій захисту прав та свобод учасника кримінального провадження є право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності слідчого судді, прокурора, слідчого.

Відповідно до ст. 55 Конституції України, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і

службових осіб [5]. Захист прав, свобод та законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України, законодавчо врегульований в тому числі п. 17 ч. 1 ст. 7 КПК України є забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності. Стаття 24 КПК закріплює, що кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому КПК [2].

При вирішенні питання щодо скасування вироку, яким затверджена угода, суд, який розглядає відповідне клопотання прокурора, обов'язково повідомляє про це сторін такої угоди та інших учасників судового провадження. Клопотання розглядається в судовому засіданні за участю сторін угоди, а також інших учасників судового провадження. Відсутність інших учасників судового провадження не є перешкодою для судового розгляду. Особа, яка звернулась до суду з клопотанням про скасування вироку, яким затверджена угода, зобов'язана довести, що засуджений не виконав умови угоди. Якщо суд визнає, що особа довела, що засуджений не виконав умови угоди, то він своєю ухвалою скасовує вирок, яким затверджена угода [6, с. 835]. Якщо угода була досягнена на стадії судового розгляду, то суд скасовує вирок і призначає судовий розгляд цієї справи в загальному порядку.

Передбачена законом можливість оскарження ухвали про скасування вироку, яким була затверджена угода в апеляційному порядку, є важливою гарантією забезпечення прав особи при застосуванні розглядуваного заходу кримінальної процесуальної відповідальності. Така скарга може бути подана протягом семи днів з дня оголошення відповідної ухвали, а якщо особа перебуває під вартою – строк подачі апеляційної скарги обчислюється з моменту вручення їй копії судового рішення.

У ст. 393 КПК України визначено виключний перелік осіб, які наділені правом на апеляційне оскарження вироків судів [2]. Частиною 4 ст. 394 КПК України передбачене право на оскарження вироку на підставі угоди надано лише обвинуваченому (його захиснику, законному представнику) та прокурору із чітко регламентованих підстав. Про інших осіб, прав, свобод та інтересів яких стосується вирок на підставі угоди, у ній не вказується (зокрема, про співучасників злочину, кримінальне провадження щодо яких виділено).

Однак, як зазначає з цього приводу В. В. Навроцька, це не дає підстав стверджувати, що такі особи не є суб'єктами права на апеляційне та /чи касаційне оскарження. Оскільки у ст. 24 КПК України прямо та однозначно йдеться про право на перегляд вироку, що стосується прав, свобод чи інтересів особи судом вищого рівня незалежно від того, чи брала та особа участь у судовому розгляді. Вказане положення перебуває у конкуренції з нормою, закріпленою у ст. 394 КПК України, якою закріплено вичерпний перелік суб'єктів та

підстав оскарження вироку на підставі угоди. Погоджуємось, що під час перегляду справи за апеляційною скаргою «інших осіб» потрібно керуватися нормою, передбаченою ч. 2 ст. 24 КПК України, як такою, що регламентує загальні засади та є пріоритетною над нормами, що стосуються окремих правових ситуацій [7, с. 519–520].

Під час оскарження вироку суду першої інстанції на підставі угоди між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості виникають й інші питання організаційного та процесуального характеру, які стосуються взаємних прав та обов'язків суб'єктів цієї процедури. Однак, безсумнівним є те, що наявність інституту оскарження угоди про визнання винуватості є суттєвою гарантією особи, інтересів якої стосується вирок на підставі угоди.

Список використаних джерел

1. Бояров В. І. Скорочена процедура судового слідства та угода про визнання вини: проблемні питання нового Кримінального процесуального кодексу України. Науково-практичний журнал: *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. № 4 (7). 2012. С. 38–44.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1458049476321499. (Дата звернення 06.03.2019 р.).

3. Аналітична довідка про стан протидії злочинності, корупції та прокурорсько-слідчу роботу на території України за січень-грудень 2018 р. URL: <https://www.gp.gov.ua>. (Дата звернення 06.03.2019 р.).

4. Блажівський Є. М., Грошевий Ю. М., Дьомін Ю. М. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків: Право, 2012. Т. 2. 664 с.

5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>. (Дата звернення 06.03.2019 р.).

6. Ківалов С. В., Міщенко С. М., Захарченко В. Ю. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Харків: Одиссей, 2013. 1104 с.

7. Навроцька В. Право на оскарження угоди про визнання винуватості особою, яка не є її учасником. *Вісник Національного університету Львівська політехніка*. Юридичні науки. 2016. № 855. С. 515–521.

Азарова Анна Андріївна,
здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
Левченко Ю. О.

ДЕТЕРМІНАНТИ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ

Анотація. У статті розглянуто основні детермінанти завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеки громадян. Також виокремлено деякі сучасні мотиви вчинення цих злочинів.

Ключові слова: громадський порядок, причина, громадська безпека, небезпека, злочин, повідомлення, вибух.

Summary. The article describes determinants of knowingly untrue reports about the threat the security of citizens. Also singled out some causes of these crimes.

Keywords: public order, cause, public safety, danger, crime, communication, explosion.

Кримінологічна характеристика завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності передбачає аналіз таких її елементів, як стан і тенденції вчинення цих злочинів, аналіз особливостей особи, яка повідомляє завідомо неправдиву інформацію, а також дослідження та характеристика основних груп факторів детермінації цих злочинів. Проблема причин злочинності посідає одне із центральних місць в кримінології. Причини та умови злочинності – це система негативних для відповідної суспільно-економічної формації та конкретної держави соціальних явищ, які детермінують злочинність як свій наслідок [1, с. 131–132].

Одразу слід зазначити, що існує багато класифікацій факторів детермінації злочинності, але узагальнено їх можна розподілити на групи: економічні, соціальні, політичні, ідеологічні тощо. Саме такі групи факторів певним чином детермінують вчинення завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. В сучасних умовах слід окремо виділити завідомо неправдиві повідомлення про загрозу громадській безпеці із політичних причин. Політична нестабільність у нашій країні призвела до загострення економічної та соціальної ситуації. Крім того, військовий конфлікт на сході країни також може спричинити вчинення

злочинів проти громадської безпеки, в тому числі і завідомо неправдиві повідомлення про загрозу вибуху.

Крім того, негативний вплив мають деякі фактори соціального середовища. До таких слід віднести зростання числа безробітних серед осіб працездатного віку, затримка виплат зарплат, пенсій та соціальних допомог, загальне зниження рівня життя населення, зростання цін на житлово-комунальні послуги та продукти харчування, соціальна незахищеність окремих категорій громадян тощо. Ці фактори сприяють наростанню соціальної напруженості в суспільстві. Варто також додати, що при погіршенні загальної ситуації збільшується вплив так званих «фонових» явищ, що входять до причинового комплексу завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян (алкоголізм, наркоманія, неупорядкованість дозвілля тощо). Аналізуючи причини вчинення таких злочинів, обов'язково необхідно сказати про недоліки виховання неповнолітніх як у родині, так і поза нею – у навчальних закладах та центрах дитячого дозвілля. Безнаглядність, відсутність належного контролю за поведінкою дітей та відсутність власного позитивного прикладу поведінки також сприяють вчиненню завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян неповнолітніми.

Тенденції вчинення таких злочинів, як завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, пов'язують із впливом найбільш вагомих детермінант, серед яких, насамперед, виділяються: загальне зниження рівня матеріального забезпечення населення, загострення соціальних проблем у суспільстві, підвищення рівня зневаги та недовіри до державних органів серед населення.

Мотив і мета вчинення злочину дозволяє говорити про наявність у злочинця в більшості випадків зацікавленості в спостереженні наслідків свого злочинного діяння: порушення нормальної діяльності або відпочинку громадян, проведення правоохоронними органами пошукових і евакуаційно-загороджувальних заходів тощо. Важливим моментом є час вчинення аналізованих злочинних діянь. Неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення або пошкодження об'єктів власності найчастіше надходять в денний час: в період з 8 до 14 годин – 46 % повідомлень; в період з 14 до 18 годин – 27 % повідомлень [2, с. 64].

Спробуємо диференціювати найбільш типові з мотивів вчинення аналізованих злочинів щодо об'єктів загроз. Отже, найбільш поширеною метою «мінування» навчальних закладів і промислових підприємств є зрив навчального або виробничого процесу. Однак навчальні заклади і промислові підприємства можуть піддаватися загрозі вибуху, хоча в меншій мірі, з мотивів помсти вчителю, директору, керівництву за «незаслужені» оцінки, «несправедливе» відрухування, звільнення, невиконання зарплати тощо. Житлові будинки найчастіше піддаються загрозі «вибуху» з метою порушення спокою громадян, залякування конкретної людини, з хуліганських мотивів, а також з помсти, ревнощів

або заздрості. Причому, такий мотив як помста, за спрямованістю може бути знеособленим (помста владі, суспільству, будь-якій організації) та особистим (помста конкретній людині).

Загрози вибуху об'єктів торгівлі, складських або офісних приміщень найчастіше виникають на ґрунті комерційного суперництва, з метою завдати шкоди конкурентам або залякати об'єкт вимагання. Вокзали, аеропорти або конкретний поїзд, літак часто стають об'єктами погроз «вибуху» з метою затримати своєчасне відправлення транспорту. Суб'єктами таких повідомлень можуть стати пасажери, що спізнюються, а мотивом служить бажання встигнути на конкретний рейс. Але зазначені об'єкти можуть «мінуватися» і з корисливих мотивів. Відомі також випадки загрози вибуху вокзалів, аеропортів з мотивів помсти. Практиці відомі також випадки завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці у відношенні будівель, приміщень органів державної влади і місцевого самоврядування. Причиною повідомлень найчастіше є помста за неправомірні дії або бездіяльність представників цих органів, низький рівень життя населення тощо. Крім того, зазначені злочини можуть вчинятися з мотивів політичної, расової або національної ворожнечі [2, с. 65].

Вибір об'єкта загрози визначається сукупністю суб'єктивних (метою і мотивами злочинця, його соціальними, моральними та іншими установками) і об'єктивних (час, місце, сприятливі умови, безконтрольність тощо) чинників. З них найсуттєвішими, на нашу думку, є мета і мотив вчинення злочину. Випадковий вибір об'єкта загрози характерний для вчинення злочину при відсутності чітко вираженої мети, з хуліганських спонукань та інших особистих мотивів.

Як висновок, слід зауважити, що останніми роками має місце зростання кількості зареєстрованих неправдивих повідомлень про загрозу безпеки громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, крім того, розширюється і перелік детермінант вчинення цих злочинів та виникають нові мотиви їх вчинення. Наразі виникла нагальна потреба у розробленні якісно нової системи запобігання завідомо неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян, яка б протидіяла розповсюдженню цих злочинів та стабілізувала ситуацію у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Кириченко О.В. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадської безпеці: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, Запорізький юридичний інститут МВС України, 2006. 234с.

2. Скоморохов О.Н., Чиненов Е.В. Особенности криминалистической характеристики заведомо ложного сообщения об акте терроризма посредством сети Интернет. Проблемы правоохранительной деятельности. № 1. 2013. с. 61-66.

Биба Юрій Володимирович,

аспірант кафедри теорії, історії права і держави та конституційного права Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: завідувач кафедри теорії, історії права і держави та конституційного права Університету державної фіскальної служби України, доктор юридичних наук, професор **Шевченко А. Є.**

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Дослідження покарання у виді позбавлення волі через призму історичних передумов та соціально-правових засад завжди представляли науковий інтерес не лише для вчених пенітенціарного спрямування, а і для вчених інших галузей науки. Це пов'язано з тим, що звертання до історичних фактів дає можливість глибше і виразніше з'ясувати становлення та розвиток даного виду покарання в контексті доктрини пенітенціарного права та наявних проблем функціонування пенітенціарної системи України.

Варто наголосити, що в останні роки в правовій літературі, все частіше з'являються статті, які присвячені вивченню історичних передумов становлення і розвитку такого виду покарання як позбавлення волі. І хоча головна увага дослідників зосереджена на вивченні більш ранніх періодів становлення та розвитку даного виду покарань ми вважаємо, що сучасний стан покарання у виді позбавлення волі в період його реформаторського процесу набуває нового змісту.

Загалом слід підтримати Д. Ю. Гудиму про те що аналіз нормативно-правового забезпечення регулювання процесу виконання покарань у період другої кодифікації виправно-трудового законодавства носить заполітизований характер, адже ті історичні умови не сприяли ствердженню загальнолюдських цінностей, формуванню поваги до дотримання прав людини й головне – здатності вдосконалювати такі норми [1, с. 22].

Проведений нами аналіз зазначених праць свідчить, що питання пов'язані з історичними передумовами та соціально-правовими засадами становлення і розвитку покарань у виді позбавлення волі у відповідності з вимогами пенітенціарної доктрини вимагає осучаснення з позиції сьогодення на виконання даного виду покарання.

Разом з тим відомо, що без вивчення історичного досвіду неможливо просуватися вперед. Історичний досвід виступає своєрідною матрицею виключення помилок минулого, а також важливою частиною теоретичної науки. Розробка і впровадження нових теоретичних концепцій неможлива без знання історичного минулого науки [2, с. 4].

Дослідження історичних передумов та соціально-правових засад розвитку покарання у виді позбавлення волі передбачає звернення до відповідних праць істориків, а також статистів, правознавців, політиків. Досліджуючи це питання ми вимушені констатувати, наявність ситуації, характерної для проблем подібного роду, оскільки, в силу ряду об'єктивних і суб'єктивних причин, і перш за все тому, що установи виконання покарань виконували роль інструменту, який представники влади використовували крім основного призначення і для своїх цілей.

Уявляється, що дана тема, як і в період імперії, так і в радянський період багато в чому залишалася закритою від суспільства і, відповідно, не знаходила достатнього висвітлення в науковій літературі. Сфера наукового пошуку в історії пенітенціарного права, для сучасників була досить обмеженою. Поза полем зору вчених залишались істотні аспекти наукової проблеми, наприклад, використання праці засуджених для вирішення державних економічних завдань, що нерідко виражалося у відвертій експлуатації засуджених як безкоштовної або дешевої робочої сили; умови утримання в установах виконання покарань, які часто не відповідали елементарним санітарно-побутовим вимогам тощо.

В наслідок такого підходу зникла можливість з'ясувати об'єктивні тенденції розвитку покарання у виді позбавлення волі, що, в свою чергу, ускладнювало і з багатьох аспектів робило неможливим використання наукових досягнень для формування стратегії доктрини пенітенціарного права в цілому.

Саме відкритість джерел з даної проблематики в останні роки дозволила досліджувати ряд її окремих аспектів, що дозволило вченим виокремити три основні етапи історичних передумов та соціально-правових засад розвитку покарання у виді позбавлення волі: перший – дореволюційний період, другий – радянський період (до початку 1990 – х рр.); третій – пострадянський період (з початку 1991 р., по теперішній час).

Запропонована періодизація виходить з умовної класифікації наукової історичної літератури, що визначається залежно від пріоритетів в проблематиці досліджень, їх концептуальної спрямованості, ступеня розкриття глибинних проблем дійсності установ виконання покарання у виді позбавлення волі. Вказані періоди цілком збігаються з історичними межами суспільно-політичного розвитку нашої держави.

Насамкінець дослідження історичних передумов та соціально-правових засад розвитку покарання у виді позбавлення волі має ґрунтуватись на вивченні наукових джерел, мати свою власну писану історію. Крім того, дослідження покарання у виді позбавлення волі допомагає прогнозувати, розвиток кримінально-правового впливу на злочинність взагалі, неповнолітніх, жінок і чоловіків зокрема, реалізації в цій спеціальній сфері вимог державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України.

Список використаних джерел

1. Гудим Д. Ю. Історико-правовий аналіз прийняття ВТК УРСР як передумова становлення сучасного кримінально-виконавчого законодавства. Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні і світі: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. для студентів та молодих учених (Суми, 18 трав. 2018 р.). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. Ч. 2. С. 20–23.

2. Богатирьов І. Г. Ретроспективний аналіз впливу правових явищ на процес виконання покарань. Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби. 2013. № 2 (4). С. 3–7.

Кучер Василь Михайлович,

аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент *Левченко Ю. О.*

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ ТА ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуті питання, присвячені визначенню тенденцій незаконного заволодіння вогнепальною зброєю. Проаналізовано стан та динаміку цих злочинів. Визначено деякі сучасні їхні детермінанти.

Ключові слова: зброя, бойові припаси, злочин, кваліфікація, викрадення, вимагання, відповідальність.

The article deals with the identification of trends in the illegal possession of firearms. The state and dynamics of these crimes have been analyzed. Some modern determinants are determined.

Keywords: weapons, combat supplies, crime, qualifications, abduction, extortion, responsibility.

Нестабільність соціально-економічної сфери суспільства, виникнення міжрегіональних конфліктів безпосередньо призводить до збільшення кількості злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї, у тому числі – незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Відповідно до статистичних відомостей, у 2018 році було обліковано 99 кримінальних правопорушень, кваліфікованих за статтею 262 КК України, а поряд із цим особам було вручено повідомлення про підозру у 13 таких кримінальних правопорушеннях; у 2017 році – відповідно, обліковано 140 кримінальних правопорушень та у 16 випадках особам було вручено

повідомлення про підозру; у 2016 році – обліковано 142 кримінальні правопорушення, а таких, по яким особам було вручено повідомлення про підозру, лише 19. Таким чином, має місце той факт, що аналізовані злочини мають достатньо низький рівень розкриття. Крім того, за 2 місяці поточного року обліковано 15 таких кримінальних правопорушення, з них особам вручено повідомлення про підозру тільки у 3 провадженнях [3]. Слід зазначити, що офіційні статистичні відомості свідчать про деяке зниження кількості зареєстрованих злочинів, кваліфікованих за ст. 262 КК України. Але, досліджуючи загальні тенденції незаконного обігу зброї в нашій країні, варто звернути увагу на зростання латентності цієї злочинності та збільшення впливу суспільно небезпечних її наслідків.

Вимагання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів полягає в пред'явленні особі, яка законно чи незаконно ними володіє або у віданні чи під охороною якої вони перебувають, вимоги про їх передачу. За частинами 1, 2 ст. 262 КК України кваліфікується вимагання зазначених предметів, поєднане з погрозою обмеження прав і свобод або законних інтересів щодо особи чи її близьких родичів, пошкодження чи знищення їхнього майна, розголошення відомостей, які вони бажають зберегти в таємниці. Відповідальність за ч. 3 ст. 262 КК України настає за вимагання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або радіоактивних матеріалів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я [5]. Вимагання вважається закінченим складом злочину з моменту пред'явлення вимоги, поєднаної з відповідними погрозою чи насильством.

У разі викрадення складових частин, деталей чи вузлів, комплект яких дозволяє виготовити придатну до використання вогнепальну зброю, дії винної особи кваліфікують як закінчений злочин за статтею 262 КК України. Викрадення складових частин і деталей бойових припасів, що містять вибухові речовини (запали, детонатори, підричники, гранати без підричників тощо), теж кваліфікують за статтею 262 КК України як закінчене розкрадання таких речовин.

Якщо винна особа незаконно заволоділа не придатними до використання вогнепальною зброю, бойовими припасами або їх частинами чи деталями, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями, помилково вважаючи їх такими, що можуть бути використані за призначенням, вчинене розцінюється як замах на заволодіння ними предметами і кваліфікується за статтею 15 та відповідною частиною статтею 262 КК України. Незаконне заволодіння завідомо несправною вогнепальною зброєю (наприклад, учбовою) і приведення її в придатний до використання за призначенням стан кваліфікується як заволодіння чужим майном та незаконне виготовлення вогнепальної зброї.

Варто також звернути увагу на основні умови, що сприяють незаконному обігу зброї. До них, серед іншого, відносяться: недостатнє укріплення кордонів України; наявність збройного конфлікту на сході країни; зниження рівня службової та виробничої дисципліни на підприємствах та об'єктах, залучених в обіг зброї; слабка технічна захищеність подібних об'єктів; ослаблення жорсткого державного контролю за транспортуванням та перевезенням оптових партій зброї і боеприпасів; погіршення загальної криміногенної ситуації в країні, пов'язаної, перш за все, з проявами організованої злочинності і зростанням насильницьких злочинів; низька ефективність функціонування державної системи виявлення та припинення каналів незаконного обігу зброї у зв'язку з їх слабкою матеріально-технічною базою; недоліки в законодавчих та відомчих нормативних актах; прорахунки в організації діяльності ліцензійно-дозвільних підрозділів органів внутрішніх справ; слабка взаємодія між різними службами органів внутрішніх справ у забезпеченні контролю за обігом зброї; недостатнє фінансування військ та військових формувань (не забезпечується в повній мірі належне умова зберігання зброї і боеприпасів); значна кількість місць зберігання зброї не відповідає встановленим технічним вимогам, що, в свою чергу, полегшує проникнення в них сторонніх осіб; зберігання зброї в непристосованих для цієї мети приміщеннях; нестача пожежної техніки та пожежної сигналізації, а також значної кількості технічних засобів захисту.

Велика кількість зброї викрадається з самих підприємств, які виробляють цю зброю. Тож не дивно, що в містах, в яких розташовані підприємства-виробники зброї, зростає кількість злочинів, пов'язаних з розкраданням деталей стрілецької зброї з наступним її складанням. Крім того, значна частина зброї, яка перебуває в незаконному обігу, виготовляється кустарно. Останнім часом кустарне виготовлення зброї характеризується підвищенням майстерності виробників, застосуванням різних високоякісних технологій, а також вдосконаленням зразків вироблених предметів. Подібні злочини, як правило, вчиняються організованими групами осіб.

Якщо говорити про суб'єктивні причини, що сприяють незаконному обігу зброї, то основними з них можна виділити прояв існуючих у окремих осіб негативних морально-психологічних якостей антигромадської установки особистості; недолік контролю за озброєнням; недоліки в роботі з підбору кадрів осіб, відповідальних за збереження зброї; недоліки у виконанні своїх обов'язків військовослужбовцями, відповідальними за збереження озброєння; порушення військовослужбовцями правил здійснення охорони складів, арсеналів і баз.

Підсумовуючи, зазначимо, що останніми роками спостерігається збільшення кількості зареєстрованих злочинів у сфері незаконного обігу зброї взагалі і злочинів, кваліфікованих за статтею 262 КК України, зокрема. Наявний достатньо низький відсоток розкриття таких злочинів.

Така ситуація детермінована, насамперед, нестабільною політичною ситуацією, наявним військовим конфліктом в країні, слабкою технічною захищеністю об'єктів військово-промислового комплексу тощо. Для вирішення цієї вкрай важливої проблеми необхідно, перш за все, розробити якісно нову систему запобігання, розкриття та розслідування таких злочинів, яка б протидіяла їх розповсюдженню та вчиненню інших злочинів, що пов'язані з незаконним обігом зброї.

Список використаних джерел

1. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, за грудень 2016 року [електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820&c.

2. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 3 [електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02>.

Легін Андрій Валерійович,

аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: т.в.о. завідувача кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **Микитчик А. В.**

НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ: СТРУКТУРА, ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ФУНКЦІЇ

Анотація: У доповіді автор аналізує структуру та повноваження правоохоронного органу, створеного на виконання рекомендацій міжнародної спільноти, а також виокремлює функції які цей орган виконує.

Ключові слова: корупція; органи досудового розслідування; Національне антикорупційне бюро України; запобігання та протидія корупції; функції Національного бюро.

Summary: In the report, the author analyzes the structure and authority of a law enforcement body created to implement the recommendations of the international community, and also outlines the functions that this body carries out.

Keywords: corruption; bodies of pre-trial investigation; National Anti-Corruption Bureau of Ukraine; prevention and counteraction to corruption; functions of the National Bureau.

На виконання рекомендацій міжнародної спільноти та норм міжнародних документів після Революції Гідності 2014 року в Україні

було розпочато системну реформу для подолання широкомасштабної корупції, в межах якої було прийнято низку законопроектів антикорупційного спрямування та створено нові органи для боротьби з цим явищем.

Зокрема, було створено Національне антикорупційне бюро України яке є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці.

Національне бюро складається з центрального та територіальних управлінь та є юридичною особою публічного права. Керівництво діяльністю Національного бюро здійснює його Директор, який призначається на посаду Президентом України в порядку, визначеному Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України». Для забезпечення виконання завдань Національного бюро його Директор утворює своїм рішенням не більше семи територіальних управлінь Національного бюро, юрисдикція яких охоплює визначені в рішенні області України, Автономну Республіку Крим, міста Київ та Севастополь.

На сьогодні за рішенням Директора в Україні утворено три територіальних підрозділи у Львові, Одесі та Харкові. Управління, що знаходиться в м. Львів поширює свою юрисдикцію на наступні регіони: Львівську, Волинську, Закарпатську, Чернівецьку, Тернопільську, Івано-Франківську, Рівненську та Хмельницькі області. Управлінні, що розташоване у м. Одеса здійснює свою діяльність охоплюючи: Одеську, Херсонську, Миколаївську та Кіровоградську області. Останнє управління, що територіально розміщується у м. Харків реалізує свою діяльність на території наступних областей: Харківська, Сумська, Дніпропетровська, Запорізька, Луганська, а також Донецька, включно з територією проведення Антитерористичної операції.

Територіальні управління НАБУ складаються з: керівного складу – Директора та заступника директора територіального управління; головних спеціалістів з питань забезпечення роботи Управління, з організаційної роботи та по роботі із свідками та заявниками, а також детективів Головного підрозділу детективів робоче місце для яких визначено у м. Львів, Одеса та Харків.

Положення статті 5 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» встановлюють граничну чисельність центрального та територіальних управлінь Національного бюро, яка становить 700 осіб та визначають, що до структури Національного бюро можуть входити підрозділи детективів, що здійснюють оперативно-розшукові та слідчі дії, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні

підрозділи, підрозділи, що здійснюють виявлення майна, яке може бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації, підрозділи швидкого реагування, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та забезпечення безпеки працівників, представництва інтересів в іноземних юрисдикційних органах, експертні, фінансові, кадрові та інші підрозділи [1].

Фактично Національне антикорупційне бюро України має наступну структуру: очолює Бюро Директор, який має трьох заступників. Першому заступнику директора підпорядковуються Головний підрозділ детективів, Другий підрозділ детективів, Управління аналітики та обробки інформації та Управління інформаційних технологій. Двоє інших заступників Директора керують Оперативно-технічним управлінням, Управлінням спеціальних операцій, Управлінням по роботі з громадськістю, Управлінням зовнішніх комунікацій, Управлінням бухгалтерського обліку та звітності, Управлінням забезпечення фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням, а також трьома територіальними управліннями, які створені у Львові, Одесі та Харкові. Юридичне управління, Управління внутрішнього контролю, Відділ по роботі з персоналом, Відділ документообігу, Режимно-секретний відділ, Відділ забезпечення роботи Директора бюро підпорядковані безпосередньо Директору бюро [2].

Слід зазначити, що у структурі Національного бюро кожен підрозділ відповідає за здійснення відведених йому функцій та звітує про результати проведеної діяльності його Директорові. Право на призначення до складу органу чи заміщення відповідної посади має лише Директор зазначеного органу та за його наказами затверджується штатний розпис і структура в цілому.

Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» повноваження цього органу сформульовано через перелік його обов'язків та прав. Відповідно до ст. 16 та 17 вказаного Закону їх є сенс класифікувати за функціональною ознакою на: права та обов'язки щодо здійснення оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності; права та обов'язки щодо взаємодії з іншими суб'єктами та права та обов'язки щодо планування, аналізу та звітності.

У наукових джерелах відсутня єдина позиція щодо визначення та класифікації функцій Національного бюро. Наприклад, Р. Гречанюк зазначає, що з огляду на права та обов'язки Національне бюро виконує три функції: оперативно-розшукову; досудового розслідування та превентивну, що полягає у здійсненні інформаційно-аналітичної роботи з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню корупційних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро [3, с. 47]. Крім того, виходячи зі змісту ч.1. ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», доцільно виділити правоохоронну функцію Національного бюро, суть якої полягає у забезпеченні охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян,

законності і правопорядку, навколишнього природного середовища, всіх суспільних відносин, які встановлені і регулюються правом [4, с. 144]. Перелічені функції умовно можуть бути віднесені до основних функцій Національного бюро, які нерозривно пов'язані з його основним завданням.

Також не можливо оминати увагою ряд допоміжних функцій, які притаманні вказаному органу. До таких функцій відносяться: забезпечення безпеки, зв'язків з громадськістю, управління персоналом, матеріального забезпечення, здійснення юридичних дій та міжнародного співробітництва.

Список використаних джерел

1. Закон України Про Національне антикорупційне бюро України. Редакція від 28.08.2018 № 1698-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>
2. Національне антикорупційне бюро України. Офіційний сайт. Головна / Про Бюро / Структура та керівництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/struktura-0>
3. Гречанюк Р. Функції і повноваження спеціальних антикорупційних органів України, Польщі та Молдови: порівняльний аналіз / Р. Гречанюк // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 2. – С. 41–48
4. Коротич І.І. Функції НАБУ: поняття, зміст та сутність. / І. Коротич // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. – 2015 – Випуск 3–2. Том 3. – С. 142–145

Дюрдь Віталій Іванович,

аспірант кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України **Шакун В. І.**

СУБ'ЄКТ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ (СТ. 369-2 КК УКРАЇНИ)

Анотація. Доповідь присвячена питанню визначення суб'єкта зловживання впливом за трьома частинами статті 369² Кримінального кодексу України; проаналізовано думки науковців щодо визначення кола осіб, які відносяться до таких суб'єктів та наведено власну позицію.

Ключові слова: зловживання впливом, суб'єкт злочину, загальний суб'єкт, спеціальний суб'єкт, службова особа, неправомірна вигода.

Summary. The report is devoted to the issue of determining the subject of trading in influence in three parts of article 369² of the Criminal

Code of Ukraine; analyzed the opinions of scientists to determine the circle of persons belonging to such subjects and represented own position.

Keywords: abuse of influence, subject of a crime, general subject, special subject, official, unlawful benefit.

З самого початку включення статті 369¹ (а згодом – 369²) «Зловживання впливом» до Кримінального кодексу України (надалі – КК), проблема визначення суб'єкта даного кримінального правопорушення в науковому середовищі вирішується неоднозначно і є дискусійною.

Стосовно суб'єкта вчинення правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 369² КК, якого в науковій літературі здебільшого називають суб'єктом «активного» зловживання впливом, позиція вчених та практиків є більш-менш односпайною – такий суб'єкт є загальним, тобто це – фізична осудна особа, якій до вчинення злочину виповнилося 16 років.

Водночас існують кардинально різні правові позиції щодо визначення суб'єкта злочину, передбаченого частинами 2 і 3 статті 369² КК, – суб'єкта так званого «пасивного» зловживання впливом.

1) Так В. І. Тютюгін вважав, що суб'єктом злочину, передбаченого в ч. 1 та ч. 2 ст. 369² КК, може бути тільки приватна особа [1, с. 838].

Згодом думка вченого дещо змінилася і ним вказується, що суб'єктом злочину за частинами 2 і 3 ст. 369² КК також може бути будь-яка особа (в тому числі й службова або така, що надає публічні послуги), але лише в тому випадку, коли зазначені в диспозиції частини 2 або 3 цієї статті і вчинені нею дії не обумовлені її службовим становищем чи наданими їй повноваженнями. У протилежному випадку, тобто коли умовою надання неправомірної вигоди є здійснення впливу на уповноважену особу з використання для цього особою-посередником свого службового становища чи наданих їй повноважень, вчинене кваліфікується за відповідними частинами статей 368, 368³, 368⁴, 369 КК [2, с. 44].

2) А. В. Савченко доводить, що суб'єкт злочину зловживання впливом є загальним, тобто будь-яка особа. При цьому специфікою тих осіб, які вчиняють злочини, передбачені ч. 2 і 3 ст. 369² КК є те, що вони, не маючи статусу службової особи, мають реальну можливість вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави [3, с. 141–143].

3) В. І. Павликівський вказує, що суб'єктом зловживання впливом виступають особи, уповноважені на виконання функцій держави, визначені в пунктах 1-3 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» [4, с. 188].

4) Д. І. Крупко відзначає, що суб'єктом злочину, вказаного в ч. 2 та ч. 3 ст. 369² КК, є особа, яка виконує або обіцяє виконати необхідний

протиправний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави [5, с. 771–772].

5) О. О. Дудоров та Г. М. Зеленов вважають суб'єкта злочину, передбаченого ч.ч. 2, 3 ст. 369² КК, - загальним [6, с. 488].

Зокрема, О.О. Дудоров вказує, що він допускає таке тлумачення, відповідно до якого суб'єктом зловживання впливом, передбаченого ч. 2 ст. 369² КК, може бути і службова особа, здатна впливати на того, хто уповноважений на виконання функцій держави, шляхом використання можливостей, пов'язаних з її службовим становищем у широкому розумінні цього поняття. Відсутність у ч. 2 ст. 369² КК безпосередньої вказівки на те, що суб'єктом злочину, передбаченого нею, є службова особа, такої можливості не виключає [7, с. 243].

6) М. І. Хавронюк теж зазначає, що суб'єкт зловживання впливом є загальним (будь-яка особа) [8, с. 150, 324].

7) Л. П. Брич відстоює позицію, згідно з якою суб'єкт зловживання впливом може бути тільки спеціальним і вказує, що «особливостями цього спеціального суб'єкта є дві кумулятивні ознаки: 1) особа не наділена статусом службової особи; 2) вона має реальну можливість вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави» [9, с. 1090].

В той же час і Л. П. Брич і І. М. Ясінь [10, с. 162–163] солідарні в тому, що у випадку одержання службовою особою неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави та здійснення такого впливу з використанням свого службового становища, має місце не зловживання впливом, а зловживання владою або службовим становищем

8) О. О. Титаренко відзначає, що з врахуванням положень ст. 22 КК до відповідальності фактично притягуються дві категорії суб'єктів злочину: особи, які досягли віку кримінальної відповідальності (16 р.) (загальний суб'єкт) або службові особи (спеціальний суб'єкт), які одержують неправомірну вигоду за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави (в тому числі поєднане з вимаганням такої вигоди), або пропонують здійснити вплив за надання такої вигоди (ч. 2 та ч. 3 ст. 369² КК) [11, с. 401].

9) Н. М. Ярмаш відстоює думку, що суб'єкт злочину, передбачений усіма частинами ст. 369² КК, законодавцем не визначений і не вказаний у примітці до ст. 364 КК, а відтак ним може бути будь-яка особа [12, с. 176].

10) Н. О. Кочерова [13, с. 134] і вслід за нею О. Т. Омелянович [14, с. 408] вважають, що суб'єктом злочинів, передбачених ст. 369² КК, є будь-яка фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку, в тому числі й службова особа (особа, яка має відповідні функціональні та посадові ознаки), за умови, що обіцяний, запропонований, здійснений нею вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави, зумовлено не наданою їй по службі владою чи службовим становищем,

а близькими, дружніми чи будь-якими іншими відносинами з останньою.

11) В. В. Плекан погоджується, що суб'єктом «пасивного» зловживання впливом може бути будь-яка особа, але лише в тому разі, коли її дії не обумовлені службовим становищем чи наданими їй повноваженнями [15, с. 150–151].

12) В. М. Киричко робить висновок, що стосовно ч. 2 ст. 369² КК: 1) суб'єктом зловживання впливом може виступати лише службова особа або особа, яка надає публічні послуги; 2) під зловживанням впливом слід розуміти лише використання такою особою можливостей, пов'язаних зі своїми службовими (у широкому розумінні) повноваженнями (обумовленими такими повноваженнями) для незаконного впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави [16, с. 45].

Поділяємо бачення О. О. Дудорова [17, с. 163–164] щодо виокремлення трьох основних груп наукових позицій, у яких суб'єкта зловживання впливом, передбаченого ч.ч. 2, 3 ст. 369² КК вважають:

1) загальним – фізична осудна особа, якій до вчинення злочину виповнилося 16 років. Ним може як працівник підприємства, установи, організації, так і особа, яка здійснює професійну діяльність, так і службова особа. У ст. 369-2 КК йдеться про використання особою будь-якого впливу – як службового, так і не пов'язаного із владою, службовим становищем чи повноваженнями особи;

2) спеціальним – це особа, яка має можливість вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, але не є службою особою і такий вплив не пов'язаний із владою, службовим становищем чи повноваженнями особи;

3) спеціальним – особа, яка здатна впливати на того, хто уповноважений на виконання функцій держави, шляхом використання можливостей, пов'язаних з її службовими (в широкому розумінні) повноваженнями (обумовлених такими повноваженнями).

Вважаємо, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 і 3 ст. 369² КК є загальний суб'єкт. Тобто будь-яка особа, в тому числі і будь-яка службова особа, зокрема і тоді, коли йдеться про вплив такої особи з використанням належних такій особі влади, службового становища чи повноважень.

В той же час вимушені погодитися з В. М. Киричком [16, с. 44–45] і вказати на парадоксальність ситуації, яка склалася щодо визначення суб'єкта «пасивного зловживання» впливом внаслідок прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13 травня 2014 р. № 1261-VII [18].

Так у примітці до ст. 354 КК цим Законом визначено, що «під пропозицією у статтях 354, 368, 368³ – 370 слід розуміти висловлення працівнику підприємства, установи чи організації, особи, яка надає

публічні послуги, або службовій особі наміру про надання неправомірної вигоди, а під обіцянкою – висловлення такого наміру з повідомленням про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди».

Цими приписами визначено як зміст пропозиції і обіцянки у складі зловживання впливом, передбаченому ст. 369² КК, так і коло спеціальних суб'єктів злочину, передбаченого ч. 2 та 3 цієї статті і які вчиняють прийняття пропозиції, обіцянки неправомірної вигоди або пропонують чи обіцяють здійснити вплив за надання такої нагоди. Такими суб'єктами є: 1) працівник підприємства, установи чи організації; 2) особа, яка надає публічні послуги; 3) службова особа.

Отже, суб'єктом «пасивного» зловживання впливом при отриманні неправомірної вигоди за вплив виступає загальний суб'єкт, а при прийнятті пропозиції, обіцянки або при пропонуванні чи обіцянці здійснити такий вплив – спеціальний суб'єкт.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг.ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна.-5те вид., допов.-Х.: Право, 2013. Т.2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.

2. Тютюгін В. І. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : навч.-практ. посіб. / В. І. Тютюгін, Ю. В. Городецький, С. В. Гізімчук ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна. – Х. : Право, 2014. – 232 с.

3. Савченко А.В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика). Навч.посіб./ А.В. Савченко – К.: «Центр учбової літератури», 2016. – 168 с.

4. Павликівський В.І. Трансформація ознак суб'єкта корупційних правопорушень у кримінальному праві (с. 186–192, Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції в Україні : матеріали науково-практичної конференції (19 квітня 2013 року, м. Харків) / МВС України, Харківський нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : Золота миля, 2013. – 322 с.

5. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Вид. восьме, перероб. та доп. / відп. ред. Є. Л. Стрельцов. – Х. : Одиссей, 2012. – 904 с.

6. Кримінальне право (Особлива частина): підручник у 2 т. / За ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. – Луганськ: Елтон-2, 2012. – т. 2. – 488 с.

7. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / За ред. М. І. Хавронюка. – К.: ВД «Дакор», 2016. – 496 с.

8. Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». – К.: Атіка, 2011. – 424 с.

9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 9-те вид., перероб. і допов. / А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2012. – 1316 с.

10. Ясінь М.І. Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення за законодавством України: Дис... канд.юрид.наук: 12.00.08 / М.І. Ясінь / Львівський державний університет внутрішніх справ. – Л., 2017.

11. Титаренко О. О. Щодо кримінальної відповідальності за зловживання впливом (ст. 369-2 КК України) / О. О. Титаренко // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму, 23–24 вересня 2011 р. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – С. 399–403.

12. Ярмиш Н. М. Проблеми кримінально-правової кваліфікації (злочини проти життя та здоров'я особи, проти власності, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг): навч. посіб. – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – 192 с.

13. Кочерова Н. О. Зловживання впливом: соціальна обумовленість криміналізації та характеристика складу злочину : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Н. О. Кочерова ; Держ. наук.-досл. ін-т МВС України. – К., 2013. – 214 с.

14. Омелянович О. Т. Напрями вдосконалення кримінально-правових засобів боротьби із неправомірними вигодами за зловживання впливом (ст. 369-2 КК) / О. Т. Омелянович // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 4. – С. 407–411.

15. Плекан В.В. Кримінальна відповідальність за посередництво у наданні та (або) одержанні неправомірної вигоди : Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В.В. Плекан; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2016. – 226 с.

16. Киричко В.М. Проблеми визначення суб'єкта зловживання впливом (ч. 2 ст. 369-2 КК України) та її вирішення / В.М. Киричко // Проблеми законності: зб. наук. пр. – Харків, 2015. – Вип. 128. – С. 38–46.

17. Дудоров О.О. Зловживання впливом: у пошуках істини між «духом» і «буквою» кримінального закону / О.О. Дудоров // Право і громадянське суспільство. – № 3. 2015. – С. 136–178.

18. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13 травня 2014 р. № 1261-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-18>.

Лисенко Альона Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту заочного та
дистанційного навчання Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник: т.в.о. завідувача кафедри
кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук *Микитчик А. В.*

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджено особливості віктимологічної профілактики. Відповідно до рівнів й об'єктів профілактичного впливу, побудована та обґрунтована система віктимологічної профілактики злочинів. Обґрунтовані загальні положення віктимологічної профілактики, що проводять правоохоронні органи, на основі якої визначено роль Національної поліції у запобіганні вчиненню злочинів.

Ключові слова: віктимологія, жертва, віктимологічна профілактика, запобігання, правоохоронні органи, Національна поліція України.

Summary. In the article features of victimological prophylaxis are investigated. In accordance with the levels and objects of preventive influence, the system of victimological prevention of crimes is constructed and substantiated. The general provisions of victimological prophylaxis carried out by law enforcement agencies on the basis of which the role of the National Police in preventing crimes is determined are grounded.

Keywords: victimology, victim, victimological prophylaxis, prevention, law enforcement agencies, National Police of Ukraine.

Для підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, зокрема запобігання злочинам, поряд із вивченням особи злочинця, причин й умов, що сприяють вчиненню злочинів, необхідно також і більш детальне дослідження особи потерпілого (жертви злочину) і всіх тих обставин, унаслідок яких ця особа стала такою. Нині визнається, що вивчення злочинності без віктимологічного аналізу було б неповним і неточним, передусім для профілактики антигромадської поведінки. Без дослідження особи потерпілого профілактика не може вийти за межі існуючих традиційних визначень і підходів. У зв'язку з цим, розглядаючи рівні, форми і види профілактики, виділяють її віктимологічний напрям, обумовлений ідеєю про те, що можливість вчинення злочину залежить від багатьох факторів, які можуть бути встановлені та нейтралізовані. Одним із таких факторів є жертва злочину і її поведінка.

Під віктимологічною профілактикою необхідно розуміти систему взаємопов'язаних, організаційно забезпечених державних, громадських

й індивідуальних заходів, спрямованих на зниження індивідуальної, групової і масової віктимності шляхом усунення негативних віктимних якостей, активізації захисних можливостей потенційних жертв злочинів і забезпечення їх безпеки. Це специфічна діяльність соціальних інститутів, спрямована на виявлення, усунення або нейтралізацію факторів, обставин, ситуацій, що формують віктимну поведінку та зумовлюють вчинення злочинів, виявлення груп ризику та конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності та вплив на них з метою відновлення або активізації їх захисних можливостей, а також розроблення або вдосконалення уже наявних засобів захисту громадян від злочинів та подальшої віктимізації [1, с. 27]. Іншими словами, віктимологічна профілактика являє собою цілеспрямований спеціалізований вплив на осіб з неправомірною чи аморальною поведінкою та фактори, що зумовлюють віктимність, пов'язану з такою поведінкою, а також на фактори й осіб, позитивна поведінка яких тією чи іншою мірою є віктимно небезпечною для них.

При визначенні цілей і завдань системи віктимологічної профілактики необхідно виділити її загальносоціальний, спеціальний та індивідуальний рівні.

На загальносоціальному рівні віктимологічної профілактики вирішуються соціально-економічні й культурно-виховні завдання, спрямовані на усунення чи нейтралізацію причин та умов, що сприяють кримінальній віктимізації суспільства, і зниження ступеня віктимності. Спеціальний рівень передбачає здійснення державними органами, громадськими об'єднаннями й окремими громадянами заходів і має спеціальну мету – запобігання злочинам шляхом недопущення реалізації віктимних властивостей і якостей окремих осіб або груп населення. Індивідуальний рівень – це індивідуальна профілактична робота з особами, які можуть з великою ймовірністю стати жертвами злочинців, зважаючи на їх поведінку чи сукупність особистих характеристик, спрямована на підвищення активності їх захисних реакцій, а також забезпечення їх особистої, майнової та іншої безпеки [2, с. 63].

Розкриваючи об'єкт віктимологічної профілактики на загальносоціальному рівні, варто мати на увазі, що будь-яка особа, незалежно від індивідуального ступеня її віктимності, може стати жертвою злочину. У цьому разі як об'єкт виступають усі жителі країни як потенційні жертви злочинів. Головним завданням віктимологічної профілактики на цьому рівні є створення системи ефективного соціального захисту всіх громадян від можливої віктимізації, зміна сформованої практики поведінки з потерпілими й іншими жертвами злочинів. Для цього необхідне розроблення й удосконалення законів, створення нових державних і недержавних структур, соціальних служб, фондів допомоги, реабілітаційних центрів та інших установ захисту жертв злочинів, підготовка спеціального персоналу для такої роботи [3, с. 77].

Віктимологічна профілактика на спеціальному рівні (на відміну від загальносоціального) має своїм об'єктом не все населення, а його окремі групи підвищеної віктимності, наприклад безробітних, осіб без визначеного місця проживання, наркоманів, проституток, алкоголіків та ін.

Відповідно до рівнів й об'єктів, створюється система суб'єктів віктимологічної профілактики злочинів.

До першої групи належать загальнодержавні органи влади й органи місцевого самоврядування. Вони визначають основні напрями, завдання, функції профілактичної діяльності, забезпечують фінансування і реалізацію регіональних та місцевих програм, спрямованих на профілактику правопорушень, координують діяльність підвідомчих їм структур у цій сфері.

Другу групу становлять правоохоронні органи всіх рівнів.

Третю групу утворюють підприємства й організації всіх форм власності, громадські організації, міжвідомчі й місцеві комісії, асоціації і фонди.

Усі суб'єкти системи віктимологічної профілактики злочинів об'єднано єдиними цілями, а також інформаційними, координаційними, правовими зв'язками. Особливе місце серед суб'єктів запобіжної діяльності посідають правоохоронні органи, оскільки боротьба із злочинністю і запобігання злочинам – їх прямиий обов'язок [4, с. 28].

Ефективність віктимологічної профілактики неможлива без аналізу великої кількості інформації віктимологічного характеру, що дає змогу всесторонньо врахувати кримінологічні фактори (як загальні, так і ті, що характеризують конкретний злочин). Місце, час, способи вчинення злочинів, найтипівіші категорії осіб, які втягнені в них як злочинців або потерпілих, – усе це необхідно знати, узагальнювати і враховувати при організації профілактичної роботи. Зібрана інформація, її вивчення дають змогу виявити типових потенційних жертв. Безумовно, виявлення потенційних жертв є складним завданням, передусім, якщо зважати на те, що багато осіб, які постраждали від злочинних дій, уникають звернень до правоохоронних органів [5, с. 52].

Виявлення потенційних жертв може будуватися за трьома напрямками:

- залежно від ситуації, коли, виявляючи й аналізуючи обстановку, «виходять» на конкретних потенційно уразливих у цій обстановці осіб;

- від злочинця, коли шляхом вивчення його зв'язків або типової поведінки визначається коло можливих потенційних жертв від нього;

- від потерпілого, коли «вихід» на конкретну особу виявляє в неї підвищені віктимні якості [6, с. 107].

Важливим засобом загальної віктимологічної профілактики є правове виховання. Практика свідчить, що деякі злочини стали можливими у зв'язку з правовою неосвіченістю потерпілих, передусім щодо необхідної оборони.

Позитивний ефект у віктимологічній профілактиці досягається роз'яснювальною роботою серед населення, насамперед тієї його частини, яка відрізняється підвищеною віктимністю. Тут важливо брати до уваги дані про осіб, які стали жертвами злочинів через свою необачність; активніше використовувати радіо і телевізійні програми, періодичну пресу; поширювати знання про способи вчинення злочинів, які розраховані на необачність і зайву довірливість жертв. Виступаючи з лекціями, бесідами, працівники правоохоронних органів повинні звертати увагу на обставини віктимного характеру, рекомендувати бути пильнішими, додержуватися правил обережності, критичніше ставитися до вчинків, як до своїх, так й інших осіб [4, с. 17].

Індивідуальна віктимологічна профілактика полягає у виявленні осіб з підвищеною віктимністю і проведенні з ними захисних і виховних заходів, спрямованих на зниження ризику стати жертвою злочинних посягань.

Індивідуальна віктимність виявляється в різноманітних формах. Наприклад, у потерпілих від шахрайства, зґвалтувань – у більшості випадків, а в потерпілих від тілесних ушкоджень, убивств – у меншому ступені вона виражається в некритичному, аморальному, що провокує поведінку, у потерпілих від кишенькових крадіжок – у неувважному, пасивному ставленні та ін.

Система заходів індивідуальної віктимологічної профілактики характеризується тим, що у процесі її здійснення реалізується не лише вплив активного суб'єкта на пасивний об'єкт, а й специфічна форма міжособистісного зв'язку, у якому одна сторона прагне трансформувати, перетворити поведінку іншої.

Список використаних джерел

1. Кримінологічна віктимологія: навч. посіб. / Моїсєєв Є. М., Джужа О. М., Василевич В. В. та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2006. 352 с.
2. Джужа А. О. Віктимологічні засади запобігання злочинам в Україні: теорія та практика: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 416 с.
3. Ривман Д. В. Криминальная виктимология: учебник. СПб.: Питер, 2002. 304 с.
4. Голіна В. В. Запобігання злочинності в Україні: навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад., 2007. 107 с.
5. Полубинский В. И. Криминальная виктимология: монография. 2-е изд., доп. М.: ВНИИ МВД России, 2008. 210 с.
6. Варчук Т. В., Вишневецкий К. В. Виктимология: учеб. пособ. М.: Закон и право, 2009. 191 с.

Зеленяк Поліна Анатоліївна,

ад'юнкт докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри
кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент *Кулакова Н. В.*

ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ВІД ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я

Конституція України ст. 3 проголошує, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Виходячи з цього, необхідно зазначити важливість охорони життя і здоров'я неповнолітнього, і особливості кримінальної відповідальності, яка передбачена за посягання на нього. Специфіка дитини як потерпілого обумовлена віком, рівнем знань, обмеженість життєвого досвіду, конформними якостями та ін. Саме це приляло не тільки виділенню обтяжуючих ознак у кримінальному законодавстві, але й розробці системи захисту цієї категорії населення.

До злочинів, що посягають на життя та здоров'я дитини належать діяння, що передбачені Розділом II «Злочини проти життя та здоров'я» Кримінального кодексу України ст.ст. 115–145 [2]. Це суспільно небезпечні та протиправні діяння, що посягають на життя й здоров'я особи, руйнують і спотворюють найважливіші блага, а також наражають на небезпеку заподіяння їм шкоди. У розділі об'єднано посягання на два різних родових об'єкти – життя та здоров'я особи [3].

Важливим для розуміння потенційної віктимності дитини є визначення середовища в якому знаходиться дитина, процес її формування, віктимогенні фактори та умови. Оскільки процес віктимізації є динамічним, що обумовлений взаємодією різноманітних складових компонентів – сукупністю обставин в житті дитини і суспільства, які детермінують процес перетворення особистості в жертву злочину, вони тим або іншим чином сприяють його реалізації. Умовами віктимізації є різноманітні явища об'єктивного та суб'єктивного характеру, які підвищують можливість дитини стати жертвою злочину, оскільки певні властивості дитини визначають ступінь її уразливості від злочинів.

Потенційний характер віктимності дитини тим більш посилюється, коли відбувається дослідження від окремого факту, від рівня особистості до рівня соціальної групи. Зміст віктимності дитини складає особистісний та ситуативні компоненти. Особистісний компонент віктимності дитини містить якості суб'єктивного характеру,

що сприяє підвищеній уразливості перед посяганнями на життя та здоров'я. Ситуативний компонент віктимності містить сукупність обставин об'єктивного характеру, що формують особистісні компоненти, або підвищують їх роль та значення в процесі віктимізації дитини.

Не можна не погодитися, що основними чинниками віктимності неповнолітніх є їх вік, наслідком якого є незавершеність формування особи у біологічному плані, з огляду на це – неможливість дати опір злочинним посяганням і, у соціальному плані, нездатність адекватно оцінювати обстановку, що призводить до більшої вірогідності потрапити до криміногенної ситуації як жертва злочину [4]. Віктимні риси, що притаманні дітям вчені поділяють на дві групи – загальні та індивідуальні. До загальних (що притаманні віку дітей) належать: довірливість, наївність, допитливість, невміння адекватно реагувати на ситуацію, відставання у психічному розвитку від фізичного, перевага у психічній діяльності процесів збудження від гальмування, фізична слабкість. Індивідуальні психічні властивості поділяються на біопсихологічні, власне психологічні та соціально-психологічні. До власне психологічних відносять: агресивність, тривожність, жорстокість, схильність до ризику, емоційна неврівноваженість. До соціально-психологічних належать: потреба у спілкуванні, самоствердженні, незнання головних методів забезпечення особистої безпеки. До психологічних чинників належать: тип темпераменту, наявність характерних визначених рис характеру [5].

Взаємодія суб'єктивних та об'єктивних факторів призводить не просто до віктимізації дитини, а сприяє процесу перетворення дитини у потенційну жертву. Тому, при дослідженні детермінант віктимізації необхідно визначити механізм, який являє собою систему елементів та етапів зміни віктимності дитини внаслідок взаємодії зовнішніх та внутрішніх факторів. При цьому об'єктивна (зовнішня) складова є комплексом умов, що існують в суспільстві та яким притаманний віктимогенний потенціал, а суб'єктивні (внутрішні) фактори є система психічних процесів, що формують віктимну мотивацію поведінки. Враховуючи безпосередній характер соціального механізму віктимізації, віктимологічна профілактика повинна сприяти не тільки виявленню конкретних життєвих обставин потенційної жертви, але й моделюванню віктимогенної ситуації. Підвищена віктимність дітей визначається не тільки їх психофізіологічними якостями, але і їх соціальними ролями, місцем в системі соціальних відносин, положенням яке вони займають в сім'ї.

В основі запобіжної стратегії, принципів профілактичної роботи повинно бути припинення злочину щодо дитини. Вченими розроблялася модель, що пояснює механізм дитячої віктимізації. Досліджуючи цикл розвитку агресивних тенденцій у дитини було виявлено, що діти, до яких були вчинені насильницькі дії, були більш агресивними до інших дітей – «індекс агресії» для ображеної дитини був більше на 93 %, ніж у

інших дітей. Особливо це характерно для дітей, щодо яких вчинялося насильство в сім'ї. така дитина була менше здатна оброблювати інформацію та вирішувати проблеми міжособистісного спілкування у толерантній формі [6]. Модель агресивної поведінки, що відтворюється у ранньому дитинстві, може екстраполувати на майбутні дії. Віктимізація дитини, таким чином детермінує криміналізацію дорослого. Також, необхідно звернути увагу і на можливу «вторинну» віктимізацію, яка з'являється під час судового розгляду при відтворенні обставин злочину. Особлива увага повинна приділятися при проведенні бесід з дитиною про вчинений злочин, при цьому повинно бути недопущення безтактної, грубої поведінки або зневажливого ставлення до дитини, засудження її. Дуже часто відторгнення жертви її найближчим оточенням, нерозуміння та засудження її буде сприяти десоціалізації – залишення дому, родини, вживанню алкоголю, наркотиків, потрапляння до девіантного середовища і, як наслідок, вторинна віктимізація.

Виявлення всіх соціальних явищ та процесів у взаємозв'язку має велике значення для розробки заходів віктимологічної профілактики, що будуть сприяти мінімізації (нейтралізації) явищ і процесів, що породжують злочинність. Віктимологічна профілактика – це собою комплекс заходів, які здійснюються державними органами та громадськими організаціями, спрямованими на зниження у населення та окремих громадян ризику стати жертвами злочинних посягань [8]. В основі розробки заходів віктимологічної профілактики повинні бути: сукупність знань про жертву, особливостях її поведінки до, під час, і після вчинення злочину, специфіку взаємовідносин «злочинець – жертва», конкретні життєві обставини, що призвели до перетворення особи на жертву злочину. Завданням віктимологічної профілактики на сучасному етапі є наукове пояснення і прогнозування віктимологічних процесів з метою забезпечення інтенсифікації профілактичного впливу на злочинність на основі нетрадиційних підходів, у центрі яких перебуватиме особа, яка за певних обставин може стати жертвою злочинного посягання.

Сьогодні розроблена правова основа віктимологічної профілактики: ратифікована Декларація ООН «Основні принципи правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою», кримінальне процесуальне, кримінальне законодавство України, що відображає і, частково, вирішує деякі із загальних питань віктимологічного запобігання злочинам, Закони України «Про Національну поліцію», «Про запобігання та протидію домашнього насильства», «Про соціальні послуги», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», Указ Президента України «Про Концепцію забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів» та ін.

Сформована багатосуб'єктна система нейтралізації віктимізації як населення загалом, так й окремих соціальних груп є комплексом практичних заходів із перетворення соціальних відносин відповідно до

мети девіктимізації особи, зниження негативних наслідків для соціуму кримінальних ексцесів, відтворення режиму законностей і принципу справедливості. Виявлення потенційних потерпілих повинно будуватися у трьох напрямках: від ситуації, коли виявляючи та аналізуючи обстановку виходять на конкретно потенційно уражених у цій ситуації осіб; від злочинця, коли шляхом вивчення його зв'язків або типової поведінки, визначається коло можливих потенційних потерпілих від його дій; від потерпілого, коли «вихід» на конкретну особу виявляє притаманні їй підвищенні віктимні якості [7].

Суб'єктами віктимологічної профілактики виступають державні органи, громадські організації, посадові особи, громадяни, що здійснюють заходи традиційної профілактики. Але можуть створюватися спеціальні структури, що забезпечують роботу з жертвами у плані їх захисту від протиправних посягань. Прикладом такого роду суб'єктів можливо назвати органи соціального захисту населення. Заходи індивідуального впливу вважаємо за можливе розділити на два види: заходи переконання і заходи допомоги. Заходи переконання носять як захисний, так і виховний характер. Як такі виступають бесіди, роз'яснення про те, як не стати жертвою злочину, яким чином забезпечити збереження свого здоров'я і майна. Умовою, що сприяє здійсненню деякої частини злочинів, є алкогольне сп'яніння жертви, тому віктимологічна профілактика значною мірою полягає в попередженні пияцтва. До заходів допомоги передусім належить організація спеціальних консультативних пунктів, центрів соціально-психологічного захисту громадян від злочинів, основним завданням яких є інформування населення про заходи захисту від злочинів. У пунктах і в центрах психологічної допомоги необхідно організовувати групові й індивідуальні консультації з потенційними жертвами злочинів, у ході яких надавати їм соціально-психологічну допомогу, прогнозувати їх індивідуальну віктимну поведінку, виявляти і намагатися разом із ними нейтралізувати віктимологічно значущі риси особи та особливості поведінки.

Особливого значення сьогодні набуває психопрофілактична робота з дітьми з девіктимізації – активне навчання соціально важливим навичкам. Така діяльність може реалізуватися у формі групових навчань (тренінгів), наприклад в навчальних закладах.

На жаль, віктимологічна профілактика не може вирішити всіх проблем. Але разом з заходами традиційної профілактики вона суттєво може підвищити рівень запобігання злочинності, створюючи можливість для застосування комплексних заходів, підвищуючи її ефективність, та логічно послідовною та завершеною. Зневажати можливостями віктимологічної профілактики, а тим більше ігнорувати їх – означає вести боротьбу зі злочинністю частково.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> – Назва з екрану.
2. Кримінальний кодекс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> – Назва з екрану.
3. Сучасне кримінальне право України : курс лекцій / А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, О.Ф. Штанько – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – С. 311. – 640 с.
4. Віктимологія : навчальний посібник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін.; за ред. В.В. Голіни і Б.М. Головкіна. – Харків : Право, 2018. – С. 106. – 308 с.
5. Юрченко О.Ю. Проблеми безпеки дітей в соціальних мережах та Інтернеті (віктимологічний аспект) [Електронний ресурс]. Порівняльно-аналітичне право : електрон. фахове наук. вид. – 2013. № 3-1. – С.336-338. Режим доступу : http://pap.in.ua/3-1_2013/8/Yurchenko%20O.Yu..pdf. – Заголовок з екрана.
6. Віктимологія : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / Т.В. Варчук, К.В. Вишневецкий; под ред. С.Я. Лебедева. – М. : ЮНИТИ-ДАНА : Закон и право, 2008. – С. 86. – 191 с.
7. Франк Л.В. Потерпевший от преступления и проблемы советской виктимологии. – Душанбе, 1977. – С. 110.
8. Джужа А.О. Віктимологічні засади запобігання злочинам в Україні : теорія та практика [Текст]: монографія. – Київ : НАВС, 2017. – 416 с.

Кундельська Ірина Сергіївна,

оперуповноважений відділу протидії організованим формам злочинності у сфері економіки Управління захисту економіки у місті Києві Департаменту захисту економіки Національної поліції України

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИМ ФОРМАМ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У доповіді досліджено специфіку організованої злочинності в контекстуальному визначенні законодавства України, розкрито сутність кожного співучасника злочину, наведено фрагмент статистичних даних по кількості виявлених злочинів, які вчинені організованими групами та злочинними організаціями та кількості виявлених осіб, які вчинили злочини у складі організованих груп та злочинних організацій. Також коротко окреслено діяльність Департаменту захисту економіки, в якому одним із пріоритетних

напрямів роботи є протидія організованим формам злочинності у сфері економіки.

Abstract. The report examines the specifics of organized crime in the contextual definition of Ukrainian legislation, discloses the essence of each accomplice in a crime, provides a fragment of statistical data on the number of identified crimes committed by organized groups and criminal organizations and the number of identified individuals who committed crimes within organized groups and criminal organizations. Also, the activities of the Department of Economic Protection are briefly outlined, in which one of the priority areas of work is counteraction to organized forms of crime in the field of economics.

Ключові слова: організована злочинність, співучасть, організатор, виконавець (співвиконавець), пособник, підбурювач, Департамент захисту економіки, Державна служба статистики України.

В результаті переходу України на модернізовану економічну систему активно проявилася організована злочинність у соціально значущих сферах суспільства. Вчинення злочинів у сфері економіки організованими злочинними угрупованнями стає одним із найнебезпечніших чинників, що ускладнюють поточну ситуацію в Україні.

Значимо, що буквально тлумачення терміну «організована» дозволяє віднести до даного виду злочинності будь-які злочини, що характеризуються ознакою організованості. Ця позиція підтримується і на законодавчому рівні: згідно ст. 1 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», під організованою злочинністю розуміється сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань [1]. В Кримінальному кодексі України в загальній частині в розділі VI «Співучасть у злочині» міститься стаття 28 «Вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією», яка визначає основні положення щодо відповідальності суб'єктів злочину, які діють спільно [2]. Вона передбачає чотири види злочинних спільнот: 1) група без попередньої змови; 2) група з попередньою змовою; 3) організована група; 4) злочинна організація. Критеріями такої диференціації групової злочинної діяльності виступають наявність і зміст попередньої змови, кількість учасників та ступінь їх організованості.

Значимо, що організована злочинність передбачає «умисну спільну участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину». В Кримінальному кодексі України в загальній частині в розділі VI «Співучасть у злочині» у статті 27 «Види співучасників» вказуються такі види співучасників: організатор, виконавець, підбурювач і пособник [2]. В основу такого поділу співучасників покладені об'єктивні ознаки: характер їх участі у вчиненні злочину.

Кожний з них виконує різні ролі (функції). Так, виконавцем (співвиконавцем) є особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами злочину безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила злочин, передбачений Кримінальним кодексом України [2]. Із цього випливає, що виконавцем визнається особа, яка своїми активними діями чи бездіяльністю виконала у повному обсязі або частково об'єктивну сторону конкретного складу злочину. Причому злочин може бути вчинено як одним, так і двома чи більше виконавцями – співвиконавцями. Між співвиконавцями може бути й розподіл ролей, який як правило завжди має «технічний» характер - у межах виконання об'єктивної сторони одного й того ж складу злочину. Без виконавця немає співучасті, бо тільки він учиняє злочин, задуманий всіма співучасниками, він реалізує умисел інших співучасників. І в цьому розумінні виконавець - визначальна, центральна фігура у співучасті.

Організатором є особа, яка організувала вчинення злочину (злочинів) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, а також особа, яка забезпечувала фінансування чи організувала приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації [2]. Організатор посідає особливе місце серед співучасників, він головний серед них, як правило, ініціює, регулює і спрямовує всю їхню злочинну діяльність. Діяльність організатора може бути спрямована на вчинення одного чи декількох злочинів (двох чи більше).

У законі вирізняють такі види організаторів злочину:

1) особа, яка організувала вчинення злочину – це співучасник, який ініціює вчинення злочину, об'єднує інших співучасників, спрямовує їхні дії, розподіляє ролі між ними, намічає й розробляє план певного злочину (декількох злочинів), координує діяльність співучасників, розподіляє їхні обов'язки та функції, визначає об'єкти злочину. Організація злочину виявляється у формі змови, доручення, наказу;

2) організатор – особа, яка керувала підготовкою або вчиненням злочину – це співучасник, який виконує головну роль при підготовці або вчиненні конкретного злочину. Дії організатора, який керує підготовкою злочину, полягають в організаційних діях, спрямованих на пошук співучасників, засобів чи знарядь учинення злочину, усунення перешкод, організацію і проведення змови на вчинення злочину, на інші дії. Керуванням учиненням злочину охоплюється: координація дій між співучасниками, їх інструктаж, визначення послідовності їхніх дій, організаційна діяльність щодо приховування злочину і злочинців. При цьому не обов'язково, щоб організатор, як керівник учинення злочину, був на місці злочину: таке керування може здійснюватися по телефону з використанням соціальних мереж WhatsApp, Telegram, які передбачають так звану «функцію безпеки» – шифрування чатів;

3) організатор – особа, яка створила організовану групу чи злочинну організацію або керувала ними. Створення організованої групи чи злочинної організації – це широкий комплекс дій щодо утворення з декількох осіб (трьох і більше) спільного злочинного об'єднання. Ці дії можуть виявлятися у підшуванні співучасників, їх згуртуванні, підбурюванні до злочинної діяльності, розподілу ролей, постановці завдання тощо.

4) організатор – особа, яка забезпечує фінансування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації;

5) організатор – особа, яка організувала приховування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, співучасник, який виконує специфічні функції пособницької діяльності у вигляді приховування злочину, злочинців, засобів, слідів злочину, предметів, здобутих злочинним шляхом, взагалі злочинної діяльності злочинних угруповань;

Підбурювачем є особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення злочину [2]. Це означає, що підбурювач викликає у виконавця або в інших співучасників бажання й рішучість на вчинення злочину. Підбурювання – це завжди активні дії, які впливають на інших співучасників і за допомогою яких підбурювач породжує у них (найчастіше у виконавця) рішучість і бажання вчинити злочин. Причому підбурюванню притаманне те, що ці дії не пригнічують волю підбурюваного (при погрозах насильством чи фізичному насильстві) і не фальсифікують її (при спонуканні до злочину шляхом омани). Остаточне рішення вчинити злочин належить особі, яку підбурюють. Але бажання (умисел) вчинити його породжує в ній саме підбурювач.

Пособником є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню злочину іншими співучасниками, а також та особа, яка заздалегідь обіцяла переховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети, або іншим чином сприяти приховуванню злочину [2]. Сприяння вчиненню злочину порадами, вказівками полягає в наданні іншій особі тієї чи іншої інформації щодо найбільш прийнятних способів, прийомів і засобів учинення злочину, а також місця, часу, обставин та об'єктивної обстановки його вчинення.

Відповідно до звіту Державної служби статистики України кількість виявлених злочинів, які вчинені організованими групами та злочинними організаціями з урахуванням даних Державної податкової служби України, даних Генеральної прокуратури України та урахуваючи всі повідомлення про злочини, які вчинені на тимчасово окупованій території та зареєстровані іншими територіальними органами досудового розслідування в державі, включаючи Центральні апарати правоохоронних органів, за 2015 рік виявлено 1197 злочинів, за 2016 рік виявлено 1043 злочинів, за 2017 рік виявлено 1728 злочинів, за

2018 рік здійснюється аналіз. Визначена також кількість виявлених осіб, які вчинили злочини у складі організованих груп та злочинних організацій. Так, у 2015 році – це 570 осіб, у 2016 – 598 осіб, у 2017 – 949 особи [4].

Варто зазначити, що відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», постанов Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2015 року № 830 «Про утворення територіального органу Національної поліції», від 28 жовтня 2015 року № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію», з метою забезпечення належного функціонування Департаменту захисту економіки Національної поліції України (ДЗЕ НПУ) 07.11.2015 року затверджено Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України №81, відповідно до якого ДЗЕ є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції Національної поліції України та згідно із законодавством України здійснює оперативно-розшукову діяльність [3]. Одним із пріоритетних напрямів роботи ДЗЕ є протидія організованим формам злочинності у сфері економіки. Так, в розділі «Загальні положення» визначено завдання, функції, права Департаменту, а також права, якими наділені працівники Департаменту, розкрито організацію діяльності Департаменту. Таким чином, на постійній основі здійснюється пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. При надходженні/встановленні оперативно-значущої інформації щодо вчинення злочинів у сфері економіки оперативними працівниками проводиться комплекс гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Отже, організовані форми злочинності у сфері економіки – явище складне і потребує масу сил та засобів з протидії як з боку держави в особі правоохоронних органів, так і кожного свідомого громадянина України.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про організаційно- правові основи боротьби з організованою злочинністю» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.

2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 10 лист. 2018 року: (офіц. Текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2018. – 264 с. – (Кодекси України). с. 14.

3. Наказ Національної поліції України від 07.11.2015 року № 81 «Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України».

4. Статистичний збірник «Регіони України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_ru1ch2018.pdf.

5. Український юридичний портал «Радник» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radnuk.info>.

Кідіна Наталя Володимирівна,

аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент ***Кулакова Н. В.***

АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГІЇ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Обов'язковою умовою досягнення ефективних результатів у попередженні, а також боротьбі із наслідками соціальних явищ є створення та поступове виконання стратегії щодо усунення причин та умов таких явищ. У боротьбі зі злочинністю неповнолітніх, як соціальним явищем, ця умова знаходить свого відображення в необхідності прогнозування її проявів у різноманітних характеристиках, а також її можливості сприяти заході впливу. Наведене положення є класичною парадигмою в теорії попередження злочинності, яку поділяють кримінологи різних наукових шкіл та напрямків. Однак така позиція не завжди отримує позитивні оцінки на практиці. З метою обґрунтування та перевірки такої гіпотези необхідним є вивчення основних кримінологічних аспектів методологічних основ попередження злочинності, зокрема злочинності неповнолітніх.

Профілактика злочинності є складовою державної політики у сукупності з планами економічного, соціального, політичного розвитку. За таких умов формується не лише системне бачення процесів детермінації кримінальних явищ у їх внутрішній та зовнішній взаємодії. Зокрема формується система заходів щодо усунення причин та умов, що сприяють розвитку та існуванню кримінальних явищ. Ресурси таких можливостей містяться не лише в програмах боротьби зі злочинністю будь-якого рівня застосування, а в планах розвитку соціально необхідних сфер життя, що відповідають дійсності. Якщо брати до уваги, що злочинні прояви притаманні всім сферам життя, то комплексний підхід до усунення негативних явищ є складним процесом одночасного управління різними соціальними сферами життя, іноді з непередбаченими змінами. Особливо складним такий процес управління виявляється у попередженні злочинності неповнолітніх. Це обумовлено віковими, психологічними, емоційними, моральними, соціально-

демографічними характеристиками сприйняття дійсності, що є причиною змін неповнолітніх осіб як внутрішніх, так й зовнішніх. За таких умов «мінливості» взаємодії соціального середовища та особи, зокрема, різних сфер суспільних відносин, учасниками яких є неповнолітні, статистичні та вузькоспеціалізовані програми попередження злочинності мало ефективні.

Міжгалузеве планування, зокрема попередження злочинності неповнолітніх, в світлі соціальних відносин виключає розрізненість положень, що спрямовані на нейтралізацію причинного комплексу кримінальних проявів серед неповнолітніх. Таке планування дозволяє визначити ризики конфлікту між завданнями розвитку відносин, що здатні сприяти злочинності неповнолітніх. Таким чином, функція планування заходів попередження злочинності неповнолітніх не може полягати лише у прийнятті управлінського акту або нормативно-правового документа, виконання якого призведе лише до проміжного результату. Зокрема, дійсно може бути досягнуто зниження коефіцієнту злочинності, числа зареєстрованих кримінальних діянь. Однак, беручи до уваги статус осіб (неповноліття), з метою впливу на яких розроблені заплановані заходи, зокрема, динаміку відтворення поколінь, що має дуже короткий строк для становлення та припинення соціального віку (від 14 до 18 років), так само як й вік притягнення до кримінальної відповідальності, такі заходи виявляться одномоментними. Так само помилковим, наприклад, може стати планування спеціальних заходів попередження злочинності неповнолітніх в містах, не зважаючи на сільське населення, або розвиток організованих та контрольованих місць відпочинку та дозвілля поруч із місцем навчання неповнолітніх, без врахування реальних місць їх відпочинку та перебування в поза навчальний час, де можуть бути вчинені правопорушення.

Усунення зазначених недоліків планування, на нашу думку, можливе при застосуванні сукупності двох підходів.

Перший – формальний, що полягає у прийнятті загальнодержавної програми попередження злочинності. По-перше, нормативний правовий статус програм, планів попередження злочинності через відповідний рівень контролю та звітності визначає потенціал заходів, що реалізуються. По-друге, вимоги до планування передбачають визначення пропозицій (заходів, засобів) на підставі взаємопов'язаних документів, що виконують методологічну функцію.

Наступним кроком є розробка та прийняття документу, що надасть змогу спрогнозувати зміни у злочинності неповнолітніх та окремих її проявів у всіх кримінологічних характеристиках (поширеність, активність, організованість). Такий документ дозволить порівнювати заплановане з очікуваним результатом, коректувати зміст основної програми попередження із кримінальною ситуацією, що змінюється.

В подальшому необхідно прийняти програмні документи, які визначають предмет та сфери реалізації безпосередніх заходів, строки,

показники досягнення результатів, обсяг фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, зазначення реципієнтів профілактичних заходів. При цьому необхідно дотримуватись співвідношення між загальними, спеціальними та індивідуальними заходами профілактики злочинності, що плануються до реалізації.

Заключним етапом забезпечення програми попередження злочинності неповнолітніх є прийняття нормативного правового акту, який визначає: строки її реалізації; цілі та завдання; цільові групи, на які спрямована діяльність за програмою; коротке обґрунтування проблеми злочинності неповнолітніх та необхідності її розв'язання за допомогою програмно-цільового методу; порядок та умови взаємодії суб'єктів – виконавців програми; очікувані результати.

Другий підхід забезпечення планування полягає в науковому та науково-дослідницькому супроводі. Зміст програм попередження злочинності повинен відповідати криміногенним ризикам та кримінальній ситуації. Дані показники не лише мінливі, а й мають складні характеристики детермінації та причинності, що можуть бути предметом науково-прикладного аналізу та оцінки.

Методологія забезпечення програм попередження злочинності при їх розробці та реалізації не можлива без активної участі предметних спеціалістів в галузі боротьби зі злочинністю – кримінологів. Участь таких спеціалістів дозволяєникнути однобоких та необґрунтованих рішень, що можуть здаватися достатніми з точки зору інших експертів – спеціалістів інших галузей правової науки. Значна роль кримінологів у методологічному забезпеченні попередження злочинності, зокрема злочинності неповнолітніх, полягає в можливості використання ними всього арсеналу засобів дослідження злочинності.

Прикладне значення кримінологічного супроводу програм реалізації заходів попередження злочинності полягає не лише у фіксуванні стану досліджуваних процесів, а також у визначенні їх закономірностей, оцінці реалістичності та відповідності заходів меті превенції, встановленні впливу заходів на кримінальні явища.

При цьому необхідним є забезпечення можливості надання кримінологічних висновків як на проміжних етапах конкретних заходів, передбачених програмою, так й на заключному етапі їх виконання.

За таких умов кримінологічна експертиза при реалізації програм попередження злочинності неповнолітніх є інструментом моніторингу їх виконання, а також своєчасного корегування змісту профілактичних заходів в умовах мінливої реальності. Таке корегування дозволяє уникнути зайвих ресурсних затрат: фінансових, часових, кадрових, організаційних, методичних, аналітичних.

Список використаних джерел

1. Долгова А.И. Стратегические направления борьбы с преступностью // Формирование государственной политики борьбы с преступностью: материалы конф. М., 1997. С. 35–45.
2. Закалюк А. Теоретична характеристика та обґрунтування системи державної протидії проявам злочинності / А. Закалюк // Право України. – 2012. – № 1–2. – С. 216–227.
3. Кримінологія : навч. посіб. / О.М. Джу́жа, В.В. Василевич, О.Г. Колб та ін.; за заг. ред. проф. О.М. Джу́жи. – К. : Атіка, 2010. – 312 с.

Ціцюра Тетяна Миколаївна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Науковий керівник: в.о. завідувача кафедри теорії та практики управління Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор наук з державного управління, професор **Чукунт С. А.**

ПОТЕНЦІЙНІ ПЕРЕВАГИ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ У БОРОТБИ З КОРУПЦІЙНИМИ ВИЯВАМИ

Інформаційна революція сьогодення це не що інше як доступ усіх і кожного до мережі Інтернету. Це відкриває безмежний простір для створення зручних умов для життя та пришвидшує обробку інформації в цілому. Якщо ж дивитись на це через призму державного управління – можна виокремити безліч переваг таких змін в суспільстві. Якщо до кінця 80-х рр. минулого століття уряди більшості країн використовували технології для задоволення внутрішніх потреб та управлінських цілей, то стрімке поширення Інтернету та глобальної мережі стало базисом для зміни пріоритетів з внутрішніх управлінських потреб на зовнішні зв'язки з громадськістю. Інтернет поступово перетворився в економічно-ефективну та зорієнтовану на користувача платформу для можливості спілкування державного сектору безпосередньо з громадянами та спрощувати великі масиви інформації серед громадськості в рази швидше. Таким чином державне управління дуже вміло пристосувалося до теперішнього інформаційного суспільства. Інформаційні технології дають змогу прискорювати та поліпшувати процес взаємодії держави та суспільства, надавати громадянам інформацію та послуги на більш високому та якісному рівні. Адже завдяки цьому вони безпосередньо

будуть залучені до процесу вироблення і прийняття управлінських рішень в містах та в країні.

Електронні послуги 21 століття – це перш за все, підвищення доступності державних і муніципальних послуг. Якщо раніше необхідно було чекати біля кабінетів з великими чергами, втрачаючи час, то в даний час значний перелік послуг доступний не виходячи з дому. Для такого доступу створені спеціальні портали, котрі охоплюють послуги в сфері бізнесу, освіти, зайнятості, правопорядку, охорони здоров'я та ін. З огляду на міжнародний досвід розвиток електронного урядування є одним з основних факторів забезпечення успішності реформування та підвищення конкурентоспроможності країни. Реформа будь-якої галузі в сучасних умовах спрямована на широке використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення необхідного рівня ефективності та результативності. Адже саме інструменти е-урядування здатні забезпечити значне покращення якості обслуговування фізичних і юридичних осіб та підвищення відкритості, прозорості та ефективності діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування [1]. За даними дослідження E-Government Development Index за показником цифровізації державних послуг Україна посідає 62-ге місце серед 193 країн [2].

Безперечно, нашій країні необхідно розвиватись далі, проте навіть зараз уже є близько сотні державних послуг в вільному доступі для громадян. Якщо і надалі розвиток буде таким стрімким, то позитивні зміни не змушуватимуть себе чекати:

1. Інтегрування надання послуг для суспільства в Інтернеті.
2. Взаємовідносини держави з населенням будуть перебудовуватись, адже буде змога надання персоналізованих послуг для усіх і кожного на основі довіри між ними.
3. Боротьба з інформаційною нерівністю і доступом малозабезпечених прошарків населення а також людей похилого віку шляхом організації навчання комп'ютерної грамотності.
4. Вдосконалення економіки шляхом впровадження нових порталів.
5. Створення нових законів і запобігання бюрократії та корупції. Інформаційне суспільство ставить перед державою нові цілі – поліпшення вже існуючих систем ідентифікації громадян, захисту особистих даних, боротьба з кіберзлочинністю. Має створюватись таке законодавство яке б гнучко вирішувало усі проблеми та будувало довіру громадян до електронних послуг.
6. Залучення громадян до державного управління. Широка інформатизація відносин державних органів влади із суспільством, у остаточному підсумку, може призвести до виникнення «прямої демократії» без проміжних ланок, де втрачається і спотворюється інформація. На місцевому рівні муніципальні органи вже зараз

підтримують електронні звернення, дискусійні форуми і голосування в Інтернеті, і це допомагає місцевим органам у прийнятті рішень.

Для України, що обрала шлях до європейської інтеграції та демократичного розвитку, впровадження електронного урядування, особливо налагодження ефективної мережі надання електронних послуг, є нагальним першочерговим питанням в умовах децентралізації влади, залучення громадськості до процесу управління державними справами, та задля покращення діалогу між державою та її громадянами. При запровадженні електронних послуг в Україні, слід обов'язково звернути увагу на подоланні «бар'єрів на шляху ефективного надання державних послуг, пов'язаних головним чином з діяльністю уряду та публічних адміністрацій» [3].

Проте, звичайно ж ефективність електронних послуг неможлива без ряду факторів:

– Довіра: громадяни та бізнес повинні довіряти Інтернету як інструменту обміну особистою інформацією, а також довіряти уряду та іншим органам державного сектору.

– Зручний доступ: інформаційні та електронні послуги, які надаються державними органами, повинні бути легкодоступними та відповідати стандартам якості.

– Обізнаність: низький рівень поінформованості призводить до недостатньо ефективного використання електронних послуг, що надаються державними органами.

– Суттєві переваги: головна перевага полягає у ефективності електронних послуг та економії часу [4].

Список використаних джерел

1. Концепція електронного урядування в Україні від 20.09.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>.

2. UN E-Government Knowledgebase [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2018>.

3. С. А. Чукут, В. Л. Полярна, Основні напрями та пріоритети надання електронних послуг в країнах європейського союзу: на прикладі Данії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1015>.

4. Чукут С.А. Презентація електронна демократія. Від інтернет-речей до Smart City [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2017/10/CHukut_Intt...echej_Smart-City.pdf.

Бондарчук Анна Сергіївна,

здобувач докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: докторант докторантури
та ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
доцент **Бабаніна В. В.**

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОГРОЗУ АБО НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЖУРНАЛІСТА В ПЕРІОД З ІХ СТ. ДО КІНЦЯ ХVІІІ СТ.

Процес зародження і розвитку кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо журналіста у вітчизняному законодавстві, починається із правових пам'яток часів Київської Русі, зокрема з Руської Правди. Оскільки на законодавчому рівні закріплення протиправного психічного насильства у вигляді погроз різного характеру зустрічається в зазначеній пам'ятці руського права. Це стало початковим відліком караності погрози як суспільно небезпечного діяння [10, с. 284].

Коло діянь, де погроза визнавалася караним суспільно небезпечним діянням в різні періоди як розширювалося, так і звужувалося, з часом набувши чітко виражених форм, які були закріплені у чинному Кримінальному кодексі України (без певної системності) та відповідно спричинило появу норми про погрозу або насильство щодо журналіста.

Якщо розглядати комплексно (в міжнародному масштабі), то законодавче унормування громадянських прав і свобод, що включають в себе свободу думки і слова, започаткував нормативний акт «Біль про права» 1689 р. Англійський акт гарантував свободу слова на засіданнях Парламенту та недопустимість переслідування за висловлені судження. Навіть свобода думки і слова поширювалася на інформацію, яка може вплинути на результат виборів або роботу уряду. Вважалося, що для кращої поінформованості виборців, вони мали ознайомлюватися з різними поглядами [8].

У 1649 р. було прийнято Соборне уложення, у якого безпосередньо не було передбачено відповідальність за погрозу або насильство щодо журналіста. Натомість були норми, що стосувалися відповідальності за подібні види діяння, зокрема погроза, насильницькі злочини та ін. В цілому, ще Конституція Пилипа Орлика 1710 р. була однією з перших у Європі, що визначала свободу як найвищу цінність. Акцент у цьому документі поставлено саме на захисті прав та вольностей народу (війська Запорізького), демократичних традиціях українського козацтва, хоча окремо про свободу думки, слова чи друку тут ще не йдеться [9, с. 199–200].

Однак, в дійсності було зовсім не так, домінувала заборона свободи слова та преси (яка носила також і кримінальний характер). У газеті «Відомості» («Амстердам»), яка виходила друком під безпосереднім контролем царя, нічого не дозволеного не могло бути надруковано, навіть в архіві збереглися не тільки окремі сторінки рукописів, а й цілі статті, які так і не з'явилися в газеті, крім того, зустрічалися також окремі номери, що взагалі не були опублікованими [2, с. 12]. 3 січня 1728 р. газета «Відомості» («Амстердам») була перейменована в «Санкт-Петербурзькі відомості» і передана для видавництва в Академію наук.

Хоча переважна більшість друкованих і літописних видань (за невеликим винятком), були церковно-релігійними. З 1720 р. на всій території Російської імперії (а й відповідно і на землях України, які входили до її складу) було введено попередню цензуру від духовної колегії [3, с. 73].

Від 4 жовтня 1727 р. питання цензури регулювалося в типографіях при Сенаті, при Академії в Москві та при Олександрійському монастирі [5, с. 873–874], лише з 7 березня 1743 р. було чітко розподілено духовну і світську цензуру.

При правлінні Катерини II державна політика в галузі охорони життя та здоров'я журналістів та засобів масової інформації була доволі неоднозначною. З одного боку критика політичної влади в засобах масової інформації переслідувалася репресіями щодо авторів, однак при цьому М. Новікову дозволялося видання власного журналу із повним державним фінансуванням як його видавництва, так і оплати праці робітникам, що здійснювали роботу над ним. При цьому в своїх публікаціях М. Новіков найчастіше досить різносторонньо відгукувався про правління Катерини II («кусав руку, яка годувала»). Тому, наказом Катерини II М. Новікова було переведено до Шліссельбурзької фортеці, де він повинен був провести цілих 15 років. А всі книги його (понад 3 тис.) визнанні забороненими, були вилучені та привселюдно спалені. Це був вирок, який вразив сучасників своєю суворістю.

На землях України у XVII ст. приватні особи отримали право відкривати власні друкарні, однак, такий дозвіл надавали лише влада. Указ про вільні друкарні, що ввів явочний порядок відкриття приватних друкарень, був прийнятий лише в 1791 р.

Також відбувалася подальша регламентація цензури, удосконалювалося законодавство щодо її організації та прав осіб, які були задіяні у зазначеній сфері. Цензура здійснювалася не чиновниками, а вченими у відповідних закладах освіти, а де їх не було, то – градоначальниками. На перше місце ставився закон, на друге – добрі звичаї та моральність і лише на третє – влада. Однак, на цензуру суттєво впливала політична та економічна обстановка в державі, розвиток культури і самосвідомості жителів країни. Жорстко карали осіб, навіть були непоодинокі випадки засудження до смертної кари, які пропагували в засобах масової інформації найбільш шкідливі погляди

щодо політичного устрою та відповідних посадових осіб, а також ті переконання, що руйнували громадський спокій, знижували рівень поваги до влади [7, с. 933–934].

З метою залучення іноземних інвестицій у зазначену сферу, а також підтримання міжнародних зв'язків 1 березня 1771 р. було прийнято Сенатський указ «Про надання іноземцю Гартунг привілеї на заклад в Санкт-Петербурзі вільної Друкарні та словолітнуоу, для іноземних мов». В зарубіжних країнах відношення як до осіб які займалися видавничою діяльністю, так і сама цензура була більш лояльною, порівняно з землями, які входили до складу України. Від попередньої цензури, яка здійснювалася державними органами у XVIII ст. відмовилися майже всі країни Західної Європи, зокрема в Англії у 1694 р., у Данії у 1770 р., у Франції у 1770 р., у Швеції у 1766 р.

На іншій частині українських земель розвиток журналістики пов'язаний із виданням першої «Львівської газети» 1776 р. («Gazette de Leopold»), яка виходила у Львові французькою мовою. З видання першої газети починається історія журналістики та засобів масової інформації. В другій половині XVIII ст. на цій частині українських земель починала формуватися кримінально-правова охорона свободи слова та журналістської діяльності, хоча в інших країнах на території Західної Європи, це зародилося ще із стародавніх часів. Одним із свідчень цього є висловлювання К. Кулле (фр. Cogerinne Coulet), який вивчаючи питання діяльності засобів масової інформації в Давній Греції, зазначає, що «судячи з текстів можна було висловлюватись вільно» [1, с. 78].

Детальна регламентація порядку проведення попередньої цензури Синодом і Академією Наук була прописана в указі виданому 31 травня 1780 р. «Про нагляд за виданням духовних книг у вільних друкарнях і перебували у відомстві цивільних людних місць і закладів» [6, с. 931]. Крім того, додаткове регулювання діяльності Синоду в даному напрямку було зазначене в указі від 15 січня 1783 р. «Про дозвіл у всіх містах і столиці заводити Друкарні та друкувати книги на Російському та іноземними мовами, з оглядом їх від Управи Благодичиння».

З прийняттям зазначених указів позитивним аспектом на шляху розвитку свободи слова та засобів масової інформації стало скасування вимоги отримувати дозвіл на відкриття друкарень. Тобто можливість друкувати книги з привілею перетворилося в право, хоча, з обов'язковою участю цензурного органу (вперше згадуються управи благодичиння, які повинні були контролювати зміст публікованих творів і при необхідності могли накладати вето на твори і висувати санкції щодо інших порушників, що забороняли якісь твори). Ситуація була подвійною як щодо цензури, так і щодо охорони прав осіб, які займалися журналістською діяльністю.

Тобто 15 січня 1783 р. на основі виданого указу про «вільні друкарні», регулювання журналістської (друкарської) діяльності стало цивільно-правовим. Щодо відповідальності за насильницькі дії по

відношенню до зазначеної категорії суб'єктів не було передбачено. Притягувалися до відповідальності більше самі особи, які займалися зазначеною діяльністю оскільки була передбачена цензурна заборонна (попередня) і каральна (наступна). На землях теперішньої України було закріплено концесійний порядок організації друкарської справи, що зумовлено утвердженням адміністративно-поліцейського режиму. Це в свою чергу привело до прийняття єдиних законодавчих актів суворо нормативного характеру, які доволі тривалий час виступали в якості законів (Цензурний статут) у сфері журналістики та друкованої справи.

З 15 травня 1790 р. було призначено окремого Цензора, на якого покладалася відповідальність за видавничу діяльність [7, с. 132–134]. Він здійснював свої повноваження паралельно з Управою Благочинну. Це зокрема як наслідок спричинило прийняття указів від 16 вересня 1796 р. та 22 жовтня 1796 р. [7, с. 132–134, с. 933–934], що скасовували право на відкриття приватних друкарень. Було ліквідовано 21 діючу приватну друкарню, створено у м. Одеса цензурного центру, який контролював видавничу діяльність та посилив контроль за ввезення літератури з-за кордону.

У період з 1797 по 1799 рр. було знищено понад 600 творів, а їх авторів піддано покаранню [4]. В цілому, інформаційне поле було повністю підконтрольне органам державної влади, а права осіб, які займалися видавничою діяльністю не були захищені, цьому підтвердженням слугують укази від 18 квітня і 5 червня 1800 р., які можна назвати ще й завершенням цензурної реформи, яку розпочала Катерина II.

Отже, фактично до кінця XVIII ст. відбувся перехід від неорганізованої, епізодичній цензури до більш упорядкованих форм; цензурний апарат почав оформлятися організаційно і юридично. Формувалися правові позиції щодо охорони життя та здоров'я, прав та обов'язків осіб, які займалися видавничою діяльністю.

Список використаних джерел

1. Бухтатий О. Є. Захист суспільної моралі та свободи слова в Україні: утилітаристський підхід. *Філософські та метрологічні проблеми права*. 2014. №1. С. 78–100.
2. Варецкий Б. К Шелест страниц, как шелест знамен. Москва: РсСК: Информ Форте, 2001. 765 с.
3. Морквін Д. А. Історичний аспект кримінальної відповідальності за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2004. Вип. 25 С. 71–77.
4. *Новомбергский Я. Я. Освобождение печати во Франции, Англии и России: Лекции, читанные в Русской Высшей Школе общественных наук в Париже*. СПб., 1906. / *История печати: Антология*: Т. 1. Москва: Аспект Пресс, 2002. 419 с.

5. Полное собрание законов Российской империи, Т. VII. 1723–1727 гг. Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии. СПб. 1830. 933 с.

6. Полное собрание законов Российской империи. Собрание Первое. Том XX. 1775–1780 гг. Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии. СПб. 1830. 1041 с.

7. Полное собрание законов Российской империи. Собрание Первое. Том XXIII. 1789–6 ноября 1796 гг. Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии. СПб. 1830. 974 с.

8. Сікалов В. Свобода слова: кіт на повідку. URL: <http://gazeta.dt.ua>.

9. Тихонова Є. А. Парламентарна республіка як можлива і доцільна форма української державності. *Проблеми державно-правової реформи в Україні*. Київ: Ін-т закон-ва Верховної Ради України, 1997. Вип. 3. 348 с.

10. Шаблистий В. В. Поняття погрози у кримінальному праві та законодавстві України: історія та сучасний стан. *Університетські наукові записки*. 2009. № 1 (29). С. 283–286.

Коренюк Анастасія Анатоліївна,

аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент ***Расюк Е. В.***

ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПРОБАЦІЇ З РЕЛІГІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В ЗАПОБІГАННІ РЕЦИДИВУ НЕПОВНОЛІТНІХ

Наразі в Україні триває процес пошуку та впровадження оптимальних соціально - правових та організаційних засад застосування пробації стосовно неповнолітніх. При цьому здійснення державою реформ у сфері ювенальної юстиції супроводжується запровадженням нових методів роботи із неповнолітніми суб'єктами пробації з метою їх виправлення та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень, що дозволяє гнучко застосовувати прогресивні зарубіжні концепції ювенальної пробації, імплементувати загальновизнані міжнародні принципи, норми та стандарти.

Водночас одним із основних принципів діяльності Державної кримінально-виконавчої служби в Україні є взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями

громадян, благодійними і релігійними організаціями [1]. Разом з цим, у 2017 році схвалено Концепцію реформування (розвитку) пенітенціарної системи у якій одним із пріоритетних завдань визначено максимальне залучення громадських організацій до роботи із засудженими [2]. Тобто, одним із перспективних напрямів запобіжної діяльності держави у сфері боротьби із рецидивом неповнолітніх є взаємодія громадських, благодійних та релігійних організацій з органами пенітенціарної системи, у тому числі з органами пробації.

Досліджуючи сам феномен «взаємодії» дуже влучним є наукове обґрунтування суті цього поняття, надане С.П. Кожушко, зокрема «категорія взаємодії є однією із загальних категорій пізнання і нерозривно пов'язана з такими засадничими категоріями як рух, простір, час, структура; відображає процеси дії різних об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість, зміну стану, взаємоперехід і визначається як процес інтеграційної діяльності суб'єктів. Сутність взаємодії полягає в нерозривності прямої і зворотної дії, органічному поєднанні змін суб'єктів, що впливають один на одного [3, с. 248].

При цьому у ракурсі взаємодії у пенітенціарній сфері, ми погоджуємося з думкою Є. Ю. Бараша, що «взаємодія – це такий стан взаємозв'язків між суб'єктами спільної діяльності, при якому вони справляють взаємний вплив один на одного та на відповідну сферу праввідносин з метою ефективного виконання як загальних, так і спеціальних завдань щодо забезпечення виконання кримінальних покарань [4, с. 132].

У межах нашого дослідження йдеться про взаємодію таких суб'єктів, як уповноважені органи з питань пробації та релігійні організації з метою запобігання рецидивній злочинності неповнолітніх шляхом підвищення значення духовних традицій і релігійної культури в морально-етичному вихованні неповнолітніх суб'єктів пробації, розвиток у них корисної ініціативи та творчих здібностей, формування зрілої морально-етичної свідомості, а головне – каяття у скоєному злочині для їх виправлення.

Зауважимо, що релігія в Україні займає одне із провідних місць у житті суспільства, а Церква завжди приймає найактивнішу участь у ресоціалізації засуджених, зокрема неповнолітніх. Оскільки діяльність релігійних організацій з неповнолітніми засудженими, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі дає позитивні результати, такі ж високі результати очікуються і від співпраці органів пробації з релігійними організаціями у роботі з неповнолітніми суб'єктами пробації. Водночас існує ряд передумов, що перешкоджають в Україні співпраці уповноважених органів з питань пробації з релігійними організаціями у виконанні ключового завдання – запобігання рецидивним злочинам неповнолітніх, зокрема: відсутність спеціального нормативно-правового акту, який регулював би взаємодію органів пробації з релігійними організаціями; неукомплектованість штатної структури уповноважених органів з питань пробації посадою капелана;

відсутність державного фінансування діяльності релігійних організацій, пов'язаної з пробацією; відсутність єдиного державного реєстру релігійних організацій, які здійснюють або можуть здійснювати діяльність пов'язану з пробацією; низький рівень залучення релігійних організацій до участі із реалізації пробаційних та індивідуальних програм стосовно кожного окремого неповнолітнього суб'єкта пробації.

Таким чином, на наш погляд, для підвищення ефективності взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у сфері запобігання рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні необхідно вирішити існуючі проблеми шляхом, зокрема: затвердження Порядку про взаємодію органів пробації з релігійними організаціями, який визначатиме алгоритм взаємодії уповноважених органів з питань пробації з релігійними організаціями, доповнення положень Закону України «Про пробацію» статтею 11-1, яка б регулювала застосування четвертого виду пробації – постпенітенційної пробації, а також здійснення найшвидшої реалізації запланованих державою заходів із реформування кримінально-виконавчої системи України, системи ювенальної юстиції щодо дітей та сфери релігійної діяльності у наступних документах: Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, Концепцію реформування (розвитку) пенітенційної системи України, Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, Національній стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, Програмі відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину, а також доопрацювання законопроекту «Про юстицію щодо дітей».

Список використаних джерел

1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 №2713-IV: станом на 13 березня 2019 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15>.
2. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенційної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 №654-р: станом на 13 березня 2019 року. [Електронний ресурс] / Єдиний веб-сайт органів виконавчої влади. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250287747>.
3. Кожушко С.К. Професійна взаємодія та її характеристики. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2013. № 38–39 С. 247–252.
4. Бараш Є.Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків, 2006. С. 190.

Шимановська Лариса Миколаївна,
начальник відділу Департаменту оперативно-технічних заходів Національної поліції України

Науковий керівник: проректор Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник *Мінченко С. І.*

ДЕТЕРМІНАНТИ ВИВЧЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Слід зазначити, що за офіційними статистичними даними Генеральної прокуратури України у 2014 році на території України було зареєстровано 18636 корупційних злочинів, у 2015 році – 18625, у 2016 році – 18866 і, у 2017 році – 20727 злочинів. Як ми бачимо, у 2017 році кількість зареєстрованих корупційних злочинів зріс у порівнянні з 2014–2016 роками, що свідчить про певні зрушення у боротьбі з корупцією в державі.

Опитування проведене у вересні-жовтні 2017 року Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та фірмою «Юкрейніан соціолоджі сервіс» показало, що майже половина населення – 44 % – оцінює корупцію як найбільш серйозну проблему в Україні. Серед тих осіб, які стикалися з корупцією більшість (51 %) робили це у медичних установах, у вищих навчальних закладах (24 %), у місцевих органах влади (близько 15 %) [1].

Зазначене свідчить, що протидія корупції в сфері вищої освіти в українському суспільстві й досі залишається дуже актуальною. У суспільстві, особливо серед молоді, сформувався культ грошей і влади, а не культ розуму і знань.

Тому ефективність боротьби з корупційними проявами потребує вивчення їх чинників. Причини, що спричиняють та провокують корупцію, можуть бути розкриті через встановлення факторів корупції, а саме явищ, процесів, чинників, які здійснюють детермінуючий вплив на зазначене антисоціальне явище.

Відповідно до теорії кримінології детермінанти злочинності класифікуються за рівнем впливу на злочинність, за природою виникнення та за змістом.

Розглянемо детермінанти корупційних злочинів у сфері освіти за змістом. Відповідно до Концепції боротьби з корупцією на 1998–2005 роки, затвердженій Указом Президента України від 24 квітня 1998 року № 367/98 вказані детермінанти корупційних злочинів можна поділити на політичні, економічні, правові, організаційно-управлінські і морально-психологічні криміногенні фактори [2].

1. Політичні: прорахунки в політиці реформування Української держави і суспільства; гальмування назрілих політичних процесів; що призвело до незавершеності формування політичної системи; політична

нестабільність існуючих політичних інститутів; дисбаланс функцій та повноважень гілок влади; відсутність ефективного контролю за діяльністю влади; невизначеність і необґрунтованість антикорупційної політики.

2. Економічні: кризові явища в економіці; криміналізація й тінізація економіки; надмірне втручання держави в економіку.

3. Організаційно-управлінські: недосконала система організації влади; неефективна система державного управління; гіпертрофовані повноваження бюрократичного апарату; недосконалість формування владних структур.

4. Правові: незабезпечення в органах державної влади верховенства права та закону; безсистемна, необґрунтована зміна законодавства.

5. Морально-психологічні: деморалізація суспільства, девальвація моральних цінностей; дух невизначеності і непевності у завтрашньому дні; невизнання населенням корупції як соціального зла [3].

У зв'язку з цим проаналізуємо детермінанти за змістом, які сприяють виникнення корупційних злочинів у вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ):

до політичних чинників можна віднести:

- відсутність на нормативному рівні цілісної системи засобів запобіжного впливу на причини та умови, що сприяють корупції та корупційним діям;

- неправильне, передусім унаслідок вибіркового підходу, застосування правових норм, що призводить до того, що виявляється переважно «дрібна» корупція; породжує «легальну» великомасштабну корупцію, яка «прикривається» неправомірними за суттю, але відповідними за формою офіційними рішеннями;

- до економічних:

- низький рівень оплати праці при великому обсязі навантаження, недостатні можливості для самореалізації високоосвічених людей, що призводить до спокуси поповнити свій бюджет шляхом академічної корупції

- нерозвиненість сучасного ринку праці з точки зору низького попиту на висококваліфікованих фахівців (відсутність зв'язку навчання і підготовки у ВНЗ із працевлаштуванням та заробітною платнею);

- особливість освітнього процесу, де виокремлюються специфічні чинники, що сприяють поширенню корупційних практик, зокрема: державне замовлення й боротьба ВНЗ за місця державного замовлення, що блокує можливість відрахувань студентів;

- до організаційно-управлінських:

- застарілий рівень навчального процесу (консервативна методологія викладання і навчання, відсутність зовнішнього оцінювання на етапах навчання у ВНЗ, суб'єктивність оцінювання знань студентів (оцінюють викладачі, які й викладають дисципліну, відсутність зовнішнього моніторингу, державне замовлення й боротьба

ВНЗ за місця державного замовлення, що блокує можливість відрахувань студентів);

- низький рівень громадського контролю за екзаменаційними сесіями та пасивність студентського самоврядування в питаннях викоринення корупції;

- відсутність пошани до викладацької роботи з боку студентів;

- до правових:

- недоскональна законодавча база, яка регулює освітянську діяльність та антикорупційну діяльність в комплексі (багато положень є такими, що дозволяють неоднозначно тлумачити закон, низка положень не є до кінця узгодженими між собою, також є необхідність її систематизації та уніфікації);

- до морально-психологічних:

- загальне знецінення моральності як необхідної складової, що визначає поведінку; низька цінність саморозвитку; низька цінність освіти та знань, як наслідок, утрата мотивації: на рівні студентства до набуття знань; на рівні викладацького складу – до сумлінного виконання професійних обов'язків;

- розчарування й апатія з боку викладачів до навчального процесу через низьку винагороду за роботу та відсутність можливості для професійного їх зростання (багато викладачів йдуть працювати в інші сфери або йдуть за кордон);

- відсутність умов для професійного зростання викладачів;

- небажання частини студентів докладати зусиль для набуття знань і пошук шляхів незаконного отримання позитивної оцінки за екзамен, курсову роботу, диплом, провокуючи своїми діями викладача;

- бездіяльність студентів, які мають свої підстави для корупційних дій (наявність різних способів фінансування освіти, зокрема освіта за контрактом – менш корумпована, бюджетна – має поле для розвитку корупції);

- замовчування студентами випадків давання і вимагання грошової чи іншої матеріальної винагороди (усі спроби отримати інформацію через телефони довіри, скриньки, включення представників студентів до вчених рад, приймальної комісії поки що реальних результатів не дають) [4, 5].

З огляду на викладене подолання корупції у сфері вищої освіти необхідно здійснювати на різних рівнях, зокрема:

- удосконалення нормативної бази, зокрема визначення поняття «корупція у сфері освіти», яке повинно полягати в умисному використанні особою займаної посади в корисливих цілях для особистого збагачення чи збагачення інших осіб;

- підвищення оплати праці викладачам, посилення відповідальності працівника освіти за вчинення корупційного

правопорушення, розроблення чіткої програми і плану заходів протидії корупції тощо;

– запровадженні нових європейських форм навчання, упровадження знеособлених форм перевірки та екзаменування, запровадження зовнішнього оцінювання з основних предметів на визначених етапах навчання, підвищити рівень викладання тощо;

– ініціювання регулярних зустрічей з адміністрацією ВНЗ щодо удосконалення навчального процесу, проведення моніторингу корупційних ризиків безпосередньо студентством, налагодження співпраці з громадськими організаціями тощо;

– запровадження е-декларування не лише для керівників ВНЗ та осіб, які виконують організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, а й до всіх викладачів.

Комплексний підхід цих та інших заходів, а також об'єднані зусилля відповідних держаних органів у сфері освіти, суб'єктів, які протидіють корупції, керівників та професорсько-викладацького складу ВНЗ, самого студентства, а також громадських організацій дозволить проводити ефективну роботу, спрямовану на подолання корупції у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Корупція у повсякденному житті українців: За що даємо хабарі? Кому і чому?: Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва: [Електронний ресурс], режим доступу: <http://dif.org.ua/article/koruptsiya-u-povsyakdennomu-zhitti-ukraintsiv-za-shcho-daemo-khabari-komu-i-chomu345654>.

2. Указ Президента України від 4 квітня 1998 року № 367/98 «Про Концепцію боротьби з корупцією на 1998–2005 роки»: [Електронний ресурс], режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367/98>.

3. Заброта Д.Г. Державна антикорупційна політика в Україні: теорія, правова основа, інституціалізація [Текст]: монографія / Д. Г.Заброта ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Сімф. : Крим навчпеддержвидав, 2013. – 367 с.

4. Черненко Т.В. «Корупція в освітній галузі: загрози стратегічному розвитку українського суспільства». Аналітична записка: [Електронний ресурс], режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1154/>.

5. Бабенко К.А., Діденко Н.Г., Кондрашова М.В., Лазаренко С.Ж., Хрімлі О.Г., Яковець Н.І. «Прояви корупції в системі освіти: запобігання та протидія» Навчально-методичний посібник, ДВЗ «Університет менеджменту освіти» Національна академія педагогічних наук України, Київ, 2016, с. 79–85.

Підболячний Максим Валерійович,
ад'юнкт докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: головний науковий
співробітник відділу організації наукової
діяльності та захисту прав інтелектуальної
власності Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор
Джужа О. М.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЖЕРТВИ КОРИСЛИВИХ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЕТНІЧНИМИ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ

Постановка проблеми XXI століття – це епоха глобалізації, що реалізується в об'єктивній дійсності як багатофакторне й поліфункціональне явище, впливаючи як позитивно, так і негативно на розвиток суспільства. Не випадково в сучасній політичній і правовій літературі справедливо стверджується, що глобалізація – «не абсолютне зло й не абсолютне благо» [1, с. 6; 2, с. 3; 3].

Цікавим моментом кримінологічної характеристики є характеристика особи жертви, яке має важливе значення для розкриття змісту кримінологічної характеристики етнічних організованих злочинних груп. Статус потерпілого визначається сукупністю його прав й обов'язків у межах кримінального процесу і його відносинами з іншими особами, втягнутими в злочинну діяльність. Отже, жертва злочину – це людина, якій злочином заподіяно фізичну, майнову або моральну шкоду незалежно від того, визнано її у встановленому законом порядку потерпілим чи таким вона сама себе вважає.

Аналіз особистості потерпілих від злочинів, вчинених етнічними організованими злочинними групами, показав, що в кожному другому випадку поведінка потерпілого створювало об'єктивні передумови для реалізації протиправних дій. Якщо кількість потерпілих прийняти за 100 %, то половину з них становлять особи, які демонструють необачність, зайву довірливість, невміння правильно оцінити ситуацію, що склалася. Зазвичай – це потерпілі від квартирних крадіжок, шахрайства. При цьому поведінка останніх найчастіше характеризується не тільки необачно, але і активним сприянням у досягненні винними злочинного результату. Потерпілі від крадіжок особистого майна, вчинених етнічними організованими злочинними групами шляхом проникнення в квартири під приводом переповити дитину, напитися води, виявляють необачність, керуючись позитивними почуттями (доброта, чуйність), однак і в цих випадках мимовільне сприяння вчиненню злочинів очевидно, оскільки вони, впустивши сторонніх людей у своє житло, полегшують злочинцям вчинення протиправних дій. Певної безпечністю, необачністю характеризується і

поведінка деякої частини потерпілих від кишенькових крадіжок, а також квартирних крадіжок, учинюваних етнічними організованими злочинними групами з використанням залишеного в умовленому місці ключа.

Згідно зі статистичними даними, серед потерпілих від злочинів, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами, перевага надається жінкам, які становлять 85,6 %, а питома вага потерпілих осіб чоловічої статі становить – 14,4 %. Потерпілі від злочинів, характеризуються відносно високим освітнім рівнем: понад 25 % з них мають вищу та середню спеціальну освіту, близько 65 % – середню й неповну середню. У соціальному відношенні потерпілі демонструють високий рівень зайнятості суспільно корисною працею: робочі та службовці становлять – 45 %, понад 22,1 % – учні, студенти. На частку пенсіонерів припадає 10,3 %, малолітніх – 6,6 %, питома вага непрацюючих – 15,9 %.

На такий розподіл впливають передусім психологічні чинники, а саме невдале сімейне життя, неможливість завагітніти, тяжкі захворювання малозабезпеченість та інші негаразди, які впливають на особу-жертву. Також виділяють й осіб з невірноваженою психікою чи таких, які зловживають спиртними напоями або наркотичними речовинами. Можуть бути і перехожі, які зовні видаються заклопотаними чимось глибоко особистим, а може бути навіть пасажир, який знервувався в очікуванні потягу та втратив пильність.

Психологи пропонують такий соціально-психологічний портрет груп особистостей, які стають легкою здобиччю етнічних організованих злочинних груп: 1) люди, піддані впливу образів, – «мрійники»; 2) «невільники честі» – раби норм, умовностей, традицій; 3) законослухняні громадяни; 4) кредитори – дебітори; 5) хворі люди; 6) люди, які зазнали матеріальних труднощів; 7) трудоголіки; 8) люди з гіпертрофованим почуттям обов'язку і відповідальності; 9) інтелігентні, виховані, делікатні люди; 10) люди, недостатньо компетентні в професійних і правових знаннях; 11) інакомислячі чи дисиденти; 12) іноземці, національні й релігійні меншини; 13) добрі, чуйні, м'які, відкриті, простодушні люди; 14) геніальні мислителі, бездоганні логіки [4].

У 63,4 % випадків злочини та вищевказані жертви є латентними. Латентна жертва – це особа, яка реально постраждала від злочину, але з певних причин цей факт залишився невідомим для офіційного обліку. Проведеним анкетуванням оперативних працівників було встановлено, що коефіцієнт латентності вчинення злочинів етнічними організованими злочинними групами є досить високим і становить : 1:10 – 37,3 %, 1:20 – 32,5 %, 1:50 – 8,9 %, 1:100 – 6,6 %, більше ніж 1:100 – 3 %.

За даними дослідження, у більшості випадків етнічними організованими злочинними групами до потерпілих фізичне насильство та психологічне насильство. Відповідно, фізичне насильство – 64,9 %,

психологічне – 25,1 %, а в деяких випадках застосовувалось фізичне та психологічне насильство одночасно.

До того ж слід зазначити, що злочинна діяльність етнічних злочинних угруповань, що зосереджують свою діяльність не тільки на одній області кримінальної активності, набувають все більш універсальний характер, тобто диверсифікують (розпилюють) її з різних сфер, з тенденцією відходу від так званих кримінальних джерел доходу, до проявів «білокомірцевої» злочинності, з подальшою легалізацією злочинних капіталів здобутих шляхом різних протиправних дій під цілком легальному бізнесі.

Список використаних джерел

1. Эбзеев Б. С., Айбазов Р. У., Краснорядцев С. Л. Глобализация и государственное единство России. М., 2006. 305 с.
2. Тацій В. Я. Боротьба зі злочинністю на межі XXI століття – проблема сьогодення. Проблеми законності. 2008. Вип. 99. С. 3–18.
3. Севрук В. Г. Поняття та сутність етнічної злочинності. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2018. № 4. С. 64–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2018_4_8.pdf
4. Ходаківський Є. І. Психологія управління : підруч. / Ходаківський Є. І., Богоявленська Ю. В., Грабар Т. П. – [3-тє вид., переробл. та допов.]. – К. : Центр учбової л-ри, 2011. – 664 с.

Ладнюк Вікторія Романівна,
аспірант докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: докторант докторантури
та ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
доцент **Бабаніна В. В.**

СТРУКТУРА СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ЯК ОBOB'ЯЗKOBA OЗНАKA OCHOBHOГO БЕЗПОCЕРЕДНЬOГO OБ'ЄKTA ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГO CT. 351 KК УКРАЇНИ

Для повноти та послідовності дослідження об'єкта перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, слід визначити та проаналізувати складові елементи суспільних відносин, які виступають основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 351 КК України.

Розглядаючи структуру суспільних відносин ми підтримуємо думки М.Й. Коржанського, В.Я. Тація, Є.А. Фролова та інших вчених, які до структури суспільних відносин включають: 1) учасників; 2) предмет; 3) соціальний зв'язок (зміст) [6, с. 56; 4, с. 37; 7, с. 215]. Додамо також, що такий підхід щодо структури суспільних відносин відображається і в сучасних спеціальних наукових дослідженнях як

вітчизняних так і зарубіжних вчених (В.А. Бортника, В.М. Винокурова) [1, с. 134; 2, с. 116–119].

При цьому, під учасниками суспільних відносин розуміються фізичні або юридичні особи, їх об'єднання, держава, територіальна громада, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, будь-які інші соціальні утворення, які вступають у відносини (взаємодію) між собою або з іншими соціальними утвореннями. Характер та роль учасників суспільних відносин визначає особливості самого соціального зв'язку та самих суспільних відносин між такими учасниками. Принагідно зазначимо, що суспільні відносини рівною мірою можуть складатися між учасниками суспільних відносин різного порядку. Так можуть виникати суспільні відносини людини та держави, людини та територіальної громади, людини та юридичної особи, групи людей та органів державної влади, територіальної громади та держави тощо. У такому випадку, характер та статус учасника (учасників) суспільних відносин може тільки визначати їх окрему специфіку, утім загалом не впливає на природу таких відносин та визнання їх суспільними, так само як не впливає на правове забезпечення охорони таких суспільних відносин.

Важливим у контексті вивчення учасників суспільних відносин залишається питання про їх кількісний склад. У цьому зв'язку слід підтримати думку тих вчених, що кількісно коло учасників суспільних відносин може бути необмежене, проте мінімальна кількість таких учасників повинна бути не менше двох [3, с. 122]. Пояснюється це тим, що суспільні відносини передбачають, перш за все, відносини тобто взаємодію, і цілком логічно, що така взаємодія можлива щонайменше між двома учасниками. В іншому ж випадку (за наявності тільки одного учасника) взаємодія як і самі суспільні відносини є неможливою. Однак, такий підхід не виключає можливої участі у суспільних відносинах (участі у взаємодії) трьох, чотирьох чи набагато більшої кількості учасників.

Що ж стосується основного безпосереднього об'єкта перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради, то учасниками цих суспільних відносин, на нашу думку, повинні виступати: 1) законодавчий орган державної влади або органи місцевого самоврядування; 2) народний депутат України або депутат місцевої ради; 3) комітети та тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України; 4) інші учасники суспільних відносини (фізичні та юридичні особи, їх об'єднання, інші органи державної влади або інші органи місцевого самоврядування, територіальна громада, суспільство тощо).

Визначення такого кола учасників суспільних відносин ґрунтується, по-перше, на положеннях диспозицій ч. 1 та ч. 2 ст. 351 КК України, а по-друге, на уявленні про загальний авторитет органу влади чи органу місцевого самоврядування та співвідношення його із авторитетом самого народного депутата України та депутата місцевої ради. На цій підставі, до кола учасників розглядуваних суспільних

відносин належать: народні депутати України, депутати місцевих рад, окремі органи, створені Верховною Радою України (комітети та тимчасові слідчі комісії). Так, безпосередньо ці учасники суспільних відносин, згадані у тексті самої кримінально-правової норми.

Що ж стосується віднесення Верховної Ради України та місцевих рад до кола учасників цих відносин, то, на наш погляд, тут наявною є ситуація, коли порушення (приниження) авторитету народного депутата України чи депутата місцевої ради тягне за собою порушення (приниження) загального авторитету всього органу законодавчої влади та органу місцевого самоврядування. Наприклад, п. 4 ч. 1 ст. 6 Закону України № 2790-ХІІ від 17 листопада 1992 року «Про статус народного депутата України» визначає, що народний депутат України виконує доручення Верховної Ради України та її органів [5]. Відтак, перешкодження діяльності народного депутата України може ставити під загрозу не тільки його особистий авторитет, але й авторитет всього законодавчого органу державної влади, а перешкодження діяльності депутата місцевої ради – авторитет такої ради.

Теж саме стосується і випадків перешкодження діяльності комітетів та тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, коли порушення авторитету цих органів тягне за собою порушення загального авторитету Верховної Ради України як законодавчого органу влади. Так, відповідно до ст. 89 Конституції України Верховна Рада для здійснення своїх повноважень може створювати комітети та тимчасові слідчі комісії, а отже останні діють саме задля реалізації функцій самої Верховної Ради України і уповноважені нею.

Разом із цим, виникає питання про включення, до кола можливих учасників розглядуваних суспільних відносин, інших органів, які утворюються Верховною Радою України із числа народних депутатів України (спеціальні та тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України), а також органів, які утворюються місцевими радами із числа депутатів місцевих рад. На нашу думку, забезпечення авторитету таких учасників суспільних відносин, також повинно знаходити належну правову охорону і ця правова охорона мала б забезпечуватися нерозривно із правовою охороною авторитету самої Верховної Ради України, місцевих рад та народних депутатів України і депутатів місцевих рад.

Водночас, існуючий підхід щодо забезпечення правової охорони авторитету цих органів та їх посадових осіб, видається штучно звуженим і виділення нами саме такого спектру учасників суспільних відносин також є штучно звуженим, але це звуження відбувається саме на підставі формального розуміння положень диспозицій ч. 1 та ч. 2 ст. 351 КК України.

Наступним елементом суспільних відносин є їх предмет – блага, цінності з приводу яких і виникають суспільні відносини. У межах аналізованої групи суспільних відносин таким предметом виступає сам авторитет, тобто загальновизнане значення, вплив, довіра законодавчого

органу влади та окремих, створених ним органів, органів місцевого самоврядування та представників всіх цих органів.

Саме з приводу авторитету, а точніше з приводу забезпечення авторитету загаданих суб'єктів, і виникають суспільні відносини (взаємодія) між учасниками.

У конкретному вигляді така взаємодія уособлює собою соціальний зв'язок, що є третім елементом суспільних відносин. У контексті суспільних відносин щодо забезпечення авторитету загаданих вище органів та посадових осіб, то соціальний зв'язок (зміст) таких відносин полягає у своєрідному двосторонньому процесі взаємодії носія авторитету із іншими учасниками суспільних відносин. З одного боку законодавчий орган державної влади, створені ним органи (комітети та тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України), органи місцевого самоврядування, народні депутати України та депутати місцевих рад наділені та користуються певним авторитетом, що виражається у загальному визнанні впливу, значенні, довірі до цих органів та посадових осіб. З другого боку – інші учасники суспільних відносин зобов'язані не порушувати цей авторитет, не підривати його, тобто не підривати загальне визнання впливу та значення, довіру до вказаних органів і посадових осіб.

У цьому, власне, і простежується двосторонність соціального зв'язку учасників суспільних відносин, тобто зв'язку, коли дві сторони учасників одночасно реалізують своє відношення до передерта суспільних відносин.

Отже, розглянувши структуру суспільних відносин, які виступають основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 351 КК України, може визначити, що такими суспільними відносинами є відносини, що виникають між Верховною Радою України, комітетами, тимчасовими слідчими комісіями, народними депутатами України і депутатами місцевих рад, з одного боку, та іншими учасниками суспільних відносин, з другого боку, щодо наділення, користування та не порушення авторитету (загально визнаного значення, впливу, довіри) Верховної Ради України, окремих створених нею органів, органів місцевого самоврядування, народних депутатів України та депутатів місцевих рад.

Список використаних джерел

1. Бортник В. А. Честь та гідність особи як об'єкт злочину : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 212 с.
2. Винокуров В. Н. Общественные отношения как объект преступления : за и против. Государство и право. 2010. № 1. С. 116–119.
3. Грудзур О. М. Об'єкт злочинів у сфері службової діяльності. Підприємництво господарство і право. 2009. № 12. С. 121–125.
4. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину : лекція. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 1997. 112 с.

5. Про статус народного депутата України : Закон України № 2790-ХІІ від 17 листопада 1992 року URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2790-ХІІ>.

6. Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве : учеб. Пособие. Харків : Вища школа. Изд-во при ХГУ, 1988. 198 с.

7. Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления. Сборник ученых трудов Свердловского юридического института. 1969. Вып. 10. С. 184–225.

Устимчук Владислава Петрівна,

курсант 3-го курсу ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент ***Левченко Ю. О.***

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ПОШИРЕННЯ НАРКОМАНІЇ СЕРЕД МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Анотація: Мета статті полягає у розкритті проблеми поширення наркоманії серед молоді в Україні, а також заходи боротьби з нею та встановленню, що вживання наркотичних засобів та психотропних речовин безпосередньо пов'язане з ростом злочинності.

Ключові слова: наркоманія, наркотичні речовини, наркозлочинність, незаконний обіг, причини злочинності.

Summary: The purpose of the paper is to reveal the problem of the spread of drug addiction among young people in Ukraine, as well as measures to combat it and to establish that the use of narcotic drugs and psychotropic substances is directly related to the increase in crime.

Keywords: drug addiction, narcotic substances, narcotilus, illicit trafficking, causes of crime.

Типовими умовами, що сприяють зростанню злочинності в сучасному світі, визнаються урбанізація, екологічні проблеми, інші тіньові сторони цивілізації і технічного прогресу.

Суб'єктивними факторами злочинності є такі суспільні явища, як алкоголізм, наркоманія, пропаганда в засобах масової інформації і мистецтві насильства, розпусти, бездуховності.

За останні роки майже вдвічі зростає кількість осіб, які перебувають на обліку в медичних закладах із діагнозом наркоманія - стан періодичної або хронічної інтоксикації натуральною або синтетичною наркотичною речовиною, що характеризується потягом до даної речовини, а також психічною і фізичною залежністю від ефекту дії цієї речовини. Найбільш ризикова і чисельна вікова група – молоді

люди 15–30 років, їх серед наркоманів 95 %. Вживання юнаками і дівчатами наркотичних речовин стає досить поширеним явищем, перш за все тому, що сьогодні наркотики продаються майже відкрито, і навіть поширюються через мережу Інтернет [2]. За даними Міністерства охорони здоров'я України, щороку в Україні реєструють 100 тисяч нових хворих, хоча необхідно визнати, що офіційна статистика суттєво відрізняється від реальної у бік заниження цифр. Є підстави вважати, що кількість споживачів наркотичних засобів у 10 разів більша, ніж за офіційними даними. [3, с. 73–77]

Дуже часто серед молоді можна почути думку, що ніякої залежності від наркотиків немає. Тобто підлітки рідко коли мають повну інформацію і можливо, біда трапляється саме через її відсутність. Відбувається це тому, що наркотики мають найбільшу привабливість серед тих речовин, які можуть принести задоволення.

В обласних і районних містах України, відповідно до різного роду опитування, майже 85% молоді спробували наркотик хоча б один раз. Дослідження Харківського НДІ неврології і психіатрії свідчать, що один наркоман за своє недовговічне життя (до 40 років) втягує у вживання наркотиків до 200 осіб. [4, с. 63–66]

Наркоманія в Україні – це загроза національній безпеці. Це пов'язано з тим, що про ці злочини або взагалі неповідомляється правоохоронним органам, або вони не реєструються через якісь причини. Наркоманія супроводжує різні форми злочинності, тому що, по-перше, з метою отримання наркотиків наркомани вчиняють тяжкі й особливо тяжкі корисливі і корисливо-насильницькі злочини. По-друге, наркомани часто чинять злочин під безпосереднім впливом наркотиків на психіку. Взаємозв'язок наркоманії і злочинності виявляється також у вчиненні протиправних дій, пов'язаних із незаконними операціями з наркотиками (виготовлення, збереження, збут, придбання). Стрімке зростання кількості наркоманів в Україні призводить до активного формування транснаціонального наркобізнесу як однієї з основних ланок організованої злочинності. Удосконалюються професіоналізм і організованість злочинців у сфері незаконного обігу наркотиків. Кримінальні угруповання формують розгалужену мережу розповсюдження наркотичних засобів та психотропних речовин, активно розширюють зв'язки за кордоном з аналогічними кримінальними угрупованнями [4, с. 63]. Негативну роль у поширенні наркотиків в Україні має економічне та політичне становище в країні в даний час. Вся правоохоронна система багато в чому деморалізована. Конкретних і системних дій з боку поліції не спостерігається. Проаналізувавши результати роботи Національної поліції за 2017 рік з протидії наркоманії, на сайті МВС, можна сказати, що прогрес є, тобто ми спостерігаємо покращення показників відносно 2016 року, а саме задокументовано на 25 % більше фактів незаконного обігу наркотиків, в 2,3 рази більше задокументовано фактів збуту наркотичних засобів, вилучено 4 тони наркотичних засобів та психотропних речовин, також

знешкоджено 588 наркопритонів (2016 – 449), 51 міжнародний канал надходження (2016 – 5), 115 нарколабораторій (2016 – 95), є окремі епізоди з затримання наркокур'єрів, але це явно недостатньо для успішної боротьби з наркоманією [1].

Розуміючи реальну загрозу нації, Кабінетом Міністрів України у серпні 2013 р. була схвалена Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 р., в якій не тільки були проаналізовані причини та умови наркоманії, а й намічені конкретні заходи по боротьбі з нею. Однак ці, загалом конкретні і хороші заходи залишилися на папері через відсутність необхідного фінансування [5]. Необхідність розроблення цієї Стратегії також була зумовлена і тим, що поширення наркоманії та наркозлочинності в Україні за останні десять років стало однією з найгостріших суспільних проблем, нерозв'язання якої призводить до заподіяння шкоди здоров'ю людини, негативного впливу на соціальну сферу, а також є загрозою національній безпеці держави. Велика увага в Стратегії приділяється профілактиці наркоманії, особливо в дитячому та молодіжному середовищі, яке є пріоритетним напрямком соціальної політики держави.

Отож, наркоманія вже загрожує розвитку і добробуту нації, а суспільство до кінця ще не усвідомило, яку непоправну шкоду, загрозу вона створює для фізичного, морального здоров'я нації, її генофонду. До подолання наркоманії необхідно залучити якомога найбільшу частину населення, підприємства, установи тощо, при цьому правоохоронні органи повинні розробити комплекс заходів, спрямованих на випередження та протидію обігу наркотиків у державі, шляхом ліквідації причин та умов, що сприяють їх розповсюдженню.

Список використаних джерел

1. Офіційний веб-сайт МВС України. Стан та структура злочинності в Україні: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/813157>.
2. «На голці». Експерти ООН: оціночна кількість ін'єкційних наркоманів в Україні – 290 тисяч: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1946418.html>.
3. Піщенко Г. Соціокультурні та геополітичні чинники поширення наркоманії та ВІЛ/СНІДу в Україні / Г. Піщенко, О. Тущенко // Право України. – 2005. – № 2. – С. 73–77.
4. Піщенко Г. Кримінологічна характеристика наркоманії в Україні / Г. Піщенко, С. Мінченко // Право України. – 2005. – № 9. – С. 63–66.
5. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Розпорядження КМУ від 28.08.2013 р. № 735-р: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/254718>.

Шиденко Віолета Віталіївна,

курсант 3-го курсу ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент *Левченко Ю. О.*

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ПОВІДОМЛЕННЮ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Анотація. Мета статті полягає у розв'язанні основних кримінологічних проблем протидії завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадській безпеці і формуванні на цій основі науково обгрунтованих пропозицій щодо вдосконалення відповідної норми КК, а також надання практичних рекомендацій у сфері профілактичної діяльності поліції.

Ключові слова: злочин, громадська безпека, неправдиве повідомлення, небезпека.

Summary: The aim of the paper is to solve the main criminological problems of counteracting a knowingly false report about the threat to public safety and to formulate scientifically grounded proposals on this basis to improve the relevant provision of the Criminal Code, as well as to provide practical recommendations in the field of preventive activities of the police.

Keywords: crime, public safety, false message, danger.

У зв'язку із зростанням кількості вчинених терористичних актів і в Україні, закономірно простежується загострення іншої проблеми – збільшення кількості випадків завідомо неправдивих повідомлень про загрозу громадській безпеці. Завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності – це злочини, які ставлять під загрозу громадський порядок. Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст.259 КК, є загальна громадська безпека як цінність, яка зазнає шкоди тільки від цього злочину. Додатковими факультативними об'єктами розгляданого злочину є такі цінності, як життя, здоров'я, власність, порядок управління, громадський порядок тощо [1, с. 9].

При повідомленні про загрозу безпеці громадян правоохоронними органами вводиться план дій в умовах надзвичайної ситуації. Це призводить до повної евакуації людей з відповідної території та ретельної її перевірки експертами вибухотехніками, кінологами, працівниками МНС України. Тільки після того, як буде складено протокол про відсутність вибухових пристроїв та небезпечних речовин на об'єктах, які перевірялися, вони можуть відновлювати роботу. Таким чином, діяльність цих об'єктів (найчастіше такі злочини вчиняються в

багатолюдних місцях: вокзали, станції метро, торговельні центри, школи, університети тощо) зупиняється на декілька годин [2, с. 67].

За 2 місяці поточного року правоохоронними органами обліковано 68 кримінальних правопорушень, кваліфікованих як завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Слід зазначити, аналіз статистичної інформації показує, що в 26 % випадків при здійсненні досліджуваної групи злочинів відсутня так звана підготовча стадія. Це означає, що має місце раптовий намір повідомити неправдиву інформацію про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єкту. Як правило, такий раптовий намір пов'язаний з особливою мотивацією злочинної поведінки: найчастіше такі злочини вчиняються з хуліганських спонукань, рідше – з помсти і користі.

Так, наприклад, 26 травня 2018 року в м. Києві було повідомлено про «замінування» одразу п'ятьох об'єктів – станцій метро «Дніпро», «Гідропарк», «Лівобережна», «Арсенальна» та «Героїв Дніпра». Одразу після повідомлення про це станції метро були зачинені на вхід та вихід. 19 травня 2018 року у столиці евакуювали відвідувачів і співробітників торгового центру «Глобус», що на Майдані Незалежності. Це сталося після отримання рятувальниками інформації про замінювання приміщення. Таким чином, серед населення розповсюджуються страх та паніка, що може призвести до більш тяжких наслідків. 18 лютого 2019 року невідомий «мінував» усі центральні станції метро. За даними метрополітену, спочатку анонім розповів про «загрозу вибуху» на станціях «Майдан Незалежності» та «Хрещатик», після цього були зачинені на перевірку станції «Площа Льва Толстого» та «Палац Спорту». Останніми були «заміновані» станції «Золоті ворота» та «Театральна». На час перевірки правоохоронці зачиняли станції на вхід та вихід, поїзди слідували без зупинок. Також пасажирів не могли скористатися пересадкою між лініями, що значно обурювало громадян та спричинило виникнення непорозумінь та сутичок між пасажирами.

Вивчення такої злочинності є актуальним не тільки у зв'язку з тим, що останнім часом збільшується кількість схожих злочинів, але й тому, що зі зростанням кількості терористичних діянь цей злочин у науковій та навчальній літературі починають відносити до терористичних злочинів, а у повсякденному житті нерідко називають «телефонним тероризмом». Крім того, деякі науковці виділяють завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності як один з видів хуліганських дій [3, с. 55].

Одним з аспектів висвітлення способу вчинення цього злочину є з'ясування того, кому саме передається повідомлення з відповідним змістом. Статистичні відомості свідчать про те, що в абсолютній більшості випадків (83 %) злочинці передають інформацію про загрозу об'єкту в підрозділі МВС, в 10 % випадків таку інформацію отримують цивільні особи, 5 % – СБУ, 2 % – МНС України. Крім того, злочинець

може видавати себе за особу, якій нібито надійшло повідомлення про загрозу безпеки громадян, про що вона «задля усунення небезпеки» повідомила в правоохоронні органи [2, с. 68].

Як правило, завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності має такі ознаки: 1) містить вигадані відомості про вчинення загальнонебезпечних злочинів (про збройний напад, про закладену в тому або іншому приміщенні вибухівку, про підготовлений підпал тощо) або про стихійне чи інше загальне лихо (землетрус, викид радіоактивних речовин, дуже небезпечну епідемію тощо); 2) відрізняється правдоподібністю і може сприйматися тими, кому воно адресоване, як реальна загроза їхньої безпеці; 3) про відсутність загрози безпеці насправді заявнику заздалегідь відомо [4, с. 179–181].

Дослідивши комплекс причин та умов злочинності взагалі, можна дійти висновку, що до криміногенних факторів, які є основною причиною існування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці, належать економічні, політичні, організаційно-управлінські, соціальні, правові і суспільно-психологічні фактори. До основних умов, що сприяють цьому виду злочину, деякі науковці відносять: 1) недостатній рівень протидії поліції цим злочинним проявам; 2) необгрунтоване відмовлення в порушенні кримінальних проваджень через те, що не були відомі особи, котрі їх вчинили; 3) недосконалість методики розкриття таких злочинів; 4) зниження ролі громадськості у боротьбі зі злочинністю, відставання форм і методів роботи; 5) недоліки у системі правового виховання населення; 6) безнаглядність і відсутність належного контролю з боку родини, відповідних служб та органів за поведінкою неповнолітніх; 7) недоліки у виховній роботі навчальних закладів та організації дозвілля молоді тощо [1, с. 14].

Сьогодні попередження злочинності посідає центральне місце в діяльності правоохоронних та інших державних органів. Спираючись на думку тих кримінологів, які всю сукупність попереджувальних заходів поділяють на заходи загальноспеціального і спеціально-кримінологічного впливу. До загальноспеціальних заходів попередження завідомо неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці належать заходи економічного, соціального, політичного, культурно-виховного, правового, організаційного, оперативного характеру, що дає можливість протистояти криміногенним чинникам. Зазначені заходи є основою спеціальної профілактики злочинів, оскільки їх спрямованість на вирішення завдань соціального розвитку протидіє усім криміногенним чинникам. До спеціально-кримінологічних засобів належать: 1) забезпечення належної охорони громадської безпеки та порядку. Правоохоронним органам на підставі аналізу та узагальнення даних про кримінологічну обстановку у

громадських місцях слід встановлювати і брати під контроль криміногенні об'єкти, ширше використовувати при цьому можливості громадськості, підвищувати якість роботи патрульної поліції; 2) застосування кримінально-правових норм для своєчасного реагування на готування до вчинення злочинів, втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність тощо; 3) своєчасне реагування на правопорушення, що вчиняються на ґрунті сімейних та інших побутових конфліктів; 4) підвищення ефективності діагностики психічних аномалій і акцентуацій у осіб з девіантною поведінкою й тих, хто перебуває на профілактичному обліку поліції. 6) удосконалення кримінально-правової норми, передбаченої ст.259 КК, та практики його застосування; 7) своєчасне розкриття й розслідування фактів завідомо неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці громадян та вжиття до винних справедливого покарання; 8) удосконалення методики розкриття й розслідування цього виду злочину. Наголошуємо, що нейтралізація перерахованих причин та умов, що породжують завідомо неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці, є засобом попередження цього виду злочину. Таким чином, протидіяти цьому явищу можливо не тільки силовими заходами, але й шляхом нейтралізації причин та умов, що її породжують [1, с. 15].

Отже, кваліфікація дій при завідомо неправдивих повідомленнях про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності має деякі особливості та нерідко викликає певні труднощі. Для того, щоб правильно встановити відповідальність за вчинення цього злочину, необхідно ретельно вивчити всі обставини його вчинення, а також наслідки, до яких це призвело.

Список використаних джерел

1. Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян: сучасний стан проблеми, автореферат // Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. – 2000. – № 2. – С. 9–15
2. Д. Ю. Бавыкин, Некоторые особенности тактики неотложных действий на местах происшествий при получении сообщений об угрозе взрыва / Д. Ю. Бавыкин // Вестник Владимирского юридического института. – № 1 (10). – 2009. – С. 67–68.
3. Емельянов В. П. Терроризм как явление и как состав преступления / В. П. Емельянов. – Харьков : Право, 1999. – 272 с
4. Лога В. М. Способи завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності / В. М. Лога // Юридична наука. – № 3. – 2011. – С. 179–184.

Крупина Ярина Вікторівна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту заочного
та дистанційного навчання Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник: старший науковий
співробітник наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ **Грига М. А.**

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННІ ДІЇ
З ДОКУМЕНТАМИ НА ПЕРЕКАЗ, ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ Й
ІНШИМИ ЗАСОБАМИ ДОСТУПУ ДО БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ,
ЕЛЕКТРОННИМИ ГРОШИМА, ОБЛАДНАННЯМ ДЛЯ ЇХ
ВИГОТОВЛЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

Анотація. Здійснено аналіз кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері безготівкових платежів, що запроваджені в інших країнах. На основі проведеного вивчення запропоновані шляхи удосконалення норм законодавства України у сфері безготівкових розрахунків.

Ключові слова: кримінальне законодавство, платіжні картки, безготівкові платежі, покарання, підроблення.

Summary. The analysis of criminal law protection of public relations in the field of non-cash payments introduced in other countries is carried out. On the basis of the study, ways of improving the norms of Ukrainian legislation in the field of cashless settlements are proposed.

Keywords: criminal law, payment cards, cashless payments, punishment, forgery.

Поряд з поширенням безготівкових розрахунків та їх позитивним впливом на динаміку розвитку банківської і кредитно-фінансової систем України все більше знаходить місце таке негативне явище, як незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України). Вчинення зазначених діянь створює серйозну загрозу нормальній роботі банків у сфері розрахункової діяльності й переказу грошових коштів, спричиняє істотну шкоду суб'єктам цих суспільних відносин. Так, за даними Української міжбанківської асоціації членів платіжних систем (ЕМА) тільки шляхом використання підроблених платіжних карток в минулому році з українських банків було викрадено близько 180 млн. грн. [1]. Крім того, вчинення незаконних дій з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення досить часто пов'язано з учиненням інших злочинів (ст.ст. 191, 231, 232,

361, 364 КК України). Динамічне зростання вчинення кількості таких злочинів зумовило внесення змін та доповнень до ст. 200 КК України.

Вивчення досвіду інших країн може стати потрібною базою для вирішення нових завдань, що постали у кримінальному праві України. Необхідними, зокрема, є вивчення законодавства про злочини у сфері використання платіжних інструментів та дослідження механізму кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері безготівкових платежів, що запроваджені в інших країнах. Безпека систем безготівкових платежів має важливе суспільне значення у зв'язку зі збільшенням їх використання та означає захист цілісності систем безготівкового переказу коштів та їх інформації від незаконного доступу та використання.

Як зазначає Р. Давид, порівняльне право дає можливість краще розуміти національне право і вдосконалювати його, саме в порівняльному праві є необхідний елемент науки та правової культури [2].

Розглянемо особливості встановлення кримінальної відповідальності за незаконні дії з платіжними інструментами у деяких країнах СНД, зокрема Білорусії, Вірменії, Грузії та Молдови, а також кримінальне законодавство країн Центральної Європи щодо незаконних дій з платіжними засобами.

Щодо кримінальної відповідальності за незаконні дії з платіжними засобами у КК Іспанії є декілька норм. Так, згідно ст. 386 КК Іспанії відповідальності підлягає особа, яка виготовляє фальшиві гроші, ввозе їх в країну, або здійснює збут фальшивих грошей або розповсюджує їх у змові з фальшивомонетниками або контрабандистами. Цією статтею встановлюється і відповідальність за володіння фальшивим грошима з метою їх збуту або розповсюдження, за придбання завідомо фальшивих грошей з метою ввести їх в обіг. У статті передбачено також покарання особи, яка добросовісно придбає фальшиві гроші, здійснить їх збут або розповсюджуватиме їх після того, як взнає про їх фальшивість. У ст. 387 КК Іспанії при цьому вказано, що для дії ст. 386 КК Іспанії грошима визнаються металева монета та паперові гроші. Грошима вважаються ще кредитні, боргові картки та акредитиви. До національної монети прирівнюються гроші Європейського союзу та іноземні гроші [3, с. 122, 123]. Таким чином, згідно КК Іспанії предметом одного злочину є іноземні та іспанські паперові гроші, металеві монети; кредитні, боргові картки та акредитиви, тобто фальшивомонетництво та підробка платіжних засобів законодавцем не розмежовується.

Кримінальним законодавством Республіки Польща у розділі XXXVII «Злочини проти обігу грошей та цінних паперів» Особливої частини КК передбачена кримінальна відповідальність за незаконні дії, пов'язані з посяганням на встановлений державою порядок обігу платіжних засобів. Національна та іноземна грошова одиниця, платіжні засоби та цінні папери є предметом злочину, що передбачений ст. 310 КК Польщі. Як і у КК Іспанії, фальшивомонетництво та підробка

платіжних інструментів та цінних паперів законодавцем не розмежовується. У § 1 ст. 310 КК Польщі встановлюється кримінальна відповідальність для особи, яка підробляє або переробляє польський чи іноземний грошовий знак, інший платіжний засіб або документ, який дає право на отримання грошової суми або містить зобов'язання по виплаті капіталу, відсотків, надає право на участь в отриманні прибутку чи засвідчує участь у компанії або в операціях з грошима, іншим платіжним засобом або з такого документа видаляє позначення про його анулювання. У § 2 ст. 310 КК Польщі передбачено відповідальність для особи, що випускає в обіг або з цієї метою приймає, зберігає, перевозить, переносить, пересилає або допомагає в збуті чи приховуванні грошей, інших платіжних засобів чи документів, що вказані у § 1. За підготовку до злочинів, передбачених ст. 310 КК Польщі, також встановлено кримінальну відповідальність. Ст. 312 КК Польщі передбачає відповідальність за випуск в обіг підроблених або перероблених грошей, інших платіжних засобів та документів, зазначених у § 1 ст. 310 КК Польщі, що були отримані особою як справжні [4, с. 204, 205].

У § 152a Особливої частини КК Федеративної Республіки Німеччина, передбачена відповідальність особи, яка з метою обману при оформленні правових відносин або щоб зробити можливим такий обман: 1) підробляє або фальсифікує внутрішньодержавні або іноземні платіжні картки або формуляри (бланки) єврочеків; 2) набуває їх для себе або іншої особи, пропонує для продажу, передає іншій особі або використовує такі фальшиві карти або формуляри. Платіжними картками згідно роз'яснення, наведеного у цій статті, є кредитні картки, карти єврочеків та інші картки, які надають можливість зобов'язати особу, що їх видала, здійснити гарантований платіж у системі розрахунків (у платіжному обігу), та які особливо захищені від підробки оформленням або кодуванням. Кваліфікуючими ознаками даного злочину є вчинення одного з вищезазначених діянь у вигляді промислу або в якості члена банди, створеної для постійного вчинення злочинних дій. Предметом злочину є іноземні та внутрішньодержавні кредитні та інші картки, а також такий специфічний вид платіжного засобу як формуляри (бланки) єврочеків, що мають особливий вид захисту. Тобто вони захищені від підробки або фальсифікації особливим оформленням або кодуванням.

Розділ 22 КК Німеччини «Шахрайство та злочинне зловживання довірою» містить § 266b, що передбачає кримінальну відповідальність для особи, яка зловживає можливостями, наданими їй чековою або кредитною картою, та цим примушує власника картки провести оплату, чим спричиняє йому майнову шкоду та встановлює покарання за зловживання чеками та кредитними картками [5]. У даному випадку має місце відповідальність спеціального суб'єкта, який володіє чеком або картою правомірно, але зловживає довірою банку та перевищує надані ним можливості щодо використання коштів.

Такі ж (чи подібні) суспільно-небезпечні діяння визнані як злочини і у кримінальному законодавстві держав СНД (ст. 205 КК Азербайджанської Республіки, ст. 203 КК Киргизької Республіки, ст. 214 КК Литовської Республіки, ст. 222 КК Республіки Білорусь, ст. 203 КК Республіки Вірменія, ст. 210 КК Грузії, ст. 237 КК Молдови, ст. 243, 244 КК Болгарії, ст. 333 Пенітенціарного кодексу (ПК) Естонської Республіки, ст. 193 КК Латвії, ст. 187 КК Російської Федерації, ст. 253 КК Туркменістану, ст. 207 КК Республіки Казахстан, ст. 282 КК Республіки Таджикистан).

Викладене вище дає підстави зробити висновок про те, що єдиної системи встановлення кримінальної відповідальності у сфері безготівкових розрахунків у зарубіжному правознавстві немає. При удосконаленні норм законодавства України необхідно враховувати вдалий досвід кримінального законодавства інших країн та запропонувати можливі варіанти доповнення чинного КК України наступними умовами настання кримінальної відповідальності за незаконні дії з платіжними інструментами: 1) за придбання, виготовлення, розповсюдження, використання та зберігання даних програмного забезпечення та обладнання для незаконних дій з платіжними інструментами; 2) за виготовлення, зберігання або приховування предметів, матеріалів та знарядь, що призначені чи використовувались для підробки платіжних інструментів; 3) за прийняття підроблених платіжних засобів та випуск їх в обіг як справжніх; 4) за використання платіжного інструменту або його даних без згоди держателя; 5) за вчинення незаконних дій з платіжними інструментами службовцем або іншим працівником при виконанні службових обов'язків.

У зв'язку з вищевикладеним з метою з'ясування суті кримінально-правової охорони системи безготівкових розрахунків, визначення місця платіжних інструментів у системі економічної діяльності, необхідно вивчати практику чинного законодавства держав, у яких система безготівкових розрахунків активно використовується впродовж останніх десятиліть і на сьогодні має дієву систему охорони емітентів та утримувачів платіжних інструментів від злочинних посягань.

Список використаних джерел

1. Високий замок: щоден. газета. 2018. № 127 (6290).
2. Давид Р. Основные правовые системы современности. Москва: Прогресс, 1988. URL: <http://lib.ru/PRAWO/gene.txt>
3. Уголовный кодекс Испании. М.: Зерцало, 1998. 218 с.
4. Уголовный Кодекс Польши. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002. 352 с.
5. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / [науч. ред. Д. А. Шестакова ; пер. с нем. Н. С. Рачковой]. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. 524 с.

Пономаренко Оксана Василівна,
ад'юнкт докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: докторант докторантури
та ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
доцент **Бабаніна В. В.**

ПРЕДСТАВНИК ВЛАДИ ТА ПРЕДСТАВНИК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ПОТЕРПІЛІ ВІД ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 350 КК УКРАЇНИ

У Кримінальному кодексі України визначення поняття «службова особа» дано двічі – у ч.3 та 4 ст.18, а також у примітці до ст. 364 КК України. Як і коло кримінально-правових норм, до яких вони можуть застосовуватися є різним, так і їх зміст відрізняється. Їх відмінність полягає в тому, що перше (ч. 3 ст. 18 КК України) охоплює віднесення до службових тих осіб, які постійно чи тимчасово обіймають посади на будь-яких підприємствах, установах чи організаціях, пов'язаних із виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, тоді як друге визначення (п. 1 примітки до ст. 364 КК України) з-поміж іншого охоплює віднесення до службових тільки осіб, які постійно чи тимчасово обіймають «на державних чи комунальних» підприємствах, установах або організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарчих функцій. Визначення, що міститься в ч. 3 та 4 ст. 18 КК України, застосовують до всіх кримінально-правових норм, за винятком норм, які зазначені в п. 1 примітки до ст. 364 КК України. До останніх належать ст. 364, 368, 368², 369 КК України. Тобто в цих статтях використовують визначення поняття «службова особа», закріплене в п. 1 та 2 примітки до ст. 364 КК України. В інших випадках (інших статтях КК України), в тому числі і до злочину, передбаченого ст. 350 КК України, слід застосовувати визначення поняття «службова особа», яке закріплене в ч. 3 та 4 ст. 18 КК України.

У ч. 3 ст. 18 КК України під службовою особою визначено особу, яка постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснює функції представника влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймає в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконує такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління зі спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [7, с. 65].

Оскільки ч. 3 ст. 18 КК України не конкретизує форму власності підприємств, установ чи організацій, на яких особа може обіймати посади, пов'язані із виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, то можна зробити висновок, що форма власності цих підприємств, установ та організацій може бути будь-якою. Окрім того, згадка про службових осіб юридичної особи приватного права (ст. 364-1 та ст. 368-3 КК України) без окремого визначення цього поняття, підтверджує висновок про будь-яку форму власності підприємств, установ чи організацій, на яких, відповідно до ч. 3 ст. 18 КК України особа може обіймати посади, пов'язані із виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій.

Відмінність у цих визначення стосується тільки кола підприємств, установ чи організацій, на яких особа може виконувати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції. В першому випадку йдеться про будь-які підприємства, установи чи організації, то в другому – тільки про державні або комунальні. За таких умов держані та комунальні підприємства, установи чи організації є лише видом (за формою власності) будь-яких підприємств, установ чи організацій. Тому цілком логічно, що їх співвідношення може бути виражене як співвідношення частини та цілого, де частиною є державні та комунальні підприємства, установи чи організації, а цілим – будь-які підприємства, установи чи організації, оскільки останні охоплюють також і приватні підприємства, установи чи організації. Законодавець виокремлює поняття «службова особа юридичної особи приватного права» (ст. 364¹ і 368³ КК України), а отже, допускає можливість визнання службовою особи, яка обіймає на приватних підприємствах, установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій. В попередній редакції визначення поняття «службова особа» категорію представників місцевого самоврядування не виокремлювали, тому їх могли відносити до службових осіб тільки за категорією представників влади.

Тому доцільним є розмежовувати поняття «представник влади» та «представник місцевого самоврядування», оскільки їх сутність є різною, хоча деякі вчені ототожнюють ці поняття, вважаючи представниками влади осіб, які працюють в органах місцевого самоврядування. Підтвердженням останнього є позиція вчених О.О. Дудорова і Г.М. Зеленова, які ототожнюють ці два поняття, розуміючи під представниками влади та місцевого самоврядування осіб, які, діючи від імені всіх гілок державної влади або органів місцевого самоврядування, реалізують надані їм владні повноваження, що тягне правові наслідки для невизначеного кола не підлеглих їм по службі осіб» [4, с. 569].

Поділяючи позицію вчених щодо розмежування представників влади та представників місцевого самоврядування як можливих

категорій службових осіб, акцентуємо увагу на певній обмеженості кола представників влади. Представником влади є особа, яка перебуває на службі в органах місцевого самоврядування, діє від їх імені (за їх дорученням) і в межах своєї компетенції здійснює (реалізує) функції цих органів. Такими представниками, зокрема, є: депутати місцевих рад, міські, сільські, селищні голови, працівники апаратів органів місцевого самоврядування та ін. [6, с. 67]. На переконання Р. Л. Максимовича, коло представників влади не може пов'язуватися з поділом державної влади на три гілки (законодавчу, виконавчу і судову), оскільки існують державно-владні інституції, які не належать до жодної із них (Президент України, прокуратура тощо), утім їх представники наділені владними повноваженнями та можуть видавати обов'язкові вказівки для не підпорядкованих по службі осіб. Тому, за його визначенням, «представники влади – це особи, які здійснюють функції публічної влади (державної влади та влади місцевого самоврядування), тобто Президент, члени Уряду, депутати, керівники органів місцевого самоврядування, судді, народні засідателі, присяжні, прокурори, слідчі, особи, які здійснюють дізнання, голови місцевих державних адміністрацій та їхні заступники, працівники державних інспекцій, члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, а також інші працівники, які наділені правом у межах своєї компетенції пред'являти вимоги, приймати рішення чи застосовувати примусові заходи стосовно фізичних і юридичних осіб незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості» [5, с. 125, 271].

Слушною є позиція О.М. Грудзура, що представник влади та місцевого самоврядування має бути наділений двома ознаками: 1) приналежністю до органів державної влади, їх структурних підрозділів або до органів місцевого самоврядування; 2) наявністю владно-управлінських повноважень [2, с. 117].

Тому представником влади є особа, яка працює в органі державної влади або є самостійною державною посадовою особою і за характером своїх функцій має право видавати вказівки та розпорядження, які є обов'язковими для не підпорядкованих по службі осіб. Коло цих осіб не слід пов'язувати тільки з поділом державної влади.

Натомість представником місцевого самоврядування є особа, яка безпосередньо виконує завдання місцевого самоврядування (органу місцевого самоврядування) і за характером своїх функцій володіє повноваженнями ставити вимоги та приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними чи фізичними особами на відповідній території, незалежно від їх відомчої належності чи підпорядкування [1, с. 142]. Тобто представником місцевого самоврядування є особа, яка входить до органу місцевого самоврядування та за характером повноважень може видавати вказівки і ставити вимоги, обов'язкові для виконання не підпорядкованими по службі особами.

Окрім позицій вчених підтвердженням того, що представник влади та представник місцевого самоврядування є не тотожні поняття може слугувати те, що у ст. 140 Конституції України визначено, що місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. А у ст. 5 і 6 Основного Закону зазначено, що джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади й органи місцевого самоврядування [3].

Цікавим аспектом є те, що відповідно до ч. 3 ст. 18 КК України, такі функції може виконувати особа постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням. Тому коло осіб, які виконують функції представника влади чи місцевого самоврядування, є ширшим, ніж коло представників влади або місцевого самоврядування.

Тому доцільним є врахування тільки характеру функцій представника влади чи місцевого самоврядування, а належність особи до відповідного органу державної влади або місцевого самоврядування не є визначальною в цьому випадку. Це поняття функцій є ширшим за поняття «обов'язки» й охоплює коло діяльності та повноважень службової особи.

Отже, на основі вище викладеного можна дійти наступних висновків, що визначальним для встановлення ознак службової особи є наявність повноважень представляти орган державної влади (державну владу) чи орган місцевого самоврядування, діяти від їх імені та видавати вказівки і ставити вимоги, обов'язкові до виконання особами, які не підпорядковані їй по службі. Представник влади – службова особа, яка працює в органі державної влади або є самостійною державною посадовою особою і за характером своїх повноважень має право видавати вказівки та ставити вимоги, що є обов'язковими для не підпорядкованих по службі осіб. Представник місцевого самоврядування – особа, яка входить до органу місцевого самоврядування та за характером повноважень може видавати вказівки й ставити вимоги, обов'язкові для виконання не підпорядкованими по службі особами.

Список використаних джерел

1. Василюк В. І., Чернявський С. С., Юрченко О. М. Засади запобігання та протидії корупції в Україні: навч. посіб. Київ: Кандиба Т.П., 2015. 228 с.
2. Грудзур О. М. Кримінально-правова характеристика провокації хабара: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2011. 229 с.
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.

4. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник. У 2 т. Т. 2 / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ : Елтон-2, 2012. 780 с.

5. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України : монографія. Львів, 2008. 304 с.

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України : за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України : за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

Посудєвський Ілля Валерійович,

курсант 4-го курсу ННІ №1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор *Джу́жа О. М.*

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В КРИМІНОЛОГІЇ

Автором досліджено теоретичні та практичні проблеми причинності злочинності. Розглянуто феномени детермінації, причинності, а також аспекти їх співвідношення. З'ясовано, що зазначені категорії не мають однозначного тлумачення у філософській та юридичній літературі. У словниках і довідниках детермінізм та причинність нерідко ототожнюються.

Ключові слова: злочин, причинність злочинності, детермінація, причини та умови, запобігання злочинам.

The author investigates theoretical and practical problems of causality of crime. The phenomena of determination, causality, and also aspects of their correlation are considered. It has been found out that these categories do not have a clear interpretation in philosophical and legal literature. In vocabularies and reference books, determinism and causality are often identified.

Keywords: crime, causality of crime, determination, causes and conditions, prevention of crimes.

Вплив соціальних умов життя та його суперечностей на характер морального формування особи молодшої людини є визначальним і там треба шукати детермінанти злочинності взагалі й неповнолітньої зокрема.

Кримінологічна детермінація є різновидом соціальної детермінації. До процесу детермінації належать причини, умови,

корелянти. Детермінація включає в себе різні зв'язки: причинно-наслідкові, кореляційні, функціональні, зв'язки стану, структурно-системні тощо. Система охоплює усі три види детермінації в часі: детермінація минулого, теперішнього та майбутнього і є різновидом соціальної, статистичної (ймовірної), ідеально-цільової детермінації.

Причинами та умовами злочинності є система соціально-негативних явищ та процесів, що її детермінують як свій наслідок. Причини та умови злочинності – це не випадковий механічний набір детермінант злочинності, а система, яка являє собою єдність та цілісність підсистем й елементів, що взаємодіють між собою та розташовані в певній ієрархії та підрядності рівнів. Причини – це явища (системи), що породжують інші явища (системи) – наслідок. Причинний зв'язок – зв'язок генетичний. При визначенні того, що було причиною, а що наслідком, треба виділити два основних елементи, один з яких «причина», а інший – «наслідок». До причин протиправної поведінки необхідно відносити соціально-психологічні детермінанти, які складаються з таких елементів, як економічна, політична, правова, побутова психологія на різних рівнях суспільної свідомості.

Взаємодія умов та причин побудована за типом детермінації минулого теперішнього. Залежно від цього, умови поділяються на дві групи: а) умови виникнення (формування) причини; б) умови забезпечення результативного процесу заподіяння [1, с. 14].

Третім видом детермінант є корелянти. Їх зв'язок з наслідком – кореляція. Це багатофакторна детермінація у масовидних системах, за допомогою якої зміни одних факторів у бік збільшення або зменшення викликають зміни інших факторів. Це зв'язок відповідності, більш або менш синхронної взаємозалежності декількох явищ один від одного. У цьому зв'язку синтезуються необхідність і випадковість, можливість і дійсність, причини і наслідки, визначеність і невизначеність, однозначність і неоднозначність [2, с. 146]. Кореляційний детермінізм відіграє значну роль у масовидних явищах, до яких належить і злочинність. Визначення наявності або відсутності кореляції між явищами, що вивчаються, становлять обов'язковий етап, який попереджає дослідження причинної та зумовленої детермінації [3, с. 280].

Розкриваючи основні причини злочинності, необхідно враховувати, що вони пов'язані з багатьма соціальними явищами і процесами. Тому детермінацію злочинності не можна зводити лише до причин та умов, а слід урахувати й інші криміногенні фактори, які включають у себе всі види криміногенної детермінації, що породжують, припускають і зумовлюють злочинність. Це можуть бути мотиви, потреби, інтереси, почуття, ціннісні орієнтири, звички тощо.

Як відомо, вчення про детермінацію налічує декілька десятків видів детермінаційної взаємодії. При вивченні злочинності загалом та окремих її видів, груп злочинів розрізняють причини й умови (причинність) цих явищ, зв'язок станів, функціональну залежність, системно-структурні, статистичні та інші види зв'язків. Важливо

наголосити, що причинність вужча за детермінізм, оскільки вона відображає зв'язок між явищами тільки в певному відношенні, спрощуючи їх загальною взаємодію [4, с. 89–92].

У кримінологічній літературі існує значна кількість визначень поняття «причини злочинності» та «умови злочинності». Крім того, використовуються такі терміни, як «причини та умови», «причинність», «фактори», «детермінанти», нерідко вони вживаються як синоніми.

Як слушно зауважує О. М. Джужа, «причини – це ті процеси і явища, що породжують злочинність як свій безпосередній наслідок. Що стосується умов, то вони безпосередньо не породжують злочинність, але «відкривають шлях» для дії причин, полегшують настання суспільно небезпечних наслідків. Умовами виступають недоліки в управлінській та організаційній сфері діяльності різних галузей господарства і державного апарату» [5, с. 11].

Причини та умови вчинення злочинів у кримінології поділяються на дві основні групи: об'єктивні і суб'єктивні [6]. Причини об'єктивного характеру потрібно шукати насамперед у недоліках, прорахунках морального, економічного, політичного, господарського і правового характеру в умовах свободи. Соціально-економічні проблеми нашої країни ускладнюють реалізацію норм кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, гальмують запровадження нових гуманних форм роботи з неповнолітніми правопорушниками та вкрай ускладнюють вирішення питань закріплення досягнутих результатів при поверненні підлітків у суспільство.

Список використаних джерел

1. Парнюк М. А. Принцип детерминизма в системе материалистической диалектики. Київ, 1972. 56 с.
2. Кузнецова Н. Ф. Проблемы криминологической детерминации: монографія. М., 1984. 208 с.
3. Яцковский С. Г. Функциональная связь, корреляция и причинность. Категории причинности в диалектической концепции связи: монографія. Свердловск, 1974. 344 с.
4. Профілактика злочинів: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2011. 720 с.
5. Міллер А. Що таке причини та умови злочинів? *Право України*. 2001. № 5. С. 89–92.
6. Курс кримінології: Особлива частина: підручник / М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Юрінком-Інтер, 2001. 480 с.
7. Даньшин И. Н. Преступность: понятие и общая характеристика, причины и условия: пособие. Киев: УМК ВО, 1988. 88 с.

Расюк Анастасія Олександрівна,
провідний науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Баліна Світлана Никифорівна,
провідний науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник

ВИДИ ТА СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА

Анотація. У тезах розглянуто деякі питання щодо вчинених злочинів у сфері житлового будівництва. Особливу увагу приділено способам та діям щодо маскуванню протиправного вилучення коштів з балансу інвестиційно-будівельної компанії.

Ключові слова: злочини у сфері житлового будівництва, шахрайство, привласнення.

Summary. The thesis addresses some issues related to crimes committed in the area of housing construction. Particular attention is paid to ways and actions to mask the illegal seizure of funds from the balance of investment and construction company.

Key words: crimes in the sphere of housing construction, fraud, appropriation.

Ринок нерухомості є одним із найбільш значущих сегментів економіки, головним чином, через свою соціальну складову. Процеси, які відбуваються в ньому, зачіпають інтереси всіх верств населення, а тому криміналізація обігу нерухомості тягне за собою негативні наслідки не лише для криміногенної, а й в цілому для соціально-політичної ситуації в державі. Такими видами кримінальних правопорушень є злочини, що вчиняються у сфері житлового будівництва. Серед них можна виокремити дві основні групи. Перша група – злочини без наміру виконувати взяті на себе зобов'язання щодо будівництва об'єкта нерухомості. Друга група – злочини, пов'язані з заволодінням або нецільовим використанням коштів інвесторів на етапах будівництва житла та здачі його в експлуатацію. Тобто, ці дві групи злочинів, нібито, відображають такі види злочинів як шахрайство (ст. 190 КК України) та привласнення (ст. 191 КК України) [1]. Однак, як перші, так другі, можуть вчинятись, як шахраями, так і службовцями інвестбудкомпаній.

У основі всіх способів привласнення чи шахрайського заволодіння інвестиційними коштами громадян є залучення коштів на засадах формування фінансової піраміди. Відбувається це під виглядом будівництва квартир, які шахраї будувати не збираються взагалі, а службовці реальних інвестиційно-будівельних компаній будують якусь

частку квартир, необхідних для створення видимості активності і надійності компанії. Це переконує нових покупців ще не побудованих квартир інвестувати кошти у фінансову піраміду, з якої за допомогою багаточисельних способів кошти виводяться у офшори, а фінансова піраміда перероджується у піраміду заборгування квартир. З виникненням ризику бути арештованими організатори «піраміди заборгованих квартир» укриваються, переважно за кордоном куди вони завчасно переправили вкрадені у громадян кошти.

Наведені вище пояснення самі по собі відображають способи та дії щодо маскуванню протиправного вилучення коштів з балансу інвестиційно-будівельної компанії. Варіації способів вчинення таких злочинів є безмежними, залежать від досвіду злочинців та наявних у них фінансово-господарських інструментів, спробуємо узагальнити основні з них:

– укладання попередніх договорів (ст. 635 ЦК України) на продаж як часткового авансування будівництва майбутніх квартир [2]. Згідно з договором внесена сума авансу буде зарахована у основному договорі, коли квартира буде побудована. Ризик великий. Інколи злочинці навіть не витрачаються на отримання земельної ділянки. Часто до моменту складання основного договору будівництво квартири не відбувається взагалі;

– компанія-управитель зібраними коштами громадян створює або залучає ріелтерську компанію, якій, нібито, або продає квартири. Ріелтер переуступає ці квартири громадянам. Далі компанія-управитель під закладеним у договорі благовидним приводом (несвоєчасне до певного терміну або неповне виконання зобов'язань оплати і т. ін.) розриває договір з компанією ріелтером. Далі, знову під благовидним приводом (зросли ціни, із-за недоплат ріелтера не вдається добудувати будинок) недобудований будинок продають будівельнику-підряднику або третім особам, а кошти інвестують під закордонні проекти. Тобто знову під благовидним приводом відправляють за кордон. На скарги громадян керівники компанії управителя відповідають, що за боргами перед громадянами не відповідають, оскільки договорів з ними не уклали. Всі претензії до ріелтера – винуватця з двох сторін. Однак, ріелтер зник. Компанія управитель, ріелтер, забудовник-підрядник чи інші треті особи офіційно не споріднені, але по суті можуть представляти інтереси одних осіб – засновників організованої злочинної групи;

– поширеним способом розкрадання коштів є підписання інвестиційно-будівельною компанією фіктивних угод з попередньо створеними на підставних осіб фіктивними фірмами. Метою підписання фіктивних угод компанії з фіктивною фірмою є створення позитивного іміджу для фіктивної компанії. На підставі чого остання може отримувати кредити в банках, отримувати бюджетні кошти, залучати інвесторів, будувати за допомогою цих коштів квартири, тощо. Одночасно, під виглядом фінансово-господарських операцій з будівництва квартир, фіктивна фірма у певний момент може вилучати кошти з обороту і

переправляти їх різним способом за кордон. Коли накопичено великі суми, фіктивна фірма зникає;

– при створенні фінансових пірамід одна й та ж сама квартира продається на декілька громадян. Тобто, на вже продані, але не збудовані квартири, оформляються нові продажі тих самих квартир, які взагалі й не збираються будувати. Так одні й ті самі квартири продають вдруге, втретє, четверте і до тих пір поки не виникає ризик бути розкритими. За такою схемою, наприклад, у Києві діяла компанія «Еліта-центр»;

– включення у затратну частину кошторису управляючої компанії та у кошторис підрядної будівельної організації кошти на проплату: невиконаних робіт; списаних куплених, але не використаних будівельних матеріалів; фіктивних рахунків на інші роботи і послуги, які не виконувались;

– включення у кошторис підроблених безтоварних товарно-транспортних документів на придбання та доставку будматеріалів, які фактично не закупались не доставлялись, а були зекономлені шляхом службових підроблень за рахунок надлишкового списання на будівництво, або не оприходування будматеріалів з розібраних об'єктів, їх оформлення як закуплених, нових матеріалів;

– проведення фінансових взаємозаліків рахувань (за виконані роботи, послуги, квартири, матеріали, тощо) без відображення цих операцій по балансовим рахункам бухгалтерського обліку між управляючою коштами інвестиційно-будівельної і підрядною будівельною організацією;

– списання коштів на придбання сировини, матеріалів, інших витрат для виробництва будівельних конструкцій іншої продукції підприємствами будівельної індустрії, яка фактично не вироблялась, а замість неї під виглядом оплати за вироблену будівельну продукцію злочинці створюють невраховані кошти, виводять і привласнюють їх через підприємство, що поставляє сировину, суміші, і підприємство, що виробляє будівельні матеріали;

– неоприходування поставлених власних матеріалів замовника в рахунок оплати за квартиру, включення цих матеріалів у витратну частину кошторису, відповідні звітні документи, за рахунок чого робляться надлишки матеріалів у будівельній фірмі, що дає можливість її службовцям створити надлишки конвертувати у невраховані кошти, і відправити їх на рахунки організаторів злочинної групи;

– оформлення створених надлишків будівельних матеріалів на підставних осіб, нібито ці матеріали придбали і поставили будівельній компанії саме ці особи. Зловмисник-службовець інвестбудкомпанії відкриває на паспорти підставних осіб платіжну картку, на який інвестбудкомпанія перераховує кошти у сумі створених надлишків будівельних матеріалів. Після чого службова особа-зловмисник знімає кошти з платіжних карток підставних осіб, дає цим особам незначну плату за представлені ними паспорти для відкриття платіжних карток. Службовець-зловмисник з їх платіжними картками може повторювати свої

протиправні операції залежно від його можливостей створювати надлишки будівельних матеріалів;

– здійснення будівництва без реєстрації або без отримання ліцензій, дозволів на проведення будівельних робіт (незаконне підприємництво) тощо;

– складання підрядною будівельною компанією фіктивних договорів щодо дольової участі у будівництві житла для послідувочої реалізації квартир, побудованих на власні кошти підрядника тощо.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001, р.VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 05.02.2019).

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 (редакція 04.02.2019) р.II. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 05.02.2019).

Євтушенко Валерій Вікторович,

здобувач ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **Павленко С.О.**

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ТА МОНІТОРИНГУ ЯК ЗАСОБІВ ПРОТИДІЇ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Фінансовий моніторинг є важливою і дієвою формою державного фінансового контролю з метою запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. Для України, в якій, за різними оцінками, масштаби тіншової економіки сягають від 30 до 70 % ВВП, налагодження ефективної системи фінансового моніторингу є вкрай необхідним. Система державного фінансового моніторингу з одного боку, має відповідати міжнародним вимогам, а з другого – максимально враховувати існуючу фінансову систему, соціально-економічні і культурні особливості, правові та правоохоронні традиції держави [1, с.91].

Сучасна Україна прагне набути статусу кандидата до вступу в Європейський Союз, що орієнтує її на нові принципи управління, а відповідно, й нові підходи до видів діяльності, функцій державних органів

та їх структурної побудови. Проблема здійснення контролю в органах виконавчої влади існувала та існує в усіх країнах, однак має різні шляхи вирішення. Це зумовлює необхідність формування нового усвідомлення системи державного фінансового контролю, а також переосмислення форм його реалізації в сучасних умовах [2, с.157]

Органи державного фінансового контролю в зарубіжних країнах відповідно до покладених завдань здійснюють контроль за виконанням бюджетів, витрачанням державних коштів і використанням державного майна. Контролю підлягають витрати на утримання органів державного управління та реалізацію державних програм розвитку. Верховні рахункові відомства хоча й не проводять аудиту політико-економічних актів, проте оцінюють обґрунтованість таких рішень, їхній вплив на державні фінанси, активи, борг та визначають наслідки [3;4, с.31].

Тому на сьогодні є актуальним дослідження у сфері адміністративно-правового регулювання відносин у сфері фінансового контролю та моніторингу з метою протидії тінізації економіки в різних країнах світу, що дозволить створити оптимальну національну модель фінансового моніторингу в Україні з імплементацією міжнародної нормативно-правової бази з урахуванням національних інтересів і особливостей вітчизняного досвіду.

Отже, розглянемо, зарубіжний досвід деяких країн щодо адміністративно-правового регулювання відносин у сфері фінансового контролю та моніторингу з метою удосконалення адміністративно-правового регулювання фінансового контролю та моніторингу як засобів протидії тінізації економіки в Україні.

Зарубіжний досвід організації фінансового моніторингу свідчить про те, що найбільш високий рівень організації фінансового моніторингу та найжорсткіші умови покарання щодо порушення закону у сфері легалізації доходів у США.

До державних органів виконавчої влади, які контролюють діяльність фінансової сфери, в США відносяться Організація з боротьби з фінансовими злочинами (U.S. Financial Crimes Enforcement Network), Податкове управління, Федеральна митна служба, Секретна служба Міністерства фінансів, Управління контролера грошового обігу адміністраційних банків Міністерства фінансів, Міністерство фінансів, Міністерство юстиції, Федеральне бюро розслідування та інші уповноважені органи [1, с.91].

Достатньо гострим у країнах Євросоюзу є питання вилучення доходів, отриманих злочинним шляхом. Наприклад, за німецьким законодавством злочинні доходи, які конфісковуються до державного бюджету не надходять, якщо є хоча б один потерпілий. Можливості держави щодо отримання таких доходів вкрай обмежені. Так, зокрема, за

результатами конфіскації майна, в Німеччині (за неофіційними даними) компенсація потерпілим становила 78,0 %, держбюджет отримав 22,0 %. Нині ця ситуація в Німеччині покращується у зв'язку зі скасуванням доміант, передбачених у положеннях статті Кримінально-процесуального кодексу, яка позбавляла державу можливості отримувати доходи від конфіскації (засвідчено за даними джерела [5]).

Для Франції характерною є адміністративна модель фінансового моніторингу, що визначається континентальною консервативністю та більш ліберальним характером. Вона не має законодавчо закріплених вимог щодо надання інформації про фінансові операції, якщо їх сума перевищує певну граничну межу, а критеріями дослідження операцій на сумнівність є вмотивована підозра щодо фінансових операцій, які мають ознаки легалізації доходів. У Франції спеціалізованим підрозділом фінансової розвідки є TRACFIN, який підпорядковується Міністерству економіки та фінансів і Міністерству бюджету й має засекречену діяльність. Головними принципами фінансового моніторингу в країні є: посилення банківської уваги, взаємодія з органами влади, спеціальна підготовка банківського персоналу. TRACFIN відіграє координаційну функцію між фінансовими органами країни.

Органами державного фінансового контролю у Франції є також Генеральна інспекція фінансів і Генеральна інспекція адміністрації. Перебуваючи в безпосередньому підпорядкуванні міністра економіки і фінансів, Генеральна інспекція фінансів виконує функції контролю на місцях за діяльністю служб Міністерства економіки і фінансів. Вона контролює діяльність усіх призначених державою бухгалтерів та адміністративної бухгалтерії вторинних розпорядників кредитів, державних підприємств, а також тих недержавних органів і підприємств, що перебувають під фінансовим контролем держави. Ця ж установа організовує та здійснює дослідження економічних і фінансових проблем на замовлення державних міністерств і відомств, а також за власною ініціативою [6].

У Швеції, яка є парламентською монархією, головним відомством у справах державного контролю та обліку є Державне ревізійне управління (в деяких джерелах має назву Національне бюро аудиту). Його метою, як визначено урядом, є досягнення високоякісного управління фінансовою діяльністю. Діяльність Управління характеризується двома напрямками – проведенням щорічних ревізій фінансово-господарської діяльності національних установ і підприємств та ревізією ефективності державних закупівель. На відміну від багатьох інших європейських країн, міністерства Швеції не наділені повноваженнями безпосереднього управління урядовими відомствами. Тому конституція Швеції дає можливість парламенту та уряду мати власні структури контролю державного сектору.

Уряд наділений функціями контролю через Управління канцлера юстиції у питаннях дотримання законності і захисту прав у державі та через Національне ревізійне управління [2].

Уповноваженим органом Іспанії в системі державного фінансового моніторингу є Комісія з протидії відмиванню грошових коштів. Серед суб'єктів фінансового моніторингу слід зазначити аудиторів, бухгалтерів та податкових консуль-тантів; організації, що здійснюють продаж антикваріату та предметів мистецтва. Суб'єкти фінансового моніторингу зобов'язані надавати інформацію підрозділу фінансової розвідки про операції у випадку, якщо вони пов'язані з передачею готівкових коштів, чеків або інших документів на пред'явника, а також про операції з резидентами офшорних юрисдикцій на суму, що перевищує 30 тис. євро. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу в Іспанії складає від шести місяців до шести років позбавлення волі.

В Японії координацію контрольних функцій у адміністративній і фінансовій сферах покладено на Секретаріат Кабінету Міністрів Японії, а Агентство з питань управління та координації Японії діє як спеціальний орган урядового фінансового контролю [2, с.159].

Здійснений в межах дослідження аналіз продемонстрував, що в основу організації контроль-но-ревізійних органів іноземних країн покладено дві взаємовиключні моделі.

Централізована модель передбачає монократичну систему, в межах якої в організаційному підпорядкуванні у центрального (федерального) контроль-но-ревізійного органу, що здійснює зовнішній контроль, знаходиться система регіональних установ (Австралія, Франція). Так, у комунах, департаментах та регіонах Франції контроль місцевих фінансів здійснюють регіональні рахункові палати. Така модель забезпечує реалізацію бюджетно-фінансового контролю на всій території країни за єдиним системним планом, на підставі єдиних критеріїв, що є однією з гарантій законного та належного управління всіма державними фінансами.

Активна дискусія щодо форм, методів, видів і напрямів державного фінансового контролю є переконливим прикладом необхідності формування єдиної системи державного фінансового контролю та прийняття Закону «Про державний фінансовий контроль», внесення відповідних поправок до Бюджетного кодексу України, інших нормативно-правових актів. Це дозволить законодавчо закріпити послідовність проведення державного фінансового контролю, визначити компетентність і повноваження органів, які здійснюють аудит ефективності використання державних коштів і державної власності [4, с.31].

Висновок. Світовий досвід адміністративно-правового регулювання фінансового контролю та моніторингу як засобів протидії тінізації

економіки засвідчує, що кожна країна, залежно від сукупності соціально-політичних, економічних, територіальних, кримінологічних чинників, історичних, національних і інших місцевих традицій, створила свою систему протидії тінізації економіки. Існуючі відмінності між різними державами зумовлюються лише мірою усвідомлення суспільством причин виникнення правопорушень як особливого соціального явища, а також якістю роботи держави і суспільства по усуненню негативних соціальних проявів.

Отже, на сучасному етапі розвитку нашої країни одним з пріоритетних напрямів політики є детінізація економіки. Стратегічними пріоритетами детінізації економіки України на сучасному етапі є: стимулювання інвестиційних процесів; вдосконалення монетарної політики; створення сприятливих умов для розвитку підприємництва; значне зниження і вирівнювання податкового навантаження, спрощення податкової системи, посилення податкового контролю за рівнем витрат виробництва, мінімізація витрат виконання й адміністрування податкового законодавства; створення ефективної системи управління державним сектором економіки; посилення державного контролю за використанням бюджетних коштів, кредитних ресурсів та іноземних інвестицій; протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом тощо.

Список використаних джерел

1. Моспаненко І. В. Світовий досвід організації системи державного фінансового моніторингу / І. В. Моспаненко, І. І. Бондаренко // Наукові праці [Текст] : науково-методичний журнал. Державне управління / ред.: Л. П. Клименко, М. С. Іванов. - Миколаїв : МДГУ ім. П. Могили, 2014. Вип.230. Т.242. С.91-94.
2. Завистовська, Г. І. Зарубіжний досвід урядового фінансового контролю [Текст] / Г. І.Завистовська // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. Том 18. № 1. С. 156-161.
3. Соловійов С.М. Історія Росії з найдавніших часів. Книга 2, Том 3. / С.М. Соловійов // М.: Думка. 1988. 536 с.
4. Піхоцький В. Ф. Зарубіжний досвід організації державного фінансового контролю та можливість його використання в Україні / В.Ф. Піхоцький // Економіст. 2016. № 1. С. 31-34.
5. The Financial Times, 09.06.2011 «Europe: Hidden economy».
6. Малишев, А. В. Характерні аспекти організації державного фінансового контролю за рубежом [Текст] / А. В. Малишев // Фінансовий контроль. 2003. №11. С. 126.

Дубенська Інна Сергіївна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра 7KM-2A курсу навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: т.в.о. завідувача кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **Микитчик А.В.**

ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМОК ЗАПОБІГАННЯ ШАХРАЙСТВУ В УКРАЇНІ

Анотація. Проведений аналіз профілактичних заходів віктимологічної спрямованості в зарубіжних країнах щодо запобігання шахрайству. За результатами якого, був зроблений висновок про те, що основні запобіжні заходи в плані віктимології в зарубіжних країнах, спрямовані в основному на роботу з громадськістю, яка орієнтує громадян на самозахист від різних посягань.

Summary. The analysis of preventive measures victimological orientation in foreign countries for the prevention of fraud. For the results of which, it was concluded that the main prevention measures in terms of Victimology in foreign countries, aimed mainly at public employment, which directs citizens to protect themselves from various attacks.

Серед перспективних напрямків кримінологічної теорії і практики одне з ключових місць займає віктимологія, становлення якої з впевненістю свідчить про необхідність вивчення фактора жертви для вирішення проблем не тільки кримінології, а й усього спектра кримінально-правових наук.

Ми не претендуючи на вичерпний аналіз, звернули увагу на найбільш вагомій в плані запобігання шахрайства профілактичні заходи віктимологічного характеру в зарубіжних країнах, що, безумовно, повинно сприяти підвищенню результативності боротьби з даним видом злочинних посягань.

Негативні тенденції розвитку злочинності в Україні супроводжують віктимізацію все більш широких верств населення і, отже, подальшого зростання кількості потерпілих. При цьому відомості статистики останніх років вказують нам на досить швидке зростання кількості вчинених шахрайств.

В даний час все частіше вчені та практики, називаючи різні цифри рівня злочинності, в своїх виступах, змушують замислитись над необхідністю розробки і реалізації нової концепції її запобігання, яка в

обов'язковому порядку повинна відповідати всім реаліям сьогодення. Але вся складність і неоднозначність даного явища, підштовхує на те, що спочатку повинно бути проведене науково-теоретичне опрацювання проблеми, а потім вже її законодавче та правозастосовне закріплення. Адже, в першу чергу, необхідно узагальнити сформований досвід за останні роки запобігання злочинності, як в теоретичному, так і практичному плані, а потім вже ставити перед собою інше завдання.

Серед перспективних напрямків кримінологічної теорії і практичної діяльності, безумовно, займає віктимологія. Виникнення, становлення, і розвиток якої з усією відповідальністю вказує на ефективність вивчення фактора жертви не тільки для вирішення кримінологічних проблем. Однак, результати віктимологічних досліджень і її сучасна доктрина не знаходять свого відображення в законодавчій діяльності, права і інтереси жертв злочинів ігноруються в практиці правоохоронних органів.

Як свідчить проаналізований зарубіжний досвід, вивчення злочинності без віктимологічного аналізу є неповним і неточним, особливо для корекції анти суспільної поведінки.[1, с.145]

На сьогоднішній день, досвід реалізації віктимологічної профілактики не втратив своєї актуальності і роль такого напрямку запобігання злочинам не зменшується. Більше того шахрайство - є особливим складом злочину, в механізмі вчинення якого є як би два суб'єкта, один - це злочинець, інший - потерпілий. Жертва шахрайства іноді сама зацікавлена у результаті справи, адже в більшості випадків потерпілі від шахрайства - це люди жадібні і легковірні.

Хотілося б приділити увагу віктимологічному напрямку запобігання шахрайським посяганням в таких країнах як Німеччина, США, Японія, Великобританія, так як саме там відбувалася найбільш активна розробка не тільки теоретичних проблем віктимології, а й практичних аспектів реалізації цього напрямку профілактики злочинів.

Доволі цікавий досвід віктимологічної профілактики шахрайства у Німеччині, Під час вивчення різних джерел, з'ясувалося, що приблизно з 60-х років минулого століття співробітниками правоохоронних органів в їх діяльності почала проводитись робота, яка спрямована на громадськість, яка орієнтує громадян на самозахист від різних посягань.

У навчальних закладах саме співробітниками поліції Німеччини розроблений спеціальний курс з основ віктимології, де поліцейські читають лекції і ведуть семінари щодо застосування положень цього напрямку роботи в їх практичній діяльності. Ефективно і досить часто використовується проведення консультацій з населенням про всілякі

шляхи захисту майна громадян від шахраїв. Саме в цих же цілях абсолютно безкоштовно, причому не тільки по радіо і телебаченню поширюються поради щодо профілактики шахрайських посягань на майнові інтереси громадян. Постійно транслюються передачі циклу «Кримінальна поліція радить», з практичними порадами про недопущення вчинення шахрайських посягань. Саме співробітниками кримінальної поліції розроблена і реалізована в дії спеціальна програма запобігання злочинам корисливої спрямованості, головною ідеєю якої є наступна формула: будь-який контакт поліцейського з населенням повинен служити інтересам профілактики. Крім того заходи віктимологічного характеру реалізуються на всіх рівнях.

Якщо розглядати Великобританію, то найбільш часто використовувані заходи, профілактичного характеру - це залучення населення до співпраці з поліцією (патрулювання, чергування у найбільш криміногенних районах), розвиваючи віктимологічний напрямок впливу на злочинність. Адже для цього не потрібно великих матеріальних витрат, так як здійснюються ці заходи за рахунок властивого кожній людині прагнення до самозахисту. Цікавий і той факт, що самим Урядом країни розроблено програму допомоги жертвам злочинів. Що стосується наукової діяльності, то цьому приділяється чимала увага - є багато статей і посібників, зміст яких полягає в самозахисті від всіх видів злочинних посягань, в тому числі і шахрайств. Майже на всій території створені асоціації потерпілих від злочинів корисливої спрямованості, причому практикується практика об'єднання сусідів, члени якого здійснюють патрулювання мікрорайонів і селищ, а при необхідності викликають поліцейський патруль.

У всіх навчальних закладах - від початкової школи до вузів - проводяться заняття з прикладної віктимології. Але найголовніше, те що є можливість пройти спеціальний тренінг, а після засвоєння отриманої інформації виробити навички найбільш прийнятної поведінки в кримінальних ситуаціях, в тому числі і механізм вчинення шахрайських посягань на майнові інтереси громадян. Адже шахрайство, як прояв «інтелектуальної» злочинності постійно вдосконалюється, з'являються нові способи розкрадання шляхом обману, які необхідно узагальнювати і аналізувати, з метою їх запобігання.

У Сполучених Штатах Америки є програмами спеціалізованої допомоги, які залучають широке коло жертв злочинів, включають надання необхідної психологічної допомоги, матеріальну підтримку для найбільш соціально-незахищених верств населення, а також послуги правового характеру. У деяких штатах участь у зміцненні правопорядку

беруть громадяни, яким надається винагорода за інформацію, що вона має оперативно-профілактичне значення.[2, с.182]

У ряді штатів і навчальних закладах створюються наукові центри, в спеціальних кримінологічних закладах організуються і проводяться дослідження різних показників віктимізації населення. Передбачається, що запобігання не може бути настільки ефективним, якщо воно не організовано на системній і скоординованій основі і не включає заходи щодо поліпшення життя населення, удосконалення кримінального правосуддя і пенітенціарної системи.

Якщо говорити про таку країну, як Японія, то необхідно відзначити, що вона досягла значних успіхів у стримуванні росту показників злочинності. Дана країна цікава тим, що запобігання шахрайським посяганням на майнові інтереси громадян більшою мірою реалізується на місцевому рівні та за участю населення в припиненні даного виду злочинної поведінки. Саме ефективна система запобігання протиправним діям на рівні органів місцевого самоврядування дозволяє цілеспрямовано і раціонально здійснювати запобігання шахрайствам, в більшій мірі в житловому секторі, на вулиці, в навчальних закладах, де є чітко організована робота великих за кількістю студентських, молодіжних та жіночих організацій.

Вся робота національних міжнародних організацій ґрунтується на спеціально організованих науково-теоретичних дослідженнях, а також на дієвих методах інформування всіх верств населення – розповсюджуються спеціальні журнали, буклети, брошури, настанови, пам'ятки, проводяться постійні радіо і телепередачі.

В Україні на сьогоднішній день, неповнота і недостатня достовірність статистичної інформації щодо шахрайств, а найголовніше, відсутність в ній інформації про жертв, вкрай ускладнює визначення і конкретизацію завдань, напрямків і форм профілактики розкрадання. У цих умовах поряд з удосконаленням самої статистичної звітності значно зростає потреба в проведенні все більш детальних і цільових і різносторонніх віктимологічних дослідженнях, про поведінку потерпілих, характер їх взаємовідносин зі злочинцем і правоохоронними органами та про масштаби шкідливих наслідків.

Останнім часом в науці з'являються порівняльно-правові дослідження норм про майнові злочини, проте, на жаль, питань здійснення віктимологічної профілактики шахрайства в зарубіжних країнах в них приділяється занадто мало уваги.

Отже, настав час найбільш повно і всесторонньо підійти до вирішення віктимологічних проблем запобігання шахрайства в нашій країні. А для цього необхідний комплекс наукових і практичних заходів,

спрямованих на формування дієвої та ефективної системи віктимологічної профілактики.

Список використаних джерел

1. Афанасенко С.І. Віктимологічна профілактика шахрайства // Автореферат дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / С.І. Афанасенко . –К.; 2013. -23С.

2. Бандурка О.М. та інші Як не стати жертвою злочину. Поради і застереження / О.М. Бандурка, В.П. Бартків, Б.І. Рафалюк: За заг ред. О.М. Бандурки.-К., 2004.-159 с. (правова освіта населення).

3. Ревина Н.В., Ростокинський А.В. «Опыт зарубежных стран в развитии виктимологической профилактики мошенничества» // Ревина Н.В., Ростокинський А.В /Бизнес в законе.Економико-юридический журнал №1. 2018 С.182-185

Перепелиця Максим Іванович,

здобувач ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю «Психологія» Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор **Охріменко І.М.**

МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

У комплексі проблем особистості проблема мотивації, рушійних сил поведінки залишається на сьогодні однією з найважливіших. Дослідження проблеми мотивації здійснювалося у працях таких вчених як А. Маслоу, Х. Хекхаузен, В. А. Іванников, Д. Аткінсон, С. П. Льїн, О. М. Леонтєв, В. І. Ковальов та інших.

Професійна мотивація – це дія конкретних мотивів, які обумовлюють вибір професії і тривале виконання обов’язків, пов’язаних з нею, вибір місця роботи, бажання звільнитися тощо. Професійна мотивація формується під впливом факторів навколишньої дійсності, роботи з профораєнтації.

Більшість науковців відмічає що, ефективність діяльності працівника правоохоронного органу залежить як від різноманітних об’єктивних факторів (організаційних, соціально-психологічних й ін.),

так і від суб'єктивних (стійкої мотивації до обраної професії та наявності комплексу здібностей до неї). Тільки сполучення цих двох взаємопов'язаних факторів забезпечує успішну службову діяльність.

Серед юридичних спеціальностей професія поліцейського посідає важливе місце. Цей вид діяльності пов'язаний із здійсненням заходів превенції, досудового розслідування кримінальних правопорушень та полягає у зборі інформації з метою вирішення професійних завдань.

Професійна мотивація працівника поліції у багатьох випадках залежить від потреб, які передбачені теорією потреб А. Маслоу [1]. Тобто якщо в співробітника не задоволені фізіологічні потреби, то його мотивація до роботи, її якість і ефективність буде майже на нульовому рівні, його постійно переслідватимуть думки про задоволення фізіологічних потреб і він просто не зможе якісно та ефективно працювати.

Через низьке матеріальне забезпечення, ненормований робочий час, навіть ці потреби, не так просто задовольнити [2, с. 132]. У той час, це може досить сильно мотивувати поліцейського задовольняти фізіологічні потреби незаконними, корупційними способами. Проте коли такі потреби задоволені, постає питання про задоволення потреби вищого рівня – потреби в безпеці. Вона може бути задоволена завдяки достатньо високій заробітній платі, а також завдяки системам медичного і соціального страхування, програмі пенсійного забезпечення [3]. Лише за таких умов можна вести мову про тривале та якісне виконання функціональних обов'язків.

Третю сходинку займають соціальні потреби, які виражаються в потребах дружби, приналежності, підтримки тощо. Якщо дані потреби незадоволені, працівник поліції буде замкнутий в собі, некоммунікбельний, з ним буде важко вести будь-яку співпрацю. Він не зможе дізнатись про факти вчинення кримінального правопорушення повним обсягом, адже своєю некоммунікбельністю і не привітністю, відверне бажання очевидця (свідка), негласного працівника чи іншого учасника взаємодії розповідати про кожну деталь події.

Наступною сходинкою піраміди є потреба в повазі, що в свою чергу включає потребу в особистих досягненнях, компетентності, повазі з боку оточуючих, визнанні тощо. І насправді, поліцейський, під час виконання своїх службових обов'язків є частиною колективу. Молоді службовці відчують потребу у визнанні – їм потрібне відчуття цінності своєї особистості як невід'ємної частини єдиного цілого. Вони потребують поваги, заснованої на досягненнях у змаганні з іншими працівниками. Всі ці потреби тісно пов'язані з поняттям статусу, що означає «вагу» або «важливість» людини в очах оточення. Взаємодія та стосунки з колективом також позначаються на ефективності і результативності роботи. Якщо в поліцейського є певні досягнення, хороший статус в колективі, має гарний авторитет, то і його

професіональні вміння та навички будуть на відповідно високому рівні, в крайньому випадку він знатиме де знайти допомогу і як викрутитись з тієї чи іншої ситуації. В разі негативного впливу колективу на нього, може повторюватись ситуація, коли фахівець буде некоммунікбельним і замкнутим в собі. Це негативно позначатиметься на результаті його роботи.

І на вершину піраміди А. Маслоу ставив потреби в самовираженні, самореалізації – потреби в реалізації своїх потенційних можливостей і зростанні як особистості. Ця потреба найвищого порядку, і задовольнити її складніше за все. Співробітники, що досягають цього рівня, працюють не просто заради грошей або справляння враження на інших, а тому що усвідомлюють значимість своєї роботи і відчують задоволення від самого її процесу. На жаль, дану потребу задовольняють тільки 1-2% із усієї кількості особового складу [4, с. 26].

Отже, ієрархія Маслоу – дуже зручний засіб класифікації людських потреб, проте було би помилкою сприймати її як якусь жорстку схему. Зовсім не обов'язково, щоб потреби кожного рівня були цілком задоволені (а іноді це і неможливо), перед тим, як у людини з'являться більш «високі» спонуки. Насправді в кожний конкретний момент людиною рухає цілий комплекс потреб.

Спочатку люди прагнуть задовольнити потреби нижчого рівня, потім можуть думати про задоволення наступної за значимістю потреби. Основний недолік теорії Маслоу зводиться до того, що їй не вдалося врахувати індивідуальні відмінності людей в тому числі і працівників органів досудового розслідування. Виходячи з минулого досвіду, одна людина може бути найбільше зацікавлена у самовираженні, у той час як поведінка іншої буде в першу чергу визначатися потребою у визнанні, соціальними потребами.

Список використаних джерел

1. Маслоу А. Мотивация и личность. – [3-е изд.] / Пер. с англ. СПб. : Питер., 2009. 352 с.
2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. СПб. : Питер, 2002. 512 с.
3. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України від 09.09.2015. 2015. № 40-41. Ст. 37.
4. Охріменко І. М. Мотивація професійної самовизначеності сучасного правоохоронця: проблематика питання / І. М. Охріменко, О. Л. Мартенко // Міліція України : Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених. 2012. № 7-8. С. 26–27.

Найдюк Юрій Михайлович,

слухач навчально-наукового інституту
заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат
юридичних наук, старший науковий
співробітник **Тичина Д.М.**

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ У ВИЯВЛЕННІ ТА УСУНЕННІ ПРИЧИН І УМОВ ЗЛОЧИНІВ

Анотація. Автором проведений аналіз діяльності органів Національної поліції у виявленні та усуненні причин та умов злочинів. З урахуванням напрямів запобігання злочинам, обґрунтовано та запропоновано зміни та доповнення до Кримінального процесуального кодексу України у частині усунення причин та умов злочинів.

Ключові слова: Національна поліція України, запобігання злочинам, причини, умови, кримінологічна характеристика.

Summary. The author analyzed the activities of the bodies of the National Police in identifying and eliminating the causes and conditions of crime. Taking into account the directions of prevention of crimes, changes and additions to the Criminal Procedure Code of Ukraine in the part of elimination of the causes and conditions of crimes are substantiated and proposed.

Keywords: National Police of Ukraine, prevention of crimes, reasons, conditions, criminological characteristic.

У сучасних умовах, коли Україна взяла упевнений курс на побудову демократичної правової держави, особливої актуальності набуває захист прав і законних інтересів особи, у тому числі й боротьба зі злочинністю.

Кримінальна ситуація в Україні, яка склалася протягом останнього десятиріччя, вимагає вжиття адекватних заходів щодо протидії злочинності. Стабільна криміналізація суспільства, високий рівень злочинності, значне її омолодження становлять серйозну загрозу для реформ, спрямованих на побудову в нашій країні демократичної, правової, соціальної держави. Для створення належної противаги цим явищам необхідна державна політика, що забезпечуватиме не тільки своєчасне реагування правоохоронних органів на кожний факт вчинення злочину, а й ужиття ефективних запобіжних заходів.

Відповідно до статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» [1] поліцейський виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення.

Очевидно, що своєчасне виявлення й усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, має не тільки правове значення, а й спричиняє позитивний психологічний вплив, демонструючи прагнення і здатність осіб, які здійснюють кримінальне переслідування, усебічно, повно й об'єктивно встановити всі обставини вчинення злочину, у тому числі його причини та умови. Необхідно також відзначити соціальне значення їх запобіжної діяльності, оскільки виявлені й усунуті причини та умови, що сприяють вчиненню злочину, не можуть сприяти аналогічному або іншому злочинному діянням.

Сьогодні проблеми запобігання злочинів є актуальними. Проте не можна стверджувати, що названі проблеми є абсолютно новими і не знаходили відображення в науковій літературі. Водночас, протягом багатьох десятиліть тривають напружені дискусії стосовно суті, ознак, алгоритму доказування і багатьох інших аспектів причинного зв'язку між поведінкою людини і завданою шкодою. Ці суперечки викликані потребами практики, тими надзвичайними труднощами, які часто виникають при розв'язанні кримінальних справ, оскільки далеко не завжди очевидно, що шкоду, яку ставлять за вину особі, котра вчинила суспільно небезпечне діяння, спричинила саме вона.

На підставі цього можна зробити висновок про безсумнівну актуальність питання. Сьогодні як ніколи необхідні розроблення і реалізація сучасної концепції протидії злочинності з адекватними механізмами, у межах яких індивідуальна профілактика злочинів зможе посісти гідне місце. У зв'язку з цим, вважаємо, що одним з перших кроків до досягнення поставленої мети має бути формулювання прикладного, практично спрямованого поняття причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, а також їх науково обґрунтована класифікація, що може бути використана в діяльності визначених законом суб'єктів.

Кримінологічне визначення причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, як правило, містить у собі два взаємозалежних аспекти: антигромадську установку особистості й конкретну життєву ситуацію, що складається до моменту вчинення злочину. При вчиненні умисних злочинів вирішальну роль, як правило, відіграє антигромадська установка, водночас при вчиненні необережних злочинів зростає роль життєвої ситуації.

Детермінанти злочинності слід розкривати не тільки як якісно-визначені, стабільні, цілісні системи, а й в аспекті їх різноманітних функціонально-динамічних зв'язків і взаємодій.

У процесі розвитку сучасної науки розкривається все більше різноманіття форм зв'язку явищ, що виражаються у вигляді співвідношень, які не мають явного і безпосереднього причинного характеру. Дійсно, причинність у кримінології ніколи не реалізується в «чистому» вигляді, звільненому від присутності інших форм зв'язку, і тільки абстрактно може бути відділена від них. Однак така абстракція може бути плідною й ефективною, оскільки допомагає, зокрема органам поліції, розкрити причинність кримінальних явищ як основи, на якій ґрунтується вся система соціальних явищ. Але коли причинний зв'язок розкритий, працівники поліції повинні знову повернутися до цілісної картини криміногенності, тобто впровадити вивчення причин у складну мережу взаємозалежностей. Усі форми причинного і функціонального зв'язку охоплюються одним поняттям детермінації. Детермінація – вчення про об'єктивний закономірний взаємозв'язок та причинну обумовленість усіх явищ. Вона протистоїть індетермінізму, який заперечує загальний характер причинності.

Діяльність Національної поліції у сучасних умовах, вимагає принципово нового підходу щодо своїх основних функцій, при цьому концептуальним є рівень реалізації головного призначення – забезпечення надійної охорони законних прав та інтересів людини, суспільства і держави.

Саме тому значення діяльності щодо запобігання злочинам у сучасному українському суспільстві необхідно розглядати через функцію держави, що демонструє рівень захисту громадян, а не рух слідами вчинених злочинів.

У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України [2] також немає спеціальної норми, яка передбачала б обов'язок органу досудового розслідування виявляти причини й умови вчинення злочину і реагувати на них відповідним поданням (на кшталт ст. 23 і ст. 23-1 у Кримінально-процесуальному кодексі України 1960 року). На нашу думку, це пов'язано з позицією Європейського суду з прав людини у справі «Дактарас проти Литви» [3] щодо необхідності суворого дотримання принципу презумпції невинуватості як однієї зі складових вимог справедливого судового розгляду. Зокрема, на думку Суду, виявлення причин і умов вчинення злочину й реагування на це відповідним процесуальним документом – поданням слідчого, є достатньою підставою для припущення, що посадова особа може вважати підозрюваного або обвинуваченого винним у вчиненні злочину

і це може бути свого роду тиском на суд, який постановляє вирок. Саме тому деякі науковці (Звирбуль В.К., Сахаров А.Б. та ін.) та практики вважають, що слідчий не повинен виявляти причини й умови вчинення злочину і реагувати на них у кримінальному процесі [4; 5].

З таким підходом погодитись не можна, слідчий може і повинен брати участь у запобіганні злочинам, позаяк у сьогоднішніх умовах це необхідно робити: 1) у межах повноважень, передбачених існуючими завданнями [1]; 2) відповідно до вимог КПК України [2], який надає слідчому ще більше можливостей з запобігання злочинам кримінально-процесуальними засобами. Фактично вся діяльність слідчого у кримінальному процесі повинна бути спрямована на запобігання злочинам.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Справа «Дактарас проти Литви». Рішення Європейського суду з прав людини від 24 листоп. 2000 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_005
4. Звирбуль В. К. Деятельность следователя по предупреждению преступлений: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / В. К. Звирбуль. М., 1963. 26 с.
5. Сахаров А. Б. О личности преступника и причинах преступности в СССР. М.: Юридическая литература, 1961. 279 с.

Легенька Марина Миколаївна,

аспірант відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОГРАМА ДЛЯ КРИВДНИКІВ ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ ЗАХІД РЕАГУВАННЯ НА ВЧЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Спеціальним заходом реагування на вчинення домашнього насильства є програма для кривдників, які свідомо вдаються до домашньої насильницької чи агресивної поведінки.

Запровадження такої програми ґрунтується на міжнародних правових стандартах. Зокрема стаття 16 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та

боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) передбачає відповідне державне реагування на дії чоловіків, які використовують фізичне, психологічне або сексуальне насильство стосовно жінок у вигляді реалізації програм, призначених для осіб, які вчинили домашнє насильство (пункт 1 статті 16), та кривдників, які вчинили статеві злочини (пункт 2 статті 16) [1].

Міжнародне визнання актуальності та загальносуспільної значущості протидії домашньому насильству, яке здійснюється на державному рівні, базується на відповідному правовому досвіді, напрацьованому у різних країнах. Для відповідної європейської практики характерне певне розмаїття, обумовлене наявністю різних типів програм для кривдників, до яких відносяться так звані лікувальні програми, об'єктом яких є кривдники, винні у вчиненні домашнього насильства, які перебувають у місцях позбавлення волі. Програми зміни поведінки засуджених за вчинення домашнього насильства передбачають застосування випробувального терміну та здійснюються силами волонтерських організацій. До кривдників, яким не призначене кримінальне покарання за вчинення домашнього насильства, застосовуються програми зміни поведінки та ставлення у межах спільноти, які проводять неурядові організації та інші структури, пов'язані з системою кримінального судочинства.

Так, у Великій Британії набула поширення програма «Respect»⁵⁴, створена та запроваджена Національною мережею фахівців-практиків (NPN), з метою надання підтримки особам, які займаються діяльністю, спрямованою на коригування асоціальної поведінки осіб, які вчинили домашнє насильство а також надання допомоги постраждалим від нього, створення та супроводженні відповідних законодавчих ініціатив; пропагування успішних практик у роботі з кривдниками задля визнання суспільним пріоритетом безпеку осіб, які постраждали від домашнього насильства, передусім жінок та дітей [2].

В Сполучених Штатах Америки широко застосовується для подолання домашнього насильства модель «Duluth» (DAIP – проєкт втручання проти домашнього насильства). Вихідними принципами якого є забезпечення безпеки жінок та дітей шляхом притягнення кривдників до відповідальності за скоєне насильство чи погане шляхом втручання, яке надає їм можливість змінити власну поведінку на ненасильницьку через аналіз кожним кривдником намірів та джерел власної агресивної поведінки [3].

Запровадження корекційної програми для кривдників в Україні передбачене статтею 28 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [4] а також абзацу тринадцятого статті 11

Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [5]. При цьому створення та реалізація подібних програм виходить з необхідності подолання стереотипної насильницької моделі поведінки кривдника шляхом формування неагресивних поведінкових стандартів, відповідального ставлення до власних дій, посилення особистісної відповідальності за виконання батьківських обов'язків та подолання дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків.

Нормативно-правовою базою для створення та реалізації відповідних програм є Типова програма для кривдників, затверджена Наказом Міністерства соціальної політики України від 01 жовтня 2018 року № 1434 [6]. Метою реалізації зазначеної програми визначено корекцію агресивної поведінки осіб, що вчинили домашнє насильство а також формування соціально прийнятних норм, гуманістичних цінностей і ненасильницької поведінки.

До завдань типової програми віднесені формування у кривдника відповідального ставлення до власної поведінки та її наслідків, усвідомлення ним домашнього насильства правопорушення, за яке передбачена відповідна адміністративна чи кримінальна відповідальність, переорієнтування моделі його поведінки на неагресивні стандарти сприйняття та засвоєння стандартів гендерної рівності, взаєморозуміння, взаємоповаги та дотримання прав усіх членів родини а також формування навичок безконфліктного спілкування, ефективної комунікації.

Критерієм залучення особи до участі в програмі визначено належність до групи ризику щодо вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі. При цьому підставою для забезпечення проходження програми визначено інформацію, яка надається уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству Передбачені як добровільна участь кривдника у проходженні програми, так і обов'язкове проходження за рішенням суду. Визначено також строк проходження програми, який коливається у межах від трьох місяців до одного року.

Виконання вимог законодавства щодо розроблення програми, її організацію та забезпечення її проходження кривдниками покладено місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. До участі в організаційно-методичному та матеріально-технічному забезпеченні організації заходів, пов'язаних з організацією проходження програми можуть залучатися підприємства, установи, організації, громадські об'єднання, фізичних осіб - підприємців, а також

фізичні осіб, які надають соціальні послуги, відповідно до законодавства.

Обумовлена обов'язковість попереднього проходження спеціального навчання для фахівців, які залучені до реалізації програми.

Таким чином, аналіз адміністративно-правового, організаційно-управлінського та змістово-методичного забезпечення організації проходження програми для кривдників, які свідомо вдаються до домашньої насильницької чи агресивної поведінки, дає підстави для віднесення її до ефективної та перспективної форми адміністративно-правового реагування на вчинення домашнього насильства.

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламенту. URL: <https://gm.coe.int/1680096e45> (дата звернення: 10.03.2019).

2. Together we can end domestic abuse. URL: www.respect.uk.net (дата звернення: 10.03.2019).

3. Domestic Abuse Intervention Programs. Home of The Duluth Model. URL: <https://www.theduluthmodel.org/about-us/> (дата звернення: 10.03.2019).

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 14.02.2019).

5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 18.02.2019).

6. Про затвердження Типової програми для кривдників : Наказ Міністерства соціальної політики України від 01 жовтня 2018 року № 1434. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18> (дата звернення: 28.02.2019).

Мартиненко Володимир Олександрович,
аспірант кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Однією з гарантій успішного функціонування держави і громадянського суспільства є створення належних умов для ефективної діяльності державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування та підприємств, установ й організацій незалежно від

форми власності. Результативність такої діяльності в Україні на сучасному етапі істотно знижена під впливом негативних політичних, економічних, правових та інших змін, а також високого рівня злочинності. Вагомою ланкою з-поміж зазначених факторів є зловживання службовими особами наданою їм владою або службовим становищем. За даними Державної судової адміністрації, протягом 2011-2016 років серед усіх зареєстрованих злочинів в Україні діяння, передбачені ст. 364 КК України, становили майже 3,4 %; 2016 року зареєстровано 9621 зловживання владою або службовим становищем, тобто їх рівень (2012 року – 7285, 2013 року - 6827, 2014 року - 7979, 2015 року - 8834) залишається високим [1; 2, с. 22; 3]. Досить часто зловживання владою або службовим становищем є тим засобом, за допомогою якого службова особа вчинює інший, тяжчий, злочин з метою досягнення бажаного злочинного результату. Використовуючи службове становище, вчиняють, переважно такі злочини, як розкрадання в особливо великих розмірах, незаконна приватизація державної чи комунальної власності, ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, приховування злочинів тощо. Зловживання владою або службовим становищем також призводить до розвитку організованої злочинності.

З огляду на положення законів України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року [4], «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року [5], створення низки органів, які здійснюють протидію корупційним злочинам, а також інші чинники, що сприяють очищенню органів державної влади від корупціонерів, актуальним є дослідження особливостей кримінальної відповідальності та запобігання зловживанню владою або службовим становищем.

Визначення системи злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, що можуть учинити державні службовці, використовуючи службові повноваження, групування цих злочинів за певними критеріями, розроблення й надання науково обґрунтованих пропозицій з удосконалення чинного КК України щодо кримінальної відповідальності працівників Національної поліції мають важливе значення для досягнення мети цього дослідження [6, с. 225-228].

Відповідальність за зловживання владою або службовим становищем передбачена ст. 364 КК України [7].

Об'єктивна сторона зловживання владою або службовим становищем (ч. 1 ст. 364 КК України) має три обов'язкові ознаки: діяння - використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, що полягає в певних діях або бездіяльності

суб'єкта; наслідки, які полягають в завданні шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб; причинний зв'язок між діянням і наслідками. Відсутність хоча б однієї із зазначених ознак свідчить про відсутність складу злочину, передбаченого ст. 364 КК України [8, с. 845].

Зловживання владою – це вчинення службовою особою, яка постійно або тимчасово виконує функції представника влади, умисного діяння з використанням своїх повноважень, якими вона наділена на підставі законів та інших нормативно-правових актів, усупереч інтересам служби. Зловживання службовим становищем передбачає, зазвичай, використання службових повноважень, пов'язаних зі здійсненням (реалізацією) повноважень, якими службова особа наділена займаною посадою, усупереч інтересам служби [9, с. 845].

Водночас, В.І. Борисов зазначає, що зловживання службовим становищем матиме місце не лише в разі вчинення службовою особою діяння в межах своєї компетенції, тобто діяння, пов'язаного з власними повноваженнями, а й у випадках, коли службова особа використала авторитет своєї посади, службові зв'язки, а також можливість давати вказівки, рекомендації підпорядкованим організаціям і відповідно до свого службового становища могла контролювати їх виконання тощо [9, с. 49].

Використання влади чи службового становища всупереч інтересам служби потрібно тлумачити як учинення службовою особою таких порушень своїх службових обов'язків, які заподіюють істотну шкоду охоронюваним законом інтересам окремих громадян, державним, громадським інтересам або інтересам юридичних осіб [9, с. 50].

Отже, зловживання владою або службовим становищем залишається винним діянням, що представляє для суспільства значну небезпеку, безвідносно до визнання його як такого законом. На підставі цього ми констатуємо факт відсутності кримінологічних досліджень означеної проблеми, основна увага приділена виключно проблемам матеріального кримінального права. У свою чергу надалі нами буде зосереджено увагу на вивченні основних закономірностей тенденцій зловживання владою або службовим становищем, аналізі сучасних детермінант їх вчинення, виявленні нових ознак особи злочинця, яка їх вчиняє, а також розробленні якісно нової та ефективної системи заходів запобігання цим злочинам навіть при невизнанні їх такими чинним КК України.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: статистична інформація Генеральної

прокуратури України за 2012-2016 рр. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid=100820#. (дата звернення: 08.11.2017 р.).

2. Довідка про злочини, учинені в Україні за 2007-2016 рр. : служб. док. / Департамент аналітичної роботи та організації управління МВС України. Київ, 2017. 98 с.

6. Баганець О. Стан злочинності в державі за 2017 рік та результати протидії їй з боку держави і як це пов'язано із реформуванням правоохоронних органів. URL: <http://www.baganets.com/blogs-baganets/stan-zlochinnost-v-derzhav-za-2017-r-k-t.html>. (дата звернення: 08.11.2017 р.).

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056. З наступними змінами та доповненнями

7. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 №889-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 4. Ст. 43. З наступними змінами та доповненнями.

8. Боднар В.С. Кримінально-правовий аналіз злочинів у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками ОВС. *Актуальні проблеми розслідування злочинів*: зб. тез доп. III Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2014 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 225–228.

9. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення: 08.11.2017 р.).

10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

11. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. / за заг. ред. В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. 160 с.

Калатур Максим Васильович,
здобувач кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Наразі загальносвітовою тенденцією є масштабне, глибинне та динамічне проникнення інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життєдіяльності [1]. Так, інформаційне забезпечення має й особливе значення під час розслідування, в умовах дефіциту відомостей, коли слідчий відчуває нестачу даних, необхідних йому, як для організації розслідування, так і для виявлення слідів злочину, встановлення винних тощо.

У той же час в Україні інформаційно-аналітичне забезпечення розвивається з певним запізненням, внаслідок інерційності змін в органах управління та його уповільненого адаптування до сучасних умов Інформаційного світу [2]. У зв'язку з цим адміністративно-правові засади інформаційного забезпечення слідчих підрозділів правоохоронних органів України є пріоритетним напрямком реформування, адже широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій є важливою передумовою підвищення ефективності діяльності слідчих органів.

Значимо, що поняття інформаційного забезпечення на законодавчому рівні не визначено. Серед науковців також немає одностайності з цього питання. Тому пропонуємо під інформаційним забезпеченням діяльності слідчих органів розуміти одну зі складових механізму управління слідчою діяльністю, що полягає у одержанні, зібранні, ресстрації, обробці, передачі, збереженні та наданні інформації шляхом створення інформаційних ресурсів, баз і систем, автоматизованих робочих місць із використанням новітніх методів і технологій.

Основними принципами створення інформаційного забезпечення є: цілісність; достовірність; контроль; захист від несанкціонованого доступу; єдність і гнучкість; стандартизація та уніфікація; адаптивність; мінімізація помилок введення-виведення інформації. Базуючись на них, розроблюються інформаційні системи, покликані забезпечити:

- 1) єдність і зберігання інформації, необхідної для розв'язання задач;
- 2) єдність інформаційних масивів для всіх задач інформаційних систем;
- 3) однократність уведення інформації та її багаточільове використання;
- 4) різні методи доступу до даних;
- 5) низьку вартість витрат на зберігання та використання даних, а також на внесення змін [3].

У свою чергу, М.В. Колеснікова наголошує на такій особливості інформаційного забезпечення в системі правоохоронних органів, як те, що діяльність правоохоронних органів нерозривно пов'язана з акумуляцією великого обсягу інформації, яка належить до секретної (державної чи службової), що передбачає захист інформації від її оприлюднення чи розповсюдження. Відповідно за розповсюдження таємної чи службової інформації настає відповідальність, передбачена чинним законодавством [4, с.116]. Особливо важливі, на наш погляд, для слідчих органів достовірність, своєчасність та повнота інформації.

Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). Положення про ЄРДР, порядок його формування та ведення затверджуються Генеральною прокуратурою України за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Національним антикорупційним бюро України, органом, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства. Відповідно до ЄРДР вносяться відомості про: 1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника; 3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; 4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела; 5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування; 7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань. У ЄРДР автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження [5].

Безпосередньо даний реєстр є створеною за допомогою автоматизованої системи електронною базою даних, відповідно до якої здійснюються збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних, які використовуються для формування звітності, а також надання інформації про відомості, внесені до Реєстру, з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства та законодавства, яким врегульовано питання захисту персональних даних та доступу до інформації з обмеженим доступом.

Окремі аспекти інформаційного забезпечення містяться в Законі України «Про Національну поліцію». Так, відповідно до ст. 9 Закону поліція забезпечує доступ до публічної інформації, володільцем якої вона є, у порядку та відповідно до вимог, визначених законом. У ст. 25 закріплені повноваження поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення, а саме: 1) поліція здійснює інформаційно-аналітичну діяльність виключно для реалізації своїх повноважень, визначених цим Законом; 2) поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності: формує бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України; користується базами (банкками) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади; здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу; здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями; 3) поліція може створювати власні бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, відносин документообігу, а також міжвідомчі інформаційно-аналітичні системи, необхідні для виконання покладених на неї повноважень; 4) діяльність поліції, пов'язана із захистом і обробкою персональних даних, здійснюється на підставах, визначених Конституцією України, Законом України «Про захист персональних даних», іншими законами України; 5) поліція зобов'язана письмово інформувати органи доходів і зборів про виявлення нецільового використання та/або передачі транспортних засобів особистого користування, тимчасово ввезених на митну територію України чи поміщених у митний режим транзиту, у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили такі транспортні засоби на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту, а також про виявлення розкомплектування таких транспортних засобів [6].

Також Законом врегульовується формування інформаційних ресурсів поліцією, яка наповнює та підтримує в актуальному стані бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, стосовно: 1) виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень, осіб, які їх учинили, руху кримінальних проваджень; обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду; 2) розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних) осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду; 3) розшуку осіб, зниклих безвісти; 4) установлення особи невідомих трупів та людей, які не можуть

надати про себе будь-яку інформацію у зв'язку з хворобою або неповнолітнім віком; 5) осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративне затримання, затримання згідно з дорученнями органів правопорядку, затримання осіб органами досудового розслідування, адміністративний арешт, домашній арешт) та ін. (ст. 26 Закону) [6]. Також під час наповнення баз (банків) даних, визначених у пункті 7 частини першої цієї статті, поліція забезпечує збирання, накопичення мультимедійної інформації (фото, відео-, звукозапис) та біометричних даних (дактилокартки, зразки ДНК).

Виходячи з важливості інформаційного забезпечення, вважаємо основними напрямками вдосконалення його адміністративно-правових засад наступні: 1) реформування правового регулювання інформаційного забезпечення діяльності слідчих органів; 2) підвищення ефективності інформаційної підготовки кадрового складу слідчих органів; 3) покращення техніко-технологічного забезпечення слідчих органів і відповідно фінансування на цільові потреби з інформації; 4) інтеграція автоматизованих інформаційних систем слідчих органів в єдину, адекватну вимогам слідчих, інформаційну систему; 5) удосконалення механізмів внутрішньої та зовнішньої взаємодії між слідчими та іншими правоохоронними органами з питань розвитку та впровадження ефективних інформаційних технологій; 6) врахування нових кібер загроз і відповідно впровадження нових форм і методів захисту інформаційного забезпечення діяльності слідчих органів тощо.

Список використаних джерел

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>

2. Доповідь про стан інформатизації та розвиток інформаційного суспільства в Україні. URL: <https://old.e.gov.ua/content/shchorichna-dopovid-pro-rozvytok-informaciynogo-suspilstva>

3. Загальна характеристика інформаційного забезпечення. URL: <https://library.if.ua/book/80/5658.html>

4. Колеснікова М.В. Поняття, сутність та значення інформаційного забезпечення правоохоронних органів України. *Право і безпека*. 2011. №5 (42). С.116-119.

5. Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88.

6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

Князев Сергій Миколайович,

докторант докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ – ПРАВОВА ОСНОВА НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Правова основа – це правовий базис, фундамент, на основі якого будується вся негласна робота і оперативно-розшукова діяльність, у межах якої повинні діяти всі правоохоронні органи.

Діяльність оперативних підрозділів Національної поліції України регламентується широким колом нормативно-правових актів, серед яких: Конституція України, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною радою України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про прокуратуру», «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів», підзаконні нормативно-правові акти та ін..

Правова основа **негласної роботи і оперативно-розшукової діяльності** Національної поліції України складається з системи нормативно-правових актів, правові норми котрих регламентують групи однорідних суспільних відносин у процесі виконання визначених законодавством завдань.

Забезпечення належної правової регламентації негласної роботи та оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України є актуальним завданням, що потребує постійної уваги наукових та практичних працівників, зважаючи на особливі завдання та специфічні форми реалізації цього виду діяльності правоохоронного органу.

Нині негласна робота та оперативно-розшукова діяльність ґрунтується на широкій правовій базі, в якій головне місце належить спеціальному галузевому (оперативно-розшуковому) законодавству, що регулює діяльність з позиції державної правоохоронної діяльності, що має чітку правову регламентацію.

Слід зазначити, що погляди вчених щодо правових основ окресленої діяльності відрізняються.

Наприклад, одні дослідники до правової основи оперативно-розшукової діяльності відносять положення: Конституції і відповідних законів України; нормативно-правових актів міністерств і відомств та судових органів; міжнародно-правових актів (договорів), учасником яких є Україна [1, с. 62].

М. А. Погорецький таким чином визначає правові основи оперативно-розшукової діяльності: Конституція України; міжнародно-правові угоди і договори, учасником яких є Україна; закони України за функціональним призначенням; закони України стосовно суб'єктів здійснення і нагляду; інші законодавчі, підзаконні та відомчі нормативні акти [2, с. 11].

Дещо відмінний погляд на правову основу оперативно-розшукової діяльності пропонують О. Ф. Долженков, А.Ф. Думко та І.П. Козаченко. Зокрема, вони відносять до її складу: закони; підзаконні правові акти; відомчі акти МВС України та інших правоохоронних органів [3, с. 31].

Безсумнівно, правові норми, які містяться в цих нормативно-правових актах та регламентують проведення гласних чи негласних оперативно-розшукових заходів, мають різну питому вагу. Але їхня система та взаємозалежність саме і визначає правову основу негласної роботи та оперативно-розшукової діяльності підрозділами Національної поліції України.

Слід підкреслити, що найважливіше значення у правовому регулюванні негласної роботи та оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України має Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року [4]. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Хоча Конституція України безпосередньо не регламентує негласну роботу та оперативно-розшукову діяльність, але містить загальні положення, що мають для неї принципове, основоположне значення. Це пов'язано з наступними обставинами.

Перш за все, основи правового статусу людини і громадянина, що виникають за будь-яких суспільних відносин, у тому числі й пов'язаними реалізацією правоохоронних функцій, визначені у Конституції України 1996 року зі змінами і доповненнями. З часу прийняття Основний закон став своєрідною нормативною програмою розвитку держави і суспільства. Першооснову правового статусу людини і громадянина становлять особисті права і свободи: право людини на життя (ст. 27 Конституції України), повагу до її гідності (ст. 28), свободу та особисту недоторканість (ст. 29), недоторканість житла (ст. 30), таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 32), свободу пересування (ст. 33), свободу думки, слова, вільне вираження своїх думок і переконань (ст. 34), захищеність прав і свобод людини і громадянина судом (ст. 55), обізнаність про свої права та обов'язки (ст.

57), надання правової допомоги (ст. 59), одноразовий та індивідуальний характер юридичної відповідальності (ст.60), презумпція невинуватості (ст. 62), право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (ст. 63), та інші. Разом з тим, у Конституції України підкреслюється їх невіддільність від виконання певних обов'язків. Зокрема, в ст. 68 Конституції України зазначено, що «кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від відповідальності».

По-друге, на основі Конституції України розроблені принципи негласної роботи та оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України. До них належать: верховенство права, законність, дотримання прав і свобод людини. Ці конституційні принципи знайшли своє нормативне правове закріплення у інших законодавчих та нормативно-правових актах (Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року, Закони України «Про оперативно-розшукову діяльність» 1992 року, «Про Національну поліцію» 2015 року та ін.).

По-третє, згідно ч. 5 ст. 55 Конституції України, «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань», тобто норма статті вказує на правову можливість участі громадян у боротьбі зі злочинністю. Дана норма знайшла своє відображення у інших нормативно-правових актах, де деталізується вказане положення. Зокрема, у п. 13-16 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено, що оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених законом підстав надається право: мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників; використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями статті 275 Кримінального процесуального кодексу України; отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави; використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать. Наведені положення нормативно закріплюють можливість громадян реалізувати право на участь у боротьбі зі злочинністю.

По-четверте, ч. 2 ст. 3 Конституції України чітко визначила, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою

діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Виконавча влада, безпосередня реалізація функцій щодо захисту прав і свобод людини і громадянина, покладається на виконавчу владу, Кабінет Міністрів України. Згідно ст. 116 Конституції України, він «вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина» (п. 2), «здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю» (п. 7). Відповідно, виконання вказаних завдань значною мірою покладається на Міністерство внутрішніх справ України, й безпосередньо – Національну поліцію України.

Таким чином, положення Конституції України, як Основний Закон нашої держави, мають найвище юридичне значення у правовому регулюванні негласної роботи та оперативно-розшукової діяльності.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: підручник. Частина 1. Харків: Вид-во Національного університету внутрішніх справ, 2002. 336 с.

2. Погорецький М. А. Оперативно-розшукова діяльність: правові основи (структурно-логічні схеми): навч. посібник; за ред. проф. Ю.М. Грошевого. Харків, 2003. 220 с.

3. Долженков О. Ф., Думко А. Ф., Козаченко І. П. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції. Одеський ін-т внутрішніх справ. Одеса, 2000. 134 с.

4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 черв. 1996 р. Закон України «Про Державний Гімн України» : станом на 12 берез. 2009 р. Київ: Скіф, 2009. 48 с.

*Копитова Олена Сергіївна,
суддя Київського апеляційного
господарського суду, провідний науковий
співробітник лабораторії з протидії
злочинності Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук*

ДО РОЗУМІННЯ ПРАВОТЛУМАЧЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТУ СУДОВОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Судове правозастосування є одним з найважливіших різновидів форм реалізації права, йому (окрім індивідуальних особливостей) властиві загальні ознаки державного правозастосування. Як правило, судове правозастосування виступає останньою стадією механізму правового регулювання, коли до участі осіб у суспільних відносинах залучається спеціальний уповноважений суд – суд. До цього етапу механізму правового регулювання притаманні певні стадії, які також характеризуються наявністю спеціальних суб'єктів, які допомагають врегулювати суспільні відносини залежно від їх типу й виду (адміністративно-процедурні, цивільні відносини, кримінальні відносини тощо). Тому загально визнаним є підхід, за якого до судового (як і до будь-якого) правозастосування пред'являються принципи законності, обґрунтованості, доцільності, справедливості тощо [1, с. 92-93].

Розглядаючи правозастосування як тривалий, комплексний й системний процес, зауважимо, що воно переслідує певну мету, яка в свою чергу є чітко визначеною цінністю. Вважаємо, що до таких цінностей належить визнання людини, її життя, здоров'я, честі й гідності, недоторканості й безпеки в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України). Закріплений конституційний постулат за своїм змістом є принципом-метою, що визначає загалом діяльність держави, створення законодавчих засад регулювання такої діяльності, та відповідальність держави перед людиною загалом. Тобто, основні цінності, закріплені у ст. 3 Основного Закону України реалізуються у великому нормативному масиві, де передбачено також їх охорону та напрями, засоби і способи захисту порушених цінностей. Провідна роль у захисті порушених цінностей належить судовому правозастосуванню. Отже, наведений конституційний принцип-мета визначає загальну ціннісну спрямованість правозастосовочого процесу. Він одночасно кореспондується із основоположними принципами права: справедливістю, рівністю, свободою, гуманізмом. Зазначені принципи складають основу права, є його ідейним наповненням, а

також головними цінностями – цілями. Завданням суб'єкта правозастосування є, перш за все, дотримання основних принципів права. [2, с.246-247].

Наведене повністю стосується і судового правозастосування, адже судова діяльність, як вже неодноразово було наведено вище, є класичною формою застосування права і водночас виступає критерієм цивілізованості і морального здоров'я суспільства.

Елементом судового правозастосування є тлумачення норми права, яке здійснює суд під час розгляду справи. З цього приводу В. В. Городовенко зауважує, що «правотлумачення притаманне діяльності судів першої та апеляційної інстанцій, суди ж вищих інстанцій створюють прецедентну практику, яка виконує подвійну функцію: (а) роз'яснення порядку застосування законодавства (постанови Пленумів вищих судів) і (б) спрямування розвитку судової практики шляхом видання рішень прецедентного характеру (Верховний Суд України – на час його публікації цей суд здійснював правосуддя як найвищий судовий орган в Україні – *О.К.*)» [3, с. 10].

З таким висновком шановного судді Конституційного Суду України, не можемо погодитися загалом, виходячи з такого. Остання конституційна реформа щодо правосуддя, певною мірою змінила загальнообов'язковий характер правових висновків найвищого суду в системі судоустрою. Згідно із ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права. Аналогічні норми передбачені і у процесуальних актах.

Тобто суди не зобов'язані обов'язково застосовувати вказані норми права, а лише враховувати такі висновки при застосуванні аналогічних норм права. Також у таких випадках має йтися про ідентичність фактичних та юридично значимих обставин справи. Тож, наведена норма по суті змінила підхід від прецедентного характеру висновків Верховного Суду України (в редакції процесуальних кодексів до 03.10.2017 року) до визнання таких висновків «переконливим прецедентом». Йдеться про м'який вплив таких висновків в силу їх аргументованості та авторитетності органу, який їх видав.

При цьому першими із абсолютно новою правовою ситуацією, виходячи із швидкоплинності та постійної трансформації суспільних відносин, появи їх нових, що безумовно призводить до певних порушень прав і інтересів осіб, зустрічаються суди першої інстанції (апеляції чи касації залежно від юрисдикції та складності справи). Відтак, якщо під час перегляду і оскарження справи суд вищого рівня погодився із

рішенням нижчої інстанції, вважаємо, саме там відбулося зародження прецеденту, який в разі його підтвердження отримав його «прецеденту форму», однак саме зміст – як і, підстави чого і за яких обставин має застосовуватися норма, формується саме судом першої інстанції.

Таким чином, вважаємо, що правотлумачення і зародження судового прецеденту відбувається у суді першої інстанції, який першим стикається із новою правозастосувальною ситуацією. Перетворення правотлумачного висновку на переконливий судовий прецедент по суті відбувається після затвердження такого висновку найвищим судом в системі судоустрою (у разі оскарження справи касаційною інстанцією) чи судом апеляційної інстанції, якщо касаційне оскарження у певній категорії не передбачено.

Список використаних джерел

1. Аверин А.В. Судебное правоприменение и формирование научно-правового сознания судей (проблемы теории и практики) дисс. докт. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2004. 382 с.

2. Городовенко В.В. Верховенство права як фундаментальний принцип судової влади. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. №14. С. 1–9.

3. Перепелюк А. М. Принципи та вимоги права як основоположні засади правозастосовчої діяльності. *Альманах права. Основоположні принципи права як його ціннісні виміри*: Науково-практичний юридичний журнал. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. Вип. 3. С. 225–229.

*Дякін Ярослав Олександрович,
ад'юнкт кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

ПЕРШОЧЕРГОВІ ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ З'ЯСУВАННЮ ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО У СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ НЕЗАКОННИМ ЗАВОЛОДІННЯМ ЗЕМЛЕЮ

В теорії кримінального процесу під обставиною, яка підлягає доказуванню, розуміють ті факти і обставини, які належить встановити за допомогою доказів для того, щоб справа могла бути правильно вирішена [1, с. 132]. Їх коло визначене у ст. 91 КПК України.

Першою обставиною, яку зобов'язаний встановити слідчий є наявність складу злочину, для чого необхідно встановити ряд обставин. Розглянемо їх. Під час розслідування кримінального правопорушення,

кваліфікованого за ст. 197¹ КК України, основною обставиною, яка підлягає доказуванню, є: самовільне зайняття земельної ділянки; розмір шкоди, яка завдана законному володільцю або власнику; самовільне будівництво будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці; здійснення будівництва на земельній ділянці, яка не відведена для цієї мети; будівництво без належного дозволу чи належно затвердженого проекту; будівництво з істотними порушеннями будівельних норм і правил [2, с. 446], [1]. Під час досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 356 КК України, обставинами, які підлягають першочерговому встановленню є факт самовільного, всупереч установленому законом порядку, вчиненні будь-яких дій із земельною ділянкою, правомірність яких оспорується окремим громадянином або підприємством, установою чи організацією та заподіянні значної шкоди інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам, або інтересам власника [4, с. 40], [2, с. 817].

При вчиненні злочину, метою якого є незаконне набуття юридичних прав на землю (ст.ст. 190, 364, 358, 365², 366 КК України), першочерговими обставинами, які підлягають доказуванню є: вчинення дій, спрямованих на обманне або вчинене шляхом зловживання довірою, незаконне, безоплатне поза волею власника придбання права на земельну ділянку, що спричинило перехід права на майно до володіння чи розпорядження іншої особи (ст. 190 КК України) [2, с. 431] [5, с 113] [6, с. 231]; використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, що полягає у діях, спрямованих на незаконне відчуження земельної ділянки, передачі в оренду по заниженим тарифам; наявність наслідків у вигляді істотної шкоди інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам чи інтересам юридичних осіб (ст. 364 КК України) [2, с. 845] [7, с. 28]; використання особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану із наданням публічних послуг, своїх повноважень шляхом їх перевищення що полягає в певних діях або бездіяльності суб'єкта, що призводить до незаконного заволодіння земельною ділянкою; наслідки, що виявляються у завданні істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб (ст. 365² КК України) [2, с. 861], [8]; факт складання завідомо неправдивих офіційних правостановлюючих чи технічних документів на земельну ділянку, складання неправдивих документів щодо надання дозволу на будівництво на земельній ділянці, а також інших документів, які складені з метою незаконного заволодіння чи користування земельною

ділянкою, їх видача чи внесення завідомо неправдивих відомостей (ст. 366 КК України) [2, с. 865].

Під час розслідування злочинів екологічної спрямованості, пов'язаних із незаконним заволодінням землею (ст.ст. 239¹, 239², 254 КК України), обставинами, які підлягають першочерговому встановленню є ті, які свідчать про: незаконне заволодіння ґрунтовим покривом, що спричинило небезпеку для життя та здоров'я людей чи довкілля (ст. 239¹ КК України) [2, с. 543]; незаконне заволодіння землями водного фонду та наявність фактичної можливості розпоряджатися цими землями (ст. 239² КК України) [2, с. 544], [9]; безгосподарське використання земель, що спричинило тривале зниження або втрату родючості земель. Виведення земель із сільськогосподарського обороту; змивання гумусного шару, порушення структури ґрунту (ст. 254 КК України) [2, с. 576] [10].

Зібравши документи, які відображають механізм неправомірного вилучення земельної ділянки, слідчий встановлює на їх основі наявність складу злочину, обставини, що мають значення для кримінального провадження та обґрунтовує свою правову позицію, аргументує подальші процесуальні рішення, які він приймає у кримінальному провадженні, в тому числі здійснює перевірку вже отриманих доказів.

Список використаних джерел

1. Строгович Курс советского уголовного процесса. Москва. 1968. . 470 с.
2. Азаров С.Д., В.К. Грищук, А.В. Савченко. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України. Київ. 2016. 1064.
3. Лугіна О.В. Проблеми нормативного визначення теорміну «самовільне зайняття земельних ділянок». Земельне право України.2007. № 3. С. 59-65.
4. Арманов М.Г. Співвідношення складів злочинів самоправства та примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань. Серія «Право»: зб. Наукових праць. Харків. 2006. Вип. 6. С. 38–44.
5. Антонюк Н.О. Кримінальна відповідальність за заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою: монографія. Л. 2008. 216 с.
6. Дудоров О.О., Р.О. Мовчан. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво: монографія. Луганськ. 20012. 400 с.
7. Дорош Л.В. Щодо ефективності застосування законодавства про кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату майна або

заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Питання боротьби зі злочинністю: зб. Наук. Праць. 2008. Вип 16 С. 27-35.

8. Фаринник В.І., Татров О.Ю., Савченко А.В., Кришевич О.В. Розслідування злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг: метод. рек. Київ. 2012. 184 с.

9. Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні (проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства) монографія. Київ. 2002. 636 с.

10. Алексеевко Н.Н. Земельные отношения как объект уголовно-правовой охраны. Российский следователь. 2009. № 1. С. 11–13.

Боднар Анастасія Василівна,

здобувач науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА У ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА

Огляд місця події є первинною і невідкладною слідчою (розшуковою) дією. Це пояснюється необхідністю отримання інформації про обставини події у первісному, незміненому стані, тому що будь-яке зволікання тягне за собою втрату речових доказів, зміну слідової картини. Невідкладність огляду місця події пояснюється необхідністю оперативного отримання інформації з метою організації розшуку злочинця, а також інших слідчих дій, спрямованих на розкриття злочину [1].

Загальне завдання огляду місця події – виявлення і процесуальне закріплення криміналістично значимої інформації (фактичних даних) про обставини події, об'єкти і осіб, які мають до неї відношення, їх зв'язки і взаємодію. Для ефективного вирішення цього завдання слідчому потрібно: а) з'ясувати та зафіксувати в протоколі огляду місця події матеріальну обстановку, в якій відбулася досліджувана подія; б) виявити, зафіксувати і вилучити матеріальні сліди злочину (сліди рук, ніг, знарядь злочину, транспортних засобів, плям крові, а також знаряддя злочину та інші предмети, кинуті або втрачені злочинцем); в) спробувати з'ясувати зв'язок слідів та інших об'єктів з особою, яка вчинила злочин, потерпілим та іншими особами і об'єктами; г) отримати вихідні відомості для розшуку винного, організації та

проведення оперативно-розшукових заходів, таких, як переслідування по «гарячих слідах», подворовий (поквартирний) обхід і подальших слідчих (розшукових) дій, що входять в дану тактичну операцію.

Найчастіше до участі в слідчих (розшукових) діях залучаються інспектори-криміналісти (техніки-криміналісти), які відповідно до Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1339, входять до структури відповідних органів досудового розслідування, та працівники Експертної служби МВС України у складі спеціалізованої пересувної лабораторії, які володіють спеціальними знаннями та можуть надавати консультації під час досудового розслідування з питань, що потребують спеціальних знань і навичок та залучені як спеціалісти для надання безпосередньої технічної допомоги сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування [2]. Особливо важливо, щоб спеціаліст мав не лише спеціальні знання в певній галузі, але й достатні навички їх застосування на практиці.

На думку В.А. Серова, до об'єктивних причин, що обумовлюють необхідність широкого залучення спеціалістів до участі у розслідуванні кримінальних проваджень, потрібно віднести: підвищення складності слідчих (розшукових) дій у зв'язку з загальним розвитком науки, техніки; значний розвиток криміналістичної техніки; поява нових видів експертиз, заснованих на дослідженні об'єктів, виявлення, фіксація і вилучення яких, пов'язані із застосуванням спеціальних знань і навичок [3, с. 126].

Кримінальні провадження щодо знищення або пошкодження майна відносяться до складних як з точки зору юридичного аналізу, так і здійснення досудового розслідування. Це значною мірою часто пояснюється: характером способів вчинення як руйнівних процесів, що тягнуть за собою знищення багатьох слідів кримінального правопорушення; труднощами проведення окремих слідчих (розшукових) дій; відсутністю достатньої кількості слідчих, що володіють спеціальними знаннями і навичками розслідування даної категорії проваджень. Крім того, слідчими висуваються далеко не всі версії, а перевірка висунутих проводиться поверхнево. Вказані недоліки обумовлені специфікою боротьби з даним видом кримінальних правопорушень, витонченістю і різноманіттям способів, механізмів їх вчинення та приховування. Цими та іншими обставинами

обумовлюється низький рівень розкриття кримінальних правопорушень, передбачених ст. 194 КК України [4, с. 5].

Вже на етапі проведення слідчої дії спеціаліст допомагає слідчому здійснити попереднє дослідження виявлених об'єктів з метою визначення в них ознак і властивостей, що мають доказове значення у кримінальному провадженні, водночас не завдаючи шкоди їм, не змінюючи їх стану та маючи на увазі, що в майбутньому для поглибленого дослідження таких об'єктів може бути призначено судову експертизу

Згідно ст. 71 КПК України спеціалістом у кримінальному провадженні щодо знищення або пошкодження майна особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду [5]. Участь спеціаліста в слідчих (розшукових) діях передбачена ст. 237 КПК України.

Як зауважив Н.А. Селіванов, спеціаліст допомагає слідчому вирішити два надзвичайно важливі завдання. По-перше, отримати і залучити до провадження судові докази, що часто мають вирішальне значення для розслідування. По-друге, за допомогою отриманих даних здійснити досить об'єктивне і цілеспрямоване планування подальшого розслідування, точно визначити напрям подальшої роботи зі збирання доказів [6, с. 3].

Підводячи підсумок, потрібно зазначити, що якість розслідування даного кримінального правопорушення залежить від залучення до провадження слідчої (розшукової) дії із метою виявлення, фіксації, вилучення та дослідження матеріальних об'єктів відповідних спеціалістів і застосування останніми сучасних науково-технічних засобів.

Список використаної літератури

1. Ростомян Л.С. Особливості огляду місця події у справах про вандалізм / Л. С. Ростомян // Форум права. – 2008. – № 1. – С. 358–362.
2. Про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : Інструкція; Наказ МВС України від 3 листоп. 2015 р. № 1339 :

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

3. Серов В.А. Використання науково-технічних знань і засобів доказування по кримінальним справам. Дис. ... канд. юрид. н. М., 1979. – С. 126.

4. Слободянюк Б.К. Розслідування умисного знищення або пошкодження майна : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Б.К. Слободянюк. – Ірпінь. : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016. – 238 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13 квіт. 2012 р. (зі змінами) № 4651-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.

6. Селівнов Н.А. Залучення спеціалістів до розслідування // Н.А. Селіванов / Огляд практики за матеріалами слідчих органів прокуратури. – М., 1973. – С. 3-5. – С. 3.

Семеншина–Фіголь Богдана Миколаївна,
викладач кафедри кримінального права та
процесу Національної академії Державної
прикордонної служби України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ

Підвищення рівня незаконного обігу наркотиків на окремій території неодмінно веде до підвищення кількості вчинених злочинів загально-кримінальної спрямованості. Дуже часто крадіжки, пограбування та розбій є наслідком хворобливої пристрасті з боку осіб, які зловживають наркотиками та намагаються таким чином заробити собі на задоволення.

Прокуратура є єдиним органом, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, зокрема по тих кримінальних провадженнях, що пов'язані із незаконним обігом наркотиків. Так, згідно з ч. 2 ст. 36 КПК України [1], прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Ураховуючи специфіку злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків для процесуального керівника має бути предметом особливої уваги не лише законність прийнятих слідчим процесуальних рішень, а й правильність обрання ним тактики як у розслідуванні злочину загалом, так і в проведенні окремих слідчих (розшукових) дій.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України, виходячи з характеру та обсягу повноважень прокурора щодо нагляду за додержанням законів при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, визначає без перебільшення ключову роль прокурора в забезпеченні законності під час проведення вказаних дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні. Як наслідок, збільшується і відповідальність прокурора щодо правових наслідків рішень, що приймаються у зв'язку з негласними слідчими (розшуковими) діями.

Прокурору слід звертати увагу працівників оперативного підрозділу на те, що їм забороняється здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями про проведення негласних слідчих (розшукових) дій до слідчого судді чи прокурора. Проте вони з метою перевірки інформації, яка надійшла, можуть проводитися заходи, передбачені оперативним (ініціативним) пошуком.

Тільки прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням тяжкого або особливо тяжкого злочину, що готується або вчиняється, у формі контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину [1, ст. 271].

У справах про злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, при повідомленні про підозру слідчий або прокурор повинні мати достатнє уявлення про обставини, що належать до події злочину, обставини, що мають значення для кваліфікації злочину та особу, що підозрюється у вчиненні злочину. Підозру у вчиненні кримінального правопорушення (злочину) можна визначити як обгрунтоване допущення про причетність певної особи до вчинення діяння, передбаченого відповідними статтями Особливої частини Кримінального кодексу України. Тобто слідчий, прокурор вважають, що підозрювана особа своїми діями пов'язана із вчиненням злочином, допускається можливість вчинення нею цього злочину.

Відзначимо, що саме прокурор, як процесуальний керівник, повинен забезпечити проведення досудового розслідування у розумні строки. На слідчого суддю цей обов'язок покладається лише в частині

строків розгляду питань, що належать до його компетенції (ч. 2 ст. 28КПК України).

Отже, під час процесуального керівництва по кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, для прокурора, урахуваючи специфіку злочинів у цій сфері, має бути предметом особливої уваги не лише законність прийнятих слідчим процесуальних рішень, а й правильність обрання ним тактики як у розслідуванні злочину в цілому, так і в проведенні окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Оптимальність обраної тактики визначається можливістю повного встановлення і фіксації: ознак незаконного виробництва, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також збуту наркотиків (ст. 307 КК України), використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотиків (ст. 306 КК України), організації або утримання місць для незаконного виробництва чи виготовлення наркотиків (ст. 317 КК України), ознак інших злочинів, вчинення яких обумовлено технологією протиправної діяльності у сфері незаконного обігу наркотиків; інших обставин, що підлягають доказуванню по кримінальному провадженню.

Злочини у сфері незаконного обігу наркотиків вимагають більш глибокої роботи з виявлення обставин, що підлягають доказуванню по кримінальному провадженню, установлення обставин, що сприяли вчиненню злочинів. Зважаючи на груповий (організований) характер вчинення наркозлочинів, у ході досудового розслідування повинні виявлятися не тільки окремі факти протиправних діянь стосовно конкретної особи (підозрюваного чи обвинувачуваного), а й виявлятися джерела надходження наркотиків чи сировини для їх виготовлення до зазначеної особи, її злочинні зв'язки, насамперед, серед злочинних наркоугруповань.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року // Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Закон України “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та зловживання ними” від 15 лютого 1995 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995. – № 10. – Ст. 62.

Костюшко Олег Петрович,
аспірант заочної форми навчання
кафедри адміністративного права
і процесу Національної академії
внутрішніх справ

КЛАСИФІКАЦІЯ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У СФЕРІ ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ

Визнаний в Україні пріоритет прав людини та громадянина передбачає обов'язок держави їх захищати. Забезпечення прав і свобод є актуальною проблемою сучасної юридичної науки. Важливе місце серед її складових посідає адміністративно-правова реалізація прав і свобод людини та громадянина. Серед різноманітних заходів реалізації прав і свобод людини та громадянина одне з основних місць належить їх адміністративно-правовому забезпеченню, яке виявляється у відносинах з органами виконавчої влади [1, с. 162].

Аналіз чинного законодавства та наукових праць дає можливість запропонувати наступну класифікацію гарантій прав і свобод людини і громадянина у сфері охорони публічного порядку:

1. Співвідношення основних (конституційних) прав і свобод, прав і свобод, закріплених в адміністративному та іншому законодавстві. За даним критерієм права і свободи поділяються на дві групи.

Першу групу складають вихідні, базові права і свободи, оскільки більшість конституційних прав і свобод за своїм матеріальним змістом виступають як галузеві. У даній сфері до них слід віднести право громадянина на участь в управлінні справами держави (ст. 38 Конституції України). Права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. (ст. 64 Конституції). Однак в будь-якому випадку не підлягають обмеженню основоположні права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27-29, 40, 47, 51, 52, 55-63 Конституції України [2].

Другу групу складають права, закріплені в нормах адміністративного права, які реалізуються у сфері охорони публічної безпеки і порядку. Так, в статті 6 КУпАП закріплено, що органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, громадські організації, трудові колективи розробляють і здійснюють заходи, спрямовані на запобігання адміністративним правопорушенням [3].

2. За безпосереднім призначенням адміністративно-правові гарантії прав і свобод громадян у сфері охорони публічного порядку поділяються на матеріальні і процесуальні.

До адміністративно-правових матеріальних гарантій слід віднести, наприклад, гарантії, що стосуються віку, після досягнення якого настає адміністративна відповідальність (ст. 12 КУпАП), обставин, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення (ст. 34 КУпАП).

Адміністративно-правові матеріальні гарантії, на наш погляд, характеризують і види адміністративних стягнень (ст. 24 КУпАП), оскільки вони включають в себе різні за характером і правовими наслідками санкції, що дозволяє врахувати при визначенні стягнення, як вчинене правопорушення, так і особу порушника [3].

До адміністративно-процесуальних гарантій прав і свобод громадян у сфері охорони публічного порядку відносяться ті норми КУпАП, які забезпечують законність при застосуванні заходів адміністративного примусу в зв'язку з адміністративним правопорушенням (ст. 7 КУпАП).

Гарантії прав і свобод громадян забезпечуються і на окремих стадіях розгляду конкретної справи про адміністративне правопорушення (наприклад, ст. 276-282 КУпАП).

Адміністративно-правові гарантії прав і свобод громадян у сфері охорони публічного порядку можуть забезпечуватися і на основі видання конкретного нормативного акта.

Розглянуті вище критерії класифікації не є вичерпними і в ході подальшого розвитку законодавства можуть доповнюватися або змінюватися. Однак на цьому етапі можна констатувати, що в сфері охорони публічного порядку реалізується комплекс прав і свобод людини і громадянина, який держава зобов'язана забезпечувати.

Список використаних джерел

1. Костюшко О. П. Забезпечення адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (14). С. 162-175.

2. Конституція України : Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.

Тараніч Євген Анатолійович,
ад'юнкт відділу ад'юнктури та
докторантури Національної академії
внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ ШЛЯХОМ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ЧАСТИНІ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

Як показує практика, після набрання чинності новим КПК та Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» від 13 квітня 2012 року № 4652-VI, між Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» і КПК виникли певні колізії.

У першу чергу, це стосується порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які новим КПК дозволяється провадити безпосередньо слідчим (до набрання чинності КПК цю функцію було покладено виключно на оперативно-розшукові підрозділи). При цьому чіткий розподіл повноважень між слідчим і працівниками підрозділів, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності, чинним законодавством наразі не передбачений.

Враховуючи викладене, потребує внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо проведення контролю за вчиненням злочину. Таке удосконалення норми КПК призведе до вдосконалення правового регулювання порядку проведення негласної слідчої (розшукової) дії – контролю за вчиненням злочину та дозволить суттєво підвищити ефективність роботи правоохоронних органів.

У вказаному законопроекті необхідно запропонувати надати слідчому право приймати рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії як контроль за вчиненням злочину.

На сьогодні згідно з частиною четвертою статті 246 Кримінального процесуального кодексу України виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії як контроль за вчиненням злочину, що, у свою чергу, не дає змоги слідчим разом з оперативними працівниками оперативно приймати рішення про проведення вказаних негласних слідчих (розшукових) дій, що негативно впливає на збір доказової бази протиправної діяльності наркозбувачів, оскільки саме проведення оперативної закупки наркозасобів є найбільш ефективним методом отримання доказів зазначеної категорії.

Сітайло Олена Миколаївна,
аспірант Національної академії
внутрішніх справ

АНАЛІТИЧНА РОБОТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У РОЗШУКУ ОБВИНУВАЧЕНИХ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Міжнародний досвід превентивних заходів, які на сьогодні застосовуються правоохоронними інституціями, свідчить, що ключовими інструментами розшуку обвинувачених за злочини у сфері господарської діяльності є аналітична робота.

Ефективність роботи уповноважених оперативних підрозділів Національної поліції України щодо розшуку обвинувачених за злочини у сфері господарської діяльності оцінюється не за кількісними показниками, а через призму якості встановлення даних осіб, яка досягається успішній аналітичній роботі, призначенням якої є вивчення закономірностей суспільних процесів і явищ, що мають вплив на роботу вказаних підрозділів, а також використання отриманих відомостей для забезпечення ефективності даної діяльності.

Оперативні підрозділи відповідно до ст. 25 Закону України «Про Національну поліцію» мають право формувати бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України; користуватися ними та базами інших органів державної влади. Разом з тим поліція може створювати власні бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності. Слід зазначити, що у своїй повсякденній діяльності оперативні підрозділи мають керуватися Конституцією України, Законом України "Про захист персональних даних", оскільки інформація, з якою працюють оперативні працівники, містить персональні дані.

Аналітики та співробітники, які здійснюють розшук обвинувачених за злочини у сфері господарської діяльності, повинні володіти навичками, необхідними для аналізу великих обсягів інформації з різних джерел. Метою аналітичної роботи є забезпечення інформаційної підтримки діяльності правоохоронного органу.

Інформація, яка збирається, має відповідати наступним критеріям: актуальність, важливість, достовірність, корисність, своєчасність, повнота.

Збір даних – це цілеспрямований збір інформації з доступних джерел: правоохоронних й інших відомств, установ; ЗМІ та всесвітньої мережі Інтернет.

Збираючи інформацію про особу, необхідно звертати увагу не лише на родичів, а й на найближче оточення. Наприклад, друзів, коханців, тих, кого можна віднести до керівного та обслуговуючого персоналу.

Важливим є виділення таких відомостей, як традиції, звичаї, спосіб життя, дозвілля, а саме:

1. Спосіб проведення святкових і вихідних днів, канікул, відпусток.

2. Розпорядок дня, тижня.

3. Регулярні або нерегулярні місця відвідування (куди, з ким).

4. Місця сфери обслуговування: СТО, мийки, місця стоянки авто, гаражі, перукарні, салони краси, спортзали, лікарні (лікарі), магазини, нотаріальні контори (нотаріуси), ринки. Місця відпочинку: охота, рибалка, бази відпочинку. Церкви, монастирі. При цьому звертати увагу на наявність знижок, на керівників або господарів закладів (родинні, дружні зв'язки), періодичність відвідування.

5. Відпочинок. Інформація за останні декілька років (зокрема 5 років), із вказівкою місця, осіб, які супроводжували, пори року, періодичності.

6. Свята, дні народження, професійні свята зі вказівкою місця проведення, осіб, які брали участь, подарунки.

Не менш важливою є інформація про характер, захоплення, інтереси, знання мов, комп'ютерної техніки, інші особисті особливості, нахили.

Одним із важливіших інструментів, які б покращували роботу оперативних підрозділів у протидії злочинам у сфері економіки, було б доцільним передбачити об'єднання інформаційних ресурсів усіх Міністерств та відомств у єдиний інформаційно-аналітичний комплекс із використанням сучасних інформаційних технологій, комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання для забезпечення оперативно-службової діяльності оперативних підрозділів, зміцнення їх спроможності до протидії кримінальним правопорушенням.

Підсумовуючи вищесказане слід зазначити що аналітична робота з розшуку обвинувачених за злочини у сфері господарської діяльності - це безперервний дослідний процес, що включає в себе комплекс організаційних заходів і методичних прийомів, спрямованих на вивчення стану злочинності у сфері економіки; чинників, що її обумовлюють; прогнозування економічній злочинності; ефективності використання сил, заходів та оперативно - пошукових обліків у розшуку обвинувачених.

Бондар Сергій Володимирович,
здобувач кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ТА ЗЛОЧИННИХ ГРУП ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показує, що суб'єктів вчинення злочинів у сфері банківського кредитування можна умовно поділити на три групи:

I. Працівники банківських установ: 1) керівна ланка банку (особи, які приймають управлінські рішення та розпорядчі рішення); 2) працівники, які займаються оформленням та поданням кредитних заявок; 3) інші категорії працівників. До цієї групи належать відповідальні службові особи банку, які займають керівні посади, добре орієнтуються у технологічній обстановці та специфіці кредитних відносин. Особи з числа керівників банківських установ нерідко в імперативному порядку вирішують питання розподілу банківських кредитних ресурсів, мають широкі ділові та особисті стосунки з клієнтурою та банківським персоналом, володіють важливою банківською інформацією, у тому числі й таємною.

II. Сторонні особи: 1) позичальники (фізичні особи, підприємці та юридичні особи); 2) колишні працівники.

Злочини, що вчинюються цією групою осіб, носять характер шахрайських зазіхань на кредитні ресурси банків з метою їх подальшого розкрадання або нецільового використання. Серед осіб цієї класифікаційної групи порівняно високий рівень освіченості та спеціальної професійної підготовки. Дані про соціальний статус притягнутих до кримінальної відповідальності свідчать про те, що більшість осіб займають високе службове становище і мають великі доходи.

Розкрадання коштів, що вчиняється представниками цих груп або при їх співучасті, розрізняються між собою за характером способу вчинення і приховування злочину.

Керівна ланка банку зазвичай має високу професійну підготовку та досвід роботи в банківській (бухгалтерській) сферах, одне або декілька вищих освіт (як правило, економічну або юридичну), добре орієнтуються в економічних і юридичних питаннях і знають вразливі сторони чинного законодавства, при цьому наділені правами управління людьми і розпорядження коштами. Для них характерна ретельна

підготовка до вчинення злочину і використання спеціальних знань, що призводить до створення найвитонченіших способів здійснення релігійної і приховування злочинів [1, с. 142-144].

Працівники, які займаються оформленням і поданням кредитних заявок та інші категорії службовців банку, які беруть безпосередню у проведенні банківських операцій зазвичай мають вищу, незакінчену вищу або середньо-спеціальну освіту, добре розбираються в господарсько-фінансових операціях, детально знають технологію банківських розрахунків. Спосіб вчинення представників даної групи визначається службовим становищем, тобто видом здійснюваної операції, рівнем доступу до матеріальних цінностей. Так, працівники розрахункових служб банку в значній мірі обмежені у можливості вибору своїх дій та розкрадання, як правило, здійснюють у процесі перерахування кредитних коштів. Відмінною особливістю злочинців-програмістів та операторів комп'ютерів є досить високий рівень спеціальних знань й практичних навичок у галузі програмного забезпечення комп'ютерів і електронного документообігу. Найчастіше зазначені особи можуть також користуватися паролями та ключами банківських програм, застосовувати свої знання для фальсифікації програм шляхом зміни спочатку правильних вихідних даних.

Типові представники другої групи мають високий освітній рівень: більше 65% злочинів здійснювали особи з вищою і середньою спеціальною освітою. Більшість з них безпосередньо брало участь у фінансово-комерційній діяльності на різних функціональних ролях (керівники, провідні фахівці комерційних структур, банків). Серед них, як правило, є особи, які володіють інформацією про діяльність кредитно-фінансових структур, які знають нормативну базу та окремі вади в їх діяльності. Злочинці володіють досить високим інтелектуальним рівнем, мають хорошу професійну підготовку, досконало знають сферу банківської діяльності, знайомі з системою документообігу, прийнятого в ній, знають недоліки контролю над здійсненням кредитних операцій. Поведінка їх динамічна, вони люблять підтримувати контакти з людьми, володіють даром переконання, добре адаптуються до соціальних умов [2, с. 58].

III. В окремих випадках у вчиненні злочинів на окремих етапах злочинної діяльності беруть участь «підставні» особи. На роль таких виконавців організатори злочинів підбирають громадян, які переважно не мають постійної роботи та певного місця проживання, ведуть аморальний спосіб життя, психічно хворих, раніше засуджених тощо [2, с. 59; 3, с. 87].

Опитування працівників правоохоронних органів підтвердило (89% опитаних), що злочини у сфері банківського кредитування носять груповий характер (71% кримінальних проваджень). Найчастіше (у 69%) злочинні групи являли собою добровільні тимчасові об'єднання на період вчинення конкретного злочину (серії злочинів) чисельністю 2-4 особи, створені на підставі досягнення спільного злочинного результату. Ролі у таких групах поділені із урахуванням службового становища (або функціональних можливостей) та злочинного досвіду їх членів.

Результати узагальнення анкетних даних вивчення кримінальних проваджень свідчать, що з усієї кількості осіб, які притягнуті до відповідальності, 79% – особа чоловічої статі, жінок значно менша, однак 65,4% серед працівників банківських установ; 81% мали вищу освіту (економічну – 61%; технічну – 36%; юридичну – 3%), а 18% – середню спеціальну освіту. З усієї кількості, керівники суб'єктів підприємницької діяльності брали участь у вчиненні злочину у 81% випадків (директори – у 66%; головні бухгалтери – у 30%; засновники та власники – у 14%); інші посадові особи – у 7% випадків; технічні працівники (економісти, операціоністи, оператори ЕОМ) – у 4%; колишні працівники – у 4%.

Мотивом вчинення незаконного заволодіння грошовими коштами у сфері банківського кредитування у переважній більшості випадків є користь, прагнення до придбання матеріальних цінностей, ведення забезпеченого способу життя (69,9%). Рідше такі злочини вчиняються за мотивами придбання або збереження певного статусу за будь-яку ціну (24,5%), з асоціальних мотивів (4,1%), з прагнення випробувати гострі відчуття, схильності до ризику (1,5%).

Знання типових особливостей особи злочинця, які вчиняють злочини даної категорії, зіставлення їх з наявними у цих кримінальних провадженнях відомостями про особу злочинців допомагають швидкому розслідуванню злочину та затриманню злочинців. Таким чином, поведінка злочинця стає системоутворюючим фактором і є визначальним елементом діяльності по виявленню та розслідуванню злочинів конкретної категорії кримінальних проваджень – «від поведінки злочинця до основних напрямів, засобів та методів його встановлення» [1, с. 189].

Список використаних джерел

1. Антонян Ю. М., Эминов В. Е. Личность преступника. Криминологическое психологическое исследование: монография. М.: Норма; Инфра-М, 2015. 368 с.

2. Чернявський С. С. Злочини у сфері банківського кредитування (проблеми розслідування та попередження): навч. посіб. / за заг.ред. О. М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 264 с.

3. Сатуев Р. С., Шраер Д. А., Яськова Н. Ю. Экономическая преступность в финансово-кредитной системе: монография. Москва, 2008. 272 с.

Заярна Анастасія Олександрівна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
Навчально-наукового інституту заочного
та дистанційного навчання Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри
кримінального права Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент **Бабаніна В.В.**

ПИТНА ВОДА ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТ. 188-1 КК УКРАЇНИ

Протягом всього існування незалежної України не втрачає своєї актуальності проблема забезпечення населення якісною питною водою. Свідченням цього навіть є те, що Законом України № 2119-VIII від 22.06.2017 р. до Кримінального кодексу України (далі – КК України) були внесені зміни у зміст та назву ст. 188-1. Зокрема було значно розширено предмет кримінально-правової охорони ст. 188-1 КК України: окрім викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання, кримінальна відповідальність уже передбачається за такі діяння і щодо води, як гарячої так і питної. Тобто предметом цього злочину є: 1) питна вода; 2) гаряча вода; 3) електрична енергія; 4) тепла енергія. Правильне розуміння предмета злочинного посягання слугує основою для обґрунтованих рішень щодо застосування норм [4], тому розглянемо більш детально питну воду як предмет злочину, передбачений ст. 188-1 КК України.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення», питна вода – вода, призначена для споживання людиною (водопровідна, фасована, з бюветів, пунктів розливу, шахтних колодязів та каптажів джерел), для використання споживачами для задоволення фізіологічних, санітарно-гігієнічних, побутових та господарських потреб, а також для виробництва продукції,

що потребує її використання, склад якої за органолептичними, мікробіологічними, паразитологічними, хімічними, фізичними та радіаційними показниками відповідає гігієнічним вимогам. Питна вода не вважається харчовим продуктом в системі питного водопостачання та в пунктах відповідності якості питної води. Виробництво питної води – забір води з джерел питного водопостачання та/або доведення її якості до вимог на питну воду [6]. Крім того, відповідно до ст. 7 зазначеного Закону, держава повинна гарантувати захист прав споживачів у сфері питної води та питного водопостачання шляхом забезпечення кожної людини питною водою нормативної якості в межах науково обґрунтованих нормативів питного водопостачання залежно від району та умов проживання. Тобто держава гарантує право людини на питну воду як право споживача, а не як природне благо, котре належить кожній людині від народження.

Право людини на питну воду з правової точки зору можна визначити як юридичну можливість особи використовувати доступні запаси води питної якості для задоволення особистих потреб; при цьому таке право повинно охоронятися і захищатися державою на рівні з основними конституційними правами. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/72/178 «Права людини на безпечну питну воду і санітарію» від 19.12.2017 визнала право на безпечну і чисту питну воду і санітарію як право людини, що має першорядне значення для повноцінного життя і повного здійснення всіх прав людини, а також визначила, що право людини на безпечну питну воду означає право кожної людини без будь-якої дискримінації мати доступ до достатнього обсягу безпечної, придатної до споживання, фізично доступної та недорогої води для особистих і побутових потреб.

До джерел питних вод належать зосереджені виходи (наприклад, ключі, гейзери, джерела) підземних вод, які використовуються для забору питної або лікувальної, сировинної води з різною технологією її обробки та зберігання [2, с. 645]. Водним джерелом, зрозуміло, є водний потік, що тече з глибини (зі скважини) землі, ключ [3, с. 556]. Прісні підземні води широко використовуються як джерела питного водопостачання для населення.

Особливе місце в водному законодавстві належить питанням якості питної води. Необхідно відмітити, що безпечна питна вода, яка споживається населенням одна з умов дотримання і реалізації конституційно закріпленого суб'єктивного права на екологічну безпеку, адже вода є складовою довкілля, безпечність якого забезпечується названим правом [7, с. 106]. Характерним для правовідносин щодо безпеки питної води, яка подається в житлові будинки є встановлення в

Україні Державних санітарних правил і норм «Вода питна», затвердженими наказом МОЗ від 23.12.1996 р. № 383 [1]. Гігієнічні вимоги до якості води централізованого господарсько-питного водопостачання, згідно яких вода повинна бути безпечна в епідемічному відношенні, мати нешкідливий хімічний стан, сприятливі органолептичні властивості та радіаційну безпеку.

Враховуючи те, що сучасне виробництво майже неможливе без забруднення водних об'єктів, то для зменшення до мінімуму шкідливого впливу такого забруднення встановлені ліміти гранично допустимого скидання забруднюючих речовин – маса речовин у зворотній воді, що є максимально допустимою для відведення за встановленим режимом даного пункту водного об'єкта за одиницю часу [5]. Цікаво, що такі ліміти розраховуються таким чином, щоб їх сумарна маса не призвела до перевищення гранично допустимої концентрації речовин у воді – рівня концентрації, вище якого вода вважається не придатною для конкретних цілей водокористування [5].

Тому є доцільним комплексно та всебічно розв'язати більшість соціально-економічних та екологічних проблем населення у сфері питної води та питного водопостачання, створити стабільний ринковий механізм регулювання правових відносин у цій сфері, забезпечити створення інтегрованої системи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з управління комунальним господарством, удосконалити економічні і правові відносини у цій сфері.

Достатньо вагомим чинником, який впливає на державне управління в сфері водозабезпечення міського населення є законодавче регулювання його розвитку. Основою правовідносин в галузі державного управління використанням і охороною водних ресурсів є норми природоохоронного законодавства, визначені Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища». Сьогодні діють закони України, які є основою розвитку водозабезпечення населення, зокрема: «Про житлово-комунальні послуги» від 9.11.2017 р. № 2189-VIII, «Про Загальнодержавну програму «Питна вода України» від 3.03.2005 р. № 2455-IV, «Про питну воду і питне водопостачання» від 10.01.2002 р. № 2918-III. В Законі України «Про питну воду та водопостачання» [6] відображені основні принципи державної політики в сфері питного водопостачання, а саме наближення національних стандартів і нормативів якості питної води, а також засобів вимірювання і методів оцінки до відповідних стандартів і методів, адаптованих в Європейському Союзі.

Отже, питна вода як предмет злочину, передбачений ст.188-1 КК України – це вода, призначена для споживання людиною

(водопровідна, фасована, з бюветів, пунктів розливу, шахтних колодязів та каптажів джерел), для використання споживачами для задоволення фізіологічних, санітарно-гігієнічних, побутових та господарських потреб, а також для виробництва продукції, що потребує її вдосконалення склад якої за органолептичними, мікробіологічними, паразитологічними, хімічними, фізичними та радіаційними показниками відповідає гігієнічним вимогам. Питна вода не вважається харчовим продуктом в системі питного водопостачання та в пунктах відповідності якості питної води.

Список використаних джерел

1. Державні санітарні правила і норми «Вода питна». Гігієнічні вимоги до якості води централізованого господарсько-питного водопостачання»: наказ МОЗ від 23.12.1996 р. № 383. *Офіційний вісник України*. 1997. № 16. С. 131.
2. Дудоров О. О. Коментар до ст. 242 КК України. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5.01.2001 р. / за ред. Мельника М. І., Хавронюка М. І. Київ: Каннон, 2001. С. 644–648.
3. Ожегов С. И. Словарь русского языка. М.: Рус. язык. 1987. 750 с.
4. Панов М. І., Олійник П. В., Спірні питання відмежування злочинів проти власності від злочинів проти довкілля. *Юридична Україна*. 2013. № 2. С. 88–93.
5. Правила охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами: постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.1999 р. № 465. *Офіційний вісник України*. № 13. Ст. 518.
6. Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення: Закон України від 10.01.2002 р. № 2918-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14>
7. Yevstihnieiev A. S. Pravove rehuliuвання zabezpechennia pytnoiu vodoiu naselennia. *Aktualni problemy pravovoho rehuliuвання ahrarnykh, zemelnykh, ekolohichnykh vidnosyn i pryrodokorystuvannia v Ukraini ta krainakh SND: mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Lutsk, 10-11 veres. 2010 r.)*. Lutsk, Ukraine. p. 286–290.

Кучер Олексій Володимирович,
здобувач Луганського державного
університету внутрішніх справ
ім. Е.О. Дідоренка, адвокат

ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ТА ТИМЧАСОВЕ ВІДСТОРОНЕННЯ СУДДІ ВІД ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ У ПОЛІ ЗОРУ ЗАХИСНИКА

Гучне оголошення в ЗМІ про вручення керівнику чи іншій службовій особі органу державної влади, місцевого самоврядування, державного чи комунального підприємства, установи або організації повідомлення про підозру у вчиненні службового злочину завжди супроводжується спочатку зверненням органів досудового розслідування з клопотанням про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, а потому – з клопотанням про відсторонення особи від посади. З 2017 року указаний захід забезпечення кримінального провадження не застосовується до суддів. Замість нього – тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності (у порядку, передбаченому ст. 155-1 КПК України).

Звертаємо увагу, що відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, і незалежно від тяжкості злочину – щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу (ч. 1 ст. 154 КПК України). Аналіз норм глави 14 КПК України дає підстави стверджувати, що рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя також може бути прийнято у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності за вчинення будь-якого злочину (незалежно від ступеня тяжкості).

Важливим моментом, на який слід звертати увагу стороні захисту, є суб'єкт – службова особа або орган, уповноважений приймати рішення про застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження.

Так, за загальним правилом, відсторонення від посади здійснюється на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження (ч. 2 ст. 154 КПК України).

Питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі

клопотання прокурора в порядку, встановленому законодавством. Відсторонення від посади Директора Національного антикорупційного бюро України здійснюється слідчим суддею на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора в порядку, встановленому законом; члена Національного агентства з питань запобігання корупції – на підставі клопотання Генерального прокурора або його заступника (ч. 3 ст. 154, ч. 1 ст. 155 КПК України).

Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності ухвалюється Вищою радою правосуддя на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом (ч. 1 ст. 155-1 КПК України).

Аналіз положень ст. 480 КПК України (особливий порядок кримінального провадження щодо окремих посадових осіб) і ст. 481 КПК України (особливий порядок повідомлення про підозру), судової практики дає підстави стверджувати, що Генеральний прокурор чи його заступник уповноважені звертатися з клопотанням про відсторонення від посади (про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя) тільки за наявності у них статусу процесуального керівника кримінального провадження.

Копія клопотання прокурора або слідчого за погодженням з прокурором та матеріалів, що обґрунтовують клопотання, до моменту звернення з ним до органу, уповноваженому приймати відповідне рішення, обов'язково вручається особі, яка набула процесуального статусу підозрюваного (під час досудового розслідування) або обвинуваченого (під час судового провадження). Указане впливає з приписів п. 2 абз. 2 ч. 2 ст. 155 КПК України, згідно яких до клопотання додаються документи, які підтверджують надання підозрюваному, обвинуваченому копій клопотання та матеріалів, що його обґрунтовують.

Невиконання слідчим або прокурором цієї вимоги призведе до порушення визначених кримінальним процесуальним законодавством загальних засад кримінального провадження, зокрема, права на захист, змагальності сторін, їх рівного права та свободи в обранні та наданні до суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості [1, с. 158] тощо.

Під час вивчення тексту клопотання та доданих до нього матеріалів захиснику слід звернути увагу на його відповідність вимогам ч. 2 ст. 155 КПК України. У клопотанні обов'язково зазначаються: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального

правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини; 4) посада, яку обіймає особа; 5) виклад обставин, що дають підстави вважати, що перебування на посаді підозрюваного, обвинуваченого сприяло вчиненню кримінального правопорушення; 6) виклад обставин, що дають підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином; 7) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання. Недотримання вказаних вимог КПК України має наслідком повернення клопотання його ініціатору, про що приймається відповідне рішення (ч. 2 ст. 156 КПК України).

У ч. 2 ст. 157 КПК України передбачено обставини, які слідчий суддя, суд (Президент України, Вища рада правосуддя) зобов'язані врахувати при вирішенні питання про відсторонення від посади чи тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя.

По-перше, правову підставу для відсторонення від посади. Стороною обвинувачення повинно бути доведено наявність у особи процесуального статусу підозрюваного, обвинуваченого (у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, незалежно від тяжкості злочину – щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу або суддею).

По-друге, достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення.

По-третє, співрозмірність застосування відсторонення від посади з тими негативними наслідками для особи (третіх осіб), які можуть настати (невиконання договірних зобов'язань, залишення підприємства без керівника, невіплата заробітної плати, несплата податків, припинення діяльності суду у зв'язку з тимчасовим відстороненням від правосуддя єдиного судді тощо).

При цьому, як справедливо відмічають науковці та практики, прокурор повинен довести наявність обставин, які дають підстави вважати, що саме продовження перебування підозрюваного на займаній посаді дозволить знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або

протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином [2, с. 166].

Що стосується можливості незаконно впливати на свідків, необхідно зробити деякі зауваження. Власне поняття «незаконний вплив на свідка» є оцінним, адже конкретні можливості впливу залежать від посади підозрюваного, відносин свідка із підозрюваним, особи підозрюваного, і можуть набувати різноманітних форм (підкупу, погроз, вмовлянь). Існує практика, за якої слідчі судді, вирішуючи це питання, беруть до уваги можливість лише безпосереднього контактування підозрюваного із свідком [3], або якщо розглядати цей аспект ширше – можливість реального систематичного спілкування і перебування в певних ustalених соціальних відносинах.

Необхідно додати, що ініціювання застосування зазначеного заходу не може відбуватися в той час, коли сам підозрюваний безпосередньо перебуває на лікарняному або у відпустці, оскільки вже сама наявність вказаних обставин суперечить меті застосування заходу.

На нашу думку, до обов'язкових умов застосування відсторонення від посади слід відносити й наявність зв'язку між професійною діяльністю підозрюваного, обвинуваченого та інкримінованим йому злочином. Зокрема, наразі існує практика, відповідно до якої слідчі судді відмовляють у задоволенні клопотань про застосування відсторонення від посади у випадках, коли злочин, в кому підозрюється особа, не має відношення до займаної нею посади [4].

Отже, застосування на практиці таких заходів забезпечення кримінального провадження, як відсторонення службової особи від посади та тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, вимагає суворого дотримання регламентованої законодавством процедури, а саме: звернення з клопотанням виключно прокурора – процесуального керівника у кримінальному провадженні (у т.ч. Генеральним прокурором чи його заступниками); дотримання порядку розгляду клопотання уповноваженим КПК України суб'єктом; наявності законних підстав для застосування таких заходів забезпечення; викладу доводів та обґрунтувань у клопотанні з посиланням на конкретні докази; застосування вказаних заходів виключно за наявності реального зв'язку між займаною підозрюваним, обвинуваченим посадою та інкримінованим йому злочином.

Список використаних джерел

1. Поцілуйко В. М. Особливості відсторонення особи від посади як заходу забезпечення провадження в кримінальних справах і справах

про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 3. Т. 2. С. 156–160.

2. Фаринник В. І. Відсторонення від посади: кримінальний процесуальний аспект. *Науковий вісник Національного університету ДПС України*. Серія: Економіка, Право. 2014. № 2 (65). С. 162–171.

3. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 02.06.2015 у справі № 522/10259/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44947498> (дата звернення: 28.07.2019).

4. Ухвала слідчого судді Придніпровського районного суду м. Черкаси від 21.03.2016 у справі № 711/2242/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56732322> (дата звернення: 28.07.2019).

Кочат Катерина Миколаївна,
здобувач ступеня вищої освіти
магістра за спеціальністю
«Право» Національної академії
внутрішніх справ

ОКРЕМІ НАПРЯМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Адміністративно-правова охорона навколишнього природного середовища належить до числа складних системних об'єктів дослідження. Її складність, багатогранність і соціальний характер передбачають необхідність комплексного, всебічного вивчення [1].

В Україні існує система органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища – це юридично самостійні державні, самоврядні й громадські інституції, уповноважені здійснювати організаційно-розпорядчі, координаційні, консультативні, організаційно-експертні, контрольні та інші функції в галузі забезпечення екологічної безпеки, ефективного використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища [2, 130, с. 130-131].

Громадський контроль можна визначити як вид соціального контролю, який здійснюється колективами, громадянами та об'єднаннями громадян у формі громадських експертиз, консультацій

тощо. Громадський контроль запобігає екологічним правопорушенням та сприяє їх виявленню.

Зауважимо, що Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» чітко окреслено права громадських організацій щодо участі в діяльності з охорони навколишнього природного середовища:

- брати участь у розробці планів, програм, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, розробляти і пропагувати свої екологічні програми;

- вільного доступу до екологічної інформації;

- утворювати громадські фонди охорони природи;

- виступати з ініціативою проведення всеукраїнського і місцевих референдумів з питань, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, використанням природних ресурсів та забезпеченням екологічної безпеки;

- подавати до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища; – брати участь у підготовці проектів нормативно-правових актів з екологічних питань та ін. [3].

Екологічна криза є проблемою, у вирішенні якої повинна бути зацікавлена кожна людина особисто. Громадські організації мають стати повноцінним учасником усіх процесів у державі. Саме тому, головним завданням, яке стоїть перед Україною, є забезпечення реальної участі громадян та їх об'єднань у прийнятті рішень з питань, що стосуються покращення стану навколишнього природного середовища.

У цьому контексті чільне місце посідають органи місцевого самоврядування, яким відводиться чи не вирішальна роль у налагодженні системної взаємодії між різними гілками влади, правоохоронними органами, освітніми закладами, релігійними конфесіями та різними громадськими організаціями [1].

Список використаних джерел

1. Сливка М.М. Взаємодія суб'єктів охорони навколишнього природного середовища (адміністративно-правовий аспект) дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2018. 214 с.

2. Ральченко С. М. Державне регулювання відносин у сфері охорони навколишнього природного середовища. Бюлетень Міністерства юстиції України : Науковий фаховий журнал. 2006. № 6. С. 128-131.

3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р., № 1264-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546.

Саміленко Вікторія Володимирівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю «Право» Національної
академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

Взаємодія з тваринами є невід'ємною частиною людської діяльності, яка значним чином впливає на соціальне, морально-етичне та економічне життя населення країни. Поширення такого явища як жорстоке поводження із тваринами негативно відображається на моральних засадах суспільства, через що відбувається збільшення випадків, які вчиняються людьми, починаючи ще з дитинства. Небезпека таких злочинів полягає у формуванні в громадян (особливо підлітків) почуття байдужості до страждань живих істот, що в подальшому призводить до агресії, насилля та проявів вандалізму. За результатами кримінологічних досліджень, багато осіб, які в малолітньому або неповнолітньому віці неодноразово знущалися, калічили або вбивали тварин, і в подальшому вчиняли злочини, пов'язані з насильством [1, с. 124].

Поліпшення ефективності запобігання тому чи іншому виду злочинності сприяє, як відомо, вивчення прогресивного досвіду, запозичення найкращих світових практик. Тому з метою оптимізації й удосконалення запобігання жорсткому поводженню з тваринами в Україні необхідно проаналізувати та узагальнити відповідні стратегії, що використовуються у провідних державах, зокрема, країнах-учасницях ЄС і США [2, с. 114].

Аналіз її сучасного стану викликає інтерес із точки зору виправданості достатньо великих розмірів покарання за такі злочини чи, навпаки, доказом певних прорахунків інших держав в аспекті недостатньої кримінально-правової охорони суспільної моральності. Однак, оскільки статистичні дані про жорстоке поводження з тваринами не виокремлені в Європейському довіднику про злочинність та кримінальне правосуддя, а Федеральне Бюро Розслідувань включило їх до параметрів щорічних звітів лише із січня 2016 р., загальне уявлення

про поширеність такого злочину ми можемо отримати лише від профільних громадських організацій. Так, лише за 2014 р., за даними Королівського товариства із запобігання жорстокому поводженню з тваринами, до них надійшли скарги про 159 831 випадок жорстокості щодо тварин на території Сполученого Королівства, пізніше розслідуваний поліцією [3;4]. Проте, чи свідчить це про недостатню, порівняно з Україною, кримінально-правову охорону добробуту тварин? Вочевидь, якраз навпаки, в західноєвропейських країнах і США набагато більше розвинена як культура поводження з тваринами, так і система запобіжних заходів, що сприяє делатентизації такого злочину.

Окрім міжнародних стандартів та кримінально-правових санкцій більшість країн ЄС розробила власні закони щодо правил утримання домашніх тварин і запобігання появі безпритульних тварин, як різновиду, найбільш вразливого до людської жорстокості. Розглянемо систему нормативно-правового та організаційноуправлінського запобігання безпритульності серед тварин у ФРН. У цілому, німецьку політику в сфері захисту добробуту тварин-компаньйонів можна поділити на чотири основні галузі:

- обмеження надмірного відтворення тварин;
- запобігання втраті домашніх тварин;
- запровадження системи муніципальних притулків для утримання відловлених тварин;
- культурно-виховна робота із населенням щодо належного поводження з тваринами [4, с. 350].

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. С. Ставлення населення до проблеми запобігання жорстокому поводженню з тваринами (за результатами соціологічного дослідження). Право і суспільство. 2015. №3. С. 123–126.
2. Шуміло О.О. Кримінологічна характеристика та запобігання жорсткому поводженню з тваринами: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / О.О. Шуміло. Харків, 2016. 206 с.
3. Animal cruelty complaints soar: RSPCA investigates nearly 160,000 cases in 2014 with one in eight involving violence // Daily Mail : [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3049527/Animal-cruelty-complaints-soar-RSPCAinvestigates-nearly-160-000-cases-2014-one-eight-involving-violence.html> (date of treatment: 01.05.2016). – Title from the screen.
4. Шуміло О.О. Міжнародний і зарубіжний досвід запобігання жорстокому поводженню з тваринами. Часопис Київського університету права. 2016. 2. С. 349–352.

Василик Віталій Валентинович,
аспірант Національної академії
внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ТА МІСЦЯ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Діяльність органів та установ системи виконання покарань в період реформування дає поштовх до нових пошуків моделей їх функціонування. Реалізація завдань і функцій держави у будь-якій сфері її діяльності, зокрема і правоохоронній, відбувається завдяки функціонуванню механізму держави. Слід відмітити, що цей механізм виступає як певна система, елементи якої мають у ній чітко визначене місце, виконують певний набір функцій та відповідають за реалізацію конкретного напряму діяльності держави. Між окремими елементами цього механізму держави відбувається взаємодія та координація їх діяльності. Прикладом такої системи державних органів, яка забезпечує реалізацію правоохоронної функції держави, є система органів кримінальної юстиції України, де кожний із органів, який відноситься до її складу, виконує власні завдання та функції [1].

Реалізація правоохоронної функції держави у сфері виконання кримінальних покарань покладається виключно на Державну кримінально-виконавчу службу України. Це не тільки підкреслює значущість функціонування цієї служби, а й засвідчує важливу її роль в процесі реалізації однієї із основних функцій держави (правоохоронної). Спрямування цієї функції у демократичній, соціальній, правовій державі пов'язується із захистом прав людини, підтриманням законності та правопорядку в країні, що не може не позначитися і на сучасному розумінні – змісту та характеру діяльності ДКВС України.

Щодо підґрунтя визначення ролі та місця, завдань і функцій ДКВС України в системі органів кримінальної юстиції, то засобом їх встановлення слід вважати Конституцію України та відповідне законодавство. Відмітимо, що на визначення ролі та місця, завдань і функцій, а також форм і методів діяльності досліджуваної державної служби впливає також зміст державної політики у відповідній сфері. Нею, як відомо, є державна політика у сфері виконання кримінальних покарань [2].

Дана політика є основним програмним засобом формулювання напряму розвитку і форм подальшого удосконалення та визначення дійсного характеру діяльності ДКВС України. Фахівці зокрема наводять

таку її дефініцію: кримінально-виконавча політика - це складова частина політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка визначає напрямки діяльності відповідних органів державної влади та громадських організацій у сфері виконання покарань, а також встановлює принципи, форми, завдання та зміст цієї діяльності [3, с. 90].

Таким чином, державну політику у сфері виконання кримінальних покарань (кримінально-виконавчу політику держави) слід вважати чинником, який істотно впливає на внутрішній зміст та зовнішні форми організації діяльності ДКВС України. Тобто, беручи до уваги значущість цієї політики для визначення загальних напрямів та способів функціонування цієї державної служби, саме цю політику слід віднести до основних засобів впливу на характер діяльності ДКВС України та її органів відповідно до сучасних соціально-економічних, правових та політичних умов, що склалися в Україні [4, с. 223].

Щодо формування змісту державної політики у сфері виконання кримінальних покарань і впливу останньої на визначення ролі та місця державної кримінально-виконавчої служби України в системі органів кримінальної юстиції, відмітимо наступне. З моменту здобуття Україною незалежності зміст кримінально-виконавчої політики держави, а відповідно і характер діяльності, роль і місце ДКВС України зазнали істотних змін. Від органу контролю над частиною суспільства, від засобу не завжди правового обмеження прав та свобод особи і органу забезпечення інтересів авторитарної держави вказана служба трансформувалася і продовжує трансформуватися у орган забезпечення прав людини, орган забезпечення завдань та функцій демократичної, соціальної, правової держави [5, с. 27].

Так, слід погодитися із думкою Є. Ю. Бараша, що в сучасних умовах реформування ДКВС України головна мета діяльності її органів та установ полягає у виправленні і ресоціалізації засуджених, запобіганні вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами [6, с. 124].

Прикладом реалізації вказаного підходу є деінституалізація ДКВС України від суто мілітаризованого органу до керованого Міністерством юстиції органу забезпечення дотримання прав і свобод людини та громадянина. Зокрема, це віднайшло своє відображення в Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, метою реалізації якої є забезпечення діяльності цієї служби на ґрунті принципів законності, гуманізму, дотримання прав людини і громадянина, міжнародних стандартів поведіння із засудженими та особами, узятими під варту.

Зміна пріоритету діяльності ДКВС України, її завдань, форм та методів, зокрема те, що пов'язуємо із веденням у структуру цієї служби органів пробації, робить її невід'ємним обов'язковим елементом системи

органів кримінальної юстиції. При цьому зміна акцентів в діяльності ДКВС України з суто націлених на виконання кримінальних покарань, на виправлення і ресоціалізацію засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів особами, що відбули покарання, дає підстави вести мову про те, що в межах реалізації правоохоронної функції держави діяльність цієї служби має охоплювати весь комплекс правовідносин, що виникають між державою та особами, які перебувають у конфлікті із законом [7, с. 320].

Таким чином, узагальнюючи наведене, можна зробити наступні висновки:

- державна політика у сфері виконання кримінальних покарань є одним із основних чинників, який істотно впливає на внутрішній зміст (форми і методи діяльності) та зовнішні прояви організації (роль, місце, завдання і функції) діяльності ДКВС України, та має враховувати сучасні соціально-економічні, правові та політичні умови, що склалися в Україні;

- державна політика у сфері виконання кримінальних покарань спрямовує діяльність ДКВС України на захист прав людини, підтримання законності та правопорядку у сфері її управління, а до пріоритетних завдань цієї служби відносить виправлення і ресоціалізацію засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами;

- ДКВС України слід вважати одним із основних суб'єктів системи кримінальної юстиції України враховуючи організаційні та функціональні можливості сучасної системи органів та установ ДКВС України, а також напрацьований її фахівцями досвід та опрацьовані сучасні форми і методи соціальної та виховної роботи із особами, які перебувають у конфлікті із законом;

- діяльність ДКВС України не повинна обмежуватися виключно питаннями виконання кримінальних покарань, а має охоплювати весь комплекс правовідносин по виправленню і ресоціалізації осіб, які перебувають у конфлікті із законом, починаючи із часу першого контакту таких осіб із законом.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку пенітенціарної системи України, затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 654. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80#Text>.

2. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів : Закон України від 08.04.2014 р. № 1186-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 23. – Ст. 869.

3. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Щодо визначення поняття «кримінально-виконавча політика» //Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція» № 18, том 2. Одеса, 2015. С. 88-91.

4. Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях : [монографія] / І. М. Копотун. – К. : ПП «Золоті ворота», 2013. – 472 с.

5. Гула Л. Ф. Організаційно-правові заходи протидії протиправній діяльності кримінальних лідерів в установах пенітенціарної системи України: монографія / Л. Ф. Гула, О. М. Гумін, В. В. Коваленко; В. Л. Ортинський; за ред. проф. В. Л. Ортинського. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. – С. 197.

6. Бараш Є. Ю. Адміністративно-правові засади управління Державною кримінально-виконавчою службою України : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право»; ХНУВС. Х., 2012. 437 с.

7. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: монографія / М.М. Яцишин. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 448 с.

Снівак Марина Вікторівна,

доцент кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, доктор політичних наук

ПУБЛІКАЦІЇ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЯК ДОКАЗИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Судовий захист є одним із найбільш ефективних способів захисту порушених прав та інтересів. В умовах інформатизації суспільства проблема збирання, доведення та використання електронних доказів має велике значення.

За станом на вересень 2018 року в Україні є дві найпопулярні соціальні мережі: Facebook 53,11% та Instagram 16,79%. Фейсбук має на сьогодні більш ніж 11 млн активних користувачів в Україні. Третє місце у Youtube 9,1%, який впринципі тримає позиції незмінними і в часі і за територіальною ознакою, тобто всюди і завжди. На четвертому місці соцмережа – Pinterest 8,88%. Набувають популярності і українські соціальні мережі: Ukrainians.co, Nimses.com, WEUA.info, СІЧ.УКР,

Namaidani.com (з 2014 року), Cimbor.net, Famalyua.com, Yachudo.com (з 2010 року), Ukrainci.org.ua (з 2009 року) тощо [1].

Зазвичай люди використовують соціальні мережі для задоволення своїх інтересів і потреб. Там можна виставляти фото, відео, слухати музику, розміщати різного типу інформацію. Проте існують випадки, коли публікація в соцмережі порушує права іншої особи або навпаки – компрометує свого власника. У такому випадку особа має право звернутися до суду за захистом своїх законних прав та інтересів. Але постає важливе питання, чи усі суди приймуть такий позов до розгляду й чи приймуть таку публікацію як доказ взагалі. Для того, щоб розібратися у цьому, необхідно розуміти базові поняття та визначення.

Відповідно до положень ст.99 КАСУ електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

Електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис». Учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених в порядку, визначеному законом. Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом.

Учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу.

Якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу. Якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги.

Оригінали або копії електронних доказів зберігаються у суді в матеріалах справи.

За заявою особи, яка надала суду оригінал електронного доказу на матеріальному носії, суд повертає такий матеріальний носій, на

якому міститься оригінал доказу, цій особі після дослідження вказаного електронного доказу, якщо це можливо без шкоди для розгляду справи, або після набрання судовим рішенням законної сили. У матеріалах справи залишається засвідчена суддею копія електронного доказу або витяг з нього [2].

У питанні щодо того, чи можуть такі докази прийматись судом до уваги на сьогодні виробилась доволі однозначна позиція – якщо відсутні належні підтвердження того, що певна інформація дійсно була поширена і її розміщення вчинене особою, до якої пред'явлено позов, то такі матеріали розцінюються судами як неналежні докази та не приймаються до уваги.

В адміністративній справі одним із основних доказів була роздруковка зображення та фотознімків зі сторінки в Facebook. Окружний адміністративний суд м. Києва зайняв сторону відповідача та Постановою від 14.12.2013 р. в справі №826/19865/13-а залишив позов без задоволення. Суд вказав, що позивачем не надано доказів, які б підтверджували, що сторінка у Facebook створена та підтримується саме відповідачем або його довіреними особами. Суд також зазначив, що **в Facebook може зареєструватись будь-яка особа та під будь-яким іменем, відтак, створити та підтримувати сторінку відповідача, у тому числі шляхом розміщення інформації та фотознімків, могла будь-яка особа, встановити яку під час розгляду даної справи є неможливим.**

На фоні цього рішення винятком є Постанова Київського апеляційного адміністративного суду у справі №2а-13438/12/2670 від 21.02.2013 р., якою позов задоволено і в якості належних доказів суд прийняв принт-скрін (фотознімки екрану монітору користувача) сторінок в Facebook та Twitter. Основним аргументом суду на користь прийняття таких матеріалів в якості доказів було те, що **зробити такі принт-скрін могла лише визначена особа, що мала необхідні ключі для входу до адміністративної частини сайту [3].**

Печерський районний суд м. Києва вказував, що простий знімок з екрану, на якому у вікні браузера відкрито веб-сторінку та роздруковка її вмісту не є належними та допустимими доказами у даній справі (Ухвала від 01.04.2016 р. по справі №757/13905/16, Рішення від 24.05.2017 р. по справі №757/43218/16).

Інколи суди все ж таки приймають вказані матеріали в якості доказів. Новомиколаївський районний суд Запорізької області встановив факт особистих неприязних відносин між сторонами на підставі наданих ними роздруровок бесіди у соцмережі (Рішення від 01.03.2017 р. по справі №322/1141/16).

Апеляційний суд м. Києва в ухвалі від 22.02.2017 р. у справі №755/11966/16 зазначив, що «Соціальна мережа Facebook створена для вільного обміну власними думками різних громадян, вона не є засобом масової інформації» і в якості доказів факту поширення інформації прийняв роздруківки із інтернету (як письмові докази) [4].

Отже, судам слід враховувати сучасні тенденції розповсюдження інформації і – як наслідок, появу і визнання такого виду доказів як електронні. Практика судів щодо прийняття таких електронних доказів свідчить, що відсутня чітка процедура надання і засвідчення таких доказів, і на практиці судді звертаються до аналогії права та аналогії закону.

Список використаних джерел

1. Як змінилася статистика соціальних мереж в Україні до 2018? Режим доступу: <https://marketer.ua/ua/social-network-of-ukraine-how-did-the-statistics-change-until-2018/>

2. Кодекс адміністративного судочинства України від **6 липня 2005 року** № **2747-IV**. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

3. Електронні докази: практика застосування до і після змін до законодавства. 06.06.2018. Зозуля Наталія, «Українське право». Режим доступу: <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/naukova-dumka/elektronni-dokazy-praktyka-zastosuvannya-do-i-pislya-zmin-do-zakonodavstva/>

4. Публікація в соцмережі як доказ в суді (станом на липень 2017). 02.09.2017. Ольга Тамарова, LegalShift. Режим доступу: <http://www.legalshift.com.ua/?p=974>

Антощук Андрій Олександрович,
доцент кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

НЕОБХІДНІСТЬ РОЗРОБКИ ОКРЕМОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

На даний час велику занепокоєність викликають факти втягнення неповнолітніх у вчинення кримінальних правопорушень різного ступеня тяжкості. Втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність посягає на основи суспільної моралі у сфері розвитку і

виховання молодого покоління, згубно впливає на молодих людей, створює для них спотворені орієнтири, прищеплює асоціальні ідеї, аморальні погляди й навички, істотно впливає на рівень злочинності неповнолітніх. Особливо небезпечними є дії, спрямовані на втягнення осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, у злочинні групи, у вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, а також тих, які поєднані з незаконним обігом наркотичних засобів або зброї, із застосуванням насильства посягають на статеву свободу та статеву недоторканність особи [1].

У 2019 році на замовлення Мінмолодьспорту проведено репрезентативне соціологічне дослідження «Молодь України» щодо системи цінностей та пріоритетів сучасної української молоді. У рамках дослідження вивчалася оцінка молоддю стану власного здоров'я. В опитуванні взяли участь 2000 осіб у віці 14-34 роки. За результатами дослідження, 79,9 % опитаної молоді узагалі жодного разу в житті не вживали наркотики; 0,6 % užívають регулярно; 11,6 % užívали один раз; 4,37 % не змогли дати відповідь на питання чи вживали вони наркотики.

Водночас основним пріоритетом в житті для більшості молодих людей є здоров'я (49,8 %), менш пріоритетними матеріальний добробут (35,2 %), відчуття захищеності та впевненість у майбутньому (27,6 %), особистий розвиток (24,1 %), а також можливість бути корисним суспільству (20,0 %)» [2, с. 13].

При цьому статистичні дані, які засвідчують нам про стабільно високий показник фактів втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. Так, за ст. 304 КК України, відповідно до офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, у 2016 році обліковано 322 кримінальних правопорушень, у 2017 році – 282, у 2018 році – 234, у 2019 році – 154 фактів. Разом із цим доводиться і констатувати проблемні аспекти доведення вини осіб та направлення кримінальних проваджень до суду із обвинувальними актами. Так, кількість кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру у 2016 році – 303, а направлено до суду із обвинувальним актом 285 кримінальних правопорушень (-18 кримінальних проваджень). У 2017 році – 271 підозр, а 255 обвинувальних актів (- 16 кримінальних проваджень), у 2018 році – 255 підозр, а 215 обвинувальних актів (- 40 кримінальних проваджень), у 2019 році – 143 підозр, а 136 обвинувальних актів (-7 кримінальних проваджень) [2].

Звичайно, що такий стан речей вказує на недостатню належність існуючих криміналістичних тактик та методик. Саме тому, перед

працівниками поліції постають нові завдання, направлені на застосування сучасних методів та способів розслідування, які б відповідали Європейським стандартам і одночасно працювали у нашій країні. Тому, така ситуація дає підстави вважати нам, що боротьба із втягненням неповнолітніх у злочинну діяльність та їх розслідування повинна відбуватися через призму активного вивчення криміногенної ситуації з метою вивчення не лише причин та умов, що сприяли вчиненню таких кримінальних правопорушень, але й для розробки окремої методики розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. На меті розробки окремої видової методики є закономірності цілісного руху криміналістично-значимої інформації та доказів у кримінальному провадженні у поєднанні із визначеними алгоритмами дій працівників поліції, починаючи із повідомлення про вчинення кримінального правопорушення до складання обвинувального акту.

Список використаних джерел

1. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність. Постанова Пленуму Верховного суду України від 27 лютого 2004 року № 2 : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04#Text>

2. Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2020 рік (за даними 2019 року). 55 с.

3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Статистична інформація. Генеральна прокуратура України : [сайт]. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113281&libid=100820&c=edit&_c=fo

Хуторянський Олександр Васильович,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ У ЗАПОБІГАННІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ НА ЖИТЛО ГРОМАДЯН

У сучасних умовах, коли Україна взяла упевнений курс на побудову демократичної правової держави, особливої актуальності набуває захист прав і законних інтересів особи, у тому числі й боротьба зі злочинністю.

Кримінальна ситуація в Україні, яка склалася протягом останнього десятиріччя, вимагає вжиття адекватних заходів щодо протидії злочинності. Стабільна криміналізація суспільства, високий рівень злочинності, значне її омолодження становлять серйозну загрозу для реформ, спрямованих на побудову в нашій країні демократичної, правової, соціальної держави. Для створення належної протизлочинної діяльності необхідна державна політика, що забезпечуватиме не тільки своєчасне реагування правоохоронних органів на кожний факт вчинення злочину, а й ужиття ефективних запобіжних заходів.

Відповідно до статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» [1] поліцейський виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення.

Очевидно, що своєчасне виявлення й усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, має не тільки правове значення, а й спричиняє позитивний психологічний вплив, демонструючи прагнення і здатність осіб, які здійснюють кримінальне переслідування, усебічно, повно й об'єктивно встановити всі обставини вчинення злочину, у тому числі його причини та умови. Необхідно також відзначити соціальне значення їх запобіжної діяльності, оскільки виявлені й усунуті причини та умови, що сприяють вчиненню злочину, не можуть сприяти аналогічному або іншому злочинному діянням.

Сьогодні проблеми запобігання злочинів є актуальними. Проте не можна стверджувати, що названі проблеми є абсолютно новими і не знаходили відображення в науковій літературі. Водночас, протягом багатьох десятиліть тривають напружені дискусії стосовно суті, ознак, алгоритму доказування і багатьох інших аспектів причинного зв'язку між поведінкою людини і завданою шкодою. Ці суперечки викликані

потребами практики, тими надзвичайними труднощами, які часто виникають при розв'язанні кримінальних справ, оскільки далеко не завжди очевидно, що шкоду, яку ставлять за вину особі, котра вчинила суспільно небезпечне діяння, спричинила саме вона.

На підставі цього можна зробити висновок про безсумнівну актуальність питання. Сьогодні як ніколи необхідні розроблення і реалізація сучасної Концепції запобігання розбійним нападам з адекватними механізмами, у межах яких індивідуальна профілактика злочинів зможе посісти гідне місце.

Детермінанти злочинності слід розкривати не тільки як якісно-визначені, стабільні, цілісні системи, а й в аспекті їх різноманітних функціонально-динамічних зв'язків і взаємодій.

У процесі розвитку сучасної науки розкривається все більше різноманіття форм зв'язку явищ, що виражаються у вигляді співвідношень, які не мають явного і безпосереднього причинного характеру. Дійсно, причинність у кримінології ніколи не реалізується в «чистому» вигляді, звільненому від присутності інших форм зв'язку, і тільки абстрактно може бути відділена від них. Однак така абстракція може бути плідною й ефективною, оскільки допомагає, зокрема органам поліції, розкрити причинність кримінальних явищ як основи, на якій ґрунтується вся система соціальних явищ. Але коли причинний зв'язок розкритий, працівники поліції повинні знову повернутися до цілісної картини криміногенності, тобто впровадити вивчення причин у складну мережу взаємозалежностей. Усі форми причинного і функціонального зв'язку охоплюються одним поняттям детермінації. Детермінація – вчення про об'єктивний закономірний взаємозв'язок та причинну обумовленість усіх явищ. Вона протистоїть індетермінізму, який заперечує загальний характер причинності.

Діяльність Національної поліції у сучасних умовах, вимагає принципово нового підходу щодо своїх основних функцій, при цьому концептуальним є рівень реалізації головного призначення – забезпечення надійної охорони законних прав та інтересів людини, суспільства і держави.

Саме тому значення діяльності щодо запобігання злочинам у сучасному українському суспільстві необхідно розглядати через функцію держави, що демонструє рівень захисту громадян, а не рух слідами вчинених злочинів.

У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України [2] також немає спеціальної норми, яка передбачала б обов'язок органу досудового розслідування виявляти причини й умови вчинення злочину і реагувати на них відповідним поданням (на кшталт ст. 23 і ст. 23-1 у

Кримінально-процесуальному кодексі України 1960 року). На нашу думку, це пов'язано з позицією Європейського суду з прав людини у справі «Дактарас проти Литви» [3] щодо необхідності суворого дотримання принципу презумпції невинуватості як однієї зі складових вимог справедливого судового розгляду. Зокрема, на думку Суду, виявлення причин і умов вчинення злочину й реагування на це відповідним процесуальним документом – поданням слідчого, є достатньою підставою для припущення, що посадова особа може вважати підозрюваного або обвинуваченого винним у вчиненні злочину і це може бути свого роду тиском на суд, який постановляє вирок. Саме тому деякі науковці (Звирбуль В.К., Сахаров А.Б. та ін.) та практики вважають, що слідчий не повинен виявляти причини й умови вчинення злочину і реагувати на них у кримінальному процесі [4; 5].

З таким підходом погодитись не можна, слідчий може і повинен брати участь у запобіганні злочинам загалом та розбійним нападам зокрема, позаяк у сьогоденні умовах це необхідно робити: а) у межах повноважень, передбачених існуючими завданнями [1]; б) відповідно до вимог КПК України [2], який надає слідчому ще більше можливостей з запобігання злочинам кримінально-процесуальними засобами. Фактично вся діяльність слідчого у кримінальному процесі повинна бути спрямована на запобігання злочинам.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Справа «Дактарас проти Литви». Рішення Європейського суду з прав людини від 24 листоп. 2000 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_005
4. Звирбуль В. К. Деятельность следователя по предупреждению преступлений: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / В. К. Звирбуль. М., 1963. 26 с.
5. Сахаров А. Б. О личности преступника и причинах преступности в СССР. М.: Юридическая литература, 1961. 279 с.

Наукове видання

КРИМІНОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА:
ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Матеріали
міжвузівського науково-практичного круглого столу
(Київ, 22 березня 2019 року)

Відповідальний упорядник *В. В. Корольчук*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції Дк № 4155 від 13.09.2011 р.

Підписано до друку 18.03.2019. Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 20,0. Ум. друк. арк. 18,6.

Тираж 50 прим.
